

The Culture of Polis

КУЛТУРА

ПОЛИСА

Часопис за нејовање демократске политичке културе

Година XIV

Посебно издање

2017. година

ISSN 1820-4589

КУЛТУРА БЕЗБЕДНОСТИ: МИГРАТСКЕ КРИЗЕ, СТАЊЕ, ПЕРСПЕКТИВЕ, РИЗИЦИ

приредили:

Љубиша Деспотовић

Александар Гајић

Култура - Полис, Нови Сад
Институт за Европске студије, Београд

ISSN 1820-4589

КУЛТУРА ПОЛИСА, год. XIV (2017), посебно издање
THE CULTURE OF POLIS

часопис за неговање демократске политичке културе

КУЛТУРА ПОЛИСА

The Culture of Polis

часопис за неговање демократске политичке културе

Издавачи: Култура – Полис Нови Сад, www.kpolisa.com;
Институт за европске студије Београд, www.ies.rs

Уредништво: др Србобран Бранковић, др Мирко Милетић,
др Александар М. Петровић, др Славиша Орловић,
др Вељко Делибашић, др Ђорђе Стојановић,
др Милан Суботић, др Александар Гајић,
др Небојша Петровић, др Дарко Гавриловић,
др Веселин Конатар, мр Милан Игрутиновић.

Главни и одговорни уредник: др Љубиша Деспотовић

заменик гл. и одгов. уредника: др Зоран Јевтовић

помоћник гл. и одгов. уредника: др Жељко Бјелајац

секретар уредништва: др Александар Матковић

чланови уредништва из иностранства: др Василис Петсинис (Грчка),
др Пол Мојзес (САД), др Павел Бојко (Руска Федерација),
др Марко Атила Хоаре (Велика Британија),
др Татјана Тапавички - Дуроњић (РС-БиХ),
др Давор Пауковић (Хрватска), др Еуген Страутиу (Румунија)
др Даниела Блажевска (БРЈ Македонија)
др Дејан Михаиловић (Мексико)

прелом и припрема: Милан Карановић

Савет часописа: др Живојин Ђурић, председник;
др Вукашин Павловић, др Илија Вујачић, др Срђан Шљукић,
др Драган Лакићевић, др Мирослав Прокопијевић,
др Радослав Гађиновић, др Зоран Арацки, др Недељко Прдић,
др Зоран Аврамовић, др Срђан Милашиновић,
др Маријана Дукић - Мијатовић, др Јоко Драгојловић,
др Марија Ђорић.

штампа: НС Мала књига +

тираж: 400.

УДК 316.334.56:008

ЦИП - Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

3

КУЛТУРА полиса : часопис за неговање демократске
политичке културе / главни и одговорни уредник Љубиша
Деспотовић. – Год. 1, бр. 1 (2004) – . – Нови Сад :
Удружење за политичке науке СЦГ Огранак у Новом Саду;
Stylos, 2004.- 21 cm

Повремено

ISSN 1820-4589

COBISS.SR-ID 199568391

КУЛТУРА БЕЗБЕДНОСТИ: МИГРАТСКЕ КРИЗЕ, СТАЊЕ, ПЕРСПЕКТИВЕ, РИЗИЦИ

приредили:

**Љубиша Деспотовић
Александар Гајић**

**Научни скуп у организацији
Факултета за европске правно-политичке студије из Новог Сада,
одржаног у ЦеПТОР центру на Андревљу
од 11. до 13. октобра 2017.**

САДРЖАЈ:

I ГЕОПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ

Александар Саша Гајић, <i>Утицај регионалних криза на савремене прилике на Балкану: геостратешке импликације мигрантске и украјинске кризе</i>	11-29
Драган Симеуновић, <i>Миграциона криза као безбедносни изазов за земље западног Балкана - стање у 2017. и перспектива</i>	31-56
Љубиша Деспотовић / Небојша Кузмановић, <i>Идејни аспекти духовне кризе хришћанства: религијски контекст мигрантске кризе, и идентитетске последице по европске нације.</i>	57-66
Драган Петровић, <i>Балкан и мигрантско питање</i>	67-80
Милован Р. Суботић, <i>Миграције данас – носилац материјалних, духовних и многих других размена међу људима и(ли) инструмент за ширење исламистичких идеја у Европу</i>	81-94
Бориша Лечић, <i>Актуелне миграције ка Европи и проблем тероризма</i>	95-116
Предраг Павлићевић, <i>Миграциона криза у Европи и Србија: анализа ризика</i>	117-134
Леонас Толваишис, <i>Србија као одредиште миграционих токова из Русије и Украјине у контексту безбедносних изазова. потенцијали за тржиште рада и демографску обнову Србије</i> .	135-147
Срђан Милашиновић, <i>Мигрантска криза као претња концепту европске сигурности.</i>	149-159
Жељко Бјелајац / Јоко Драгојловић, <i>Мигрантска криза као извор угрожавања регионалне и глобалне безбедности</i>	161-171

II ДЕМОГРАФСКИ, МЕДИЈСКИ И СОЦИОЛОШКО ПРАВНИ АСПЕКТИ МИГРАТСКЕ КРИЗЕ

Душан Пророковић, <i>Демографски трендови у европским државама: ка депопулацији периферије континента</i>	175-184
Даниела Арсеновић, <i>Демографски изазови и имиграција</i>	185-194
Срђан Шљукић / Марица Шљукић, <i>Мигрантска криза и друштвени сукоби</i>	195-206
Марија Ђорић, <i>Утицај савремених миграција на развој екстремизма у Немачкој</i>	207-220
Зоран Б. Јевтовић / Предраг Ђ. Бајић, <i>Промена комуникационе парадигме у извештавању о мигрантима у дневној штампи Србије</i>	221-239
Станко М. Благојевић, <i>О миграцијама, кризи и идеологији</i>	241-252
Горан Иванчевић, <i>Ставови политичких партија у Србији о питању безбедности и мигрантској кризи</i>	253-264
Небојша Петровић, <i>Курди и курдско питање</i>	265-274
Немања Старовић / Милош Савин, <i>Мигрантска криза у Србији 2015-16.</i>	275-286
Александар Матковић, <i>Мигрантска криза на Балкану – кривичноправна и криминолошка перспектива</i>	287-298

CONTENT:

I GEOPOLITICAL AND SECURITY ASPECTS OF THE MIGRANT CRISIS

Aleksandar Saša Gajić, <i>Impact of regional crises on current situation in Balkan: geostrategic implications of migrant`s and ukraine`s crisis</i>	11-29
Dragan Simeunović, <i>Migration Crisis as Security Challenge for Western Balkan Countries - State in 2017 and Perspective</i>	31-56
Ljubiša Despotović / Nebojša Kuzmanović, <i>Conceptual aspects of the spiritual crisis of Christianity: religious context of the migrant crisis and identity consequences for European nations</i>	57-66
Dragan Petrović, <i>Balkans and the migrant question</i>	67-80
Milovan R. Subotić, <i>Migrations Today – Bearer of Material, Spiritual, and other Exchanges among People and/or Instrument for Spreading of Islamist Ideas in Europe</i>	81-94
Boriša Lečić, <i>Current migration to Europe and the problem of terrorism</i>	95-116
Predrag Pavličević, <i>Migration crisis in Europe and Serbia: risk analysis</i>	117-134
Leonas Tolvaišis, <i>Serbia as a destination for immigration from Russia and ukraine in the context of security challenges. potential for the labour market and demographic renewal of Serbia</i>	135-147
Srđan Milašinović, <i>Migrant crisis as a threath to the concept of European security</i> . .	149-159
Željko Bjelajac / Joko Dragojlović, <i>Migrant crisis as a source of enhancing regional and global security</i>	161-171

II DEMOGRAPHIC, MEDIA AND SOCIOLOGICAL LEGAL ASPECTS OF THE MIGRATE CRISIS

Dušan Proroković, <i>Demographic trends in european countries: moving toward depopulation of the continental peripheria</i>	175-184
Daniela Arsenović, <i>Demographic challenges and immigration</i>	185-194
Srđan Šljukić / Marica Šljukić, <i>Migrant crisis and social conflicts</i>	195-206
Marija Đorić, <i>Impact of contemporary migrations on development of extremism in Germany</i>	207-220
Zoran B. Jevtović / Predrag Đ. Bajić, <i>The change of communication paradigm on the reporting of migrants in Serbian daily press</i>	221-239
Stanko M. Blagojević, <i>On migration, crisis and ideology</i>	241-252
Goran Ivančević, <i>The attitudes of political parties in Serbia on the issues of safety and migrant crisis</i>	253-264
Nebojša Petrović, <i>The Kurds and the Kurdish Question</i>	265-274
Nemanja Starović / Miloš Savin, <i>Migrant crisis in Serbia 2015-16</i>	275-286
Aleksandar Matković, <i>Migrant crisis in the Balkans – criminal law and criminology-related perspectives</i>	287-298

I

ГЕОПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ

АЛЕКСАНДАР САША ГАЈИЋ
Институт за европске студије
Београд

УДК 327.5:327(497)
Оригиналан научни рад
Примљен: 15.08.2017
Одобен: 05.09.2017
Страна: 11-29

УТИЦАЈ РЕГИОНАЛНИХ КРИЗА НА САВРЕМЕНЕ ПРИЛИКЕ НА БАЛКАНУ: ГЕОСТРАТЕШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ МИГРАНТСКЕ И УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ*

Сажетак: Балкански регион, нарочитов његов у ЕУ „неинтегрисани“ западни и централни део, представља мост између југоисточног део европског Римланда и простора Блиског истока. На њему се сустичу утицаји четири „велика простора“ и три цивилизацијска типа у вековном културном и геополитичком надметању. У савременим приликама, иако под доминантним утицајем атлантистичке геополитичке опције, Балкан представља простор где се повећава присуство три преостале геополитичке опције – средњоевропске, евроазијске и неоосманске. Све оне дубоко су уплетене у две доминантне регионалне кризе – у сиријску и украјинску кризу, чије се последице преливају на просторе и Балкана и целе Европе, између осталог и у виду покретања и усмеравања масовних миграција у правцу ЕУ. У раду се врши анализа односа прилика унутар Балкана – између њених државних и политичких субјеката, узимају се у обзир постојећи проблеми између њих и размере нестабилности, као и могућности да се преливање две спољне регионалне кризе, пре свега кроз нови прилив миграната „балканском“ аи „источном рутом“, одрази на даљу дестабилизацију балканских држава.

Кључне речи: Балкан, дестабилизација, геостратегија, миграције, украјинска и сиријска криза

Гледано у ширем геополитичком виду, простор данашњег Балкана данас карактерише једна за ове просторе значајна новина: упркос његовој инхерентној нестабилности (која је последица комплексног односа сазданог од сплета антагонизама и сарадње локалних и историјских крупних геополитичких актера), Балкан се, за разлику од ситуације током друге половине 19. века и већег дела 20. века, тренутно не налази на прочељу, већ у позадини крупног геополитичког надметања. Последице овог надметања се, посредно, преливају и на његове просторе.

* Рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

Разлоге за овакве прилике није одвећ тешко разумети. Иако и даље важно везивно ткиво између западног и средишњег дела «Римланда»¹, обода евроазијског континента који одељује његово језгро („Хартланд“) од приступа светским морима, Балкан тренутно не представља простор непосредног додира интересних сфера великих сила, представника четири „велика простора“ које се ндамећу, пошто је тежиште надметања пренето на друге важне просторе за стицање глобалне премоћи. Балкански простор потреса (shatterbelt), место контакта али и надметања различитих цивилизација и геополитичких концепција, једноставно је, силом историјско-политичких дешавања на крају 20. и почетка 21. века, остао „иза линија фронта“. Он се налази на подручју на коме је привремену релативну премоћ успео да оствари један глобални геополитички играч, онај атлантистички. Атлантисти су ставили „балканску кључаоницу“ између Средње Европе и Блиског истока у функцију свог залеђа којим они наступају ка дубини континента – ка Црноморском басену и Каспијском подручју. Користећи ситуацију насталу са завршетком Хладног рата, САД, као главни носилац таласократског атлантизма, тежиле су да распад социјалистичке Југославије употребе да на дужи рок осујете присуство осталих традиционалних крупних геополитичких играча на овом простору - представника евроазијског (Русија) и средњоевропског (Немачка) континентализма, као и да „дозирају“ присуство Турске као оријенталне регионалне силе. Све то је чињено са циљем да за себе сачувају доминанту позицију. То омогућава да се, у складу са ширим континенталним геостратешким циљевима, Балкан и будуће користи као простор који може по потреби да се стабилизује и дестабилизује, уз трајну контролу два стратешки приоритетна правца – транзита Дунавом који спаја Средњу Европу са Блиским Истоком, и црноморских мореуза који представљају „кључаоницу“ Средоземља за евроазијски континентализам. Поступним деловањем, највећи део територије бивше Југославије и целог Балкана претворен је у простор стратешке доминације атлантиста, додуше са различитим облицима и степенима контроле - „од директног војног присуства, преко вертикалног уплива на постојеће војне, безбедносне, финансијске, медијске и нво структуре, све до употребе класичног, вестфалског дипломатско-политичког утицаја на домаће представнике власти.“² На овај начин највећим делом стављен у оквир таласократске стратегије ширења ка дубини континенталне масе, Балкан је од раније преовлађујуће улоге моста (или препреке, већ према томе у коју функцију је био стављен) на правцу северозапад-југоисток, претворен у *intermarium-ски* простор између јадранско-медитаранског и црноморског басена иза чијих простора се тренутно налази тежиште геополитичког надметања.

¹ О основним геополитичким теоријама о значају Римланда и Хартланда видети Макиндер Халфорд, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009; Spykman Nicholas, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1942; Дугин Александар, *Основи Геополитике*, Екопрес, Зрењанин, 2004

² Гајић Александар, „У геополитичком процепу: Србија између ЕУ и Евроазијске Уније“, Зборнике „Србија и евроазијски геополитички простор“ (ур. Степић М., Ђурић Ж.), Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 428.

Атланстичка геостратешка доминација била је пресудна на садашњу конфигурацију балканског геополитичког пејзажа: без њеног утицаја на прелазу векова, садашњи изглед балканских држава засигурно би био другачији. Унутарбалкански историјско-територијални спорови би имали знатно другачији исход: неки нерешени односи били би решени, а неки делимично или тек привремено решени били би решени на потпуно други начин. Степен утицаја других великих сила, међународних покрета па и терористичких група засигурно би био знатно измењен. Без атланстичког војног уплитања у „рат за југословенско наслеђе“ српско-црногорска федерација (којој би, готово извесно, приступила и Македонија као трећа федерална јединица) би опстала у пост-хладноратовским условима. Косово и Метохија би остали унутар Србије; рат у БиХ би се завршио распадом ове земље и припајању њених делова суседима; српско-хрватски спор око Крајине имао би другачији исход (вероватно, у виду високе аутономије за Србе); исламистички фактор би био знатно мање присутан на целом постјугословенском простору, а албански великодржавни пројект не би одмакао пуно даље од замисли... Србија не би била на овај начин окружена и стављена у „геополитички процеп“³ где делови територија историјски настањени њеним народом служе за намиривање суседа или за експерименте креирања „сурогат нација“ чија је улога да још више сузе простор српских земаља. Она не би била на овај начин доведена у подређен положај са перспективом даље унутрашње фрагментације, нити би јој било све теже да балансира између великих сила и у перспективи пронађе реалну геополитичку алтернативу са којом би била у прилици да се успостави јаче, непосредне физичко-географске контакте.

Судбина целог Балкана на почетку 21. века добрим делом зависи и од исхода криза у околним регионима, као и последичног степена слабења или јачања утицаја великих играча на њему. У том смислу, за актуелне прилике на Балкану посебно су интересанти утицаји два најважнија регионална кризна жаришта у окружењу Балкана и ЕУ: мигрантске кризе и украјинске кризе. Обе регионалне кризе представљају директни резултат глобалних геополитичких промена услед постепеног урушавања униполарних а настајања мултицентричних међународних односа у 21. веку, као и разигравања различитих стратегија које нови центри моћи стварају не би се што боље позиционирали у новонасталим околностима.

Геополитичке димензије мигрантске и украјинске кризе

Мигрантска криза (са својим врхунцем 2015. године) која наставља да потреса ЕУ представља једну од највидљивијих последица широког геополитичког прекомпоновања северноафричког и блискоисточног простора за почетог „арапским пролећем“ (2011-). „Арапско пролеће“ у геополитичком смислу представља драстичну дестабилизацију широког простора средњег

³ Исто, стр. 427–446.

дела Римланда на његовом северноафричком, медитеранском ободу, као и Блиског и Средњег истока све до периферије индијског потконента као јужног дела појаса додире «светског копна» и «светског мора». Дестабилизација се одражава како на субсахарску, дубоко континенталну зону Африке која је, такође, захваћена процесима изразите, динамичне нестабилности, тако и на просторе централне Азије које су, до даљег, почетком 21. века геополитички обуздане коалицијом великих континенталних играча (Русије, Кине) са регионалним силама (Иран, Казахстан) све у циљу одржавања *status quo*-а, тј. својих интересних сфера као и стварања ко-просперитетних зона и трансконтиненталних видова сарадње.⁴ Пораст насиља, прерастање политичко-секташких сукоба у серију ратова и распадање ранијих државних творевина на овом широком појасу довело је до плиме миграције који беже на север и северозапад, пут Европе као замишљеног богатог уточишта и «сигруне зоне». Низ аутора сматра да су битни услови за овакву широку регионалну дестабилизацију плански створени од стране западних центара моћи зарад «рушења земаља и друштава кроз подршку такозваним исламским режимима, који гарантују наставак "лумпен развоја", тј. процес непрекидног разарања.»⁵ «Наиме, ради се о наставку планираног процеса *фрагментације и дестабилизације* поменутих држава, другим средствима. За разлику од фазе када је план "крвавих граница" реализован директним војним интервенцијама као у случају Ирака, покретањем грађанског рата у Сирији са јасном намером рушења режима који опонира интересима Империје или увођењем системских и радикалних санкција Ирану који се доживљава као главни опонент и изазивач америчких интереса у региону, сада се, на Северу Африке, прибегло мерама рушења актуелних режима и стварања хаоса у коме се приступало обнови старих, антагонизованих и нестабилних трибалних творевина.»⁶

Сиријски рат представља врхунац «арапског пролећа». Дугогодишњи конфесионално-етнички конфликт између радикализованих сунита и режима кога подржава низ несунитских мањина, сукоб у Сирији је у ствари вид „геостратешког надигравања између околних регионалних, па и великих сила што у грађанском рату имају своје фаворите које помажу и преко којих желе да остваре неке од својих ширих, виталних стратешких интереса. У том смислу сиријски грађански рат се претворио у типични „рат преко посредника“ (“Proxy War”). У њему се, преко локалних актера, надмећу велике силе – феномен толико пута виђен током 20. века, од шпанског грађанског рата до практично свих релевантнијих хладноратовских сукоба.”⁷ «Прави узрок избијања рата је нарушавање пређашње равнотеже снага између сунитских и шиитских

⁴ Гајић Александар, «Геополитика сиријских миграција и ЕУ», Култура Полиса бр. 29, 1/2016, К. Полиса и ИЕС; Нови Сад, 2016. стр. 80.

⁵ Савин Леонид. *Од шерифа до терористе, огледи о геополитици САД*, МИР, Београд, 2013; стр. 188.

⁶ Деспотовић Љубиша, „Демографски и геополитички аспекти актуелне мигрантске кризе“, Култура Полиса бр. 31, 3/2016, К. Полиса и ИЕС; Нови Сад, 2016. стр. 15.

⁷ Гајић Александар, „Грађански рат у Сирији - геополитички оквир“, Култура Полиса бр. 27, 2/2015, К. Полиса и ИЕС; Нови Сад, 2015, стр. 27.

држава у региону кога је изазвала америчка инвазија на Ирак 2003. и тамошњи каснији грађански рат, који је укупно узевши, довео до пораста утицаја Ирана на шиите у региону те створио утисак о перспективи њихове регионалне хегемоније које се прибојавају пре свих сунитске заливске државе. Управо ове државе су кризна дешавања током „арапског пролећа“ виделе као прилику да, између осталог, дестабилизују Сирију као иранског савезника и тако потисну нарасли утицај Техерана. Кроз помагање различитих радикалних група у настојању да сруше Асадов шиитско-хришанско-мањински режим у Дамаску, стратегијски план ових држава је да прекину „шиитски лук“ који се преко Ирака и Сирије пружа до Средоземља, до Либана, све са циљем да одвоје шиитски Хезболах од Хамаса, а потом га и ликвидирају. У позадини регионалних играча налазе се и велике силе са својим стратешким пројекцијама: западне силе кроз «конфликтни менаџмент» желе да преобликују регионалну геополитичку ситуацију у правцу стварања „Великог Блиског истока“. Након подршке рушењу Адаса, оне су смерале да се обруше на нараслу иранску моћ и потпуно истисну руске и кинеске утицаје у овом делу света. Због тога је Русија, подупирући иранске савезничке напоре, чврсто одлучила да одбрани Башара Ал Асада као свог стратешког савезника на Блиском истоку. У противном, сунитска радикализација блискоистичног простора могла би да има озбиљне геополитичке последице: постепено окруживање Ирана и омогућавање радикалном исламизму да, уз благонаклоност Запада, започне озбиљнију инфилтрацију на просторе Кавказа и Средње Азије.»⁸

Кретање колона избеглица са простора Сирије (као и у случају Либије током вођења грађанског рата 2011.) у околне блискоисточне земље јасно су видљиве последице ратне логике тј. праваца извођења војних операција и ратних разарања. Током сукоба у Либији мигранти су бежали бродовима преко Средоземља. Због тога је Италија била приморана да започне поморску „Операцију Mare Nostrum“ која је трајала до 2014, након чега је надлежност над праћењем и спашавањем мигранта преузео «Фронтекс» са „Операцијом Тритон“.⁹ Логика миграција маса са Блиског истока и северне Африке ка меком трбуху ЕУ је, међутим, потпуно је другачија: масе покренуте дестабилишућим «арапским пролећем» мотивисане су првенствено економским разлозима и њихово кретање ка Европи има потпуно другу геополитичку димензију од оне везане за ратове изазване «арапским пролећем». Мигрантске масе се усмерено крећу дуж осам главних праваца - рута према средишту Европе: западно-афричком рутом, западно-медитеранском рутом (из земаља Магриба до Шпаније и Француске), централно-медитеранском рутом (од либијских и тунужанских обала пут Апенинског полуострва), рутом кроз Апулију и Калабрију, балканском рутом (од Грчке, преко Македоније и Србије до Мађарске и Хрватске), источно-медитеранском рутом (прекоморским путевима са Леванта до

⁸ Гајић Александар, «Геополитика сиријских миграција и ЕУ», Култура Полиса бр. 29, 1/2016, К. Полиса и ИЕС; Нови Сад, 2016. стр. 84.

⁹ "EC MEMO, Brussels, 7 October 2014, Frontex Joint Operation 'Triton' – Concerted efforts to manage migration in the Central Mediterranean". European Union, European Commission. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-566_en.htm приступљено 24. 07.2017.

грчких острва па, потом, на Балкан) и (најмалобројнијом) рутом преко источних граница ЕУ (са постсовјетског простора) ка њеним централним земаљама. Најважније руте су, свакако, централно-медитеранска и балканска рута које указују на порозност морске европске границе и неинтегрисаног дела Балкана.

«Мигрантске масе показују велики степен упућености у кретање рутама и реагују готово моментално на њихове измене; добро су међусобно координисане и прилично познају прилике у земљама кроз које се крећу; имају довољно новчаних средстава (и то не само готовинских, већ подижу донирани новац кредитним картицама итд), упорне су да досегну циљане дестинације – неке од најразвијенијих земаља ЕУ, а не оне који имају нешто нижи стандард. Финансијску подршку да изведу дуг и тежак пут добијају не само од сродника који већ живе у државама ЕУ, већ пре свега од стране заливских монархија које су исправа подржале устанак који је разорио њихову матичну земљу, истих оних које нису показале никакво интересовање да приме и региструју избеглице, икао спадају у неке од најимућнијих петродоларских држава са релативно малобројном.»¹⁰ Све то упућује на планско усмеравање масовног мигрирања ка ЕУ како би се она дестабилизovala. О руковођењу овим процесом постоје бројне спекулације, од оних који сматрају да иза њих стоје атлантисти са својим «подизвођачима» - хуманитарним организацијама, до мишљења како њима не руководе политички и обавештајни врхови држава, већ савез невладиних и других организација повезаних са глобалним финансијским и медијским круговима.

Друга велика регионална криза, она у Украјини, ескалирала је нешто раније, почетком 2014. године. Криза је започета превратом на кијевском Мајдану којим је свргнут председник Виктор Јанукович а на власт доведене радикалне прозападне снаге. Убрзо, криза је прерасла у грађански рат на истоку ове земље од које су се отцепиле поједине рускојезичне области. Постојећа криза представља само видљиви војно-политички вид дубоких подела унутар Украјине смештене на изузетно осетљивом геополитичком простору и притешњене између тежњи за ширењем НАТО-а и ЕУ са једне и руске бојазни од овог ширења са друге стране. Због тога Русија настоји да створи у свом постсовјетском „блиском суседству“ појас неутралних или себи окренутих држава, а наспрам ЕУ/НАТО експанзије која је све приметније стеже.

У класичном геополитичком смислу, простор Украјине представља западни, равничарски део евоазијског Хартланда који представља спону средњоевропског Римланда са огромним пространством руске Евроазије. На свом југу, он париципара и у црноморско-азовском ареалу.¹¹ Као историјски «гранични» простор надметања између сила Римланда и Хартланда, Украјина на почетку 21. века пролази кроз нови, радикализован вид своје историјски

¹⁰ Гајић Александар, «Геополитика сиријских миграција и ЕУ», Култура Полиса бр. 29, 1/2016, К. Полиса и ИЕС; Нови Сад, 2016. стр.88.

¹¹ Видети детаљније код: Konyvtar V, Ukraine in Europe (geographical location and geopolitical situation), http://www.mtafki.hu/konyvtar/Ukraine/Ukraine_in_Europe.pdf приступљено 22.07.2017

честе «граничне ситуације». Као део „руског света“ - у геостратешком смислу њен „меки трбух“ - она представља простор надметања између експанзије која полази са запада, из европског Римланда (евро-атлантизам) и евроазијског континентализма из „срца копна“ који покушава да овај продор заустави. Досадашњи развој ситуације у Украјини довео је привременог «замразавања конфликта» услед дипломатских напора Немачке и Француске са једне а Русије са друге стране (споразуми из Минска). Полазећи од стања ствари на терену (у виду настанка и одвајања Луганске и Доњецке Републике од остатка Украјине), ове веома заинтересоване државе за превазилажење сукоба довеле су зарађене стране за преговарачки сто са циљем да се, након стабилизације примирја, дипломатским путем постигне трајније, прихватљиво мировно решење.

Позиције крупних геополитичких играча у украјинској кризи данас су следеће:¹² «за Русију, Украјина представља кључну безбедносну зону која се ни пошто не сме препустити да постане простор са које се претња може пренети на европски део руске територије. У том смислу, она мора остати или у најмању руку неутрални „тампон“ између Русије и сила европског Римланда или бити реинтегрисана (на различите начине и у више фаза) у новонастале континенталистичке савезе које иницира Русија. ЕУ, са друге стране - која је од 2009 у дубокој системској кризи и тежи да се извуче из сопствених силазних трендова и реафирмише се - у Украјини види простор потенцијалног приширења, територију са јефтином радном снагом и ресурсима те тржиште за пласирање роба, место где може да се покаже релевантним и да преко њега развија односе са у сваком смислу ресурсно потентном Русијом (...) САД, тј. атлантисти имају потпуно супротне циљеве од ЕУ. Они желе да задрже своје позиције у ослабљеној ЕУ те да по сваку цену спрече приближавање кључних земаља ЕУ са Русијом.¹³ Зато они гурају ЕУ у своје источно ширење (обзиром да их то конфронтира са руским интеграционим плановима) и истовремено прижељкију дуготрајне тензије и дестабилизацију. Док ЕУ, а посебно неке њене чланице, имају економске интересе за стабилном Украјином (при чему је неки виде као део ЕУ а неки не) и побошањем привредне сарадње са Русијом упркос негативним сентиментима и виђењем Русије и Руса, атлантистички циљ је дуготрајна нестабилност и криза која би, вештим конфликтним менаџментом, трајно одвојила, конфронтирала и ослабила и ЕУ и Русију.»¹⁴

Приметно је, дакле, да се оба регионална сукоба директно рефлектују на Европу и, у њеном оквиру, просторе Балкана. «Циљ изазивања ових криза (углавном) није тек геополитичко запоседање нових, раније недосегнутих кри-

¹² О еволуцији стратешких погледа главних великих играча према Украјини видети: Rutland Peter, „Unnecessary War: The Geopolitical Roots of Ukraine Crisis“ У *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives* (Ed. Agnieszka Pikulicka-Wilczewska & Richard Sakwa), E-International Relations, Bristol, 2015, стр. 129-140.

¹³ Према: Engdahl William, „Ukraine and a Tectonic Shift in Heartland Power“, 22 March 2010, <http://www.globalresearch.ca/ukraine-geopolitics-and-the-us-nato-military-agenda-tectonic-shift-in-heartland-power/18128> приступљено 20.05.2015.

¹⁴ Гајић Александар, „Односи ЕУ и Русије у светлу украјинске кризе“, Међународна политика, год LXVII, бр. 1161, јануар-март 2016, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 11.

зних простора а кроз помагање атлантистима наклоњених актера, већ, пре свега, стварање дуготрајних жаришта сукоба који изискују такав кризни менаџмент уз помоћ кога би се, са једне стране, настајуће силе мултиполаризма зауставиле, „заглибиле“, и, што је могуће више, „истрошиле“ у конфликтним ситуацијама, док би се оне друге, значајније државе које су већ одавно под покровитељством атлантиста а услед немогућности да се носе са размерама кризе и њиховим последицама, јаче задржале у „савезничком загрљају“ чија је снага, претходно, почела значајно да попушта.¹⁵ Украјински сукоб директно конфронтира земље ЕУ и Русије. Криза спречава пређашње знатно повећање привредне и политичке сарадње која је било од обостране користи и која би, неминовно, поступно довела до крупне геополитичке преоријентације ЕУ. Мигрантска криза, као последица циљане дестабилизације средњег, «арапског» дела Римланда, осмишљена је да кроз усмеравање мигрантских колона додатно дестабилизује просторе ЕУ, и то баш у периоду када она пролази кроз институционалну кризу која захтева темељну реконструкцију унутаревропских односа. Дешавања током 2015. године показала су колики степен опасности и на ЕУ и на њене државе чанице може да има „оружје за масовно мигрирање“. Одиграо се готово потпуни распад «Шенгенског споразума», дошло је до затварања државних граница и оштрог трвења између њених чланица у вези са противљењем примању квота мигранта у складу са „Даблинским споразумом“.

Утицај регионалних криза на простору Балкана: прилив миграната, терориста и јачање радикалних група

Видови даљег утицаја мигрантске и украјинске кризе на Балкан могу се сврстати у неколико група: од оних везаних за дикретне последице прилива нових мигрантских маса на ове просторе - укључујући ту и инфилтрацију организованих терористичких група међу мигрантску популацију, преко повратка бораца са тамошњих ратишта који би допринели радикализацији својих истомишљеника, све до пораста ширих, директних и индиректних утицаја великих сила на прилике унутар и између балканских држава (све у зависности од њихових потреба и даљих стратегија везаних за исходе конфликта и у Украјини и на блискоисточном простору).

Балканском рутом је, на врхунцу кризе током 2015. године, пристигло више од половине (или око 764,038) укупног броја мигранта у ЕУ (процене говоре о 1, 8 милиона). Њихов број је након споразума ЕУ и Турске у марту 2016. године нагло опао. Процењује се да је током целе 2016. године пут ЕУ овим транзитним правцем прошло око 130,261 људи.¹⁶ Међутим, чак и овај нижи број, у случају херметичког затварања ЕУ граница и претварања запад-

¹⁵ Гајић Александар, „Србија и геостратешки интереси великих сила 1914. и 2014. године“, Зборник „Србија и политика великих сила 1914-2014“ (ур. Ђурић Ж. и Кнежевић М.), Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 125-126.

¹⁶ Према статистици Фронтекса. Видети: <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/> приступљено 17.07.2017.

ног Балкана од „проточног бојлера“ у «својеврсни контејнер» у коме се гомилају мигранти, може да буде кобан по балканске државе. Нови прилив избеглица би прво саобраћајно и безбедносно, а затим економски и политички, изазвао дуготрајну дестабилизацију институционално и привредно ионако слабих држава на балканском простору. Већ виђене ситуације и проблеми везани за обуздавање илегалних мигрантских маса на граничним прелазима између Грчке и Македоније, Македоније и Србије, и Србије и Мађарске могле би да се понове у још драстичнијем виду. Додатни проблем би било евентуално «одмрзавање» конфликта у Украјини: простори Балкана су до сада били поштеђени прилива избеглица са простора Украјине током сукоба 2014-2015. године. Тада је са ратом захваћених подручја избегло више од два милиона људи (од тога 1,34 милиона представљају интерно расељене особе, до је више од 900 хиљада побегло у околне земље (Русију, Пољску и друге суседне државе ЕУ).¹⁷ У случају нове ескалације сукоба масе избеглица из Украјине овај пут не би заобишле ни простор балканских држава.

Посебан проблем у оквиру мигрантског прилива представљају инфилтриране терористичке ћелије и групе радикализованих повратника са блискоисточних ратишта. Долазак ових група има посебан значај за исламистичке структуре чији стратези у њиховом инфилтрирању у мигрантске колоне виде добру прилику за ширење свог утицаја на Балкану и даље, широм Европе. Они гледају на цео простор Балкана као на «зону посебног интереса». Терористички планери се труде да повећају свој утицај међу локалним балканским мухамеданцима са циљем њиховог придобијања за ствар радикалног политичког ислама. Почетак радикализације балканских муслимана сеже још од инсталације исламистичких и терористичких структура током раних деведесетих година прошлог века када је велики број муџахедина (процене варирају од 4-5 (Џон Шиндлер) па све до 40 хиљада (Бодански) џихадиста)¹⁸ дошао на Балкан како би се придружио бошњачкој и албанској страни у оружаном конфликтима са Србима. Логистичка и организациона структура радикалних исламиста добро је утврђена широм Балкана током претходне две деценије и она са приливом миграната само јача. Исламисти, прилично хетерогени у организационом смислу, поседују извесан степен међусобне координације, као и читав низ веза са обавештајним структурама како међу западним силама (САД, Немачка, В. Британија) тако и међу оним са простора муслиманских земаља (Турске, Саудијске Арабије, Ирана итд). Током мигрантске кризе приметан је све већи пораст утицаја структура Исламске државе на своје истомишљенике широм Балкана и њихова тежња да се повежу са сличним исламистичким групама на Балкану. Све то оне чине како могле постати довољно организационо способне како би једно од тежишта својих активности могле пренети и на ове просторе. То, међутим, најчешће доводи до сукобљавања на идејно-конфесионалном нивоу између радикализованих присталица вахабизма и традиционалистичких,

¹⁷ Детаљније: <http://www.aljazeera.com/indepth/inpictures/2015/07/ukraine-worlds-unseen-refugee-crisis-150720082647225.html> приступљено 17.07.2017.

¹⁸ Despotovic Lj., *Srpska geopolitička paradigma*, Kairos, Sremski Karlovci, 2012, стр. 226.

умеренијих домаћих муслимана. О томе нам сведочи низ инцидената.¹⁹ «Исламска држава Ирака и Леванта је у сталном контакту са својим следбеницима у Србији, Босни, Црној Гори, Албанији и Македонији; сви они су добили наређења да се припреме за акцију. Дана 28. августа 2014. године, амбасада Србије у Дамаску добила је писмо-ултиматум од цихадиста са директном претњом ликвидације целокупног њеног особља ако не напусте Сирију у року од седам дана. Потписници претње се се назвали „Балканском бригадом“ чији се руководици, наводно, налазе на простору Косова и централне Србије.²⁰ Високи државни званичници у Македонији су, поводом хватања групе цихадистичких ратника из Косова и Македоније на својој територији, потврдили чињеницу да су радикалне исламистичке групе веома активне у овој земљи.»^{21,22}

Према исламистичким проценама «Балкан пружа добре предуслове за изградњу цихадског фронта према Европи која је нелогичним и самодеструктивним поступцима, заједно са Америком, у највећој мери заслужна што су се '90-тих година XX века на Балкану нашли цихад-ратници.»²³ Терористичке групе за сада не изводе своје смртоносне активности на Балкану, већ користе овај простор за пребацивање искусних цихадиста пут коначних одредишта, оних са крајњим метама унутар водећих земаља ЕУ, затим за логистичку подршку овим операцијама, као и за регрутовање нових људи („бела Ал Каида“) за будуће терористичке операције. „Базна инфраструктура исламског радикализма на Балкану служи као одскочна даска и логистика за исламске центре у Европи какав је, рецимо, Беч. Делатност радикалног ислама није претња само безбедности Балкана, већ и самој Европи, с обзиром на чињеницу да исламски радикализам делује најмање на два нивоа реализације својих циљева: на Балкану он је једним делом *инструмент* и сарадник атлантистичких структура, а на другом нивоу, *претња*, с обзиром на планове исламизације саме Европе.»²⁴

Цевад Галијашевић, познати стручњак за тероризам из БиХ, процењује да Ал Каида има најмање пет хиљада обучених и индоктринисаних радикалних исламиста само на простору Босне и да је више од њих 375 током протеклих година отишло пут Сирије на тамошња ратишта.²⁵ Повратак ових «ратника цихада» са фронта на просторе Балкана уз њихово повезивање са међу мигрантима инфилитране терористе не само да ће допринети још већој радикализацији домицилног мухамеданског становништва, већ ће их гурати у пра-

¹⁹ Видети детаљније код Hecimovic Esad, Radical islam – a challenge for Moderate Balkan islam? http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/rel_exterm_vs_fried_beweg_05_radical_movements_moderate_balkan_islam_e_hecimovic_17.pdf, приступљено 25.07.2017.

²⁰ Извор: портал Srbin-info, 03.09.2014.

²¹ Према: Вечерње Новости, 15.09. 2014.

²² Despotović Ljubiša, Gajić Aleksandar, "Geopolitical Aspects of Radical Islam's Safety Endangerment in Former Yugoslavia", Studia Securitatis, Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, 2015, IX (1): стр. 77.

²³ Деспотовић Љубиша, *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, 2015, стр. 84.

²⁴ Despotović Ljubiša, Gajić Aleksandar, "Geopolitical Aspects of Radical Islam's Safety Endangerment in Former Yugoslavia", (коаутор Љубиша Деспотовић), Studia Securitatis, Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, 2015, IX (1): стр. 75.

²⁵ Према Pravda, 15.08.2014.

вцу чињења појединачних и групних оружаних активности на просторима где живе. И до сада се повремено догађало да поједини домаћи, радикализовани муслимани почине оружани инцидент, кривично дело или чин који се може окарактерисати као терористички. Најпознатији такви случајеви који су се последњих неколико година одиграли на простору БиХ (мада, углавном, пре ескалације мигрантске кризе) као што су: «напад у Бугојну» када је тамошњи житељ Харис Чаушевић детонирао бомбу пред локалном полицијском станицом, затим «експозија у босанском шопинг центру» у граду Витезу приликом које је страдао радник обезбеђења а троје људи било теже повређено. У ову категорију напада спадају и «инцидент код Цареве џамије» у којој је Јусуф Барчић са групом присталица покушао силом да уђе у чувену џамију у центру Сарајева и тамо упражњава вахабистички вид молитве, убиство два припадника армије БиХ 2015. године итд.

Последице утицаја мигрантске и украјинске кризе на балканске државе, њихове међусобне односе и геополитичку оријентацију

За наше истраживање од највећег значаја представља деловање великих сила на прилике унутар и између балканских држава, а нарочито поводом њихових од раније постојећих несугласица које се стављају у функцију својих стратегија. Њихове стратегије у знатној мери зависе од исхода конфликта и у Украјини и на блискоисточном простору. У овом погледу се као полазиште за даљу анализу може уочити низ ствари: балканске земље од раније интегрисане у НАТО структуре (било да су чланице ЕУ или само кандидати за чланство) поводом украјинске кризе листом су се стале на линију са атлантистичком геополитичком агендом и придружиле економским санкцијама које су Русији уведене поводом анексије Крима. Такође, оне су потпуно подржале даљу експанзију НАТО-а на исток и изградњу «противракетног штита» у Пољској и Румунији. Исте државе су листом подржале војно-политичку позицију атлантиста у вези са сукобима у Сирији и генералној ситауцији на Блиском истоку, мада са различитим степеном решености. За разлику од њих, државе које нису у НАТО-у (из различитих разлога) а јесу кандидати за чланство у ЕУ (Србија, БиХ, Македонија) нису се придружиле санкцијама ЕУ и САД према Русији. Све ове државе одржавају дистанцу и према украјинској кризи и према даљем ширењу НАТО-а на исток, као и идејама о изградњи «противракетног штита». Неке од њих, попут Србије, не само да се држе прокламоване војне неутралности, већ се, мимо вербалног изјашњавања о очувању добрих односа са Русијом, повремено одважују и на нове видове сарадње са њом.

Када је, међутим, у питању био однос ових држава према пропуштању мигрантских таласа преко сопствене територије ка средишту ЕУ, њихово позиционирање је било знатно другачије. Грчка, вођена Ципрасовом владом, представљала је почетни, потпуно порозни простор за кретање мигрантских маса. У томе су јој се, као транзитне земље, испрва придружиле и кандидати за ЕУ - Србија и Македонија. Све то је стратешки одговарало атлантистичким

тежњама да се, са пристизањем миграната, дестабилизује ЕУ. Неке чланице ЕУ и НАТО-а, попут Хрватске и Словеније, придружиле су се, међутим, затварању својих граница и мерама којима су пре њих прибегле Мађарска, Аустрија: На тај начин оне су се геополитичком смислу више придружиле средњоевропској концепцији, истој оној која тежи темељном преуређењу односа у Унији.

Различита позиционирања балканских држава према регионалним кризама често замагљују образац геополитичког утицаја „великих сила“, тј. представника четири „велика простора“ на Балкану. Утицај немачких средњоевропљана већ дуже времена је усмерен на пацификацију целог простора Балкана, уз његово држање ван интеграционих процеса све док се сама ЕУ не трансформише у средњоевропском геополитичком смеру. Средњоевропљани желе пре свега да користе постојећу саобраћајну инфраструктуру и ресурсе и спрече да се, са или без атлантистичког подстицања, постојећа нестабилност повећа и прелије на просторе ЕУ. ЕУ као целина - иако и даље на речима предана евроинтеграцији ових простора и спречавању његове «балканизације» - почиње значајно да мења свој однос и суштински се прилагођава захтевима средњоевропљана. Почевши од „Конференције о Западном Балкану» одржане у јулу 2016. године у Паризу, преко ширења идеје о царинској унији земаља овог простора и само вербалној подршци даљим евроинтеграцијама, па завршно са Самитом у Сарајеву у марту 2017. године, ЕУ је простор «неинтегрисаног» Балкана суштински оставила по страни и препустила га самом себи.

За разлику од средњоевропљана, англосаксонски атлантисти свесно желе да „одржавају висок степен нестабилности над контролисаним балканским простором и поступно га гурају даље у евроинтеграције. Све то они чине само како би на тај начин повећали нестабилности саме ЕУ над којом такође теже да задрже надмоћ и у њој арбитрирају. „У војном погледу, циљ Англо-американаца је да потпуно вежу све државне структуре на овом простору за НАТО, прво на највишем нивоу које могу да имају нечланице, а потом и да их уведу у пуноправно чланство.“²⁶ У успешној реализацији оваквих стратегија, атлантистима помаже (иако је степен њихове моћи у видљивом опадању) значајна војно-обавештајна и медијско-лобистичка премоћ у региону. У прилог им иде и стање на терену где практично ни један међуетнички и међудржавни спор није трајно решен, чак ни онај везан за протеривање Срба из Крајине, пошто Хрватска не може да напуни заузети простор својим становништвом услед своје лоше демографске ситуације. Због тога се Хрватска параноично односи према „остацима остатака“ Срба на њеној територији и свакој регионалној иницијативи Србије. Дејтонска, двоентитетска БиХ само је провизоријом којим је замрзнут конфликт кога је увек могуће у извесном степену политички интезивирати. Косово и Метохија су војном интервенцијом НАТО-а насилно отргнути из Србије, да би, потом, било помогнуто и нелегално самопроглашење независности ове српске покрајине. Међутим, овај квази-

²⁶ Гајић Александар, „Србија и геостратешки интереси великих сила 1914. и 2014. године“, Зборник „Србија и политика великих сила 1914-2014“ (ур. Ђурић Ж. и Кнежевић М.), Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 121.

државни ентитет је, гледајући на дуги рок, суштински неодржив: он генерише хаос у свом окружењу, а притом га као државу не признају ни Србија нити неке чланице ЕУ и НАТО, нити је између Србије и њега заиста могућа трајна и иоле озбиљна нормализација односа. Унутар саме Србије такође постоје и погранични, периферни простори (Рашка, Прешевска долина) где је могућа местимична дестабилизација услед иредентистичких тежњи тамошњих муслиманских мањина. Политичка ситуација у Црној Гори, која је на силу, уз помоћ страног фактора и домаћих мањине преведена у атлантистички табор ради одсецања Србије од приступа мору, довела је до стварања је експлозивног, подељеног друштва. Ситуација у њој лако може да се отргне контроли. Тамошње мањине, које подржавају прозападни режим у Подгорици, наине, само чекају погодан тренутак да помогну да се њихове матичне државе (Хрватска, Албанија) територијално наине на рачун Црне Горе.

Трећи крупни геополитичких играч на простору Балкана, Турска, на овим просторима је у последњи деценијама постајала све присутнија. Све то је било допуштено све услед јасног покровитељског става атлантиста који су у своје интересе укључили и извесне „дозиране“ турске геополитичке пројекције. „Стратешка дубина“ као спољнополитичка концепција Турске коју је уобличио њен бивши министар спољних послова и премијер Ахмет Давутоглу представља (од стране атлантиста) дозвољено ширење њихове интересне сфере на Балкану као једном од три стратешка праца турске експанзије (преостале две су Кавказ и Блиски исток).²⁷ Атланлисти су на ову стратегију гледали благонаклоно и усмеравали је ка блокирању средњеевропског утицаја, односу спречавању немачког спуштања дунавско-црноморским коридорима.²⁸ Културна, економска а на крају и политичка „реконкиста“ «неоосманске» Турске у плановима се идеално пројектује до границе токова Саве и Дунава: Она је поступно почела да се реализује кроз финансирање осиромашених и ослабљених државица – „балканида“ од стране Турске (као и других блискоисточних, арапских алтанских савезника). Све то је чињено са циљем стицања каснијег значајнијег утицаја на стабилност и проходност на овим просторима који би били условљавани пуноправним чланством Турске у ЕУ. Тиме би се, неповратно и из темеља, променила природа саме Уније. Неуспех Турске на Кавказу и Блиском истоку (а посебно по Турску катастрофални исходи сиријског грађанског рата и целог «арапског пролећа»), могли су да доведу до интезивирања Турске стратешке експанзије на по њу једином преосталом регионалном правцу - оном балканском. Удаљавање, међутим, режима у Анкари од атлантиста које је само интезивирано због западне подршке Курдима на простору Левантам, а посебно након пуча од 15. јула кога су извршиле присталице Гуеновог Хизмета, довеле су до кварења њихових односа и на балканском правцу, као и до генералног побољшања односа са Русијом.

²⁷ Видети: Зборник „Турска - регионална сила?“ (ур. Ђурковић М. и Раковић А.), ИЕС, Београд, 2013

²⁸ О стратешком значају које САД придају Дунаву више код: Петровић Пироћанац Зоран, „Америчка стратегија уклињавања на југоистоку Европе после другог светског рата (1)“, Српска политичка мисао, бр.4/2009, год. 16, вол. 26, ИПС, Београд, 2009, стр. 159-180

Русија је, пре украјинске кризе, територију „братског“, православног Балкана гледала као простор за геоекономско нступање ка западу, према Европи и ЕУ. Њени стратешки циљеви су били да „релативизује позицију „атлантизоване Европе, тј. ЕУ, успостављањем обострано корисних веза; у другој фази, постојала је жеља да се помаже еманципација Европе/ЕУ од САД и њено прерастање у посебни пол моћи у мултиполарном свету; у трећој фази, тежило би се „везивању Европе/ЕУ („Европског великог простора“) за Русију на партнерским економским и геополитичким основама, четврта фаза би била: Европа/ЕУ у руској интересној сфери и потенцијално формирање Еврорусије као геоекономско-геополитичког–геостратегијског савеза.“²⁹ Атлантистичким потпиривањем преврата и сукоба у Украјини ова стратегија до даљег је осујећена. Западни, европски део Старог континента је привучен назад, у прекоатлански „чврст стисак“, док су везе са Русијом углавном покидане или ослабљене. Планови о изградњи „геоенергетског трозупца“ као економског предуслова за постепено геополитичко преоријентисање земаља ЕУ до даљег су прекинути.»³⁰ Убрзо, Русија је била принуђена да интервенише у Сирији како би спречила пад савезничког Башар Ал Асадовог режима и побољшала укупне позиције савезничког Ирана. Успех ове интервенције не само да је подигао углед Русије (пре свега широм муслиманског света), већ је временом утицао и да Турска, суочена са поразом својих штићеника у Сирији, прибегне приближавању са Русијом. Последице овог приближавања тичу се не само Блиског истока, већ и Балкана: оно отвара могућности реализације крупних улагања у енергетске коридоре чији би краци пролазили кроз Балкан и дугорочно утицали на промену геополитичке перспективе ових простора. Део руског утицаја повраћен је и у евроатлантизованој Бугарској где је за председника државе недавно изабран генерал Румен Радев. Председник Радев тежи да игра избалансиранију улогу између Истока и Запада, док је влада Бојка Борисова и даље (што милом, што под принудом) углавном привржена Западу.

Поред јачања руског утицаја у региону, делимичног приближавања Русије и Турске и руско-немачког покушаја да се украјинска криза прво пацификује а затим и постепено приведе крају, најважнију новост кроз коју се морају посматрати делимично већ прекомопоновани утицаји «великих сила» услед њиховог деловања са кризних жаришта на простор Балкана, представљају крупне промене које су се догодиле у атлантистичком, средишту са успоном Доналда Трампа на место председника САД. Раскол и сукоб између глобалистичке «дубоке државе» и Трампових присталица на Балкану доноси и додатне геополитичке реперкусије. Оне се тичу могућег мањег ревидирања америчког става према балканским актерима, а све у склопу ширег покушаја америчке администрације да донекле поправи односе са Русијом и Ердогановом Тур-

²⁹ Степић Миломир, „Могућност симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, Национални интерес бр 1-2/2009, год V, vol 5, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 63-64.

³⁰ Гајић Александар, „У геополитичком процепу: Србија између ЕУ и Евроазијског савеза“, Зборник радова *Србија и евроазијски геополитички простор* (ур. Миломир Степић), Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 431.

ском. Назирући могућност оваквог развоја догађаја, атлантистичко-глобалистичкој «дубокој држави» се као одговор намеће даља дестабилизација свих простора уз помоћ потпиривања постојећих спорова и помагања преливања утицаја спољних криза на ове просторе. Оваквим приступом могуће је поткопати Трампова настојања да се релаксирају односи са Русијом и приморати га на трајну, још дубљу конфронтацију са њом на најширем евроазијском простору. Операционализација овог плана значи поступно појачавање регионалних међудржавних политичких и међуетничких тензија, поново отварање постојећих антагонизама из којих се могу изродити нови конфликти, углавном они ниског и средњег интензитета. Низ провокација у Хрватској којима се нарушавају ионако крхки српско-хрватски односи, инциденти у Босни и поновни покушај отварања међудржавних спорова пред сталним међународним трибуналима, настојања косовских Албанаца да створе сопствену војску и силом изврше реинтеграцију северног, српског дела покрајине у оквиру ове псеудо-државе, политички сукоби у Македонији и довођење нове владајуће коалиције која тежи уставном редефинисању ове државе – све су то дешавања која несумњиво воде ка регионаној дестабилизацији иза којих стоји јединствен постицај и јасан стратешки интерес.

Реализација нове дестабилишуће стратегије свакако не одговара ни Русији ни Турској. Она не одговара ни средњоевропљанима унутар ЕУ, упркос њиховој делимичној идеолошкој подложности глобалистичким позицијама и оштром противљењу Трампу, као и наслеђеном антируском и антитурском сентименту. Главни проблем заговорника средњоевропског геополитичког концепта унутар ЕУ је тај што би атлантистичка дестабилизација Балкана нанела ЕУ тешке проблема који могу скупом да је стају. Такође, дестабилизација прилика у региону нужно би приморала и Русију и Турску да се, свака са позиција својих интереса, јаче укључе у дешавања у региону. Тако би утицај ове две силе на дужи року ојачао у државама које стрепе од дестабилизације, а све би се то одиграло на рачун опадања утицаја ЕУ. Такође, јача и обухватнија кризна ескалација могла би да се одрази и унутар ЕУ чије су чланице ионако дубоко поларизоване, па и супростављене по читавом низу других питања.³¹ У склопу са могућим погоршавањем односа са Турском поводом споразума о избелицама из 2016, која може да «отпусти брану» преко које ће се прелити милиони миграната у ЕУ, дестабилизација простора преко кога може поново да се одигра дириговано кретање маса миграната према срцу ЕУ представљало би ударац који би могао до доведе и до озбиљног урушавања ЕУ.

Укупне кризне перспективе на Балкану

У постојећим околностима, атлантистичке силе (пре свега оне које настављају да реализују политику америчке «дубоке државе») у стању су да и даље

³¹ Детаљније о геополитичким односима унутар и око ЕУ између атлантиста и средњоевропљана у: Гајић Александар, „Геополитика кризе ЕУ“. Зборник *Криза ЕУ* (ур. Гајић А., Игрутиновић М.), ИЕС, Београд, 2014, стр. 139-157.

користе своју релативну премоћ зарад манипулисања између делимично супростављених интереса и својих нагло ојачалих, крупних «савезника» и својих антагониста,. Они су, такође, и даље у позицији да подгревају неугласице између слабих балканских држава као би се «одржали у седлу» као као главни регионални арбитар. Преостале три велике силе, додуше, имају заједнички интерес да спрече или барем умање степен дестабилизације Балкана, али само под условом да наступају синхроно, свака у односу према својим културно-цивилизацијским и историјским савезницима. Проблем је, међутим, што им се, мимо тренутног противљења дестабилизацији, интереси делимично разилазе, као и што је довољно да стабилишући утицај једног од њих привремено изостане па да се створи довољан простор за дестабилизацију.

«Државе на балканском простору, иако кокетирају са својим историјским савезницима и културно-цивилизацијским „матикама“ како би, у погодном моменту, остварили своје локалне амбиције, ово чине слабо и стидљиво, са пуном свешћу ко је и даље „главни газда“. Оне све то раде у страху да му се не замере а да то не искористе њихови суседи и, у постојећим околностима - уз своју пуну исказану лојалност према доминантној сили на простору целог региона - остваре добитак на суседову штету.

Потенцијална конфликтност и трајна нестабилност, тј. могућност кризних екалација, погодује атлантистичкој геополитичкој опцији, упркос чињеници да су њене размере, и објективно и субјективно, знатно мање него у претходним раздобљима. Балканске државе су, у односу на пре сто година, углавном национално хомоизоване и територијално компактније – али и крајње исцрпљене, економски и ресурсно нејаке, институционално, демографски и морално урушене, без полета, без јасне перспективе, војно-политички немоћне поредећи их са капацитетима великих играча, са све слабијом субјективном мотивацијом становништва и свешћу и да јасно уоче и да покушају да остваре сопствене интересе у оквиру својих реалних могућности. Домаћи муслимански актери жуде да у преклапању атлантистичке и блискоисточне стратешке опције задовоље и сопствене интересе. Актери православно-хришћанског опредељења теже да задрже садашње, углавном невеселе позиције у институционалним оквирима које им дају историјски изграђени видови савезништва таласократа и „средњоевропљана“ (ЕУ). Многи међу њима потајно прижељкују и повратак утицаја руских континенталиста који ће им, сматрају, отворити нове перспективе. Римокатолици у истом, европском инситутуционалном оквиру, иако су срцем на „средњоевропској“ страни, бивају политичким и економским условљавањем приморани да унутар ових институција често играју против њих, а по такту кога задају атлантисти.»³²

Степен тензије, интензитет дестабилизације као и величина спорних тероријалних зона преклапања и супротстављања интереса између балканских држава који би могли да доведу до ширег конфликта су делом смањене гледано у односу на претходна времена. Кризни потенцијали се, практично, свODE

³² Гајић Александар, «Србија и геостратешки интереси великих сила 1914. и 2014. године», Зборник „Србија и политика великих сила 1914-2014“ (ур. Ђурић Ж. и Кнежевић М.), Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 123.

Посебно питање, међутим, представља преклапање унутрашњих балканских криза са преливањем последица крупних спољних регионалних криза. У том случају опасност озбиљне дестабилизације расте. Ситуација у којој би се, након погоршавања односа Турске и ЕУ (Немачке) тј. раскидања споразума о избеглицама, милионске масе поново упутиле дуж „балканске руте“ док истовремено нпр. ескалира ситуација у Македонији између Македонаца и Албанаца, или у случају да Албанци отворе нову кризу покушајем да војним средствима заузму српски север Косова, могла би да буде крајње опасна. Ситуација поводом Македоније у коју би, поврх свега, биле уплетене и све околне државе била би још неповољнија.³⁴ Сличну опасност представља и отварање „Пандорине кутије“ у БиХ у коју би нужно биле умешане и Хрватска и Србија, а све у комбинацији са новом масовним приливом избеглица. Овакви негативни сценарији би заиста могли да доведу до дуготрајне, озбиљне дестабилизације великог дела Балкана и да се одразе на шире геостратешке прилике у Европи.

³⁴ О томе смо писали у: Гајић Александар, *ЕУ политика према македонској кризи или пут у катастрофу*, Нови Стандард, 03. Април, 2017, <http://www.standard.rs/politika/37408-%D0%B5%D1%83-0> приступљено 27.07.2017.

27

У тој долазећој, новој фази «геополитичког надигравања» промењен однос снага и делимично снижени унутрашњи кризни капацитет простора Балкана више ће погодовати да се на њему одигра постепена промена равнотеже моћи, вишефазна и са више нивоа надигравања. Он ће, на крају, несумњиво довести и до делимичне промене геополитичког пејсажа ових простора. Овај ће процес тећи док ће се други - у глобалним геополитичким размерама пресуднији процеси и надметања - одвијати на другим, значајнијим просторима.

Литература:

1. Gajić Aleksandar, *Geopolitika krize EU*, Zbornik: Kriza EU (ur. Gajić A., Igrutinović M.), IES, Beograd, 2014
2. Gajić Aleksandar, *Geopolitika sirijskih migracija i EU*, Kultura Polisa br. 29, 1/2016, K. Polisa i IES; Novi Sad, 2016
3. Gajić Aleksandar, *Odnosi EU i Rusije u svetlu ukrajinske krize*, Međunarodna politika, god LXVII, br. 1161, januar-mart 2016, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
4. Gajić Aleksandar, *U geopolitičkom procepu: Srbija između EU i Evroazijske Unije*, Zbornik: Srbija i evroazijski geopolitički prostor, (ur. Stepić M., Đurić Ž.), Institut za političke studije, Beograd, 2013
5. Gajić Aleksandar, *Srbija i geostrateški interesi velikih sila 1914. i 2014. godine*, Zbornik: Srbija i politika velikih sila 1914-2014., (ur. Đurić Ž. i Knežević M.), Institut za političke studije, Beograd, 2014
6. Gajić Aleksandar, *EU politika prema makedonskoj krizi ili put u katastrofu*, Novi Standard, 03. April, 201
7. Despotovic Lj., *Srpska geopolitička paradigma*, Kairos, Sremski Karlovci, 2012
8. Despotović Ljubiša, *Geopolitika destrukcije*, Kairos, Sremski Karlovci, 2015
9. Despotović Ljubiša, *Demografski i geopolitički aspekti aktuelne migrantske krize*, Kultura Polisa br. 31, 3/2016, K. Polisa i IES; Novi Sad, 2016
10. Despotović Ljubiša, Gajić Aleksandar, *Geopolitical Aspects of Radical Islam's Safety Endangerment in Former Yugoslavia*, Studia Securitatis, Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, 2015, IX (1)
11. Dugin Aleksandar, *Osnovi Geopolitike*, Ekopres, Zrenjanin, 2004
12. Makinder Halford, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metafizika, Beograd, 2009
13. Miršajmer Džon, *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2009
14. Petrović Piroćanac Zoran, *Američka strategija uklinjavanja na jugoistoku Evrope posle drugog svetskog rata (I)*, Srpska politička misao, br.4/2009, god. 16, vol. 26, IPS, Beograd, 2009
15. Rutland Peter, *Unnecessary War: The Geopolitical Roots of Ukraine Crisis*, U Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives (Ed. Agnieszka Pikulicka-Wilczewska & Richard Sakwa), E-International Relations, Bristol, 2015
16. Savin Leonid. *Od šerifa do teroriste, ogleđi o geopolitici SAD*, MIR, Beograd, 2013
17. Spykman Nicholas, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co., New York, 194
18. Stepić Milomir, *Mogućnost simbioze srpskih i ruskih geopolitičkih interesa na Balkanu*, Nacionalni interes br 1-2/2009, god V, vol 5, Institut za političke studije, Beograd, 2009
19. *Turska - regionalna sila?*, (ur. Đurković M. i Raković A.), IES, Beograd, 2013

IMPACT OF REGIONAL CRISES ON CURRENT SITUATION IN BALKAN: GEOSTRATEGIC IMPLICATIONS OF MIGRANT'S AND UKRAINE'S CRISIS

Summary: Region of Balkan, and especially its into the EU “un-integrated” western and central segment, represents a bridge between southeast part of European Rimland and the area of Near East. It is concursion territory of four geopolitical “Great spaces” and three civilizations for many centuries. In current situation, although it is under dominant influence of Atlantist’s geopolitics, Balkan represents the area of increasing presence of three other geopolitical options – Central-European, Eurasian and Neo-Ottoman. All of them are deeply involved in two main regional crises – Syrian and Ukrainian crises, whose consequences are spreading into the Balkan and whole Europe, among other things with the launching and directing of mass migration towards EU. This paper analyzes inter-Balkan relations between their states and other political subjects: it takes consideration of all main existing problems among them, including the possibility that the intensification of two external crises (mostly as the increase of migrant overflow through “Balkan route” and “Eastern route”) brings further destabilization to the Balkan states.

Key word: Balkan, destabilization, geo-strategy, migration, Ukraine and Syrian Crises

ДРАГАН СИМЕУНОВИЋ*
Факултет политичких наука
Београд

УДК 327(497):314.15
Оригиналан научни рад
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 31-56

МИГРАЦИОНА КРИЗА КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ ЗА ЗЕМЉЕ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА – СТАЊЕ У 2017. И ПЕРСПЕКТИВА**

Сажетак: Предмет анализе рада су актуелне масовне миграције према Европи преко „балканске руте” као безбедносни изазов. Анализом садржаја, упоредно-историјским методом и коришћењем статистичких података у раду се истражују разлози за савремене масовне миграције са Блиског истока и из Африке према западној Европи преко западног Балкана као главне копнене руте. Утврђује се и низ аномалија које су се поводом миграција појавиле у многим земљама ЕУ, а кроз анализу актуелног стања миграционе кризе у Европи и посебно на Балкану, обраћа се нарочита пажња на оне димензије миграција које их претварају у безбедносни изазов за земље западног Балкана. Након анализе актуелног стања у Европи, на „балканској рути” и на Блиском Истоку, аутор закључује да су миграције безбедносни изазов за земље западног Балкана не само у погледу увећања опасности од тероризма, трговине људима и епидемија, него и због могућности избијања регионалних конфликта. Ниједна западнобалканска држава због релативне економске неразвијености и високог броја незапослених нема економски и уопште икакав национални интерес да задржи већи број миграната на свом тлу, као ни да сноси велик део терета миграционог транзита. На основу увида у релевантну грађу аутор прогнозира флукутирајући наставак масовних нежељених миграција у дужем временском периоду, као и безбедносне реперкусије по земље западног Балкана које из тога произилазе.

Кључне речи: миграције, узроци миграција, ратови на Блиском Истоку, аномалне реакције земаља ЕУ, Турска, „балканска рута”, безбедносни изазови

Увод

У својој непрекидној тежњи ка добру човек је често и сам, а најчешће заједно са себи сроднима, мењао своја станишта. Нема сумње да је у ту тежњу

* dragan.simeun@gmail.com

** Аутор рада је у својству експерта члан више тела при Генералном директорату за миграције Европске комисије у Бриселу.

укључено и човеково настојање да избегне патњу, а како највише патње доносе ратови, миграције су одувек биле последица неког већег оружаног сукоба колико и урођене људске жудње за срећнијим животом.

Миграције великих размера које су током историје често досезале и форму сеоба народа, а понекад трајале и вековима, одувек су не само за земље крајње миграционе дестинације већ и за транзитне земље, представљале велики безбедносни изазов на разним плановима. Отуда и актуелне миграције које теку од Азије и Африке ка Европи треба размотрити као комплексни феномен, који свакако има и своје специфичне узроке, облике и трендове, а изазива разноврсне значајне последице, међу њима свакако и оне безбедносног карактера.

Велики миграциони ток са Блиског Истока и Африке ка Европи започео је 2011, а нарочито се интензивирао од 2014. да би током 2015. године досегао доскора незапамћене размере, премашивши увелико пројектовани број миграната за 2015. годину који су 2013. у својим документима назначиле УН. Стопа раста миграција је уопште узев у светским размерама далеко већа од очекиване. Пре четири године претпостављало се да ће укупан број миграната на свету достићи 2015. године максималну цифру од 237 милиона, што је озбиљна стопа раста у односу на 1990. годину када је укупан број миграната у свету износио „свега” 154 милиона¹. И најпесимистичкија, као и најоптимистичкија предвиђања која су уследила су се показала као недостатна јер је ток миграната, нарочито према Европи и Северној Америци, мада флукутирајући, непрекидан.

Узроци актуелних миграција

Да би се разумеле актуелне миграције као веома сложен, између осталог и као безбедносни феномен неопходно је прво сагледати њихове узроке. Такође је веома важно и питање будућности миграција, њиховог могућег понављања и евентуалног омасовљења, тачније да ли и када следе нове миграције након евентуалног заустављања актуелних.

Према процени УН тренутно се у Европи налази 71 милион разноврсних миграната.

Да бисмо могли бар лимитно-проспективно да назначимо одговор на питање о трајању и обновљивости еруптивних миграција ка Европи у скорој будућности, потребно је да преиспитамо тренутни и будући статус три главна *push and pull* фактора који узрокују миграције, а то су: а) демографска експлозија у неким деловима света, б) ратови, и в) могућност социјалног инжењеринга.

а) Демографска експлозија је израз који означава огроман раст становништва у некој држави, региону или на неком континенту. Данас на том плану предњачи Африка, а знатан пораст становништва је карактеристичан и за неке азијске и

¹ UN, *Key trends in international migration*, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015.

латиноамеричке земље. У Африци је 1950. живело само 9% светског становништва, односно 244 милиона, а данас у Африци живи милијарду и двеста милиона људи. Дакле, за само пола века један континент је добио милијарду становника више. Поређења ради наводимо податак, да би свеукупан број људи на земљи достигао цифру од једне милијарде био је потребан период од праисторије па све до 19. века. Према прогнозама УН број становника у Африци ће достићи четири милијарде пре 2100. године. Томе доприноси не само брзо размножавање становништва, већ и знатно побољшани животни и здравствени стандард, а сходно томе и продужени животни век. Од 21 „супер плодне” земље на свету, чак 19 их је у Африци, а две су у Азији. У томе предњачи Нигерија која је одавно претекла једну Русију по броју становника, а у којој иначе број становника стално опада. Нигерија ће ускоро имати 244 милиона становника, односно тачно онолико колико је имала цела Африка век раније, а 2050. ће по броју становника претећи и САД. За то време број аутохтоних становника у земљама ЕУ ће порасти за свега 13 милиона.

Тек је да се утврди колико на брзину прираштаја у Африци утиче чињеница да се она нагло и радикално исламизира у последњим деценијама. Хришћанство као „религија мрских белих освајача”² која је присутна у Африци тек један век, све се више одбацује, а нарочито узмиче пред исламом у северној, односно тзв. „горњој” половини Африке.

Са тако великим прираштајем становништва у неразвијеним земљама логично је да расту и неиспуњена социјална ишчекивања у погледу запослености и животног стандарда. Иако се никада у историји људског рода није производило толико хране као данас, у свету и даље расте број гладних. Од седам милијарди људи колико их има данас, чак једна и по милијарда живи у крајњем сиромаштву са приходом испод једног долара по глави становника. Сваког дана у просеку се дневно роди око 175.000 деце, односно двоје у секунди, али умре од глади њих 17.000. Нагло се повећава потражња за храном, водом, простором, разним природним ресурсима, али и за послом. У исто време технолошка револуција са поносом најављује да узнатрговала роботика и компјутеризација производње и управе драстично смањују потребу за радним ангажовањем људског фактора. Маказе између наглог пораста становништва и смањења потребе за ангажовањем људи се полако претварају у социјалну провалију са несагледивим последицама, која засад погађа најсиромашније делове планете али која убрзано стиже и у најразвијеније делове света. Миграције само убрзавају тај процес преношења проблема из неразвијеног у развијени миле.

Природни ресурси се топе брже него што су то предвиђале и најзлосутније прогнозе. Потребне за храном доводе до неминовности деструкције, примера

² „Боко Харам” није само колоквијални назив терористичке организације чији је пуни назив на арапском заправо *Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad*, што значи „Људи сунета (пракса и примери живота пророка Мухамеда) за проповедање и џихад”, односно на енглеском „People of the Sunnah (the practise and examples of the Prophet Muhammad's life) for Preaching and Jihad Group”, већ и старог антихришћанског покрета у Африци, и у изворном виду значи „Проклета Библија”.

ради до искрчивања око 13 милиона хектара шума годишње како би се повећало обрадиво земљиште. Према извештају Фонда УН за становништво (UNFPA) из 2011. године свет ће се суочити са великим дефицитом воде од 40% , већ 2030. године.

На Блиском истоку, богатом нафтом а сиромашном водом, такође се бележи вртоглав пораст становништва, али и ратова у последњих пола века. Сирија је, примера ради, 1950. године имала 3,5 милиона становника, а данас их има око 22 милиона. За исти период становништво Јемена је порасло са 4,5 на 25 милиона, са изгледима да до 2050. достигне 52 милиона становника. Број становника Египта је од 1950. до данас порастао са 20 милиона на скоро 85 милиона, а до половине овог века број становника Египта ће прећи 125 милиона.

У Европи којој и поред прилива миграната прети драстичан пад броја становника, једино Косово и Метохија са својом стопом прираштаја од 0.9 годишње прати светски просек високог прираштаја од 1,2 одсто. Између 2015. и 2050. године у Европи ће бити 63 милиона више умрлих него новорођених. У извештају Уједињених нација насловљеном „Изгледи за становништво у свету: Ревизија 2015” оцењује се да ће до 2050. године у Европи бити 31 милион миграната, а да ће се до тада њено аутохтоно становништво смањити за 32 милиона. За то време у Србији ће опасти број становника за 17 %, ³ пре свега Срба и Мађара⁴. Стопа прираштаја у Србији је непрекидно негативна још од 1992. године⁵, а сада највећи прираштај у Србији имају Роми. Драстичан пад броја становника у том периоду бележиће и друге балканске земље, пре свега Бугарска и Хрватска.

Дакле, имамо са једне стране огроман и незауустављив прираштај у Африци и на Блиском Истоку као у најсиромашнијим и најкризнијим деловима света, а са друге драстичан пад прираштаја и броја становника у Европи – најбогатијем и најуређенијем континенту света. За избор правца миграција је веома важна чињеница да се Африка и Блиски Исток граниче континентално и поморски са Европом огромном дужином. Стога је њихов избор миграционе оријентације релативно лак задатак.

б) Већина миграната ипак највише стиже са Блиског истока зато што су ратови важнији разлог за миграције од демографских експлозија, а на Блиском Истоку збило се, и, по много чему судећи, још није довршено Арапско пролеће, а, што је најгоре, бележи се и пораст броја истовремених ратова као и пораст броја терористичких организација на једном истом простору. Пре напада на Ирак у њему је било око 200 терориста, а данас их само у редовима тзв. „Исламске

³ Prema: Pad broja stanovnika u Srbiji za 17 odsto do 2050, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Pad-broja-stanovnika-u-Srbiji-za-17-odsto-do-2050.lt.html> (pristupljeno 21.10. 2015.)

⁴ Simeunovic, Dragan; Serbien in Europa - unter besonderer Berücksichtigung der deutsch-serbischen Beziehungen, in: *Serben und Deutsche - Traditionen der Gemeinsamkeit gegen Feindbilder*, Collegium Europaeum Jenense, Palm & Enke, Jena und Erlangen, 2003

⁵ Simeunovic, Dragan, „Migration und sozioökonomische Transformation in Jugoslawien/Serbien”, in: *„Migration und sozioökonomische Transformation in Südosteuropa”*, Universität Potsdam, 1997, s. 283-295.

државе” има преко 100.000. Ирак, Сирија и Авганистан су малтене једно ратиште и зато највећи број миграната управо и долази из ове три државе. Ништа не доноси са собом толики степен несигурности по човека и његову породицу као рат. Природно је да се човек склања од несреће, поготову кад она дуго траје. Када се, као сад на Блиском истоку споје вртоглав пораст становништва и перманентни ратови, велике миграције су неминовне.

в) Вештачко изазивање миграција је одавно познато, а данас је оно *virtu* којом поред великих политичких и војно-обавештајних система све више овладавају и многи мањи. Могуће је изазвати наоко спонтане масовне миграције, усмеравати њихов ток или пак организовати лажне миграције у пропагандно-политичке сврхе, а социјални инжењеринг у области миграција може бити усмерен и на организовање легалних и жељених миграција. На тај начин се може изазвати жељени спољнополитички или унутрашњеполитички ефекат, остварити знатна политичка, економска, територијална и војна корист, или пак нанети велика економска штета непријатељској страни. У крајњем, и ратови који се воде са тим циљем се могу сматрати обликом социјалног инжењеринга. Све у свему, могућност вештачког изазивања миграција постоји и мада тој могућности не треба давати димензије које нема, та могућност је ипак у порасту.

Поборници и противници теорија завере се споре око садашњих миграција које иду ка Европи преко нас, тачније око одговора на питање постоји ли елеменат завере у овој гигантској миграционој кризи. Но, нити су у праву они који се ругају причама о заверама нити су у праву они који тврде да је све ово што се збива плод завере. Завере постоје, али нису све ни респектабилне нити су довољно функционалне чак ни онда када се остваре. Ипак, било би нерационално да неке снаге не покушају да искористе ове миграције за остварење својих тајних планова. Такозвана „Исламска држава”, иако незадовољна тиме што велик број младих Арапа бежи у Европу уместо да се бори за њене циљеве, не крије да у редове миграната убацује своје људе да би после изводили терористичке нападе по Европи, а за очекивати је да у будућности та пракса добије шире размере.

Политичке и друге аномалије у оквиру ЕУ проузроковане миграцијама и антимиграционим мерама

У настојању да обуздају и контролишу енорман прилив миграната у земље Европске Уније многе од њених чланица су у недостатку општег и обавезујућег става почеле да предузимају солитарне државне мере на том плану које често не само да нису имале жељени ефекат, већ су и допринеле мењању слике о демократском статусу тих земаља и указале на бројне раскорак између прокламованих принципа и прописа ЕУ и антимиграционе праксе.

На основу анализе догађаја у протеклих пола године може се са сигурношћу рећи да се у Европи поводом миграција догађале и даље догађају велике политичке и друговрсне аномалије.

Главна аномалија је у томе што се забраном проласка избеглица крши глобални принцип слободе кретања људи, роба и идеја на коме је базиран концепт ЕУ, затим свакако је велика аномалија садржана у чињеницима да у демократској Европи 21. века имамо непоштовање људских права миграната, а нарочито права на натурализацију, као и пораст ксенофобије, што политику мржње према странцима и суседима практикују земље којима су пуна уста демократије и које су другима, па и нама, давале силне лекције о толеранцији. Услед свог актуелног антимиграционог понашања такве земље почињу стога да личе на учитеље који подучавају друге лекције коју сами нису савладали.

Није ли аномалија то што зидове на својим границама подижу земље попут Мађарске, Хрватске и Словеније у којима избеглице уопште не намеравају да остану већ само теже да кроз њих што пре прођу. Историјска је аномалија што су захтев ЕУ да прихвате по квотама један део избеглица одбиле земље попут Мађарске, Словачке, Чешке и Пољске из којих су својевремено многи бирали пут избеглиштва⁶, као и то што земље које одбијају да приме избеглице тиме показују да имају једностран однос са ЕУ – хоће само корист од ЕУ без намере да узврате солидарношћу на потребе ЕУ када је она као заједница у проблему. Тиме показују да сматрају да чланство у ЕУ није повезано са имањем извесних одговорности. Свакако да је аномалија и то што је Европа као најуређенији континент света испољила потпуну неспремност и висок степен неорганизованости, па и превелике изненађености, а неке чланице ЕУ чак и панику у суочавању са мигрантским таласом иако он увелико тече још од 2011, а интензивно од 2014. године. Европа ће морати да се запита да ли је аномалија или природна реакција то што се отписана национална држава и одбачени национални суверенитет као анахроне појаве преко ноћи враћају на велика врата у политички живот Европе кроз саможиве одлуке земаља чланица Уније, кроз подизање жичаних ограда кроз које тече електрична струја, и обнављање граница и граничара не само између Мађарске, Словеније и Хрватске већ и између тако демократски напредних и етнички и историјски блиских земаља као што су Немачка и Аустрија.

Аномалија је и одлука ЕУ да се сви мигранти који нису из Авганистана, Ирака или Сирије прогласе за економске мигранте, чиме се одабиром земље порекла врши дискриминација и нарушава право миграната да као појединци приступе азилним процедурама, што је УНХЦР (UNHCR) као одлуку критиковао.

Аномалија је и то што велик, ако не и највећи терет мигрантске кризе засад сноси земље које нису ни на који начин допринеле стварању кризних жаришта у Ираку, Либији и Сирији из којих избеглице највише долазе у Европу, што су највише погођене мигрантским таласом оне европске државе које нису ништа профитирале од ратова који су се у тим кризним жариштима водили или воде.

Све је видљивије да миграциони терет није равномерно расподељен. Ту аномалију увећава чињеница да су балканске земље које трпе велики терет

⁶ Кроз Југославију је у време дубоке кризе у совјетско-мађарским односима 1956. године, само из Мађарске прошло 20.000 избеглица – мађарских држављана.

миграција уједно и најсиромашније или су пак у тешкој финансијској кризи попут Грчке.

Миграције као безбедносни изазов

Миграције, поготову оне нерегуларне имају огромне безбедносне реперкусије. Између четири и пет милиона миграната сваке године уђе у неку туђу државу, а при том број нелегалних прелазака границе варира између 30% и 50%⁷. Оне са собом неминовно доносе повећање опасности по домаће становништво од заразних болести, криминала и тероризма. За земљу домаћина оне могу услед превеликог прилива јефтине радне снаге и неочекивано великих социјалних давања представљати и извор дестабилизације њене економске сигурности.

Кријумчарење миграната и трговина људима постају масовно кривично дело у земљама такозване прве мигрантске дестинације, а уједно и извор огромних нелегалних и неопорезивих прихода. Управо услед масовности миграција и њиховог интензивног тока овај облик криминала добија енормно на замаху као светска појава, а са повећањем обима и цене (илегалан долазак од Авганистана до Немачке мигранта кошта од 10.000 до 20.000 евра) те врсте криминалних услуга, расте и ниво безобзирности криминалаца. Поред енормног повећања броја превара и плачки миграната од стране кријумчара, све више је у порасту и број убистава миграната од стране кријумчара како би се докопали њиховог новца или како би избегли извршење преузете обавезе. Све чешће су вести попут оне од 10. августа 2017. када су кријумчари убили најмање 50 људи, док је још 30 проглашено несталим када су их, далеко од обала Јемена, једноставно бацили са брода у море.

Данас, кад се услед учесталих терористичких напада миграције, иако доста механички ипак не без основа, повезују са **тероризмом**⁸, потребно је нагласити да као безбедносни изазов миграције нису тек пуко повећање опасности од пораста броја придошлих екстремиста и терориста на тлу Европе како се често наводи⁹. Долазак великих броја „својих” је често подстичући фактор на оргијастичко екстремистичко понашање, мада не у тој мери као жеља за осветом због умешаности великих сила у ратове на Блиском истоку. О томе сведоче све чешћи терористички напади у Француској, Белгији и Немачкој. У Француској је због терористичких напада још увек на снази ванредно стање уведено 2015. године када је неколицина терориста, од којих су неки прошли као мигранти „балканском рутом”, у координираној акцији убила 130

⁷ UN, *Key trends in international migration*, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015.

⁸ Види: Dragan Simeunović; Problem definisanja savremenog terorizma, *Srpska politička misao*, br. 3-4/ 2005, Institut za političke studije, Beograd

⁹ Види: Dragan Simeunovic; Security Threats of Violent Islamist Extremism and Terrorism for South East Europe and Beyond; (koautorstvo sa Adamom Dolnikom), in: *Shaping South East Europe's Security Community for the Twenty-First Century*, Edited By Sh. Cross, S. Kentera, R. Vukadinovic and R. Craig Nation, Palgrave Macmillan, 2013

људи у концертној дворани „Батаклан” и неколико кафеа у Паризу. Да су ванредне мере оправдане потврђује податак да је од почетка 2015. до средине 2017. у Француској укупно страдало 239 особа од екстремистичке руке. Стога 7.000 француских војника и даље обезбеђује места која су била или би могла бити мете терористичких напада. До сада су на мети терориста били између осталих, музеј Лувр, аеродром „Орли”, Ајфелов торањ и Јелисејска поља, као и друга места (углавном у Паризу) на којима се окупља већи број људи. Слична ситуација је и у другим европским земљама погођеним тероризмом.

Када је реч о врсти тероризма који са бујицом миграната расте као безбедносни изазов, одговор је наоко једноставан и једнозначан – опасност која нараста је искључиво опасност од исламистичког тероризма, будући да је огроман проценат миграната муслиманске вероисповести. Међутим, ствари не стоје баш тако просто. Будућност Европе свакако ће бити обележена порастом исламистичког екстремизма али његов пораст ће бити праћен једном другом врста екстремизма, а то је десничарски¹⁰, који ће све више бити реактивне природе у односу на миграције које ће му истовремено бити и мета и замајак. Увек вигилантно оријентисани¹¹, десничари сада ликују због несналажења ЕУ и њене касне реакције пред изазовом миграција, нудећи себе као „спас од те пошаст”. На руку им без сумње иде чињеница да уз миграције увек иде и висок степен политизације друштва, као и неизбежност емотивног реаговања. У сваком случају отвара се велики простор за десницу на политичкој сцени Европе, а вероватно и Западног Балкана, мада у Србији у далеко мањој мери. Разлог зашто се десница у земљама западног Балкана мање бави миграцијама него што то раде њени истомишљеници у Европи је у томе што се све балканске деснице веома баве својим суседима па им засад мигранти не изгледају битни.

Може се рећи да Европу више страх од миграната као потенцијалних терориста него што та опасност од стране самих миграната засад постоји. Мигранти се по правилу јако ретко одлучују на екстремистичке потезе кад стигну у земљу која је била жељена дестинација, а скоро никако док су у транзиту. Тек по етаблирању у неку средину почиње радикализација дела придошлица. Страх неких земаља је оправдан исто колико је неоправдан страх неких других. Право да страхују имају оне западноевропске земље у којима су већ дуго ситуиране бројне, а недовољно друштвено интегрисане муслиманске мигрантске заједнице са којима имају горка безбедносна искуства. Међутим, поред тог права те земље имају и обавезу да се запитају да ли је сва кривица због **недовољне интегрисаности** на муслиманима-мигрантима или су и оне пропустиле да учине много више на том плану. Ако је тако имаће прилику да исправе своје грешке јер миграције неће и не могу стати вољом једне стране. Онај ко је третиран као грађанин другог реда не може се лако интегрисати све и ако хоће, па је природно да се затвара у своје окружење са осећањем фрустрације коју носи

¹⁰ Види: Марија Ђорић; *Екстремна десница: међународни аспекти десничарског екстремизма*, Наука и друштво Србије, Београд, 2014.

¹¹ Види: Dragan Simeunović; *Одређење екстремизма из угла теорије политике, Српска политичка мисао*, бр. 2/2009, Institut za političke studije, Београд

чак и трећа генерација миграната. Парадоксално је да је у 21. веку у најдемократскијим земљама света као што су европске, мигрантима доступна тек правна једнакост, и да отуда они могу бити само држављани, а не и реални припадници државотворне нације ма колико да су усвојили њен језик, културу и обичаје, што је знак да не постоји истинска претпоставка за пуну интегрисаност. Другим речима, мигранти и њихови потомци могу све да постану формално, али не и суштински. Такво стање је доказ више да је национална држава и у ери глобализације која је бучно најавила њен крај заправо само прикривена, али снажно укопана у своје идентитетне темеље. Приче о друштву у коме је отклоњена свака ксенофобија, расизам и на културолошки план пребачена национална и свака друга дискриминација, постају прозирна самореклама идеално уређеног друштва какво за сада заправо нигде не постоји. Миграције то јасно доказују.

Миграције могу не само представљати проблем, па и безбедносну претњу земљама у које долазе и кроз које пролазе, већ, као што смо имали недавно прилике да видимо на примеру понашања Хрватске према Србији због ситуације на граници услед миграција као и обрнуто, могу нагло и драстично пореметити односе међу тим земљама. Историјски примери ремећења међусуседских односа због миграната су на Балкану бројни, а и савремени односи услед истог проблема нису идеални због чињенице да неке земље, пре свега Хрватска, нису дозволиле повратак српских избеглица протераних из својих домова у време грађанског рата на тлу Југославије током 90-их година прошлог века.

Овакве какве су сада, неконтролисане и самоточне, у условима растуће панике у неким, пре свега централноевропским државама, миграције **повећавају и ризик од унутрашњих и међудржавних конфликта** на тлу пре свега Југоисточне Европе. Ако би се саможивост и наказно доказивање обновљивости пуног националног суверенитета неких држава чланица ЕУ наставиле да развијају овим темпом, упозорење председнице Немачке, изречено 3. новембра 2015. да би, уколико и Немачка престане да прима избеглице, то могло довести до оружаних конфликта на Балкану, лако може постати реалност. Ову изјаву при том треба сагледати у контексту чињенице да је Немачка на плану имиграционе политике сада друга земља на свету (одмах иза САД) по броју миграната које прима, са тенденцијом да на том плану ускоро заузме прво место уколико се остваре Трампови планови о смањењу усељавања у САД.

Посебан безбедносни изазов за Европу су све бројнији **мигранти насилници**. Само у Немачкој су око новогодишњих празника 2016. пријављена чак 92 сексуална напада миграната на Немце, од тога и једно силовање, што је у великим броју немачких градова, а највише у Келну, изазвало бурне протесте и натерало Ангелу Меркел да најави строжије мере против миграната насилника који не поштују гостопримство. У том правцу је и њена Хришћанско-демократска странка почетком јануара 2015. усвојила тзв. Декларацију из Мајнца којом се тражи да тражиоци азила који прекрше закон, чак и ако за то дело следи само условна казна, буду одмах депортовани у своју државу.

Недостатак безбедносне културе у условима миграционе кризе

Аномалија је што се бројне земље у нашем окружењу које себе сматрају демократизованим понашају крајње недемократски не само према мигрантима, већ и потпуно непотребно веома агресивно према суседним државама. Није мали број европских земаља за које се са сигурношћу може рећи да су показале не само **недостатак културе безбедности**, већ и изненађујући степен недемократичности у условима миграционе кризе.

У мутним вировима великог мигрантског таласа Србија се од многих својих „потпуно демократизованих” суседа издвојила тиме што не само да не прети другима, па чак ни онима који јој „кроз зубе” прете, већ интензивира добросуседске односе, као јасан доказ не њене слабости већ жеље за миром и успоставом пријатељства. Како се свако пријатељство, урачунав и политичко, увек гради повећаном пажњом, и држава Србија иде тим цивилизацијски утабаним путем¹².

Србија је као држава на миграциони изазов реаговала цивилизовано, без подизања зидова, струје у жичаним препрекама и без икаквог злостављања миграната (пре свега у Мађарској, али и у Бугарској). Њена реакција заштите своје и по ко зна који пут у историји и европске територије од тог безбедносног изазова била је у границама њених закона, традиције њеног народа и његовог умећа разазнавања стварне опасности од претпостављене, и све време је остала у оквирима важећих међународних прописа. То је значило појачан надзор граница, увођење реда у мигрантски проток кроз Србију и рационално милосрђе.

Посебно је важно то што Србија, њене власти и њени становници, нису остали само на почетном гостопримству, које се у већини других земаља брзо претварало у негостољубивост, па чак и ксенофобију, већ је задржало исти ниво свог гостопримства од почетка миграција до данас. Тим пре што ни цивилизоване и демократске државе нису одолеле изазову нетолеранције. Дobar пример тога су немачки медији који су од почетног става толеранције према мигрантима и њиховим поступцима који је био видан током 2015. и првих месеци 2016. постепено дошли на сасвим супротну позицију. Озбиљна истраживања показују да су немачке ТВ станице само у току 2017. године емитовале четири пута више извештаја о емигрантима осумњиченим за криминално понашање, него 2014. иако је број осумњичених миграната у том периоду повећан тек за једну трећину. Поред тога, иако је знатно порастао број десничарских физичких напада на мигранте, објављено је два пута мање извештаја на ту тему него 2014. године¹³.

Посебна тема је подизање зидова на границама европских и других држава ради спречавања доласка миграната. Када је срушен Берлински зид наа-

¹² Simeunovic, D; Wie kann Serbien früher nach Europa kommen?, in: *Bürgerbewusstsein und Demokratie in Mittel- und Osteuropa*, Tagung CEJ im November 2003 in Jena, *Schriftenreihe des Collegium Europaeum Jenense*, Band Nr. 33, Jena, 2005

¹³ Немачки новинари „искривљују” јавну слику о избеглицама, *Политика*, 7. август 2017, стр. 2

вљено је да је прошло време зидова који ће спречавати слободу кретања и насилно раздвајати народе. Тридесет година касније подизање зидова је прави политички тренд са позивом на миграције. *Аедифица мурум* постаје ствар престижа. САД почињу под председником Трампом подизање на граници са Мексиком најдужег зида на свету након кинеског, Турска има скоро хиљаду километара зидова ако се њеним зидовима на границама са Сиријом и Ираном додају и зидови на границама Турске са Бугарском и Грчком, зидове су подигле и дижу због миграната Мађарска, Израел, Грчка, Бугарска, Индија и Пакистан, а у Великој Британији, у сред северноирских градова дижу се зидови у којима живе људи у религијско-етничком гету. Да ли је зид последња реч политичке моде у сенци људског права на слободно кретање или почетак нечег трајнијег, остаје тек да се види. Засад су зидове подигле и дижу углавном оне земље којима су пуна уста била тог права.

Међутим, има и примера подизања зидова тек привидно ради миграната, а заправо из сасвим других мотива. Рецимо Турска је одлучила да велик део новца који ће добити од ЕУ (читај Немачке) за заустављање мигрантског тока ка Европи потроши на подизање зидова на својим границама са Сиријом и Ираном. Од 900 км своје границе са Сиријом, Турска је већ подигла зид на 590 километара, а средином 2017. започела је градњу зида дугог 150 км на турско-иранској граници која је укупне дужине од 500 километара. Зид је иначе од бетона и висине је три метра. Међутим, ови зидови су пре свега у функцији спречавања уласка Курда на територију Турске и чиниће физичку препреку између Турске и нове државе Курдистан која ће вероватно бити створена након референдума у Ираку крајем септембра 2017. и давања обећане аутономије сиријским Курдима као награде за њихову борбу против „Исламске државе”. Због тога када влада Турске тврди да подиже зид ради спречавања упада терориста она додуше мисли и на припаднике „Исламске државе”, али заправо то ради због страха од Курда. То се види и из чињенице да су зидом ограђени не они делови границе којима обичну иду мигранти, већ они који су по Турску ризични због концентрације Курда и вршљања терориста. Европи је, пак, свеједно од кога се Турска брани зидовима уколико они спречавају или бар умањују продор мигрантске масе ка њој.

На почетку великог миграционог таласа 2015. била је у Западној Европи све гласнија, и до данас од неких кругова није напуштена, идеја да се неке земље западног Балкана претворе у **акумулационо мигрантско језеро** у које би се сливала река миграната, а који би потом били пропуштани у ЕУ сходно њеним могућностима и потребама. У складу са договореном миграционом политиком у Бриселу, договорен је број од 6.000 миграната који треба да остану у Србији. Тај број је до сада био више пута премашен са могућом тенденцијом даљег пораста, али и могућег умањења у зависности од више фактора. Тренутно, на пример, има око 4.500 миграната на тлу Србије, а доскоро их је било преко 7.000. Разлог за то је што мигранти неће да остану у Србији, већ настоје да макар и уз ризик стигну у богатије земље.

Слична ситуација је и у другим земљама западног Балкана. Зато је свака опција да се повећа број миграната који треба да остану да живе у земљама

западног Балкана у потпуној супротности са њиховим националним интересом и њиховим економским могућностима, тим пре што оне не могу рачунати на средства из ЕУ будући да нису њене чланице. Међутим, број миграната у њима је веома различит. Највећи терет сnose Србија и Македонија, док остале земље западног Балкана засад више партиципирају у бризи него у трошковима поводом избегличке кризе.

Међутим, има западнобалканских земаља попут БиХ које настоје да настану што већи број становника блискоисточних земаља на својој територији. Само у првих седам месеци 2017. у БиХ је стигло 42.257 Арапа, од којих је немали број купио земљу и тиме стекао бројна права у БиХ. Купљене површине се често мере стотинама хектара, а ужурбано се подижу и велика планска арапска насеља, рецимо у близини Илијаша. Они нису третирани као мигранти већ као пословни људи, мада је њихов број, као и интерес за куповину земље, неуобичајено велик. У сваком случају неће проћи дуго, а видеће се да ли је у питању добар пословни потез или недостатак безбедносне културе и имања осећаја за стратешку визију развоја БиХ у Европи, а и које су последице тога тренда на односе међу државама и народима на западном Балкану.

Србија због своје релативне економске неразвијености и високог броја незапослених нема економски и уопште икакав други национални интерес да задржи ма какав број миграната на свом тлу, али је у име европске и људске солидарности прихватила да прими онолико колико јој максимално дозвољава њен државно-домаћински капацитет.

Чињеница је да мигранти који успеју да се релативно трајно ситуирају у некој земљи, могу временом услед бројчаног пораста и малих могућности за запошљавање, непознавања језика земље-домаћина и сл. постати не само масовно криминализована групација, већ и неформални политички фактор који тежи да утиче на спољнополитичка збивања и оријентацију земље домаћина, чак и тако што ће је плашити терористичким чиновима и насилним протестима. Мора се при том имати у виду да су већина мушкараца-миграната који долазе из земаља у којима се ратује, као што су Сирија, Ирак и Авганистан, а који су у старости од средњошколског доба па навише, врло вероватно на неки начин учествовали у оружаним сукобима и да сви знају да рукују оружјем. На том подручју је било много оружаних, терористичких и паравојних групација које су поражене и чији су се чланови, у немогућности да се прикључе некој другој као непријатељској опцији, одлучили да мигрирају сами или са породицама. Они представљају посебно ризичну подгрупу миграната и не могу се као такви лако идентификовати кроз уобичајене процедуре предвиђене за пријем миграната, већ само путем врло темељних интервјуа или преко сарадника у редовима миграната. Један број њих је и идентификован са наше стране као такав (19 лица), са чим су упознате и земље које су посебно угрожене од тероризма. Са друге стране и велике земље које су терористима примарна мета дају свој допринос у сарадњи, те је тако ове године Србији достављен списак од преко стотину миграната који су повезани са терористима, а пролазе као мигранти балканском рутом. То ипак није довољан разлог да се Србија и друге западнобалканске државе не понашају према мигрантима онако како то нала-

жу хуманост и међународна правила, и да даље настоје да потврде релевантан ниво културе безбедности који их читује као демократске земље.

Актуелно стање у Европи и у земљама „балканске руте”

Услед споразума ЕУ, тачније Немачке, са Турском о затварању „балканске руте” видан је тренд опадања миграционог тока на овом правцу. У трећем тромесечју 2016. (август - октобар) месечно је одустајало од преласка границе око 4.000 миграната месечно, односно око 140 дневно, а у новембру 2016. тај број је износио око 3.000, да би у следећим месецима спао на око 700 месечно, и у јулу 2017. био сведен на десетак одустајања дневно.

Мигранти су се након затварања копнене руте преко Балкана масовно преусмерили на водени пут до Европе, углавном преко Италије (80%), а мање преко Грчке, Кипра, Шпаније и Португала.

При том су се на пут преко Италије усмерили не само афрички мигранти (углавном из Нигерије и Еритреје), већ и они са Блиског Истока, али не више преко пренакрцаног италијанског острва Лампедуза, већ првенствено преко Сицилије. Док је у 2015. у Италију стигло 154.000 миграната, већ у првој половини 2016. тај број је износио 144.000, а УНЦХР процењује да 220.000 миграната може доћи у Италију у 2017¹⁴. Већину њих чине економски мигранти. Око 90% миграната и даље стиже у Италију са либијских обала, мада се стално повећава и број оних који крећу из Египта. Због тога расте и притисак миграната на француску границу па француска полиција користи дронове и дресиране псе како би зауставила све масовније илегалне преласке миграната преко италијанско-француске границе.

Ипак, вести и политичке изјаве о апсолутном заустављању мигрантског тока кроз Балкан и потпуном гашењу те руте су претеране. Подаци говоре да и даље већина миграната стиже у Немачку управо преко „балканске руте”, иако у мањем броју. Њихов број се уз то редовно повећава са побољшањем временских прилика. Тако је само од средине јуна до средине јула 2017. забележено 4.546 покушаја илегалног уласка миграната у Немачку, док је рецимо број илегалних покушаја уласка у Немачку из Аустрије за првих шест месеци 2017. износио 8.342, из Швајцарске 3.249, а из Чешке 1.867. Од тога грађани афричких земаља који долазе морском рутом преко Средоземља и Италије чине тек 24% од тог броја, а 76% њих, углавном Сиријци, Авганистанци и Ирачани, и даље долази „балканском рутом”.

Само у првих шест месеци 2017. број лица која су ушла у Немачку са намером подношења захтева за азил досегао је према подацима немачког министарства унутрашњих послова број од 90.000. У Аустрији је, према писању бечког листа „Стандард”, у истом периоду азил затражило 12.490 особа, од којих велику већину чине Сиријци и Авганистанци, што све заједно упућује на закључак да „балканска рута” још увек није затворена, и да ће бити неопходно

¹⁴ Migrant arrivals to Italy top concern now, *New Europe*, 16-22 October, 2016

и даље се интензивно бавити проблемом легалних и нелегалних миграција, те у циљу успешног реаговања стално предузимати адекватне мере.

Разлози за прихватање, односно неприхватање избеглица из неких земаља не могу се свести само на присутност конфликта у срединама из којих мигрирају. Неспорно је да су мигранти из неких земаља пожељнији због вишег нивоа образовања који поседују, што значи да су могуће кориснији новој средини и да ће се лакше у њу интегрисати. Рецимо, у Сирији је 2009. године на 10.000 становника долазило 14,3 лекара опште праксе и 8,7 дипломираних стоматолога, а то се одразило и у структури избеглица из Сирије који су у протекле две године дошли у Европу.¹⁵ Избеглице из Сирије углавном нико не враћа, а нарочито бивају радо прихваћене у Немачкој, док кроз Србију Сиријци више скоро и не пролазе. Од 4.500 миграната колико их је тренутно у Србији огромну већину сада чине Авганистанци.

Немачка покушава да реши проблем миграција не само селекцијом миграната на свом тлу и заустављањем копнене руте која је заправо била мигрантски пут ка Немачкој, већ и стратешки, тако што настоји да смањи покретање миграција у оним афричким и азијским земљама из којих мигранти највише пристижу у Немачку или теже том циљу. Немачко председавање групом Г20 у 2017. је потпуно подређено том задатку, а приоритет ће бити заустављање миграција из афричких земаља тако што ће им се помоћи да убрзано постигну довољан економски раст како би становништво остајало код куће, затим тако што би се разним мерама помогло да се разреши политички хаоси у Либији и другим земљама који производе миграције и што би се разним мерама утицало да се измени култура младих нараштаја у Африци која на високо вредносно место ставља живот у Немачкој и другим развијеним европским земљама, а потпуно одбацује перспективу живљења у сопственој средини¹⁶.

Треба имати у виду да са пропашћу „Исламске државе” и повећањем изгледа за нормализацију живота у Сирији долази до повећања повратка миграната у ту земљу, мада углавном из околних земаља. Према подацима тела УН надлежних за миграције, само у првој половини 2017. се од пет милиона сиријских избеглица који се налазе у земљама Блиског истока кућама вратило њих 440.000 и тај тренд се наставља. Од тог броја 35.000 је дошло из земаља које се непосредно граниче са Сиријом.

Ирегуларна миграција – актуелна ситуација у Србији¹⁷

Према званичним подацима Републике Србије за само годину дана од стварања Здружених снага војске и полиције Србије, јачине 7.000 лица, спречено је 20.000 илегалних прелазака границе Србије према Македонији и

¹⁵ Prema: „Viele Flüchtlinge aus Syrien sind Ärzte”, *Die Welt*, 2. Mai 2016, s. 1

¹⁶ Merkel looks to Africa, *New Europe*, 16-22 Oktober, 2016, p. 18

¹⁷ Овај део рада је базиран на Информацији о ирегуларној миграцији Управе граничне полиције МУП Р Србије, од 20.03.2017. године и на отвореним документима других безбедносних институција Р Србије које се баве проблемом миграција.

Бугарској. Поред тога, због промене тактике илегалног уласка миграната у Србију, формиран је и „Сектор Г” у рашко-полимској области и до 30 јуна 2017. спречено је више од 150 нелегалних прелазака на том делу државне границе.

Нема сумње да је уз полицију и војска Србије дала и да ће у будућности давати огроман допринос безбедности наше земље и региона на том плану. Ипак, треба јој помоћи да кадровски и технички ојача како би успешно одговорила на највеће могуће безбедносне изазове у региону. Постојање садашњих и могуће отварање нових илегалних миграционих рута захтева већи број војника ради што успешнијег покривања границе.

Од затварања тзв „Балканске руте” 08.03.2016. године на територији Р Србије је остао одређени број миграната, који немају могућност одласка у државу дестинације, имајући у виду мере предузете од стране суседних држава, првенствено Мађарске. Мађарски погранични органи поново су смањили број лица које дневно могу да приме и које стављају у процедуру за добијање азила (сада је то само по пет на дан на обе зоне), што такође ствара већи притисак и претњу за безбедност.

Мађарски државни органи на нашу територију дневно врате углавном много више лица него што су примили. (од 05.07.2016.године мађарска страна је вратила укупно 7.842 лица).

У периоду од 01.01. до 19.03.2017. године, на територији Републике Србије регистрована су **1.944 илегална** мигранта, од којих је **1.465** изразило намеру за тражењем азила, док је против **479** поднета прекршајна пријава због незаконитог преласка државне границе.

У покушају незаконитог преласка државне границе, ухваћено је **688** лица, од чега највећи број у покушају изласка са територије Републике Србије, на граници са Хрватском (400) и Мађарском (166), док је на граници са Румунијом ухваћено 40 лица.

На улазу у Републику Србију активности здружених снага војске и полиције усмерене су на одвраћање миграната од уласка на територију Србије, те је у периоду од 01.01. до 19.03.2017. године спречено 1.657 покушаја илегалних улазака од чега највише на граници са Бугарском (883, односно 53%) и Македонијом (774, односно 47%).

У извештајном периоду поднета је **31** кривична пријава због извршеног кривичног дела Недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из чл. 350 КЗ РС против **47** учинилаца због покушаја кријумчарења **571** лица.

Дана 19.03.2017, према расположивим подацима, на територији Србије налазило се **7.608** лица, од чега се у редовним центрима 2.419 лица, а у привременим 4.232 лица. На транзитним капијама Хоргош и Келебија налази се 31 лице, док је у Прихватилишту за странце било смештено 31 лице.

Све већа нервоза међу мигрантима због „заглављености” на рути и због виших цена које кријумчари траже за пребацивање, повећава вероватноћу будућих насилничких реакција миграната против превентивних мера које званични органи предузимају. Регистровано је насилничко и агресивно понашање

како миграната, тако и кријумчара људи према органима обезбеђења државне границе, са трендом да бива све насилније.

Законодавне измене у области азила и миграција које планира Р. Србија и које су у току

Нацрт Закона о азилу и привременој заштити је урађен и спреман за усвајање. На наведени Нацрт Европска комисија је дала позитивно мишљење у септембру месецу. Надлежна министарства су доставила своја мишљења и коментаре, као и невладине и међународне организације које се баве питањема из области азила.

Нацрт Закона о странцима је урађен и у децембру 2016. године прослеђен Европској комисији на мишљење. Почетком фебруара 2017.године, прослеђен је Секретаријату Министарства унутрашњих послова ради спровођења даље законодавне процедуре.

Израђен је и нацрт Закона о граничној контроли и послат Дирекцији полиције на мишљење.

У вези измена закона, Управа граничне полиције је у циљу потпуног усклађивања са Директивама Савета Европе иницирала измене члана 350 „Недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи” Кривичног законика Републике Србије у смислу повећања законског минимума казне, онемогућавања ублажавања казне и увођења кумулативног кажњавања (казном затвора и новчаном казном).

Усвојеним Законом о изменама и допунама Кривичног законика Р. Србије у измењеном и допуњеном члану 350. истог законика, измене се односе само на поштравање казнене политике, односно предвиђених казни затвора, тако да се за учињено кривично дело не може изрећи условна осуда, што није у потпуности усклађено са Директивом Савета 2002/90/ЕЗ од 28.11.2002. године.

Изменама Кривичног законика од 24. новембра 2016. године пооштрене су само казне за кријумчарење људи и надлежност за теже облике је сада на Вишем суду. Казне се примењују од 01. јуна 2017. године, када измене и допуне ступају на снагу.

Стање на граници Србије са Мађарском

У периоду од 01.01. до 19.03.2017.године, на државној граници са Мађарском, у покушају незаконитог преласка државне границе спречено је 166 лица.

Стање безбедности је у сложено и комплексно. Географски положај дела границе који чини границу са Европском унијом додатно отежава послове на очувању безбедности. Основна и највећа претња за безбедност државне границе са Мађарском је ирегуларна миграција. Велики притисак миграната из земаља афро-азијског комплекса који је затварањем тзв. „балканске руте” и подизањем жичане ограде у Мађарској на кратко ослабио, сада је поново велика претња за безбедност овог дела државне границе. И даље је структура илегал-

них миграната иста, тј. и даље се ради о страним држављанима, који бежећи од сиромаштва, немаштине и ратних дејстава покушавају да на илегалан начин стигну до земаља западне Европе. На том путу једна од најфреквентнијих рута јесте преко целе територије Р Србије, ауто-путем Е-75 до града Суботице, након чега се мигранти крећу разним правцима преко државне границе у Мађарску. Променом мађарског законодавства, односно ступањем на снагу новог Закона о граници од 05.07.2016. године, сва лица ухваћена у дубини од 8 км на територији Мађарске, по хитном поступку се враћају на мале капије дуж државне границе према Р Србији, након чега се упућују у транзит зоне у близини ГП Келебија и ГП Хоргош. Ова промена довела је до усложњавања ситуације на нашој страни границе, где сада имамо груписање већег броја миграната који се практично још увек налазе на мађарској територији или се неконтролисано крећу на самој граничној линији, што у великој мери компликује рад наших граничних патрола, и што је највећи ризик и претња за овај део државне границе.

Илегални преласци на граничним прелазима употребом туђих или фалсификованих докумената у претходних неколико месеци представљали су веома заступљен модус за илегалне мигранте, али и за наше држављане са АП КиМ. Откривен је велики број фалсификованих италијанских и француских виза налепљених у путне исправе самопроглашене и непризнате Републике Косово.

Такође, један од модуса илегалног преласка је скривање у товарном делу теретних моторних возила у које мигранти углавном улазе на паркинзима бензинских пумпи где возачи ноћу одмарају, или у тзв. међупростору на делу пута од наше до мађарске стране. Један од начина покушаја илегалног преласка државне границе од стране ирегуларних миграната је и улазак у теретне вагоне и цистерне возова који саобраћају на релацији Београд-Будимпешта.

Политика коју спроводи Влада Мађарске и законодавство које у великој мери ограничава улазак миграната-тражиоца азила на њихову територију, довела је до тога да ми данас имамо свакодневно присуство одређеног броја лица у непосредној близини граничних прелаза Келебија и Хоргош (транзит зоне). Екстремни временски услови у току месеца јануара 2017. године, утицали су да се број лица у транзит зонама смањи, што не значи да мањи број миграната борави у нашој зони одговорности, већ да један број тих лица дуже борави у прихватном центру у Суботици. Један број миграната борави и у напуштеним објектима и салашима дуж граничне линије и у дубини територије. Мађарски погранични органи поново су смањили број лица које дневно могу да приме и које стављају у процедуру за добијање азила (сада је то само по пет лица на дан на обе зоне), што такође ствара већи притисак и претњу за безбедност.

Такође, 07. марта 2017. године мађарска влада је усвојила измене Закона о азилу и допунила процедуре у случају „кризне ситуације због масовног усељавања”. Када постоји такво правно стање, захтев за азил се може предати само лично надлежним органима и то искључиво у транзитној зони на граници. По предаји захтева, подносилац мора у зони да сачека правоснажну одлу-

ку, а за то време транзитну зону може да напусти само у правцу изласка из земље, што значи само у правцу Србије. Азилантски поступак је убрзан, рок за жалбу је три дана, као и рок за одлучивање по жалби (три дана). Уколико се жалба правоснажно одбије, тражилац азила мора да напусти транзитну зону, нема могућности за додатни правни лек. Изменама са проширене могућности проглашења „кризне ситуације због масовног усељавања”, тако да се кризна ситуација може прогласити у свим случајевима када наступе околности које угрожавају заштиту шенгенске границе Мађарске. У случају проглашења кризне ситуације, полиција може било где на територији земље да заустави странце који су ту бесправно и врати их ван оgrade, осим у случају постојања сумње да је извршено кривично дело. Изменама је прописано да и малолетници без пратиоца, узраста од 14 до 18 године, буду смештени у транзитним зонама, за време азилантског поступка, док ће деца без пратиоца млађа од 14 година и даље бити смештена у институцијама за заштиту деце.

Законодавство које спроводи Влада Мађарске, груписање војске, полиције и радикалне мере на заштити државне границе са Р Србијом, које су почеле подизањем жичане оgrade у великој мери су утицале и на безбедносну ситуацију на нашој страни границе. Враћање свих лица која МПО затекну на својој територији у дубини од 8 км, на помоћним капијама, резултирало је преусмеравањем и груписањем великог броја лица у близини подручја граничних прелаза, у транзит зонама, као и дуж граничне линије.

Присутна је појава све већег броја случајева употребе прекомерне силе од стране мађарских пограничних органа према мигрантима, а након сазнања о таквим случајевима, од стране Регионалног центра граничне полиције према Мађарској заказивани су контакти са мађарским пограничним органима на којима су исти упознати са догађајима у циљу провере навода изјава миграната и евентуално предузимања даљих мера. Представници мађарских власти су изјављивали да ће испитати сваки појединачан случај и да ће након тога обавестити српску страну о утврђеним чињеницама и предузетим мерама али до сада није добијена ни једна званична потврда мађарске стране о томе да су се догађаји догодили и шта је са њихове стране утврђено. Имајући у виду да мађарски погранични органи до сада нису предузели мере на расветљавању наведених случајева и утврђивању одговорности службених лица или да ми као држава нисмо о томе обавештени, са наше стране покренута је иницијатива и предложено је да се о наведеним случајевима обавести мађарска страна дипломатским путем преко Министарства спољних послова Р. Србије.

Уочена је још једна појава која се односи на рад мађарских пограничних органа, а то је све чешће снажно осветљавање наше територије и патрола граничне полиције које обављају своје послове и задатке у близини граничне линије (оgrade). У вези са тим, упућено је писмо председнику мађарске делегације Локалне мешовите комисије за сектор 5. са обавештењем о наведеној појави.

У вези предлога за унапређење сарадње, предложено је интензивирање сарадње преко Сталне ударне групе за сузбијање кријумчарења људи и евентуално формирање Заједничких истражних тимова.

Стање на граници Србије према Бугарској

Као резултат предузетих превентивних мера здружених снага војске и полиције, на овом делу државне границе, у периоду од 01.01. до 19.03.2017.године, спречено је 883 покушаја илегалних улазака на територију Републике Србије.

Државна граница према Бугарској и даље је под притиском ирегуларне миграције због чега је појачана превентивна активност здружених снага војске и полиције Р Србије, као и тимова иностраних полицијских службеника Мађарске, Словачке и Чешке који пружају подршку у обезбеђењу државне границе.

Највећи број ирегуларних миграната који су спречени у покушају незаконитог преласка државне границе са територије Бугарске на територију Србије, кретали су се углавном пешице у мањим или већим групама. Групе су углавном до 10-так људи али било је и већих које су имале више и од 30 лица. У Р Србију се углавном кријумчаре лица која се налазе у прихватним центрима у Р Бугарској и која поседују папире издате од државних органа Бугарске.

Према подацима бугарских граничних органа, стање на бугарско-грчкој и бугарско-румунској граници је стабилно, као и на бугарско-турској граници где су појачане активности како бугарских, тако и турских органа безбедности на контроли и обезбеђењу границе. На том делу границе постоји жичана ограда, а поред полиције ангажована је и војска Бугарске, као и снаге Фронтекса.

Током једне седмице у марту (06.03.-12.03.2017.године) 77 миграната је ушло из Турске у Бугарску, што указује на појачање притиска имајући у виду да је претходних недеља регистрован значајно мањи број миграната. Мигранти су били опремљени мобилним телефонима са ГПС-ом које користе за долазак на договорено место у Бугарској, где их преузимају бугарски кријумчари и пребацују до Софије и даље до Србије.

Почевши од 24.09.2016. године, отпочеле су активности на организовању и реализацији „специјалне мере бр. 2” ради пружања подршке Републици Србији у циљу побољшања управљања границом са Републиком Бугарском у контексту европске миграционе кризе, имплементацијом пројекта под називом „Посебна мера подршке Републици Србији у циљу побољшања пограничног управљања у контексту европске миграционе кризе”. Реализација мере у надлежности је ИОМ, Делегације Европске уније у Републици Србији и Генералног директората за политику суседства и преговоре о проширењу Европске уније и органа власти Републике Србије.

Ангажовање страних и домаћих полицијских службеника, на спровођењу активности предвиђене пројектом-специјалном мером на српско-бугарској државној граници почело је од 24.10.2016. године. Спровођење мере подразумева ангажовање 100 полицијских службеника и то 50 из држава чланица Европске уније и 50 из састава Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Сходно извршеним анализама ризика, додатно ангажовање полицијских службеника из држава чланица Европске уније и Управе граничне полиције,

Министарства унутрашњих послова Републике Србије тренутно је предвиђено на подручју Неготина, Зајечара и Пирота, у зонама одговорности Станица граничне полиције Мокрање, Зајечар, Пирот и Градина, Регионалног центра граничне полиције према Републици Бугарској.

У периоду од 24.10.2016. године до 14.03.2017. године: ангажовано је укупно 477 страних и домаћих полицијских службеника, од чега је 220 страних и 257 домаћих, остварено је 1395 патролних делатности и 80 осматрачких са 863 примењена овлашћења, откривено је 190 илегалних миграната, поднето је 8 прекршајних пријава, сачињено је 7 службених белешки које се односе на лица из криминогене средине која су уочена уз граничну линију или загранично подручје и откривена су 3 кривична дела са 6 починилаца кривичних дела (1 КД из члана 350 КЗ РС „недозвољени прелаз државне границе и krijумчарење људи” и 2 кривична дела из члана 355 КЗ РС „Фалсификовање исправа”).

У досадашњем периоду, у реализацији активности предвиђених специјалном мером, учешће су узели полицијски службеници из Мађарске, Словачке, Чешке, Словеније, Аустрије и Француске.

Такође, додатно ангажовање у наведеним активностима узели су полицијски службеници из Регионалних центара граничне полиције према Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрватској, Румунији-Север и Станице граничне полиције Београд.

Стање на граници Србије према Македонији

Као резултат предузетих превентивних мера здружених снага војске и полиције, на овом делу државне границе, у периоду од 01.01. до 19.03.2017. године, спречена су 774 покушаја илегалног уласка на територију Републике Србије.

На стање безбедности има утицај сложена безбедносно – политичка ситуација на подручју општина Прешево и Бујановац, на територији Р Македоније (ситуација поводом парламентарних избора и постојање сазнања за присуство терористичких група у околини Скопља и у местима у близини државне границе према Р Србији и ка територији АП КиМ), као и прикривене активности припадника албанских терористичких организација на наведеним просторима. Заштита државне границе врши се уз појачано линијско обезбеђење државне границе од стране припадника Регионалног центра граничне полиције према Р Македонији и полицијских службеника који су на испомоћи, и спроводи се у садејству са припадницима ИЈП и Војске Србије. Предузимају се и мере дубинског обезбеђења.

Тренд смањеног притиска миграната на државну границу Србије из правца Македоније који је почео од средине месеца децембра 2016. године, услед јако лоших временских прилика, појачаних снага и предузимања мера на државној граници Р Македоније према Грчкој, настављен је и током месеца јануара 2017. године. Међутим, од месеца фебруара се бележи повећање броја ирегуларних миграната.

Стање на граници Србије према Хрватској

У покушају незаконитог изласка са територије Србије на територију Хрватске спречено је 400 лица. Највећи број миграната покушава да пређе границу скривен у товарним деловима теретних моторних возила. Заједничко за све случајеве је да мигранти улазе у возила док се налазе паркирана на бензинским пумпама, када се возачи налазе на паузи. У питању су углавном мигранти који су на незаконит начин ушли у Србију, допутовали до Београда, ту провели одређени период времена и упознали се са лицима која су им за одређену новчану накнаду понудила помоћ да на незаконит начин изађу из Србије. Након тога долазе до Прихватног центра у Шиду, где са кријумчарем проналазе одговарајуће возило у које би могли да се сакрију. У возило улазе на тај начин што пресеку царинску сајлу на приколици возила, уђу унутра и сакрију се међу робом коју возило превози.

У прихватним центрима у близини државне границе са Хрватском свакодневно се налази око 2.000 миграната. Отворени тип прихватних центара за смештај миграната, где мигранти имају слободу кретања, уласка и изласка из центара без обавезе јављања, утиче на променљив бројчани податак стања миграната, те указује на велику вероватноћу да исти, избегавајући редовну граничну контролу, илегално излазе из Републике Србије.

Перспективе миграционе кризе на западном Балкану

Сви чиниоци који су узроковали актуелне миграције су и даље присутни. Број становника у афричким и азијским земљама и даље расте, ратови су постали ендемска појава у тим срединама, а социјални инжењеринг поприма нове форме.

Што се Блиског истока тиче, тешко да на њему може ускоро доћи до потпуног престанка постојећих ратова, а врло су вероватни и нови. У Сирији су интереси великих сила, САД и Русије апсолутно супростављени у погледу њене будућности сем у једној тачки која се тиче сагласности о потреби искорењивања жилавог исламског екстремизма у форми тзв. „Исламске државе”. У Авганистану, ма колико САД упорно најављивале крај рата, он заправо још увек траје и како стоје ствари потрајаће, јер га потхрањује присуство страних трупа на авганистанском тлу колико и исламски екстремизам. Слична ситуација је и у Ираку. У Јемену је пак моћ Ал Каиде толика да би сутра уз мало нечије помоћи могла да заузме власт бар у једном делу државе. Ситуација у Јордану све више личи на ону у Либији, а Иран је пак стална тачка спотицања о нуклерно питање. Уз то шитски Иран се од осталих исламских земаља, а у првом реду и од Израела, доживљава као највећи могући противник са којим је рат увек могућ из принципијелних верских и из очитих безбедносних разлога. Ситуацију додатно компликује чињеница да војне снаге Ирана тренутно учествују у рату у Сирији у садејству са Русијом и Турском.

Даљи развој ситуације у вези са миграцијом у веома великој мери зависи од исхода Споразума о избеглицама који су прошле године постигли Европска

унија и Турска. Турска остаје при својим захтевима да ЕУ суспендује визни режим за држављане Турске. Европска унија би требало да донесе одлуку о увођењу безвизног режима за држављане Турске, али истовремено инсистира да Турска укине свој антитерористички закон, што Турска одбија. У сваком случају, Европска унија је искористила време да чвршће затвори границе са Турском.

Што се тиче идеје да се корени миграција сасеку на њиховом домицилном тлу Европска унија је отворено уценила афричке државе претњом да ће им ускратити новчану помоћ и укинути трговинске аранжмане уколико не задрже избеглице и не приме натраг оне који су већ прешли Медитеран. Авганистан ће према мишљењу Брисела морати да пристане на репатријацију свих избеглица којима је азил у Европи одбијен, и већ је затражено од Авганистана да прими најмање 80.000 својих држављана.

Исто је тражено и од Пакистана и Етиопије. Радикалнији корак би био захтев према приобалским државама на северу Африке да се ту изграде масовни прихватни центри за мигранте. Стиче се утисак да ће исход Споразума између ЕУ и Турске зависити од успеха договора ЕУ и афричких држава.

У случају неуспеха споразума између ЕУ и Турске, постоји могућност да Турска отвори границе и пусти ка Европи три милиона избеглица колико се сада налази у Турској. Међутим, то је за сада само претпоставка са којом се мора рачунати.

Без обзира на исход споразума између ЕУ и Турске, имајући у виду број миграната који се тренутно налазе на територији Грчке, као и готово занемарљив број миграната враћених Турској, са побољшањем временских услова, треба очекивати јачи притисак миграционог тока на границе Србије, а првенствено са територије Бугарске и Македоније. Уз то, Европска унија намерава да 2017. интензивира враћање свих лица која нису добила азил у ЕУ. Та лица треба да буду упућена у Грчку одакле треба да буду пребачена у Турску. Међутим, знајући ситуацију у односима између Грчке и Турске, а посебно њихову лошу досадашњу сарадњу у погледу миграната, за очекивати је да се велики број тих лица задржи на простору од Грчке до Србије, са намером да се илегално врати у неку од земаља Западне Европе, што ће с обиром на профил лица која нису добила азил повећати безбедносне ризике на западном Балкану.

Са друге стране, могуће заоштравање америчко-руских односа у погледу Сирије и интензивирање сукоба не само са намером да се уништи тзв. „Исламска држава”, већ и они који подржавају супротне политичке опције, врло вероватно ће довести до масовног прилива терориста из оних сиријских градова који буду били обухваћени оружаном активношћу, али и бораца других фракција који ће се склањати у Турску. Тако се може догодити да до краја ове године, па чак и раније имамо у простору од турско-сиријске границе па све до српско-мађарске и српско-хрватске границе један простор у коме ће сем великог броја миграната бити присутан и немали број опасних лица. Посебно опасни ће бити добровољци из европских земаља који су својевремено отишли да се боре за циљеве цихадизма, а који се сада услед све већих пораза тзв. „Ис-

ламске државе” и „Ал Нусра фронта” све више враћају у матичне земље са жељом да се свете Европи за рушење њиховог сна о калифату.

Хаотична ситуација која би могла тим поводом, пре свега због разних ситуација на границама да настане у земљама западног Балкана лако би могла довести до регионалног конфликта.

Уколико дође до масовног прилива миграната на државној граници Р Србије из правца Македоније и Бугарске, држава Србија ће свакако предузети све неопходне мере на спречавању илегалних прелазака, а по потреби за лица која се затекну на територији Р Србије организоваће се прихват, регистрација и упућивање тих лица у одговарајуће установе (прихватни центри, центри за азил и Прихватилиште за странце), и настојати да се у највећој могућој мери придржава свих прописа ЕУ и договора са земљама у региону западног Балкана и шире.

Могуће су нове руте кретања миграната. Од почетка 2017. године, регистровани су покушаји промене руте на излазу из Републике Србије и то према Румунији где је до сада 40 лица ухваћено у покушају незаконитог изласка са територије Србије.

У периоду од 22.02. до 28.02.2017. године, регистровано је више догађаја који могу указивати на покушај измештања миграторне руте ка БиХ, као излазној тачки. За само 6 дана, 45 лица је откривено или је успело да пређе из Србије у БиХ, а сви догађаји су регистровани на подручју око граничног прелазак Сремска Рача (Рача са босанске стране). Након овог периода нису регистровани илегални преласци на овом делу државне границе.

Имајући у виду мере које су увели мађарски државни органи, као и појачање обезбеђења граница Хрватска-Словенија и Словенија-Аустрија, излазне тачке ма Мађарској и ка Хрватској биће и даље тешко проходне за незаконите преласке државне границе, али се може очекивати појачан притисак на хрватској граници. Регистровани покушаји прелазак границе са БиХ и Румунијом, указују на могућност активирања ових делова границе као излазних тачака са територије Републике Србије.

Не треба очекивати смањење притиска на границама са Бугарском и Македонијом, имајући у виду дешавања у Грчкој. Могуће је интензивирање притиска на граници са Црном Гором, као и појачан улазак лица преко административне линије, односно са територије АП КиМ.

Будући да је у националном интересу Србије да се мигранти у њој дуже не задржавају она би требало да следи логику UNHCR-а који се залаже да се тријажа избеглица врши у Турској и Грчкој, а да се одабрани мигранти потом директно релоцирају из тих земаља у земље Западне Европе. На тај начин би Србија била потпуно заобиђена и поштеђена од свих невоља које са собом доноси мигрантски талас.

Логика и предлог ЕУ су другачији и Србија је због свог настојања да постане чланица ЕУ принуђена да ипак следи европска решења. Стога се је услед немогућности да избегнемо миграције у потпуности потребно припремити за будућност са што мање проблема на том плану. Оно што свакако нас чека јесте

даља изградња правила и споразума на регионалном нивоу и потом што хитније усвајање међудржавних споразума којима би се колико-толико релаксирала напетост међу суседима и створио регионални поредак ствари кад су у питању миграције, што би без сумње смањило и унутрашње социјалне тензије у свакој од тих држава. Такође је неопходно у складу са европским препорукама ради превенције тероризма повећати број оперативаца у службама безбедности, као и створити и стално ојачавати сарадничку мрежу у миграционој популацији која се задржава или трајно остаје на нашем тлу.

Закључак

Анализом садржаја и коришћењем статистичких метода да се утврдити читав низ озбиљних политичких и друговрсних аномалија које су се поводом миграција појавиле у многим земљама ЕУ. Такође је очигледна закаснела реакција институција ЕУ на изазове које су миграције донеле са собом, као што је и видан покушај ЕУ да проблем миграција углавном решава новцем што се већ сада показује као инсуфицијентан приступ. Несумњиво је да постоје бројне димензије миграција које их претварају у све већи безбедносни изазов, а посебно за земље западног Балкана.

Највећи безбедносни ризик и даље представља убацивање екстремних и терористичких група и појединаца у оквиру мигрантских група, затим кријумчарење илегалних миграната од стране организованих криминалних група, могућа појава епидемија заразних болести, инциденти са снагама безбедности и локалним становништвом, пораст стопе криминала, неуспела интеграција оних који остају, вероватноћа да ће пораст исламистичког екстремизма бити праћен порастом десничарског екстремизма.

Поред тога, специфичност рефлектовања мигрантске кризе на западном Балкану је у томе што она повећава могућност избијања регионалних конфликта.

Поред свих аномалија које су се поводом мигрантске кризе збивале протеклих пар година у Европи можда би највећа од свих била та да западнобалканске као најсиромашније земље Европе, у које спада и Србија, које због релативне економске неразвијености и високог броја незапослених немају никакав економски или било који други интерес да задрже изврстан број миграната на свом тлу нити да сnose трошкове миграционог транзита, сnose велики део финансијског терета миграција.

У погледу утврђивања времена трајања актуелних миграција, као и вероватноће њиховог понављања миграција у скорој будућности, да се закључити на основу увида у рецентну грађу о жариштима демографских експлозија и ратова на Блиском Истоку и Африци, као и на основу анализе разлога за миграције и научно заснованих процена о њиховој вероватној масовности и интензитету, да је демографска експлозија на Блиском истоку и Африци у даљем брзом порасту, да је конфликтни потенцијал Блиског Истока и Африке још увек веома велики и да сем малих шанси за смиревање постојећих кризних жаришта постоји и висок степен вероватноће да ће бити у скорој будућности

отворена и нека нова, и то не само због нафте и верског екстремизма, него и због несташице других ресурса попут воде, што све заједно узев имплицира појаву нових и све већих миграционих таласа услед високог прираштаја становништва у ратом захваћеним подручјима и могућности социјалног инжењеринга у домену миграција. Правац тих нових као и садашњих миграција биће и даље развијене земље Европе, већ из разлога поморског и континенталног граничења Европе са Африком и Блиским истоком огромном дужином, због богатства и социјалне уређености Европе, као и чињенице да се аутохтоно становништво Европе смањује великом брзином (у повећању броја становника у 2014. години, природни прираштај у Европи је износио само 14,5 %, а прираштај услед прилива миграната преко 85%). Да је магнетизам Европе за мигранте далеко шири од њеног блискоисточног и афричког окружења говори податак да је сваки десети мигрант у земље ОЕЦД из Кине, а сваки четврти из Индије¹⁸.

У тим околностима Србија ће и даље остати транзитно фреквентна земља уз постепени пораст тенденције да мигранти настоје да остану и у њој, и то пре свега они којима је улаз у Европу отежан услед приписивања статуса економских миграната, пре свега с обзиром на државу из које долазе. Из тог разлога Србија мора да се већ сада интензивно припрема за такву будућност која је већ почела и да предузима мере на свим плановима како би смањила ризик од безбедносних изазова који са собом доносе миграције.

Литература:

1. Đorić, M; *Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma*, Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014.
2. Simeunovic, D; Migration und sozioökonomische Transformation in Jugoslawien/Serbien, objavljeno u: *Migration und sozioökonomische Transformation in Südosteuropa*, Universitat Potsdam, 1997.
3. Simeunovic, D; Serbien in Europa - unter besonderer Berücksichtigung der deutsch-serbischen Beziehungen, objavljeno u: *Serben und Deutsche - Traditionen der Gemeinsamkeit gegen Feindbilder*, Collegium Europaeum Jenense, Palm & Enke, Jena und Erlangen, 2003
4. Simeunovic, D; Wie kann Serbien früher nach Europa kommen?, objavljeno u: *Bürgerbewusstsein und Demokratie in Mittel- und Osteuropa*, Tagung CEJ im November 2003 in Jena, *Schriftenreihe des Collegium Europaeum Jenense*, Band Nr. 33, Jena, 2005
5. Simeunović, D; Problem definisanja savremenog terorizma, *Srpska politička misao*, br. 3-4/ 2005, Institut za političke studije, Beograd
6. Simeunović, D; Određenje ekstremizma iz ugla teorije politike, *Srpska politička misao*, br. 2/2009, Institut za političke studije, Beograd
7. Simeunovic, D; Security Threats of Violent Islamist Extremism and Terrorism for South East Europe and Beyond; (koautorstvo sa Adamom Dolnikom), objavljeno u: *Shaping South East Europe's Security Community for the Twenty-First Century*, Edited By Sh. Cross, S. Kentera, R. Vukadinovic and R. Craig Nation, Palgrave Macmillan, 2013

¹⁸ OECD (2015), *International Migration Outlook 2015*, OECD Publishing, Paris, стр. 11.

Документи и интернет извори:

1. OECD (2015), *International Migration Outlook 2015*, OECD Publishing, Paris
2. UN, *Key trends in international migration*, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015.
3. Prema: Pad broja stanovnika u Srbiji za 17 odsto do 2050, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Pad-broja-stanovnika-u-Srbiji-za-17-odsto-do-2050.lt.html> (pristupljeno 21.10. 2015.)
4. Nemački novinari „iskrivljuju” javnu sliku o izbeglicama, *Politika*, 7. avgust 2017.
5. Migrant arrivals to Italy top concern now, *New Europe*, 16-22 October, 2016
6. Merkel looks to Africa, *New Europe*, 16-22 Oktober, 2016, p. 18
7. Informacija o iregularnoj migraciji Uprave granične policije MUP R Srbije, od 20.03.2017.
8. „Viele Flüchtlinge aus Syrien sind Ärzte”, *Die Welt*, 2. Mai 2016

Migration Crisis as Security Challenge for Western Balkan Countries - State in 2017 and Perspective

Summary: In this paper, author explores the reasons for modern massive migrations from the Middle East and Africa to Europe, and determines that main causes of migrations are: demographic explosion in some parts of the world, wars and possibility of social engineering.

Based on content analysis of recent documentation, author establishes that on one hand there are unstoppable birth rates in Africa and in the Middle East, which are at the same time the poorest and the most turbulent areas of the world. At the same time, birth rates and population in Europe – the wealthiest and best governed continent, are in decline. Migrations are very encouraged by the fact that Africa, the Middle East and Europe share an extremely long continental and sea border.

Most migrants come from the Middle East because wars are more important reason for migrations than demographic explosions, and in the Middle East there is still unfinished Arabian Spring, and, even worse, the number of wars and terrorist organizations in the same area is increasing. Iraq, Syria and Afghanistan are, practically, a single battlefield.

Regarding artificial induction of the migrations, author asserts that it is a long known phenomenon. Today, it is a subversive method, mastered not only by the big, but also by many of the smaller military-intelligence systems, but its dimensions should not be overestimated.

Paper also finds a number of political and other anomalies that have arisen in many EU countries. It analyzes late reaction of the EU institutions to challenges posed by migrations. Special attention is paid to those dimensions of the migrations that turn them into security challenge.

Author determines that migrations are, to some extent, security challenge for Western Balkan, not only in terms of increased danger of human trafficking and terrorism, but also because of possible outbreak of regional conflicts. Also, Serbia, due to its relative economic underdevelopment and high unemployment does not have economic or, in general, national interest in keeping a certain number of migrants on its soil.

In the authors opinion, the irregular migrations from the Middle East and Africa to Europe using the Western Balkan route will continue fluctuating in the distant future.

Key words: migrations, causes of migrations, Middle East wars, anomalous EU reactions, Balkan route, Turkey, security challenges

ЉУБИША ДЕСПОТОВИЋ*

Институт за политичке студије
Београд

НЕБОЈША КУЗМАНОВИЋ

Покрајински секретаријат за културу,
јавно информисање и односе с верским заједницама
Нови Сад

УДК 316.7:314.15

Оригиналан научни рад

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 57-66

ИДЕЈНИ АСПЕКТИ ДУХОВНЕ КРИЗЕ ХРИШЋАНСТВА: РЕЛИГИЈСКИ КОНТЕКСТ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ, И ИДЕНТИТЕТСКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПО ЕВРОПСКЕ НАЦИЈЕ

Сажетак: У раду ћемо истраживати религијске и духовне основе актуелне мигрантске кризе. Прво малигне процесе, дехристијанизације Европе, и брисање њеног хришћанског идентитетског и вредносног кода, а затим убрзану исламизацију Европе и то преко два паралелна процеса, тзв. европског ислама за исламски живаљ који је део структуре европских друштава, те преко инфилтрације радикалног ислама које се врши масовним приливом мигрантске популације. У трећој фази рада анализираћемо како означени процеси производе идентитетске последице код европских нација које су им изложене у једном својеврсном експерименту *in vivo*.

Кључне речи: Европа, религија, духовност, идентитет, хришћанство, ислам, мигрантска криза

Духовна криза хришћанства, није искључиво последица историјски већ добро познатих процеса секуларизације европских друштава, коју су генерисали убрзани развој науке и општи тренд обавезног образовања у Европи, већ и деловања разних облика тајних организација европске и светске елите које су оспоравале ауторитет и монопол хришћанских цркава на духовни живот човека. Саме цркве пак (Римокатоличка, Протестантске и Православна) давале су свој „допринос” означеним процесима, како ригидним ставовима у питањима догматског учења и апсолутизације своје верске „истине”, тако и коруптивним скандалима, везама са радикалним политичким идеологијама и сл., не ретко протежући своје амбиције и на сферу политичког утицаја над световним аспектима власти. „Џулијан Хаксли је 1940. године писао о томе да је „хуманистичка религија” предодређена да замени традиционалну теолошку религи-

* despotlj@stcable.net

ју, и да су друштвени покрети религиозне природе, као што су Нацизам и Комунизам потврда тог замењивања.” (Асад Т., 2008: 272) Реакција секуларне државе на повремене појаве клерикализма садржана је у сузбијању предметне амбиције тако што је цркву законски али и практично држала далеко од институционалних оквира функционисања политичког система демократских друштава тежећи да основно тежиште њене институционалне делатности лоцира у поље приватног доживљаја вере сваког појединца понаособ.

Дубоки корени духовне кризе хришћанства могу се такође тражити и у Модерни, прецизније у њеном хладном сцијентизму, који је још од Декарта заснован на рациоцентризму, темељећи се на филозофској сумњи и покушајима спознаје мишљења света (из позиције *ја мислим* у позицију *ја знам*), без Бога, дакле на човеку самом и његовом разуму, не слутећи да ће таквом онтолошком заменом уклонити базични темељ фундирања смисла његове егзистенције. Чинило се дуго времена да је научна спознаја света и човека без религије не само могућа, већ и преко потребна, али је после прележаних „дечијих болести” сцијентизма код једног броја критички оријентисаних филозофа дошло до спознаје да свакодневни живот човека и трагање за његовим смислом апсолутно није могућ без референтног оквира који се и даље оријентише према Богу.¹ И то опет, не дефинисаног кроз **институционалне облике религијских система моћи** модерне епохе где је Бог, његово тумачење као и властита хијерархијска номенклатура монополисана до трагичне злоупотребе вере, већ Бога као незаобилазне тачке и референтног оквира света, без којег није могуће дефинисати човека и смисао његове ограничене егзистенције а да се незападне у *епистемиолошки апсурд, духовно ништавило и егзистенцијално незнање*.² Такође, секуларна европска држава, деловала је током модерне историје да би спречила „честе верске сукобе који су друштвени живот изложили самодеструкцији. (...) сматрало се да је то најбоља одбрана мултирелигијског друштва од наметања верских вредности и доминантног утицаја једне заједнице на другу.”³

Криза хришћанства се нарочито продубила у двадесетом веку и то највише у кругу Западне цивилизације и достигла је данас готово понижавајуће размере. Она се није читовала само у ставу према институционалним облицима религијских организација, већ у нечему што је суштински много дубље и опасније по сам демократски поредак и слободу западног човека. Криза је за-

¹ М. Брдар, (2015) *Између бездана и неба*, Институт друштвених наука, Београд, „Немогуће је да поред свега тога, на крају, све остане у контингенцији и неизвесности.(...) Идеја Бога, дакле, потиче из човекове немоћи и неодрживости егзистенцијалне неизвесности. (...) Бог се не меша у људске ствари, да им не би нарушио слободу и заштан пут: да као слободни изборе пут ка њему и награди која води избављењу. Као што смо раније истакли: није реч о избављењу од греха, него од бесмисла.” стр.420.

² „Модерна филозофија, као епистемиолошки скептицизам, је” (тврдио је Ниче) „јавно и тајно анти-хришћанска, иако треба то рећи зарад рафиниранијих ушјују, ни у ком случају није анти-религијска.” М. Суботић, (2015) *Екстремизам под окриљем религије*, Медија центар „Одбрана”, Београд, стр.27.

³ М. Суботић, (2015) *Екстремизам под окриљем религије*, Медија центар „Одбрана”, Београд, стр.24.

хватила *базични корпус хришћанског система вредности* на коме је саздана њена целокупна култура и цивилизација, љуљајући из темеља и саме политичке заједнице које су почеле да *декомпонују свој хришћански идентитет*. Европска унија је још од маастрихтског уговора у великој мери дехристијанизовала свој идентитет отварајући врата идентитетској кризи европског човека.⁴ „Овим идентитетским интервенцијама географске представе о Европи нису се само историјски и културолошки промениле, него и геополитички.” (Деспотовић Љ., 2012: 8) А „Европа за нас зато није географски, него историјски појам. У истом смислу посматрамо и Запад: не као географско подручје света (или Европе), него као посебну историјску епоху у којој се јавио један посебан (по томе назван „западни”) систем вредности! То је систем који полази од личности појединачног човека као најреалније људске појаве, као реалности без обзира нато да ли ми ту реалност можемо да схватимо (и философским појмовима обухватимо) или не!” (Видовић Ж. 1989: 73) Стога је разумљиво али не и прихватљиво, „да досељеници које су јако обузеле исламске страсти и идеје не могу да комфортно живе у цивилизованим институцијама секуларне Европе. А ипак се Европа мора трудити да обузда, потчини и инкорпорира оно што је ван ње и што ће на крају бити унутар ње. Европски стратешки и економски интереси не могу се ограничити на европски континент,” сматра Талал Асад. (Асад Т., 2008: 246)

„Може се дакле. слободно закључити да део западне елите следи традицију филозофије и идеологије **перенијализма**⁵ (која има корене у теозофији и окултизму), а сагласно овом учењу истина се налази у прошлости, посебно у исламу. **Због тога део западне актуелне политичке елите подржава ислам, а мрзи хришћанство.** То је и узрок да у Уставу Европске уније није било места за став о хришћанским коренима Европе.” (Милошевић З., 2013: 37)⁶ Очигледна манифестација те „мржње” огледа се и у чињеници да се на годишњем нивоу другим верским заједницама а највише исламској, прода неколико стотина сакралних објеката, у којима се одавно више не чују благодатни одјечи вибрација хришћанске молитве.

Интригантна су али и субверзивна ова теозофско - окултна струјања у Западној Европи двадесетог века као дела идејних „сурогата за класичну религиозност”, а особито онај правац који преко Рене Генона, Изабел Еберхарт, Рудолфа Фрајхера фон Себотендорфа, Ивана Агелија Мирче Елијаде и других,

⁴ „У овој глобалистичкој творевини води се права кампања против свега хришћанског, па и симбола, посебно крста, који се жели протерати из јавног живота.” Милошевић З. (2013) Религија и идентитет, НУБ РС, Бања Лука, стр.36.

⁵ „Хенри Олкот је желео да Теософско друштво истражује компаративну религију и да тако пронађе „древну мудрост”, посебно у „првотним изворима свих религија, Хермесовој књизи и Ведама”, - другим речима, перенијалну филозофију. Као и Рене Генон, пуковник Олкот је претпостављао да се перенијална филозофија може пронаћи у Ведама; верујући да се она може пронаћи и у Хермесовој књизи, Олкот је следио оригинални перенијализам ренесансног учењака Марсилија Фићина.” М Сецвик (2006) Против модерног света, Укронија, Београд, стр.58.

⁶ „Однос неких држава, чланица ЕУ према хришћанству је веома негативан, што неке аналитичаре наводи на закључак да се ислам и исламизација Уније подржава од неких политичких центара.” Милошевић З. 2012, стр.29.

час отворено час потајно позивају на сарадњу са исламом и то пре свега преко суфистичких учења сматрајући их духовно плодним продуктима оријенталне духовности за материјалистички посрнули Запад. У својој суштини ова школа мишљења/деловања је *западно антимодернистичка* и ослоњена на трагање за „древном мудрошћу” у религијској традицији која је претхришћанска или нехришћанска, па је у том погледу и наклоњенија *источном традиционализму*, као продукту оријенталног типа искуства, посебно суфијске провенијенције, а преко њега и исламу самом. „У Алжиру и исламском свету, суфизам и ислам су били и јесу нераздвојиви. Суфији су по дефиницији муслимани, а религијска пракса суфија се темељи на пажљивом придржавању шеријатског закона.” Особито, јер су сматрали да је пријем у ислам поједностављен, и лишен компликованих духовних припрема.⁷ Суфизам је духовно-филозофски покрет који преко опитних мистичких искустава трага за путевима спознаје непознатљивог (Бога). Он историјски настаје пре ислама као религије, али се брзо и у великој мери инкорпорира у његову религијску праксу и постаје нераскидиви део целине исламске културе.

Утицај ових кругова на неке делове европске интелектуалне и политичке елите није био ни мало за потцењивање, особито зато што је ишао кроз инфилтрацију у различите облике деловања тајних друштава у широком спектру од неогностичара, мартиниста, и слободних зидара па све до најконзервативнијих кругова западног окултизма и теозофских фракција. „Нешто касније, Маргарет Џејкоб је изнела аргумент о постојању историјске везе између секуларних ритуала и формирања модерних политичких вредности. Она описује како је дошло до тога да се нови модел осећања, веровања и церемонијалних активности - „нова религиозност” - повезује са Слободним Зидарима осамнаестог века, и како је то допринело појави либералног друштва. „Разум” и „цивилно друштво” су, по њеном мишљењу, на тај начин сакрализоване у животу нових западноевропских нација - што је (из њеног угла) била права ствар.” (Асад Т., 2008: 272)

Брисање хришћанског кода културног идентитета Европе које је учињено још од мастрихтског уговора јасан је доказ саучесништва европске политичке и културне елите у разарању сопствених нација али и Европе у целини.⁸ Да ту постоје још неке друге арканске намере и патолошки интереси сведоче и следећи наводи: „наиме, постоји хипотеза да је од самог почетка од ствараоца Европске уније замишљено да се униште европске нације и створи нова, мешана раса, са знатно нижим интелектуалним потенцијалом од данаш-

⁷ „Преобраћење у ислам је, технички речено, једноставан процес: нема потребе за неким упућивањем или било каквим стварним формалностима. Све што је потребно јесте да се пред двојцом сведока - који морају бити одрасли људи, муслимани и здрави - потврди вера, речима на арапском: „Нема дугог бога до Алаха и Мухамед је његов пророк”. Тада човек постаје муслиман, и као такав је обавезан да се покорава шеријату, исламском закону...” М Сеџвик (2006) Против модерног света, Укронија, Београд, стр.83.

⁸ „Иако се хришћани на Западу буне против ове нове политике христијанофобије, званичне политике свих држава које чине Европску унију, следећи упутства Брисела промовишу верску трпељивост (толеранцију), што се претвара у национално и идентитетско самоубиство.” Милошевић З. (2013) стр.37.

њих Европљана. Та раса била би лишена своје културе. У свему томе учествују владе европских држава. Другим речима, избеглице са Блиског истока, севера Африке и централне Азије су намерно доведене да „убију” европске народе.” Не уклапа ли се то у радикалан концепт стварања нове „европске нације” идејног инспиратора концепта Пан-Европе аустријског грофа Куденхоф-Калергија са почетка двадесетог века, која треба да буде одвојена од државе, брисањем постојећих граница националних држава и испуњена некаквим новим садржајима који нацију свде на искључиво лични доживљај, без икаквог додира са колективним бићем националне заједнице коју треба разградити.⁹

Под изговором борбе против ауторитарности и моћи европских хришћанских цркава и бришући властите националне идентитете засноване на духовним аспектима хришћанских вредности (људских права, слободе, толеранције и ненасиља,) и свдећи их само на њихову правно-политичку димензију, европска политичка и културна елита је охрабривала појаве којима се тај испражњени идентитетски простор у почетку постепено, а у последњој деценији све интензивније испуњавао другим садржајима нехришћанског порекла. Та главна *инфилтрација* у ткиво европског друштва иде преко Катара и пројекта „Европски ислам”, (чији је сарадник и учесник са ових простора велики муфтија БиХ Мустафа Церић), чији је главни задатак да кроз пропаганду, „ангажовање лобиста, **углавном европских политичара** стварају представу о прихватљивости „европског ислама” и његовом наводном разликовању од екстремизма и фундаментализма радикалног ислама. Из оваквих субверзивних делатности европске власти су извеле закључак „да су катарски инвеститори претња по безбедност, мада од како је почела криза у Европској унији има све више гласова да су све инвестиције добродошле, па и ове из Катара. Све то говори да је Унија у кризи коју можда неће преживети, јер, да подсетимо, у Индији реч „Катар” означава **’мач бога смрти’**”. (Милошевић З., 2012: 93) Жестока уклињења ислама у европска друштва, врше се комбиновањем различитих форми деловања као офанзивних аспеката асиметричне пенетрације. Један који је посебно индикативан, видљив је из следећег примера: у свим земљама ЕУ, особито у Белгији, Холандији, Француској, Великој Британији и Норвешкој, врши се интензивна дистрибуција Курана, а само у Немачкој, исламска света књига је преведена на немачки језик и штампана у невероватних 25. милиона примерака.¹⁰ Ми би смо такав начин деловања назвали **исламско цивилно друштво**. Иако на први поглед делује као оксиморон, јер ислам одбацује демократски поредак као прихватљиви облик политичке егзистенције у земљама које већ јесу исламске¹¹, синтагма *исламско цивилно друштво*, представља карактеристику исламске политичке еластичности, која се користи као асиметрично средство деловања у контексту демократског и цивилног поретка

⁹ Љ. Деспотовић, (2016) Геополитички и демографски аспекти актуелне мигрантске кризе, Култура полиса, бр.31. Нови Сад, стр.26.

¹⁰ Милошевић З. 2013. стр.43.

¹¹ „Тако се у етичким системима светских религија на пиједестал поставља дужност веровања, и то на начин који одговара искључиво тој религији.” Милован Суботић, Екстремистичке тенденције као препрека у (пре)обликовању политичког идентитета Србије, Култура полиса, бр.21, Нови Сад, 2013., стр.174.

западно-европских друштава. *Исламско цивилно друштво* део је исламске *тактике* у којој се демократија и њена евидентна криза и слабости¹² исказаних кроз неолиберални модел деловања, користи као средство против самих демократских друштава, не били се на тај начин лакше остварили *стратешки циљеви* ислама на европском континенту.

Све се чешће у европским интелектуалним али и политичким круговима употребљава појам „*евроарабија*” којим се жели назначити достигнути степен малигнитета исламизације Западне Европе. „Брисел је постао највећи муслимански град у Европи, где живи 300.000 верујућих муслимана који активно исповедају ислам. То значи да у Брислу Исламска заједница контролише више људи од Римокатоличке цркве, политичких партија и професионалних удружења заједно. *На почетку 2012 године у Бриселу је активно радило 200 муслимански организација и 77 џамија.*”¹³ Дакле, типичан начин организовања који припада западном моделу цивилног друштва испуњеног исламским организацијама. О томе непосредно сведочи и Халед Фуад Алам када пише: „Што се тиче организационе структуре, исламистички покрети настали у окриљу муслиманске имиграције у Европи састоје се много више од **мрежних система** него од организованих група у правом смислу те речи.” А мрежни системи су особито важан индикатор мрежног ратовања, како у виртуалном простору глобализованих медија, тако и у његовој просторној реалности која је везана за конкретне аспекте друштвености и цивилног организовања. „То значи да ће многи процеси моћи да се вештачки моделују”¹⁴, и организују, у зависности од потреба и интересе моћи која иза њих стоји.

Као реакција на овакве појаве и процесе, код обичног европљанина индучовала се исламофобија. Она је у тренду сталног пораста у већини европских држава, реактивног је карактера и „природан” рефлекс грађана који су жртве деконструкције хришћанског идентитета. Исламофобија јача зато што се (за разлику од процеса деконструкције идентитета који су скривени у затамљеној зони деловања њихових елита), у свакодневном контакту европљана са последицама деловања радикалног ислама (тероризам и верски мотивисано насиље) производи више него реалан доживљај тескобе, страха и несигурности.¹⁵ Посебан проблем, представља такође сурова чињеница, да данас у Европи

¹² „Поједностављено, ислам за многе вернике представља лек за многе болести од којих пати човек западне цивилизације - морално изопачен, сексуално фрустриран, декадентан, хедонистички обликован, зависан од наркотика, безосећајан, препуштен улици и бројним психичким поремећајима. Ислам баш ту нуди алтернативу - стварање равноправног и праведнијег друштва, утемељеног на традицији, ауторитету родитеља и породице, система који почива на верској хијерархији која једина животу даје пуни смисао.” З. Јевтовић, З. Арачки, Пожар исламског фундаментализма и ћутање Запада, Витешка култура бр.4., Београд, 2015.стр.239

¹³ З. Милошевић Идентитет Европе: будућност муслимана у Европској унији, ИПС, Београд, 2012, стр119.

¹⁴ Савин В. Л (2013) Од шерифа до терористе, Мир, Београд, стр.190..

¹⁵ У Европи све више јача исламофобија заснована на живом контакту Европљана са муслиманима, али и страху даће муслимани ускоро постати већина. Према истраживањима Центра за прогнозирање Салзбуршког универзитета, 53 одсто Аустријанаца сматра да ће доћи до сукоба између староседалаца и имиграната, док 45 одсто мисли да ће сукоб започети хришћани и муслимани.” Милошевић З. 2012.стр.17.

нико од релевантних институција не зна тачно колико се муслимана налази у њеном окриљу. Проблем је комплексан и вишеслојан, а посебно је занимљив његов правни аспект, јер закони о попису становништва забрањују попис на верској основи. И безбедносни аспект на пример, јасно указује да је много муслимана данас у Европи који су без релевантних идентификационих документа па су као такви потпуно ван система и то не само оних статистичког карактера, што је особито ризично по та друштва. Стога је потпуно оправдана оцена неких западних аналитичара да се може говорити о „паралелној исламској реалности” европских друштава на коју она нажалост све мање имају утицај.

Безбедносни ризици таквог стања су не само несагледиви већ и апсолутно неприхватљиви. О томе на најдиректнији начин и потпуно трезвено сведочи бивши британски премијер Дејвид Камерун, који је на конференцији о безбедности у Минхену 2011. изнео признање да је „политика интеграција муслимана у британско друштво претрпела потпуни крах,” и поставио неколико суштинских питања даље судбине тих процеса: „Ми смо принуђени да трпимо сегрегацију, која није део наших вредности. Многи муслимани су неприлагођени. Они се не преобраћају у терористе за један дан, но ми смо сведоци процеса њихове радикализације. Принуђени смо да предузмемо жестоке мере према таквим проповедницима и да забранимо њихову делатност у нашим државама. Дајте да оценимо те организације: верују ли оне уопште у права људи, укључујући и жена и људи других вероисповести? Верују ли у једнакост свих пред законом? Верују ли у демократију и право човека да бира споствену владу? Подржавају ли интеграцију или сепаратизам?”¹⁶

Нечастан допринос свему реченом, дала је и западна друштвена наука, особито политикологија. Уобручена у оквире тзв. политичке коректности, а идеологизована *догмом о мултикултурализму*, деценијама у назад одбијала је да ствари назове правим именом и да тако прекрати муке у препознавању опасности које су долазиле из окриља радикалних религијских учења и пракси. Справом то нечасно посртање западне друштвене науке констатује и маркира Мирољуб Јевтић када каже: „очигледне религијске манифестације у политици које су, чак ишле дотле, да се политика апсолутно поистовети са религијом нису хтели да виде.” Типичан пример јесте перцепција и оцена масовних нереда на улицама Париза из 2005. године. Сви су видели да се ради о искључиво исламском револту, а они су ипак говорили да је реч о социјалним нередима изазваним економским проблемима иако су камере западних медија (CNN и BBC) у директном преносу приказивали исламске проповеднике како у класичним муџахединским оделима подбуњују и предводе масу узвикујући „ратни” поклич Алаху Екбер. Јевтић истиче да је „важно да све до краја нереда „објективни француски новинари и научници” нису смели да проговоре о стварној суштини нереда. Нису смели јер је општа слика о којој се и данас 9. година касније после поменутог догађаја у Француској и даље прича, како је мултикултурализам будућност и како је верска хармонија загарантована за

¹⁶ Милошевић З. 2012, стр.31.

вјеки вјеков.” (Јевтић М, 2014: 186) Типичан пример је и рат деведесетих који се одвијао на развалинама бивше СФРЈ. Комплетна западна друштвена наука, особито политиколози, социолози и историчари, конотирали су га као грађански. А он је пре свега био религијски, прецизније верско-конфесионални. У разним комбинацијама на терену су се крваво сукобљавали, римокатолици, православци и муслимани, етно-национално кодирани као Хрвати, Срби, Бошњаци и Албанци.

Констатације бившег британског премијера дакле, отварају суштинско питање, може ли се ислам интегрисати у европска друштва? Одговор многих европских социолога је негативан. Разлози су више него јасни. Ради се о посебном културолошком и цивилизацијском корпусу који је кодиран преко опет потпуно другачијег вредносног система на коме је Европа пре више векова изградила свој цивилизацијски и културолошки код а на њему и читаву социјалну и политичку структуру на којој егзистира.

Све то се малигним процесима исламизације Европе доводи у питање. На пример, ислам је саздан на неравноправности полова у којој је положај жена неприхватљиво дискриминисан још од самог рођења. Он је сексистички настројен према жени и своди је на објекат мушких „права” и страсти. Исламски правни па и политички идеал је шеријат, који је у потпуној вредносној и правној опреци са европским правним нормама и правној филозофији на којој су саздане. „У деликатном преласку с муслиманског права на права муслимана, очигледно је да шеријат у Европи неможе да представља утемељујући принцип. (...) Кривично дело апостазije, које се по традиционалном муслиманском праву кажњава смртном казном, нема правно утемељење у европским земљама; симетрија између религија је немогућа, између осталог и због тога што је дошло до лаицизације хришћанства.” (Алам Х. Ф, 2012; 108) Исти је случај и са доктринама природног права и друштвеног уговора, које се темеље управо на „обрачуну” са хришћанским схватањима божанског права владара али и црква као верски институционализованих система моћи, дајући предност природном праву човека да живи слободно, организован у заједници која је заснована на владавини права и добрих закона без посредовања, тумачења или дозволе црквених ауторитета и њене јерархије.

Списак темељних разлика је подужи, и нећемо се даље њима теретити, јер су и ове већ наведене, сасвим довољне да илуструју и аргументују немогућности ислама да прихвати европске вредности а да самим тим не поништи своје, засноване на потпуно супротним вредносним системима и идеалима социјалног живота нераздељиво прожетих и нормираних муслиманском вером и њеним религијским ауторитетима. Оно што није могуће исламу, могуће је појединачном муслиману као демократска опција интеграције у западна друштва уз свођење свог верског идентитета на искључиво приватни доживљај, као што је то у највећој мери и позиција сваког европљанина као верника у његовим секуларним друштвима. На овакав корак интеграције спреман је занемарљиво мали број муслимана настањених у Европи, чак и оних који су ту већ неколико генерација. А од оних који су тек стигли као део мигрантске популације, то није реално очекивати јер је цео њихов досадашњи живот био

натопљен искуством који са новом средином готово да нема никаквих позитивних додирних тачака. Велики део њихове перцепције западног света ишао је преко *окидентализма*, једнако сведене и једностране слике о Западу као што је у осталом и сам Запад према њима, своју слику градио на поједностављеним представама *оријентализма*.

Ако се пак узме у обзир чињеница да је велики део ове популације опасно средство у рукама својих верско-политичких вођа и организација онда је мозаик ризика по европска друштва у великој мери дефинисан и све транспарентнији. Синтагма „оружје за масовно мигрирање”, на јасан и прегнантан начин конотира суштину актуелних миграционих кретања у којима се демографски вишак становништва користи као *популационо оружје против Европе и њених грађана*. Диригованим векторима инфилтрације исламска емиграција врши дестабилизацију земаља означених као цивилизацијских противника ислама. У осталом једнако прецизно као и у оцени да је „тероризам атомска бомба сиромашних” којим се истиче његов асиметрични карактер али и потенцијал разарања и деструкције.¹⁷

Закључак

Актуелни процеси радикалне исламизације Европе, нису ни случајна ни спонтана појава која се ето данас „дешава” Европи. Они имају своје дубоке корене у духовној кризи хришћанства, одрођавању њене елите, и похлепи дубинских структура моћи које не бирају средства за остваривање својих изопачених интереса. Жртве таквих амбиција нису само појединци, или социјални слојеви, већ читава друштва, њихове националне државе, али и идентитети који их одређују као припаднике европских нација и као хришћане. У садејству са олош елитама Европе и Света, делују и структуре радикалног ислама некада као инструменти а сада све чешће и као партнери, наплаћајући свој коауторски допринос, све дубљом и злоћуднијом пенетрацијом у хришћанско ткиво, посусталих и издаја изложених грађана и држава Европе.

Литература:

1. Alam H. F, (2012) *Globalni islam*, Službeni glasnik, Beograd
2. Asad T. (2008) *Formacije sekularnog*, Beogradski krug, Beograd
3. Brdar, M. (2015) *Između bezdana i neba*, Institut društvenih nauka, Beograd
4. Vidović Ž. (1989) *Ogledi o duhovnom iskustvu*, Svairos, Beograd
5. Despotović Lj. (2012) *Srpska geopolitička paradigma*, Kairos, Sremski Karlovci
6. Despotović Lj., (2016) *Geopolitički i demografski aspekti aktuelne migrantske krize*, Kultura polisa, br.31. Novi Sad

¹⁷ „Данас је верски императив тероризма заиста најснажнија карактеристика терористичких активности”. Б. Хофман, Унутрашњи тероризам, Народна књига, Београд, 2000, стр.78.

7. Subotić, M. (2015) *Ekstremizam pod okriljem religije*, Medija centar „Obrana”, Beograd
8. Sedžvik, M. (2006) *Protiv modernog sveta*, Ukronija, Beograd
9. Milošević Z. (2012) *Identitet Evrope- budućnost muslimana u EU*, Institut za političke studije, Beograd
10. Milošević Z. (2013) *Religija i identitet*, NUB Republike Srpske, Banja Luka
11. Stepanov R. Despotović Lj. (2002) *Evropska unija*, Stilos, Novi Sad
12. Savin V. L. (2013) *Od šerifa do teroriste*, Mir, Beograd
13. Jevtović Z. Aracki Z. (2015) *Požar islamskog fundamentalizma i ćutanje Zapada*, Viteška kultura br.4., Beograd
14. Jevtić M. (2014) *Verski ratovi u 21. veku, promašaji političke nauke*, Nacionalni interes br.2. IPS, Beograd
15. Hofman B. (2000) *Unutrašnji terorizam*, Narodna knjiga, Beograd

Conceptual aspects of the spiritual crisis of Christianity: religious context of the migrant crisis and identity consequences for European nations

Summary: In this work we will explore religious and spiritual foundations of current migrant crisis. Malignant processes in the first place, dechristianization of Europe, deleting its Christian identity and value code and then accelerated Islamization of Europe via two parallel processes so called European Islam for the Muslim population, which is a part of European societies structure' and through infiltration of radical Islam that is done by massive influx of migrant population. In the third phase of work we will analyze how marked processes effect on identity among European nations which they are exposed in a sort of experiment in vivo.

Key words: Europe, religion, spirituality, identity, Christianity, Islam, migrant crisis

ДРАГАН ПЕТРОВИЋ*

Институт за међународну политику и
привреду
Београд

УДК 497:314.15

Монографска студија

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 67-80

БАЛКАН И МИГРАНТСКО ПИТАЊЕ

Сажетак: Последњих година је видљив талас миграција ка Европи, посебно земљама ЕУ са Блиског истока, Северне и субсахарске Африке. Трасе миграција су најфреквентније са Блиског истока и Турске преко Балкана ка средњој и западној Европи и преко Средоземља из Северне Африке ка обалама земаља ЕУ. У раду се највише обраћа пажња на миграциони притисак на Балкан, укључујући и српске просторе.

Анализира се и геополитичка димензија миграција са ових простора, посебно ратом захваћене Сирије ка ЕУ и Европи. Европска унија до сада по овом питању најлази на велики изазов и нејединство својих чланица, што додатно проширује саму вишедимензионалну кризу Уније која је у току.

Кључне речи: Миграције; Европа, Европска унија; Балкан; српски простори; Мигрантска криза

У раду се бавимо савременим Балканом и утицајем на њега мигрантског притиска пре свега са Блиског истока и Северне Африке. Балкан је сам растрзан са једне стране последицама неуспелог неолибералног концепта који му је на различите начине наметан последњих четврт века. То је проузрковало велику задуженост балканских земаља, изразито раслојавање и кризу средњег слоја, са друге стране демографски одлив становништва (негативним природним прираштајем и механичким одливом). Геополитичко преплитање интереса на Балкану је евидентно пре свега из неколико центара моћи: ЕУ (где су у средишту Немачка, Француска пре свега), атлантистички утицај (САД, Британија и друге англосаксонске силе, уз напомену да је НАТО под њиховим претежним утицајем), утицај Русије (проширен Евроазијском унијом пре свега, ОДКБ и др.), исламски утицај (који је изнутра разноводан и често сукобљен, али ка споља агресиван и активан), те у последње време се повећава утицај Кине, који је превасходно економски (Нови пут свиле). Уколико посматрамо мигрантски притисак јасно је да је он уперен пре свега против Европљана, а одговара ширирењу утицаја исламског фактора у Европи. Кина ту није у епицентру догађају,

* Drdraganpetrovic83@gmail.com, draganp@diplomacy.bg.ac.rs , 0631121370

она нема непосредне интересе, мада се временом може одредити према овим феноменима. Русији не одговара притисак мигрантски на Балкан, где управо његов источни, јужни и средишњи део, (који је географски највише на удару мигрантског притиска) је православни и добрим делом словенски, те кроз историју савезнички и пријатељски, па иако руски фактор није баш најдиректније укључен, а на изглед ни угрожен, не може бити наклоњен оваквим процеси-ма. Међутим, широм анализом можемо доћи до закључка да европски фактор није до краја по овом питању јединствен и у сваком случају једнако заинтересован за супротстављање демографском притиску са Блиског и Средњег истока. Наиме крупан корпоративни капитал, који највише интересе има у наставку неолибералног модела, управо у даљем демографском притиску добија додатну и јефтинију радну снагу.¹ Могућности синдиката слабе у случају нове и јефтиније радне снаге, а синдикати су иначе у судару са законодавствима и амбијентом у друштву које диктира неолиберални амбијент већ притиснути и у дефанзиви (прилагођено законодавство, корумпирани политичари, затворени медији). Због јефтиније радне снаге већ је добар део индустрије и привреде пресељен из западних земаља у земље Трећег света и оне у транзицији (бивше социјалистичке, или како их назива Валенштајн полупериферија, а земље Трећег света периферија). Уколико би се путем мигрантских таласа у Европи привремено или трајно населило више милиона људи са Блиског истока, Северне Африке, то би не само смањило трошкове радне снаге већ вероватно скоком профита омогућило да део привредних постројења остане на том подручју, а то би опет донело вишеструки нови профит, јер би смањило део саобраћајних и других трошкова. У том правцу се геополитички процеси на просторима Европе везано за мигрантски проблем не могу посматрати само у чистим категоријама (сукоб ЕУ, односно Европског геополитичког вектора са исламским, или атлантистичким и сл), већ и у оквиру саме ЕУ постоји раслојавање и то не само на земље чланице и њихове парцијалне интересе, већ посматрано структуру становништва и слојно, где је свакако део крупне финансијске елите и капитала важан фактор.

Миграције становништва са Блиског и Средњег истока, Северне Африке у Европу 2014-2017

Управо последњих неколико година долази до масовних миграција ка Европи широких маса становништва Блиског истока, Северне Африке, па и Авганистана, а у нешто мањој мери и предела субсахарске Африке и неких других области Средњег истока па и јужне Азије. Ови процеси су се у далеко мањој мери одвијали у периоду пре тога и то највише због сиромаштва и

¹ Ову тезу је на адекватан начин образложио у својим радовима Љубиша Деспотовић. Издвајамо Љ. Деспотовић, „Геополитички и демографски аспекти актуелне мигрантске кризе“, Култура полиса, бр.31. 2016, Нови Сад; Љубиша Деспотовић, Небојша Кузмановић, а о утицају у дехристијанизацији европског геополитичког кода и идеје дела европске проглобалистичке елите, што има свој утицај и на концепцију ЕУ у „Идејни аспекти духовне кризе хришћанства: религијски контекст мигрантске кризе и идентитетске последице по европске нације“, Култура полиса, Нови Сад, 2017.

друштвене и политичке нестабилности ових региона и привlačности које у њиховим очима има Европа са аспекта богатства и регулисаних услова живота, социјалних надлежности, али и већ формиране и бројне мигрантске заједнице у њима. Мигрантска заједница са ваневропских подручја у земљама Западне и мањој мери јужне и средње Европе је формирана још током времена колонијализма, па и непосредно након тога, када је поред масовних миграција европeидних колона ка метрополама, на тај пут кренуо и део дотле лојалног домицилног становништва.²

Веома мале квоте, некад крајње симболичне које ЕУ периодично предвиђа у правцу дозвољених миграција углавном за одређене неуралгичне тачке у окружењу (попут сиријске кризе) за добијање визе, далеко премашује интересовање стотина хиљада, а рецимо током 2015 и знатно преко милион миграната, којима уколико се на то одлуче, преостаје покушај илегалног уласка на тло Европе, пре свега Уније.

Са једне стране највише захваљујући колонијалном наслеђу постоји иницијална база миграната у Европи, која се стално проширивала, и последњих деценија перманентно расла. Због великог контраста између развијене и високим стандардима регулисане ЕУ и европских земаља у целини, у односу на суседне географске регије Северне и субсахарске Африке, Блиског истока, миграторни притисак ка Европи се одржавао и у вези одређених криза у окружењу периодично и нагло растао. У том правцу Унија као целина не само да нема јединствену и разрађену стратегију, већ се и оне мере које су донете по том питању у Бриселу селективно крше од најугроженијих, по овом питању, земаља чланица.³

Мигрантски таласи заплъускују нарочито јужну Европу, пре свега преко Медитерана, али и Балкана.⁴ Током 2014. календарске године долази до порас-

² Ту је најчувенији случај са харкима, десетинама хиљада војника Арапа и Бербера и њихових породица из француских тупа у Алжиру, који су 1962 морали прећи у Француску да би заштитили свој живот О настанку и потоњем ширењу мигрантских заједница из прекоморских земаља, бивших колонија на подручју европских земаља, бивших колонијалних метропола више у Петровић Драган, Томић-Петровић Наташа, „Европа и миграције са ваневропских подручја – историја и садашњи процеси“, Култура полиса, Часопис за неговање демократске политичке културе, Београд, бр. 29, Култура полиса Нови Сад, Институт за европске студије, Београд, 2016, стр. 95-107.; О новијем периоду миграција који повећава већ формиране миграторне заједнице Јанковић Слободан, „Избегличко-мигрантска криза: узрок, последице и смисао“, Национални интерес, Број 1 за 2016, Београд, стр. 69-102.

³ Више докумената ћемо у прилог томе навести <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/vanselm.pdf> Joanna Vam Selm, „Are asylum and immigration really a European Union issue; file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/CEPS+PB332+Refugee+Crisis+in+EU_0.pdf CEPS Policy brief The 2015 *Refugee Crisis in the European Union* Elspeth Guild, Cathryn Costello, Madelin Garlick and Violeta Moreno-Lax, numero 332, September 2015.; <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/54524-191583-1-PB.pdf> Viljar Veebel, Raul Marcus, „Europe Refugee Crisis in 2015, and Security Threat from the Baltic Perspective, Journal of politics and Law, vol 8, no 4, 2015, Published Canadian center of Science and Education,

⁴ Од 2000 до краја 2015, рачуна се да је око 25000 људи изгубило живот покушавајући да илегално уђе у земље Европске уније <http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrdiva-blagostanja-ili-sebicnosti/>

та приспећа миграната у земље ЕУ у односу на претходну календарску годину од око 250 % са подручја Блиског и Средњег истока и из Африке (углавном Северне и обода Сахарског подручја, рачунајући и Рог Африке - Сомалија, Еритреја, Етиопија и др.). У 2014. календарској години у земље ЕУ је илегално ушло преко 280 000 миграната, а када се томе додају и друге европсе земље онда тај број варира између 320 000 до 340 000. Највећи број њих је ушао преко медитеранске руте, где је најважнија обала Италије, али су у мањој мери биле активне и друге руте попут балканске.(„Annual Risk Analysis 2015“, Frontex, 27 April 2015, p. 58-60.)

Када је у питању сам Балкан, овде се може запазити покретање албанског становништва са Косова и Метохије, које је наизглед немотивисано, масовно кренуло у миграције према северу Србије, Хрватској и средњој Европи првих месеци 2015. године, да би током текуће године долазило до повећавања притиска управо на балканској рути, из Турске миграната са Блиског истока. Повезивање ова два миграторна феномена је могуће, јер је тешко објаснити да они међусобно немају никакве повезаности.(Кнежевић Милош, „Мигрантска криза у фокусу демополитике“, Национални интерес, Број 1 за 2016, Београд, стр. 103-146. Цитат везан за стр. 106.)

Година 2015 је представљала кулминацију мигрантске кризе, посебно имајући у обзир да у први план долази балканска рута прилива миграната. У односу на 2014, дошло је до додатног удвостручења мигрантског прилива, с тиме да се тешко могу дати апсолутно прецизне цифре. Наиме Немачка је те године примила близу 900 000 миграната са ваневропског подручја па се може предпоставити да је миграната са Блиског и Средњег истока, Северне и субсахарске Африке између 700 000 и 800 000 најмање, а по 100 000 до 200 000 најмање су примиле и земље попут Француске, Италије, Шведске и др. (Frontex, 14 Septembar 2015. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigration_by_citizenship,_2015_\(%C2%B9\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigration_by_citizenship,_2015_(%C2%B9).png))

Више хиљада миграната је изгубило живот приликом покушаја да нелегално уђу у Унију са простора Медитерана само у овом периоду. (file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/Policy-Brief-Migration-final-CO%20(2).pdf)

Оно што је следећа специфичност прилива миграната у 2015. години је да медитеранска рута, где је нарочито важна Италија губи првенство у приливу миграната: у овој календарској години док најфреквентнија је рута прилива илегалних миграната преко Турске, Грчке и Балкана. Афрички мигранти (углавном из северне Африке, Нигерије, Еритреје и Сомалије) најчешће и даље долазе преко медитеранске руте, дакле у Италију и земље Уније западног дела Медитерана (Француска, Шпанија и др.), док су далеко бројнији илегални мигранти током 2015. који долазе преко Турске балканском рутом и то из Сирије (око половине свих илегалних миграната) и Авганистана (више од 20 %).

Најфреквентније миграције ка Европи протеклих неколико година, са амплитудом у 2015. години, долазе из Сирије, а у мањој мери и других земаља регије (Ирака, Авганистана и др.) преко Турске, или поморским путем преко

Грчке, и даље балканском рутом ка Немачкој и другим земљама ЕУ западне и средње Европе. Након више од пет година од настанка сиријске криз, број интерно расељених лица у самој Сирији је преко девет милиона, а још близу пет милиона је напустило земљу. Управо одатле се и регрутује веома значајан део избеглица које су током 2015 и у нешто мањој мери почетком 2016. представљале велики избеглички талас ка Европи, и што је посебно значајно, преко Балканске руте. Балканска рута миграторног притиска, подразумева најмање два важна правца: Из Турске копненим путем ка Бугарској и мањој мери Грчкој, ка срцу Балкана и средишње Европе. Овај правац дакле води преко Србије ка Хрватској и Мађарској, мада се последњих годину-две формира и алтернативне споредне руте преко Албаније и Црне Горе према западу, преко Херцеговине (Републике Српске), и централне Босне ка Хрватској⁵; Други правац је онај који поморским путем долази до грчких острва и обале и одатле води ка Македонији, Бугарској и у мањој мери ка Италији или неком другом поморском правцу ка срцу Европе, јер је коначни правац углавном Немачка, Француска, земље Скандинавије и Бенелукса, евентуално Италија, и у много мањој мери друге земље ЕУ.

Затварањем граница и договором из фебруара 2016.г. између ЕУ и Турске, смањено се број миграната у земљама ЕУ, а поготово на Западнобалканској рути, једино се број повећао на морским миграционим рутама, односно Централномедитеранској и Западномедитеранској рути.

Током првих седам и по месеци календарске 2017. године, у Европу је дошло 125 000 миграната, што је мање од половине броја миграната него у истом периоду 2016. године. (<http://migration.iom.int/europe/>)

Близу 85% свих ових миграната из 2017. је стигло у Италију. Од преосталог дела највише миграната је приспело на Кипар, Грчку и Шпанију⁶. По подацима које даје Миграциони центар за Европу, свега око 6000 миграната је у календарској 2017 стигло копненим путем, преко балканске руте, а сви остали, њих 118 500 поморским путем. Укупно је регистровано око 2400 погинулих приликом транспорта поморским путем. У претходној целој 2016 календарској години је у Европу ушло око 388 000 миграната, од којих је преко 5100 погинуло приликом транспорта поморским путем.⁷

Из овога видимо смањење удара на Балканску руту преко Турске, али да је јужна и југоисточна Европа поморском рутом највише на удару претежно преко Северне Африке, али и са Леванта и то пре свега Италија, а у мањој мери Грчка и друге европске медитеранске земље. Француска је додатним мерама, а делом и географским положајем нешто мање изложена овом мигрантском притиску преко Медитерана.

⁵ Оваје алтернативни правац балканске руте је у свом ауторском тексту представио генерал Митар Ковач јануара 2017. <http://www.fsksrb.ru/fond-strateske-kulture/politika/migrantska-kriza-kaobezbednosna-pretnja-republici-srbiji/>

⁶ Тањуг пренео информације АНСЕ од 11 августа 2017. у вези броја миграната у Европи од почетка календарске 2017. године.

⁷ <http://migration.iom.int/europe/> У Србији су сабирни центри овде означени на карти код Кикинде, Тутина, Обреновца, Келебије..

Када су у питању балканске земље ту је дакле заустављена динамика масовног миграторног таласа из 2015. Копненим путем из Турске. У Бугарској је број миграната са Блиског и Средњег истока који су 2015 и 2016 ушао у земљу прилично непоуздан. Седам хиљада људи је приведено током 2015 године због покушаја илегалног уласка у земљу, око десет хиљада је добило статус привременог боравка, а у фази одлучивања је њих десетак хиљада. У Бугарској мигранти добијају личне карте могу да се школују, али немају статус држављанства.

(<http://www.novinite.com/articles/178377/Bulgaria+and+the+Migrant+Crisis+in+Numbers>)

У Србији је такође стационирано око 7 000 миграната (колико се процењује укупно, а званична статистика на дан 9 августа је 4400 у самим сабирним центрима), слична је ситуација и са другим балканским земљама, изузев Грчке где је тај број далеко већи (63 000 у сабирним центрима процењује се да је тај број и већи)⁸. Међутим, основни проблем у мигрантском питању балканских земаља, је што је у време мигрантских таласа протеклих неколико година овде прошло и више стотина хиљада миграната у појединим годинама, јер је њихов циљ стационирање у развијене земље Уније. Поставља се питање у будућности, услед затварања граница или депортовања тих миграната, да би се мигрантске масе могле наћи у Србији и другим земљама Балкана сконцентрисане на неодређено (неки и трајно?) време. То би за балканске земље и саму Србију, с обзиром на економско-социјалне и укупне геополитичке околности представљало врло велику опасност и безбедносни и шири ризик.

Геополитички трендови и савремени Балкан 2015-2017 везани за проблем мигрантске кризе

Балкан током 2017 године се налази у веома турбулентним геополитичким изазовима. Током 2015 и 2016 више процеса и догађаја планетарног и континенталног значаја, а делом и кретања на самом Балкану указивали су на могућности проширивања започетог процеса прерастања светског поретка ка мултиполарном. Заправо сама концепција мултиполаризма превасходно се заснива на планетарном нивоу, на два процеса дужег и средњег трајања која су већ више година у току: прво, мегарегион Далеког истока све више преузима улогу као нови економски планетарни центар од северноатлантског басена, мегарегиона који оквирно чине источна северноамеричка и западна европска обала. Друго светска економска криза настала 2008, по својим структуралним узроцима и последицама највише је везана за концепцију неолиберализма што највише погађа САД, Британију и у нешто мањој мери неке друге западне си-

⁸ <http://migration.iom.int/europe/> Овде се дају официјелни резултати по сабирним центрима, али се констатује да постоје и мигранти ван сабирних центара. У Грчкој је највећи број сабирних центара за мигранте на острвима у Егејском мору и у приобаљу средње Грчке, али дисперзно и у другим деловима земље. Сваке године Грчка тражи да остале чланице Еу приме део приспелих миграната преко квоте, што се такође делом извршава и за Италију.

ле, а тек путем узрочно-последичне повезаности и земље БРИКС, па и читав свет, са ипак мањим последицама за остале земље ван Америке и англосаксонског света и са аспекта тврде и са аспекта меке моћи. Најзад у новонасталим глобалним макроекономско-политичким процесима, пре свих силе БРИКС (а у мањој мери и неке регионалне силе из Трећег света које су, или куцају на врата Г 20) су захваљујући факторима пре свега тврде моћи са којима располажу (величина и квалитет територије, број и динамичност становништва, природни ресурси, снага економије и војне силе у порасту и др), те посебним условима пословања (јефтинија радна снага и ниска јавна потрошња, истина у порасту, мањи еколошки стандарди), додатним стварањем регионалних економских савеза и унија, постали све конкурентнији у светској привреди и имунији на повремене кризе и циклична кретања светске економије.

У том правцу било је реално очекивати и на Балкану током следећих година макар у извесној мери, појаву видљивих одјека оствареног зачетка мултиполаризма на глобалном (планетарном) нивоу. Драган Петровић, „Српска геополитика на Балкану, у периоду преласка светског поретка ка мултиполаризму“, 2015, стр. 147-151.)

(У том правцу највећи регионални утицај баш на Балкан везано за одјеке мултиполарних кретања, су представљали очекивања започињања изградње пројекта Јужног тока и са друге стране постепеног решавања украјинске кризе. Јужни ток би свакако појачао утицај Русије на Балкану. (Драган Петровић, „Пројекат гасовода Јужни ток – историјски преглед и перспективе реализације“, Београд, 2016, стр. 479-492,)

Када је у питању украјинска криза, захваљујући чињеници да осам административних регија југоисточне рускојезичке Украјине у географском смислу, повезује Русију и ушће Дунава у континуитету и да ове регије имају поред руског језика као већински матерњег на свом простору и интерес у економском домену за одређену аутономију, управо је Партија региона као најјача парламентарна странка у Украјини се годинама носила идејом институционализације, регионализације и чак аутономизма-федерализације земље као решење бројних противречности и напетости које у њој постоје. (Драган Петровић, „Украјинска криза 2013-2015“, 2015, стр. 222-227)

Једном речју поред Крима чак осам административних области југоистока Украјине, дакле целокупан излаз на Црно и Азовско море, територија која представља континуитет у географском смислу од јужне Русије до ушћа Дунава (Румуније) је рускојезична и има економски интерес за одређеном регионализацијом и аутономијом, па је огромном већином становништва представљало основу бирача Партије региона. Чинило се дакле да немири у јесен 2013, те пуч у Кијеву фебруара 2014, морају донети велики потрес у земљи, и као последицу тога, а то се видело потом и у тзв. Руском пролећу, масовним демонстрацијама на Југоистоку и припајањем Крима Русији, да ће свако демократско решење ове кризе довести до регионализације земље, где ће Југоисток природно представљати плацдарм на основу историјско, етничких и културних фактора даље пенетрације утицаја Русије. Русија са својим културно-економским,

па делом и политичким утицајем на украјински Југоисток (у оквиру јединствене Украјине, али регионализоване), то би значило и повећавање руског интереса на Балкану. Међутим на жалост није дошло, бар до сада, до демократског решавања украјинске кризе, већ је дошло, до оружаних сукоба, фактичке сецесије у делу две најисточније административне области Југоистока (Доњецке и Луганске), али у Дњепропетровској, Харковској, Запорошкој, Херсонској, Одеској и Николајевској већинско рускојезичко становништво је под пресијом, и овде нема за сада простора за демократско изјашњавање и за регионализацију Украјине и на тај начин дугорочнијег решавања њене кризе, која је и историјско-цивилизацијско идентитетског основа. Партија региона и Компартија као политичке странке за које је гласао највећи део становништва Југоистока су чак забрањене (угашене). Поред свега овога ЕУ и САД су увели санкције Руској федерацији, тако да до даљњег, паралелно са ратом у Сирији, није дошло до очекиваног пораста руског утицаја на Балкану, управо и преко изградње Јужног тока и демократским решавањем украјинске кризе.

Током 2015. примљени су у Шангајску организацију Индија и Пакистан, Развојна банка БРИКС почиње да даје могућности да кредитира и треће земље нечланице. Јерменија постаје чланица Евроазијске уније, а мигрантска криза потреса Балкан и Европу. Календарске 2016. Велика Британија након референдума о даљем статусу у ЕУ већински изабира Брежит, а крајем године у САД побеђује Трамп. Сви ови фактори наговештавају и промене на Балкану у правцу јачања сила мултиполаризма. У Црној Гори Ђукановићев проатлантистички режим је у кризи, опозиција спроводи масовне демонстрације и чини се да земља нема већину за улазак у НАТО. У Македонији велика криза, демонстрације и вишеструке поделе у земљи.

На почетку 2017. године се стицао утисак и у стручним круговима и у широј јавности да се свет налази на ивици великих промена и да ће се мултиполаризам дефинитивно потпуно устоличити. Нарочито у том правцу су важан фактор представљали мигрантски притисак на Европу, комбиновано са све чешћим терористичким нападима највише исламског тероризма широм континента. То је довело да Француска буде у готово сталном ванредном стању, а и у низу осталих земаља долази до тих напада. Паралелно са тим мигранти који су успели да уђу у земље Уније врло често су правили мање или веће инциденте, од крађа до насиља и нарочито силовања, што је све остављало утисак у европском јавном мњењу да је отуђено бирократско вођство Уније неспособно да се носи са мигрантским изазовом и низом других проблема повезаних са тим. Јача утицај и популарност евроскептичних странака и покрета широм Европе. Економска криза појединих чланица Уније, али и лоши привредни показатељи у целини за већину земаља ЕУ као и непопуларност политике штедње која се намеће из Брисела, доводи до осиромашења фондова Уније и до пада њене популарности у целини.

На континенталном нивоу током прве половине 2017, у Француској и на председничким, а потом и на парламентарним изборима побеђује Макрон и његова новоформирана странка, што је тежак пораз и за неодолисту УМП и кандидата Франсоа Филона и Национални фронт са Марин Ле Пен,

који су се између осталог управо залагали за рестриктивну мигрантску политику, укидање санкција Русији од стране ЕУ те у мањој (УМП) или већој мери (Национални фронт и Марин Ле Пен) промену до садашњег курса политике званичног Париза, промене неолибералне економије и др. Победа Макрона је (привремени?) успех снага у глобалној политици које се не супротстављају концепцијски приливу миграната, мултикултурализму, неолиберализму, постављају питања даљем опстанку овакве ЕУ и др. Трамп је наишао на велике тешкоће, али и евидентна одступања од низа важних мера које је наговестио у изборној кампањи пре него што је крајем 2016, победио на изборима за председника САД.

На Балкану се током првог полугодишта 2017, међутим догађа једна врста контраофанзиве атлантистичких снага и политике, што се није, посебно не у тој мери очекивало. Црна Гора је примљена у НАТО, истина на прилично недемократски начин, без икаквог референдума, и са минималном већином посланика потребне већине у Народној скупштини коју бојкутује највећи део опозиције. Што је врло важно овај састав парламента Црне Горе је резултат октобарских избора 2016, на дан када је Ђукановићев режим исценирао наводни државни удар «српских снага», што у датим околностима делује изузетно неубедљиво. Такође тај исценирани «државни удар» је директно утицао на исход избора, ако се има у обзир остварена минимална већина посланика власти у коалицији са мањинама за састав нове (старе) владе.

У Македонији су срушени принципи Охридског мировног споразума из 2001, који кажу да власт након избора се формира од водеће македонске странке којој у коалицију треба да уђе водећа странка Албанаца у Македонији. Парадокс је да су овај чин подржали управо САД и ЕУ који су гаранти Охридског споразума. Македонија уз сву политичку кризу, иде ка НАТО. У исто време председник Србије најављује покушај унутрашњег дијалога у правцу налажења компромиса по питању Косова и Метохије са албанском страном, што у међународним околностима и како се та иницијатива покреће, не може имати исход пожељан за Србију. У Босни и Херцеговини се настављају притисци ка Републици Српској и у исто време се покушава и ова земља укључити у НАТО иако је јасно да РС то не жели да прихвати. Најзад и Србија се на различите начине жели укључити ако не директно у НАТО онда у низ готово вазалних споразума са Алијансом, што је до сада недемократским средствима и на готово полујаван начин делом учињено преко ИПАП споразума. Економије балканских земаља су у мањој или већој кризи. Готово у свима се натура неки од облика неолибералне економије, фаворизује се страни капитал и јефтина домаћа радна снага, социјална подршка нижим и угроженим слојевима је сходно неолибералној концепцији све мања, те се социјалне разлике продубљују.

Што је веома важно то се све одражава на демографску компоненту. У ЕУ је приближно природни прираштај последњих година око нула (на хиљаду становника око 10 нових беба се роди, а толико је приближно и умрлих), док земље Балкана имају углавном чак негативан, те губе годишње по неколико десетина хиљада популације. ([http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate,_1960%E2%80%932015_\(live_births_per_woman\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate,_1960%E2%80%932015_(live_births_per_woman)_YB17.png))

То се пре свега односи на Србију, Хрватску, Бугарску, Румунију, Грчку, Босну и Херцеговину, док уз сва осцилирања Словенија, Црна Гора, па и Македонија су око врло благог раста. (<http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/sta-nam-zapravo-pokazuju-demografske-projekcije-un.html?alphabet=1>)

Све у свему балканске земље имају претежно негативан до изузетно нулти или веома минималан природни прираштај. Но када се овоме дода механички прираштај који је практично у свим случајевима негативан, укупна демографска слика је веома лоша. Она је додатно лоша у национално сложеним земљама где живи делом и муслиманско становништво, које има виши природни прираштај од хришћанског (посебно изражено у Македонији, али и у Црној Гори, Босни и Херцеговини (федерацији), Србији и др. Земље које су чланице ЕУ попут Бугарске и Румуније имају посебно висок механички одлив становништва управо у правцу развијених чланица Уније.

Када се сагледају ови прилично поражавајући демографски трендови на Балкану, из којих је делом искључено становништво муслиманске вероисповести, отуда мигрантски притисак са Блиског и Средњег истока, северне и субсахарске Африке ка овом подручју (и ЕУ па и читавој Европи), има посебан значај.

На Балканском полуострву се дакле одвија вишеструко сусретање утицаја више геополитичких центара моћи. То је утицај ЕУ, потом Атланстички утицај, утицај Русије. Овоме треба додати муслимански утицај, који у оквиру Турске има своју подкатегорију, али ту су и друге исламске земље – арапске рецимо, а у мањој мери и утицај Ирана и др. Кина се појављује као фактор који закорачује први пут озбиљније у овај регион, пре свега путем пројекта Нови пут свиле, па се може рећи да је кинески утицај у целини пре свега економски.⁹ Мигрантски феномен, би се могао подвести под утицај исламског света у целини¹⁰, а сасвим индиректно, заобилазно и можда као једна од могућих полуга које би могао усмеравати атланстички фактор. Дакле мигрантски талас, овако како га сада сагледавамо не иде никако у прилог, него се чак интересно конфротира са европским (ЕУ, али и ширим европским интересом), кога погађа директно, потом тешко је рећи да би у томе и Русија имала било какав интерес и добитак, напротив, јер је и сама Русија угрожена са југа демографски набујалим исламским фактором.

Иако сама Србија на први поглед није толико угрожена миграторним таласима са Блиског истока, северне и субсахарске Африке, јер највећи део миграната тежи ка земљама ЕУ у потрази за послом и егзистенцијом, дугорочна

⁹ Више о Новом путу свиле и његовом утицају на Балкану у Petrović Dragan, Tomić-Petrović Nataša, "Geopolitical aspect of the new Silk Road", in "Danube and the New silk road", edited by Duško Dimitrijević, IMPP, Belgrade, 2016, page 108-118.

¹⁰ Степић Миломир је разрадио геополитички сплет утицаја различитих центара моћи везано за мигрантску кризу. Ми смо унели ту модификацију у нашем истраживању да се по примеру европског фактора (ЕУ пре свега) не могу посматрати увек као целине већ се ту уноси и слојни моменат, различитих, а по питању мигрантског фактора некад и супротстављених интереса дела корпоративне елите и крупног капитала у односу на широке слојеве становништва земаља ЕУ. Степић Миломир, «Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блискоисточне Велике пуко-тине», Национални интерес, Број 1 за 2016, Београд, стр. 19-41.

опасност је врло велика из више разлога. Прво, Србија има негативан природни прираштај, који је још погубнији када се томе дода и негативан механички прираштај, јер из земље одлазе и десетине хиљада људи, и то добрим делом младих и високообразованих.¹¹ Дакле, без обзира што се и у Западној Европи, дакле оној ван бивших социјалистичких земаља које су у транзицији, природни прираштај нешто успорио, па и зауставио, ни изблиза се не може мерити са оним падом популације због негативног природног прираштаја, као што је то случај са земљама у транзицији, а где спада и Србија. Следећи важан ограничавајући фактор за Србе када су у питању миграције са Блиског истока и северне и субсахарске Африке, је чињеница да се ми граничимо са низом муслиманских народа и муслиманских енклава (федерација БиХ, потом Косово и Метохија, Албанија, муслимани у Рашкој области и др), а у исто време Турска има извешан уплив на читав овај простор. Како мигранти улазе у Србију са југа, и чак се заустављају у Прешевској долини, Бујановцу (где је један сабирни центар), дакле управо у областима где је албанска популација бројна, и где већ постоје сепаратистичке тенденције, то би могло да допринесе дестабилизацији земље. (Петровић Драган, „Мигрантско-избегличка криза (са простора Блиског истока и Северне Африке) и Европа 2015-2016“, 2016. стр. 6-17).

У сваком случају стационирање у Србији већег броја муслиманских избеглица и миграната додатно би угрозило безбедност земље управо и из напред наведених фактора: демографска лоша слике, са природним и механичким одливом и смањењем популације, старење становништва, постојање муслиманских мањина и суседа, са сепаратистичким и нерешеним територијалним питањима, као и експанзија и утицај Турске на делу Балкана.

Закључак

Миграторна кретања имају сталну тенденцију са подручја која окружују Европу, а пре свега са Блиског и Средњег истока, Северне и субсахарске Африке. Те миграције највише подстиче демографски притисак у наведеним ваневропским областима са претежним муслиманским становништвом, економске неједнакости богатства са Европом, геополитичким супротностима попут судара религија и цивилизација, ратова и криза у окружењу и других фактора. Балканска рута је у том правцу најважнији пут, претежно копнени, који повезује наведена ваневропска подручја са земљама Европске уније. Развијене земље Европске уније су најчешћа коначна дестинација миграната, док су земље Балкана углавном само пролазна рута. Без обзира на то, земље Балкана, укључујући и Србију, Републику Српску па и Црну Гору су веома рањиве на миграторне притиске са наведених подручја. Прво, сам пролазак стотина хи-

¹¹ Од обима литературе на тему демографске стагнације земаља у транзицији укључујући и Балкан издавамо Мирјана Бобић, Марија Бабовић, „Међународне миграције у Србији – стање и политике“, Социологија, вол. XV 2013, н. 2, Београд, стр. 209-227.
<http://www.nspm.rs/prenosimo/stanovnistvo-evrope-25-godina-posle-pada-berlinskog-zida-na-istoku-evrope-30-miliona-dece-manje.html?alphabet=l>

љада, па у перспективи и милиона миграната кроз српске просторе представља својеврсни геополитички и безбедносни изазов и ризик. Друго, увек се један део миграната задржава, привремено или потенцијално чак трајно. То представља вишеструку претњу, с обзиром да се ради о углавном муслиманској популацији миграната, и да је српски фактор управо за разлику од већине других европских народа у суседству са више муслиманских заједница на Балкану, а често и у геополитичком конфликту дугог трајања (Албанци, муслимани словенског порекла у Босни, Рашкој области, близина Турске и др.). Следеће, иако се Балкан за мигранте до сада показао само као транзитна област према развијеним земљама Уније, то у будућности не мора остат тако. Наиме један део миграната се плански може настанјивати на балканским и српским просторима из више разлога (постојање муслиманских заједница на Балкану, географски фактори релативне блискости са Турском и Блиским истоком, климатски, део ширег плана и др.). Посебну опасност представља логички развој догађаја, да пошто богате земље Уније и земље суседне у региону блокирају на различите начине улаз мигрантима, онда би се мигрантске масе могле депортовати и остати „заглављене“ на Балкану и посебно српским просторима. Вазална власт и елита у Србији и земљама Балкана, у односу на центар Уније, може бити на различите начине мотивисана и притиснута да прихвати привремено (у пракси и трајно) део миграната на својој територији. Такође земље са муслиманским становништвом и муслиманске заједнице у региону могу благонаклоно гледати и помагати чак насељавање миграната на Балкану, а те процесе из геополитичких разлога би подстицали атлантистички и глобалистички центри моћи, чему адекватан отпор не би дао део елите владајућих структура Уније, крупног корпоративног капитала самих европских земаља. Имајући у обзир блокираност медија у Србији, укупну кризу друштва и вредности, наведени процеси мигрантског притиска, чак и у свом зачетку негативно би деловали и на друштвену, економску, политичку, социјалну и безбедоносну компоненту Србије, српских простора у целини, слично као и на читав Балкан.

У том правцу демократизација друштва у пуном смислу, отварање медија (део медија би морао да буде у власништву државе укључујући и регионални и локални ниво), разуђена међународна политика која би избегла укључивање у НАТО и одржавала баланс између мултиполарних центара моћи, са напуштањем погубног неолибералног економско-социјалног модела, укључујући демографску обнову би биле почетне тачке стратегије Србије. Руски и кинески центар моћи нису заинтересовани за мигрантски притисак, чак напротив, док је европски вектор директно супротстављен, па ови геополитички центри моћи могу бити савезници у супротстављању мигрантском притиску. Ту постоји изузетак дела европских владајућих и корпоративних елита, којима јефтина радна снага мигрантских маса може бити привлачна, као и дехристијанизацији Европе којима су неки од тих центара моћи у идејном смислу блиски. Мигрантски притисак се позитивно третира у исламској геополитичкој оси, чему треба додати и интерес дела атлантистичке и глобалистичке елите.

Литература:

1. Bobić Mirjana, Babović Marija, „Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike“, Sociologija, vol. HV 2013, n. 2, Beograd, str. 209-227.
2. Despotović Ljubiša, „Geopolitički i demografski aspekti aktuelne migrantske krize“, Kultura polisa, br.31. 2016, Novi Sad,; str. 11-28
3. Despotović Ljubiša, Nebojša Kuzmanović Nebojša, „Idejni aspekti duhovne krize hrišćanstva: religijski kontekst migrantske krize i identitetske posledice po evropske nacije“, Kultura polisa, Novi Sad, 2017
4. Janković Slobodan, „Izbegličko-migrantska kriza: uzrok, posledice i smisao“, Nacionalni interes, Broj 1 za 2016, Beograd, str. 69-102.
5. Knežević Miloš, „Migrantska kriza u fokusu demopolitike“, Nacionalni interes, Broj 1 za 2016, Beograd, str. 103-146.
6. Kovač Mitar, <http://www.fksrb.ru/fond-strateske-kulture/politika/migrantska-kriza-kao-bezbednosna-pretnja-republici-srbiji/>
7. Petrović Dragan, „Ukrajinska kriza 2013-2015“, Kultura polisa, br. 26, Beograd, 2015, str. 219-236.
8. Petrović Dragan, „Projekat gasovoda Južni tok – istorijski pregled i perspektive realizacije“, IV Simpozijum sa međunarodnim učešćem: Ekološko-duhovne vrednosti u multietničkom prostoru Srbije, zapadnog Balkana, Evrope i sveta, Novi Pazar, 8-10 septembar 2016, godine, Knjiga 21 iz edicije Bezbednost u postmodernom ambijentu, editor, prof. Dr Slobodan Nešković, str. 479-492,
9. Petrović Dragan, „Srpska geopolitika na Balkanu, u periodu prelaska svetskog poretka ka multipolarizmu“, Kultura polisa, Posebno izdanje, „Geopolitički položaj Srbije i Balkana između Evroatlantizma i Evroazijstva, Beograd, 2015, str. 139-153.
10. Petrović Dragan, Tomić-Petrović Nataša, „Evropa i migracije sa vanevropskih područja – istorija i sadašnji procesi“, Kultura polisa, Časopis za negovanje demokratske političke kulture, Beograd, br. 29, Kultura polisa Novi Sad, Institut za evropske studije, Beograd, 2016, str. 95-107.
11. Petrović Dragan, „Migrantsko-izbeglička kriza (sa prostora Bliskog istoka i Severne Afrike) i Evropa 2015-2016“, Međunarodna politika, br. 1162-1163, april-septembar 2016. Str. 5-19,
12. Petrović Dragan, Tomić-Petrović Nataša, „Geopolitical aspect of the new Silk Road“, in „DANUBE AND THE NEW SILK ROAD“, edited by Duško Dimitrijević, IMPP, Belgrade, 2016, page 108-118.
13. Stepić Milomir, „Geopolitički aspekti emigracione erupcije iz bliskistočne Velike pukotine“, Nacionalni interes, Broj 1 za 2016, Beograd, str. 19-41.

Документи:

1. <http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrda-blagostanja-ili-sebicnosti/>
2. [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/Policy-Brief-Migration-final-CO%20\(2\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/Policy-Brief-Migration-final-CO%20(2).pdf)
3. <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/van-selm.pdf> Joanna Vam Selm, „Are asylum and immigration really a European Union issue“;
4. file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/CEPS+PB332+Refugee+Crisis+in+EU_0.pdf CEPS Policy brief The 2015 Refugee Crisis in

- the European Union Elspeth Guild, Cathryn Costello, Madelin Garlick and Violeta Moreno-Lax, numero 332, September 2015.;
5. file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dragan/My%20Documents/Downloads/54524-191583-1-PB.pdf Viljar Veebel, Raul Marcus, „Europe Refugee Crisis in 2015, and Security Threast from the Baltic Perspective, Journal of politics and Law, vol 8, no 4, 2015, Published Canadian center of Science and Education,
 6. <http://www.intermagazin.rs/deo-velikog-plana-namerno-izazvali-migracije-da-bi-unistili-evropu/>
 7. <http://demo.istat.it/bilmens2009gen/index02.html>;
 8. Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-21674-4_3/fulltext.html
 9. <http://migration.iom.int/europe/>
 10. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate,_1960%E2%80%932015_\(live_births_per_woman\)_YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_fertility_rate,_1960%E2%80%932015_(live_births_per_woman)_YB17.png)
 11. <http://www.novinite.com/articles/178377/Bulgaria+and+the+Migrant+Crisis+in+Numbers>

BALKANS AND THE MIGRANT QUESTION

Summary: During last years a wave of migrations in the direction of Europe, especially countries of the European Union, is evident, from the Middle-East, North and sub-Saharan Africa. The most frequent route of migration from the Middle East and Turkey via the Balkans to Central and Western Europe and Mediteranien over from Nort Africa to the shores of countries in the EU. In work is the most attention is paid to the migration pressure on the Balkans, including the Serbian areas. Analyzes and geopolitical dimensions of migrations from Syria and its civil war to EU and Europe.

The European Union so far on this issue is facing a great challenge and disunity of its members, what further expands the multidimensional crisis of the Union that is in progress.

Key words: migrations; Europe; European Union; Balkans, Serbian areas; Migration crisis

МИЛОВАН Р. СУБОТИЋ*
Институт за стратегијска истраживања
Београд

УДК 314.15:28
Монографска студија
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 81-94

МИГРАЦИЈЕ ДАНАС- НОСИЛАЦ МАТЕРИЈАЛНИХ, ДУХОВНИХ И МНОГИХ ДРУГИХ РАЗМЕНА МЕЂУ ЉУДИМА И(ЛИ) ИНСТРУМЕНТ ЗА ШИРЕЊЕ ИСЛАМИСТИЧКИХ ИДЕЈА У ЕВРОПУ

„Нико нема првобитно више права да буде на једном месту Земље него други.”
Кант

Сажетак: На миграције најопштије можемо гледати као на миленијумски процес и феномен. Историја човечанства је, у великој мери, и историја миграција. Она је настала кроз миграције и готово сва људска друштва, културе и навике битно су обележени миграторним кретањима и разменама. У ширем временском контексту, недвосмислено је да су миграције доносиле материјалне, културне, духовне и многе друге облике размене. Самим тиме, миграције можемо сматрати „нормалним (уобичајеним) феноменом“. Без обзира на данашње глобализацијске процесе, нова средства транспорта, комуникација и слично, за већину савременог светског становништва можемо рећи да је стационарна, те да током свог живота остаје у подручјима порекла. Ипак, процењује се да више од једне милијарде светског становништва можемо назвати тзв. мобилном популацијом, док се око 750 милиона особа у свету данас сматра интерно мобилнима или интерним мигрантима, дакле онима који, ако мигрирају, мигрирају унутар властитих држава. Насупрот овом становишту, стоји оно које на савремене миграције гледа као на проблем или абнормалност. Делимични разлози за етаблирање оваквог става, можемо пронаћи у медијима и код великог броја политичара који нас преплављују реториком о миграцији као као нечему што је угрожавајуће и што представља претњу. Овакво виђење најчешће се подупире тезом да најновија миграторна кретања из земаља насељених становништвом које упражњава начела најмлађе монотеистичке религије, представљају јасну и недвосмислену намеру да се етно-религијска слика данашње Европе умногоме измени, те да је, уколико се нешто битно не уради у смислу контрамера, блиска будућност „хришћанске Европе“ равна оној из Уелбековог „Покоравања“, или је још катастрофичнија. Овај рад ће анализирати оба ова приступа и покушати да их кроз упоредну анализу, а на основу доступне литературе, приближи (или потпуно удаљи), те покуша да феномен сагледа из што избалансиранијег угла.

Кључне речи: миграције, религија, глобализација, економија, ислам, екстремизам

* milovan.subotic@mod.gov.rs

Уводна разматрања

Више је врста људских миграција у савременом свету. Историја човечанства умногоме је и историја сеоба. Људи се селе из руралних у урбане области, из једног дела земље у други, из једне земље у суседну, или пак на сасвим други крај света. Ова последња врста нас посебно интересује због интензитета глобалних друштвених односа које проузрокује. Разлози за такве транснационалне миграције су, као за сваки облик миграције, разнолики. Емигранти често покушавају да побегну од сиромаштва, рата или политичке несигурности у својим завичајним земљама. Они користе прилику која се указује или траже нове, а понекад стварају ланце миграције, где каснији емигранти иду утабаном стазом својих претходника, пошто су им ови то омогућили. Једна од важних карактеристика ових транснационалних миграција у данашњем глобалном друштву је и та да се веома мало њих дешава у облику „освајања“ или насељавања тобоже незаузетих граничних територија. Једна од чињеница везаних за глобално стање јесте мањак слободне територије погодне за становање да би се на њој изградила нова људска насеља, као и то да је и сва таква имајућа територија укључена у прецизно одређене границе неке од суверених држава која учествује у глобалном политичком систему и која је позната као насељена, или како то с правом примећује Бејер (Beyer) „она је легитимно заузета и њоме се већ влада“ (Бејер, 2010: 1299).

Савремене глобалне миграције са собом дакле доносе познате проблеме који одражавају овај посебан контекст: емигранти морају да се суоче са ситуацијом прилагођавања „друштву домаћину“ које, са своје стране, мора да се прилагоди њима. Добар део савремене литературе из ове области се бави различитим проблемима који се јављају док се емигранти прилагођавају новом окружењу. Ова питања тичу се могућности маргинализације у новом друштву, личног и културног идентитета, разлика између прве генерације емиграната и њихове деце рођене у новим друштвима, односа између емигрантских заједница и заједница у земљама порекла, те веза између истих културних група у дијаспори на различитим локацијама.¹ Међутим, другу страну једначине чини начин на који реагују домаћини ових емиграната. Док обично нису суочени са истим проблемима, нове придошлице често постављају изазов самоодређењу домаћина и захтевају учешће у изворима моћи у оквиру тог друштва. Они установљавају једну врсту „детериторијализације“ у глобалном друштву, тј. стања у коме место и даљина губе на значају, пошто је 'тамо' такође 'овде' (Giddens 1990; Hannerz 1996).

Расправе о миграцијама су дошле на пиједестал битности светске јавности последњих деценија, а нарочито од активирања таласа миграната из ратом захваћених подручја Блиског истока. Важна су тем, како академских полемика, тако и изборних кампања. Како постоји много аспеката са којих се може причати о миграцијама (економски, социјални, етнички, безбедносни, развој-

¹ Више у: Castles 2000; Friedman and Randeria 2004; Papastergiadis 2000.

ни..), тако су миграције постајале предмет интересовања и истраживања политолога, социолога, правника, економиста, географа и историчара, али можемо рећи да је тек одскора покренута озбиљна нормативна дебата од стране политичких теоретичара. То би се могло сматрати изненађујућим, поготово кад се узме у обзир историја бављења политичких теоретичара питањем мултикултурализма и мултикултуралног друштва које је у значајној мери и створено миграцијама.

Може се рећи да постоји консензус о сувереном праву држава да контролишу имиграцију. Фактичко (и логичко) стање ствари је да ниједна држава ни не помишља да се тог права одрекне, као и да то право не доводе у питање ни Међународна организација за миграције (кровна међународна организација која се бави овим питањима), нити Високи комесеријат за избеглице УН, нити било која друга угледна и утицајна организација или истраживачки институт који се баве овим темама. Међутим, чак иако се опрезно застане на овоме, и даље се може оправдано поставити питање која су то ограничења имиграционих политика исправна кад је реч о либерално-демократским државама. То што државе имају право на коначну одлуку по овом питању не значи да је свака одлука исправна и да се не сме критиковати са становишта моралних принципа за које се можда и сама држава залаже. Друга могућност јесте смели искорак у непознато довођењем у питање самог права државе да контролише имиграцију.²

У вези миграторних кретања профилисала се недвосмислена подела, како у општој, тако и у академској јавности. Према Б. Ђорђевић (Ђорђевић, 2008: 241) најопштија подела у вези погледа на ово питање јесте она на **универзалисте** (који се залажу за отвореније, праведно отворене или отворене границе) и **партикуларисте** (који су за праведно затворене границе). И универзалисти и партикуларисти се даље деле на разне подваријанте које се неретко укрштају по разним основама. (Bader, 2005: 336) је ту тензију између *универзализирајућег тренда моралних принципа* и *партикуларизирајућег тренда институција*, култура и пракси означио као продуктивну, не би ли се избегле опасности како од апстрактног универзализма, тако и од нерелексивног партикуларизма.

Партикуларистички приступ

Неприкосновено колективно право држава да одређују критеријум прихвата, или како се то језговитије каже - критеријум за расподелу чланства, сматра се једним од основних чинилаца суверенитета држава. Глобализација се показала као јак изазов суверенитету, у тој мери да се у економском смислу оно што је од суверенитета остало тешко може схватити као врховна, недељива власт. Међутим, о(п)стала су подручја у којима се држава још „добро држи“ и не преноси своје ингеренције, а контрола имиграције је једно од њих. У једном од најцитиранијих дела из области расправа о етици имиграције – Волце-

² Види: Ђорђевић, В. (2008): *Etika migracije*, Fakultet političkih nauka, Beograd Godišnjak, (239-254)

ровим (Michael Walzer), „Подручјима правде“, одбрана рестрикције чланства је полазни аргумент за право државе да не одобри имиграцију. Према Волцеру, људско друштво представља једну дистрибутивну заједницу. Идеја дистрибутивне правде подразумева омеђен свет унутар кога се одвијају расподеле: групу људи посвећених дељењу, размењивању и расподели друштвених добара, пре свега међу собом. Тај свет је политичка заједница. Њени чланови расподељују међусобно власт и, ако могу, избегавају да је деле са било ким другим. Да бисмо мислили о дистрибутивној правди „морамо се ограничити на независне градове или земље, које су у стању да организују сопствене обрасце поделе и размене, било то праведно или не“ (Волцер, 2000: 61).

Примарно добро које се међусобно такође расподељује јесте чланство у некој људској заједници. Управо је двадесети век који се с правом зове и „век избеглица“ показао како су људи без чланства/припадности, односно особе без државе, у стању перманентне опасности. Према Х. Арент (Hannah Arendt) „чланство даје право да се има право, а то право значи да се живи у оквиру где се некоме суди према његовим делима и уверењима (Арент, 1998: 304). Кад би смо широко тумачили Хану Арент „људи без држављанства немају права да имају права“ (Ђорђевић, 2008: 241).

Волцер, иако протагониста неприкосновености државе у светлу овог феномена, добро уочава да чланство и не-чланство нису једине могућности. Није свеједно да ли потенцијални имигрант долази из неке сиромашне или богате земље, да ли је живео у густо насељеној или углавном ненасељеној земљи, да ли је поданик неког ауторитарног поретка или грађанин у демократији. Због овакве „изнијансираности“ чланови тих богатих и слободних земаља треба да одлуче о томе ко треба и може да постане члан у складу са њиховим разумевањем шта чланство значи. На тај начин они апсолутизују одговор и боре се да уобличе своју судбину – да имају заједницу какву желе да имају, да повисе, снизе или промене критеријуме расподеле, да централизују или децентрализују процедуре.

Волцер оставља могућност да и имигранти имају право да у својим заједницама, које додуше желе да напусте, на исти начин не приме неке друге мигранте који желе да уђу. Политика пријема и искључења основно је право које обликује заједницу и које је у сржи независности државе. „Међутим, то што државе имају право да поступају у области пријема миграната не значи да је исправно све што оне раде – мерила прихватљивости миграционих политика процењују се политички, морално и чињенички – дакле, важно је сагледати и услове и природу земље домаћина и схватања њених чланова“ (Волцер, 2000: 72).

Кључни аргумент партикулариста – миграције као полигон за верску(најчешће исламистичку) индоктринацију Европе

Миграције, поготову оне које називамо „нерегуларним“, са собом недвосмислено носе безбедносне реперкусије. Између четири и пет милиона миграната сваке године уђе у неку „туђу“ државу, а при том број нелегалних прела-

зака границе варира између 30% и 50%³. Оне са собом неминовно доносе и повећање опасности по домаће становништво од заразних болести, криминала и тероризма. За земљу домаћина оне могу услед превеликог прилива јефтине радне снаге и неочекивано великих социјалних давања представљати и извор дестабилизације њене економске сигурности. Кријумчарење миграната и трговина људима постају масовно кривично дело у земљама такозване прве мигрантске дестинације, а уједно и извор огромних нелегалних и неопорезивих прихода. Данас, кад се услед учесталих терористичких напада миграције, иако по аутоматизму ипак често не без основа повезују са тероризмом, потребно је нагласити да као безбедносни изазов миграције нису тек пуко повећање опасности од пораста броја терориста на тлу Европе како се често наводи. „Овакве какве су сада, неконтролисане и самоточне, у условима растуће панике у неким, пре свега централноевропским државама, миграције повећавају и ризик од унутрашњих и међудржавних конфликта на тлу пре свега Југоисточне Европе“ (Симеуновић, 2016: 7).

Упоредо са приливом великог броја миграната из земаља у којима се воде грађански ратови⁴ и у којима су ситуиране разне терористичке групације расте ризик од тероризма у земљама кроз које мигранти пролазе, а нарочито у оним у којима се задржавају. Правило је да што се дуже задржавају и ризик бива већи, а највећи је у оним земљама у којима трајно остају, поготову уколико су те земље, попут најшешће таргетоване Француске, учествовале у бомбардовању или у неком другом типу војних операција у земљама из којих мигранти стижу. Зато свака од транзитних земаља има пред собом веома озбиљан, али не и немогућ задатак да међу мигрантима идентификује потенцијалне или праве терористе. Тај задатак није нимало лак али одустати од њега или спроводити га површно значи дозволити да се у Европи посеје семе из кога ће нићи тероризам. „Један од битних разлога за неспровођење овог задатка јесте чињеница да он као додатна енормна активност националних безбедносних структура значајно додатно оптерећује буџет те земље“ (Симеуновић, 2016: 8).

Реметилачки потенцијал мигрантске кризе не огледа се само кроз безбедносну претњу земљама у које долазе и кроз које пролазе, већ, као што смо имали недавно прилике да видимо на примеру понашања Хрватске према Србији и обрнуто, могу нагло и драстично пореметити билатералне односе међу тим земљама. Историјски примери ремећења ионако крхких⁵ суседских односа

³ Према: UN, Key trends in international migration, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015.

⁴ Разлог за масовне миграције везује се за високу стопу незапослености и сиромаштва у тим земљама, али и као последице ратних збивања, пре свега у Сирији где је грађански рат проузроковао масовни егзодус становништва, као и у Либији где је рушење режима Моамера ел Гадафија довео до анархије коју су искористиле добро организоване мреже кријумчара људи. Криза се до средине 2015. године углавном одржавала на медитеранским обалама Италије, до којих су бројни мигранти долазили бродовима и чамацима, у бројним случајевима неуспешно, што је доводило до масовних страдања. Након тога дошло је до ескалације мигрантске кризе и далеко масовнијег прилива избеглица забележеног на Балкану, односно као рута за улазак у ЕУ.

⁵ Како су као кључни узроци екстремизма означени недовршена урбанизација, специфични облици индустријализације, промена етнодемографске структуре друштва, наглашена склоност ка

због миграната су на Балкану бројни, а и савремени односи услед истог проблема нису идеални због чињенице да неке земље, пре свега Хрватска, нису дозволиле повратак српских избеглица протераних из својих домова у време грађанског рата на тлу Југославије током деведесетих година прошлог века. (Симеуновић, 2016: 9).

И као што је то случај са литературом о глобализацији уопште, тако и је добар део ње који се бавио транснационалним миграцијама игнорисао једну веома важну тему - **тему религије**. Друге димензије, посебно питања економске интеграције, друштвене маргинализације и етно-културног идентитета или конфликта, биле су најчешће главни предмет пажње. Само по себи, ово избегавање је унеколико изненађујуће ако се узме у обзир колико су често и доследно религијске институције међу првима које ће заједнице емиграната покушати да поново створе у њиховим новим домовинама⁶, као и чињеница да су ове међу малим бројем институција чије ће ресурсе они брзо моћи да контролишу. „Емигрантске заједнице установљују своје цркве, храмове и џамије за изричито религијске сврхе, али оне служе и као места за друге функције као што су места културне присности, места за обезбеђивање социјалних услуга, образовни и рекреациони центри, извори за комунитарну и политичку мобилизацију и једноставно као видљиве манифестације доласка и захтева за припадањем емигрантске заједнице“ (Бејер, 2010: 1301).

Поред овог „меког“ утицаја који са собом носи религија у светлу миграторних кратања, протагонисти тезе да најновији миграторни талас има за циљ да коренито и неповратно измени културолошко, религијско и свако друго наслеђе хришћанске Европе, говоре о последицама које су и економско-политичке природе. Поврх таквог стања озбиљне економско-политичке дестабилизације Европе, додатно се приступило генерисању големе мигрантске кризе која се медијски не случајно спиновала као избегличка, чиме је радикализован „злоћудни процес растакања националних држава Европе, док су на делу интезивни процеси њене дехристијанизације, демографског слома и радикалне исламизације“ (Деспотовић, 2016: 12).

Због тога што се ови процеси нису могли реализовати потпуно мирним путем без одговарајуће реакције европских грађана, приступило се као помоћном средству - покретању великих мигрантских таласа. Не чуди стога што је један број западних аутора сковао синтагму „оружје за масовно миграње“ (Деспотовић, 2016: 12), и самим тим јасно конотирао сав његов разорни потенцијал. „Уз већ присутне бројне економске, социјалне и демографске проблеме, мигрантска криза само је додатно акцелирала њену будућу агонију, док се таласом бруталних терористичких напада, сејао страх, паника и хаос по улицама европских градова не би ли се тако на лакши начин остварили дес-

традицији и историји, те наглашена национална и културна маргиналност, лако се уочава да су балканска друштва налазе у егземпларским условима за јачање екстремистичких тенденција (Суботић, 2013: 163).

⁶ Чуvari постојећег или ствараоци замишљеног поретка, увек су чувари своје вере и нације. На тај начин они постају заробљеници оне религијске традиције која је обично вековима доминантна у њиховој средини (Суботић, 2015: 68).

труктивни циљеви американизма и радикалног ислама на нашем континенту“ (Исто: 13). „У свом делу „Европа-ислам, акције и реакције“ Бернар Луис (Bernard Lewis) подсећа да је исламску цивилизацију готово увек обележавало непријатељство према Европи и да се њено територијално ширење највећим делом одвијало на штету Европе“ (...) У свом подухвату освајања света исламисти захваљујући свевишњем што је милионима муслимана неевропљана, омогућио да се сместе у развијене европске земље. Оно што је у њиховим очима у почетку изгледало као застрашујуће пресађивање верника у „неверничке земље“, коначно ће постати највећа шанса икада пружена муслиманима, да освоје ону Европу која их је толико пута одбила када су „Алахови ратници“ покушавали силом да је покоре.” (Дел Вал, 1998: 174)

Европа скупо плаћа данак и на плану урушавања својих демократских институција, релативизације политичких стандарда, обарања критеријума демократског живота, толерантног односа грађана и сл. Исламисти, демократски систем доживљавају као слабост европског човека, који треба искористити за долазак на власт, када се демографском експлозијом и интезивним имиграцијама (механичким приливом) достигне критична маса којом је могуће злоупотребити демократију против цивилизације, друштава и грађана који су је створили и упражњавају. „Интеграцију муслимана у друштво држава Европске уније отежавају две опасности: прво, оријентација на верско разумевање старог института - Дар ел ислам (простор који живи по законима ислама), а друго, особености законодавства држава Европске уније, које је либерално и неспремно да се сукоби са муслиманима, те стално попушта захтевима ове верске групације” (Милошевић, 2013: 106).

Често се истиче и да наведени миграторни процеси нису спонтани, нити устаљени обичаји повременог миграционог кретања становништва из неразвијених крајева у развијене, којих је било мање више константно током новије историје. „То је у великој мери било и разумљиво с обзиром на економске мотиве миграција, што један број истраживача глобалистичког проседеа, стално наводи у покушају да замаскира њихове стварне узроке“ (Деспотовић, 2016: 12). Гајић, проблематизује такве ставове и указује на податке УН-а који много говоре сами за себе. „Наиме, бројност у кратком року на мигрирање покренутих маса је крајње необична: процене УН, базиране на дугодеценијском проучавању избегличке проблематике, стоје на закључцима као са више од 80% а некад и близу 90% избеглица (а данас их у свету има око 59 милиона) широм света остају да пребивају у регијама из којих потичу, те да се, по устављању сукоба велика већина враћа у своју постојбину.” (Гајић, 2016: 88) Исти аутор такође истиче како „мигрантске масе показују велики степен упућености у кретање постојећим правцима и реагују готово моментално на њихове измене; добро су међусобно координисане и прилично добро познају прилике у земљама кроз које се крећу; имају довољно новчаних средстава (и то не само готовинских, већ подижу донирани новац уз помоћ кредитних картица), упорни су да досегну циљане дестинације - неке од најразвијенијих земаља ЕУ, а не оне земље које имају нешто нижи стандард” (Гајић, 2016: 88).

У прилог протагонистима теорије да је најновији мигрантски талас само друго име за радикалну исламизацију Европе, иду и наредни показатељи. Наиме, истраживачи америчког центра „Пју“ (Pew Research Center) су анализирали демографске податке верника и открили која ће религија постати најраспрострањенија у свету у наредних 30 година, као и да ће миграције одиграти кључну улогу у томе. Истраживања показују да ће ислам надвладати хришћанство и постати најраспрострањенија религија у свету до 2070. године, а да ће највише муслиманског становништва емигрирати у Европу и Америку. До 2100. године један проценат више муслимана ће бити у свету него хришћана, а истраживачи кажу да ће миграције бити један од фактора који ће им помоћи да рашире своју исламску веру у друге регионе, укључујући Северну Америку и Европу⁷. Прогнозе такође показују, да ће се „половином века број муслимана повећати за 73 одсто, и чинити скоро трећину популације планете, односно 2,8 милијарди људи, док истовремено муслимани чине 34 одсто укупне светске популације млађих од 15 година, у односу на хришћане, којих је око 27 одсто, па се трендови могу узети за поуздане“ (Деспотовић, 2016: 12).

Универзалистички приступ

Идеја о колективној својини над планетом Земљом, коју сви као људи делимо, те морамо имати и симетричне захтеве у односу на њу, једна је од најстаријих људских идеја. „Земља је једноставно ту, и нико није за њено постојање заслужан (мада бисмо лако могли бити заслужни за њену пропаст)“ (Ђорђевић, 2008: 240). Постојање овог једнаког моралног полагања права на физичке ресурсе може имати ограничавајуће ефекте по режиме својине и режиме миграција. „То не значи да светска територија данас мора да се прерасподели, али се можда може говорити о људском праву на имиграцију које у основи има заједничку својину над Земљом“ (Blake and Risse, 2006: 5), док најсликовитији приказ из овог угла даје Кант: *„Право посете припада свим људима као друштвеним бићима, јер сви они заједнички поседују Земљину површину те се на њој, пошто је кугла, не могу расути у бесконачност, већ један мора да трпи другога до себе, а нико нема првобитно више права да буде на једном месту Земље него други“* (Кант, 1995: 51). Наравно, то је идеја на коју се посебно позивамо кад се бринемо за неке од тзв. великих тема, попут глобалног загревања или залагања за затварање нуклеарних електрана. Тада уочавамо како је све повезано и како је свет један, глобалан, како све утиче на нас, ма где се то догодило и како нам свима прети катастрофични нестанак. Међутим, изван тих „интегришућих“ апокалиптичних страхова, у обичном животу, „право на својину је у западном свету на пиједесталу права, и наше право на слободу кретања је често ограничење но што се може мислити управо правом на својину других који су се оградиле од нас“ (Ђорђевић, 2008:

⁷ Више у: <http://www.nationalgeographic.rs/vesti/9661-istrazivanja-otkrivaju-koja-ce-religija-zavladati-svetom-do-2070-godine.html?p=2>

240). Кључно питање које делегирају универзалисти је: „да ли је територија државе као њена важна карактеристика исто тако „света крва“, односно да ли је суверенитет државе брана сваком космополитском праву које би га ограничавало“ (исто: 241).

Есеј Џозефа Каренса (Joseph Carens) „Туђинци и грађани: одбрана отворених граница“ важи за полазну тачку универзалиста (космополита)⁸. Каренс се сматра парадигмом одбране принципа отворених граница и права на слободу кретања. „Он сматра да људско право на слободу кретања треба да буде претпоставка, сем у случајевима када има разлога да се бринемо за националну безбедност, јавни поредак и опасности од огромног прилива људи са антилибералним ставовима, те у свом чланку доказује да, ако се правилно и конзистентно разумеју, Ролс, Нозик, утилитаристи, па чак и Волцер подржавају принцип отворених граница“ (Ђорђевић, 2008: 246).

Ограничавање миграција у потпуном је нескладу са глобализацијом и либерализмом. Сваки претходни успон међународне трговине био је праћен увећањем миграција. Тако је било на прелазу између XIX и XX века, онда 60-тих година XX века, али не и 80-тих. Испада да су међународне миграције изузетак у процесу глобализације. Границе су раније заустављале скоро све – новац, робу, људе, али данас заустављају углавном само људе. Држава понавља да је суверена кад је реч о контроли својих граница, али ми видимо да се држава одрекла суверенитета у неким подручјима, а жели да га задржи у другим. „Економска глобализација денационализује националне економије; имиграција, насупрот томе, поновно национализује политику“ (Sasen, 2004: 76).

Очигледно постојање два међусобно опонентна режима: за проток капитала и проток имиграната, сведочи да је овде реч о оном што често зовемо политиком двоструких стандарда. Разлози за овакво поступање су практични, мада суштински дискриминаторски. Наиме, капитал, нарочито онај финансијски, много је је флексибилнији, динамичнији и преносивији него рад, тј. радници. Као људска бића која су културно и социјално укореењена у срединама у којима живе, радници су напосто мање мобилни. Према Бадеру (2005:338) „слободан излаз капитала истовремено са слободним улазом радника структурално би слабио организације рада и позиције моћи организованих радника, што би даље водило константном урушавању социјалне државе и њених правила и институција“. Овде се поставља питање да ли је брига за раднике оно што приоритетно мучи државе данашњице, те се силовито држе онога што је од њиховог суверенитета остало? Намеће се да је одговор негативан. У овом случају, државе заправо подржавају селективну глобализацију, па ће тако и подржати лакшу мобилност и усељивост високообразованих и специјализованих стручњака. На њих се гледа као на инвестиције, „ко нам је потребан и ко вреди - улази, ко нам није потребан или нам је потребан за тешке послове - кад их заврши, бива избачен или се толерише његов опстанак како би попунио црно тржиште“ (Ђорђевић, 2008: 247, 248). Чињеница да су државе данас у

⁸ Види: Carens, H. Joseph (1987), *Aliens and Citizens: The Case For Open Borders*, Review of Politics, 49 (2), 250–73

стању да своје границе контролишу ефективније него раније, чини да су ирегуларне миграције често заправо прећутно дозвољене од стране држава, јер одговарају њиховим тренутним потребама.

Закључак

Масовне миграције становништва у савременој Европи најчешће се доживљавају као „ретроградни и парадоксални новум и екстраординарна пошаст, мада оне заправо представљају уобичајену историјску појаву која се јавља у неједнаким временским интервалима” (Симеуновић, 2016: 10). Поред неспорних негативних, оне имају и утемељену позитивну историјску улогу главног медија интеракције између различитих цивилизација. Миграције су уз то и реитеративан процес, те ако их неко вештачки прекине оне имају тенденцију да се обнове, наставе и доврше. Савремене миграције су, поред тога што су узроковане и стандардним миграционим факторима, уједно и неминовна последица глобализовања света и успоставе принципа о слободном кретању људи, роба и капитала у широким међународним размерама.

Миграције, нарочито оне које називамо нерегуларним, проузрокују значајне **безбедносне реперкусије**. Када је реч о врсти тероризма који са бујицом миграната расте као безбедносни изазов, одговор је наоко једноставан и једнозначан – опасност која нараста је опасност од исламистички инспирисаног тероризма будући да је огроман проценат савремених миграната муслиманске вероисповести. Међутим, ствари не стоје баш тако просто. Будућност која нас чека у Европи свакако ће бити обележена порастом исламистичког екстремизма, али његов пораст ће бити праћен једном другом врстом екстремизма, а то је десничарски, који ће све више испољавати реактивну природу у односу на миграције. Симеуновић (2016: 7) истиче како „увек вигилантно оријентисани, десничари сада ликују због несналажења ЕУ и њене касне реакције пред изазовом миграција, нудећи себе као спас од те пошести, док им на руку без сумње иде чињеница да уз миграције увек иде и висок степен политизације друштва, као и неизбежност емотивног реаговања”. Такође, безбедносне и, уопште гледано, геополитичке теме некако по правилу иду под руку са најразличитијим теоријама завера. Поборници и противници теорија завере се споре око садашњих миграција које иду ка Европи, тј. око одговора на питање постоји ли елеменат завере у последњем великом миграторном таласу. Но, нити су у праву они који се са подсмехом односе према причама о заверама, нити су у праву они који тврде да је све ово што се збива плод завере. Завере постоје, али нису све ни респектабилне нити су довољно функционалне чак ни онда када се остваре. Ипак, било би нерационално да неке снаге не покушају да искористе ове миграције за остварење својих тајних планова. „Такозвана Исламска држава, иако незадовољна тиме што велики број младих Арапа бежи у Европу уместо да се бори за њене циљеве, не крије да у редове миграната убацује своје људе да би после изводили терористичке нападе по Европи, а за очекивати је да у будућности та пракса добије шире размере” (Симеуновић, 2016: 14).

Посматрано пак из **економског угла**, могло би се закључити како је утицај миграната углавном негативан по европске земље. То би се могло објаснити чињеницом како Европа нема профилисану и конзистентну имиграцијску политику те да постоји проблем илегалних имиграната, чијим би се решавањем могло доћи до тога да имиграција заиста буде мотор раста европских економија. Није спорно да миграције могу имати и позитивне економске последице, и то не само по земље пријема миграната већ и за земље из којих они потичу јер се њиховим одласком релаксира незапосленост, смањују нерешени социјални проблеми и стиче велика финансијска корист од дознака које шаљу својим породицама и слично. Будући да су имигранти мобилнији и ефикаснији приликом коришћења прилика на тржишту рада, они имају већи потенцијал да надокнаде јаз између понуде и потражње и на тај начин позитивно утичу на тржиште рада. У том се контексту предлаже доношење заједничке имиграцијске политике која би била помно планирана, чиме би се довело до помлађивања и економског раста Европе.⁹

У смислу „дозвољиве” пропусности миграната, партикуларисти обично заступају тврд став да држава поставља неки критеријум на основу кога бира кога ће „пустити унутра” – критеријум којим се дефинише шта је то породица или ужа породица, које су то избеглице које се ту могу населити и отпочети нови живот, шта је то оправдан захтев за азилом. Ван ове две категорије, породичних миграната и избеглица, остаје заправо највећи број миграната који се исто тако процењују на основу неких критеријума. „Да ли имају кривични досије; да ли би могли бити опасни по националну безбедност; какво је њихово здравствено стање и како би то могло утицати на јавно здравље; каква је њихова финансијска ситуација, има ли ко да их издржава или би пали на терет државе; најзад, какво је њихово образовање и културна позадина, те да ли би се успели запослити и успешно интегрисати” (Đorđević, 2008: 245).

Такође, код већине партикулариста етничка, религијска и културна визура замагљује праве разлике у базичном социокласном смислу, као и оне статусне у смислу држављанских права. Не разнаја се да опасност не прети толико од страних радника и избеглица, већ система агресивног капитализма који једнако обесправљује домаће становнике и странце, те наставља растакати радну и социјалну базу, те права свију (Žirajić – Pljić, 2016). Врло је лако искористити етно-национални и религијски кључ и за све **социјалне проблеме** у друштву оптужити странце. Екстремне, али све чешће и умерено десне конзервативне струје користе се дискурсима искључивости, као и бројним идеологемима не би ли оправдали затварања граница и дискриминацију. Истовремено, у стању економске и моралне кризе већина становништва је у егзистенцијалном грчу што води индивидуалистичкој атомизацији и повлачењу у себе. Људи заборављају на потребу за емпатијом, хуманошћу и солидарношћу, једнако према комшији као и према странцу у невољи, чак и када то недвосмислено представља главне вредносне одреднице њихове културе и религије.

⁹ Више у: Penava, Marija (2011): *Utjecaj migracija na europsko tržište rada*, Ekonomska misao i praksa br. 2/2011, Zagreb (335-361)

Придодамо ли томе и да држава одговара на долазак људи мењањем закона у смеру даљње криминализације солидарности и санкционирања помагања људима у невољи, не чуди што база за подршку мигрантима и избеглицама опада. Но, управо се ту налази највеће подручје борбе и одговорности за промену ситуације – у подизању свести о темељним узроцима оваквог стања, као и на активизам који би допринео смањењу оваквих неједнакости.

И коначно, анализирајући разлике у приступу између партикулариста и универзалиста из **етичког угла**, као и реалистичне и идеалистичке аргументе за свет отворених граница, увиђају се предности и мане и једних и других. Институционално, идеалистички аргумент који оптира за превазилажење система држава и једну светску државу, не помаже ни најмање у пракси, јер ни сада, а ни у будућности коју можемо да замислимо, држава као институција неће нестати. Реално је да ће се она доживети одређене трансформације, али на државу још дуго морамо рачунати. Бихевиорално, морал који захтева екстремни идеализам није оно што се може очекивати да ће се и догодити, није употребљиво заговарати нешто што је веома удаљено од реално могућих поступака и понашања актера. Како то одлично запажа Б. Ђорђевић: „ми ћемо се увек више бринути за добробит суграђана него за становнике у удаљеној Азији погођене катастрофом цунамија, мада ћемо се саосећати са њима и упутити помоћ, али нећемо бити спремни на велике и трајне жртве на које би били када бисмо „ми“ били угрожени” (Ђорђевић, 2008: 248).

То не значи да све што држава ради, јесте у реду и да не треба да буде критиковано, али значи да се увек мора балансирати између идеалног и изводљивог, између онога што треба и онога што може, уз напомену да је „изводљиво“ такође врло спорно, променљиво и уметнуто у контекст. Одговорност идеалиста је да поставе циљ и мере изводљивост у времену како би се приближавали циљу, али да не изгубе из вида реалност. Важно је, дакле, да код једног теоријског питања које има значајне практичне импликације, и то како на унутрашњем, тако и на међународном плану државе, идеалистички аргументи не постану ирелевантни због свог академизма у пежоративном смислу те речи. То, такође, не значи да, ако од два зла изаберемо мање зато што је то једино било могуће, ми треба да мислимо да смо изабрали добро. Напротив, како то одлично запажа Б. Ђорђевић (2008: 248): „идеалистички аргументи управо томе и служе - да буду независни од конкретности, да оцењују и процењују реалност у односу на најсветлије идеале и да нас подсети да не треба да одустајемо само зато што баш ми нисмо у стању да доведемо до радикалне трансформације света”.

Литература:

1. Arent, H. (1998): *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća, Beograd
2. Blake, M., and Risse, M. (2006): *Is There a Human Right to Free Movement? Immigration and Original Ownership of the Earth*
3. Bejer, P. (2010): *Religija i globalizacija*, Teme 4/2010, Niš (1295-1316)
4. Bader, V. (2005): *The Ethics of Immigration*, Constellations, Vol. 12, Issue 3, (331-361)
5. Castles, S. (2000): *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen*, London
6. Carens, H. J. (1987): *Aliens and Citizens: The Case For Open Borders*, Review of Politics, 49 (2), (250–273)
7. Despotović, Lj. (2016): *Geopolitički i demografski aspekti migrantske krize*, Kultura polisa br. 31. Novi Sad
8. Del Val, A. (1998): *Islamizam i Sjedinjene države, alijansa protiv Evrope*, Službeni list, Beograd
9. Đorđević, B. (2008): *Etika migracije*, Fakultet političkih nauka, Beograd Godišnjak, (239-254)
10. Friedman, J. and Randeria, S. (2004): *Worlds on the Move: Globalisation, Migration and Cultural Security*. London: I.B. Tauris
11. Giddens, A. (1990): *The Consequences of Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press
12. Gajić, A. (2016): *Geopolitika sirijskih migracija i EU*, Kultura polisa br.29. Novi Sad
13. Kant, I. (1995): *Večni mir*, Gutembergova galaksija, Beograd-Valjevo
14. Kecmanović, D. (2014): *Etnonacionalizam*, Clio, Beograd
15. Hannerz, U. (1996): *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge
16. Žiparić – Iljić, D. (2016): *Migracije kao oblik adaptibilne strategije*, Slobodni filozofski, Zagreb
17. Milošević, Z. (2013): *Religija i identitet*, NUB Republike Srpske, Banja Luka
18. Penava, Marija (2011): *Utjecaj migracija na europsko tržište rada*, Ekonomska misao i praksa br. 2/2011, Zagreb (335-361)
19. Papastergiadis, N. (2000): *The Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization, and Hybridity*. Cambridge: Polity Press; Malden, MA: Blackwell.
20. Simeunović D. (2016): *Migracije kao uzrok političkih anomalija u Evropi*, Žurnal za kriminalistiku i pravo, Beograd.
21. Subotić, M. (2013): *Ekstremističke tendencije kao prepreka u (pre)oblikovanju političkog identiteta Srbije*. Kultura polisa br. 21. Novi Sad. (163-181)
22. Subotić, M. (2015): *Ekstremizam pod okriljem religije*, Medija centar Odbrana i Institut za strategijska istraživanja, Beograd
23. Svensen, L. (2013): *Filozofija slobode*, Geopoetika izdavaštvo, Beograd
24. UN, Key trends in international migration, Expert Group Meeting on The Post-2015 Era: *Implication for the Global Research Agenda on Population Development*, New York, 10 April 2015
25. Volcer, Majkl (2000): *Područja pravde*, Filip Višnjić, Beograd

MIGRATIONS TODAY – BEARER OF MATERIAL, SPIRITUAL, AND OTHER EXCHANGES AMONG PEOPLE AND/OR INSTRUMENT FOR SPREADING OF ISLAMIST IDEAS IN EUROPE

Summary: Migrations in general could be viewed as a millennial process and phenomenon. The history of mankind is largely a history of migrations. It was built through migrations and almost all human societies, cultures, and habits, are largely marked with migratory movements and exchanges. In wider temporal context, it is unequivocal that migrations brought material, cultural, spiritual, and many other forms of exchange. Thus, we can consider migrations as “normal (usual) phenomenon”. Regardless on today’s globalization processes, new transport means, communications, etc., for majority of the world population we could say that it is stationary, and that during their lifetime they are staying in the area of their origin. Still, it is estimated that over one billion of the world population we could call mobile population, while 750 million of people in the world today could be considered internally mobile of internal migrants (those who migrate within the borders of their own states). Contrary to this viewpoint, there is one that considers the contemporary migrations as a problem or abnormality. Partial reasons for the establishment of such a stand we can find in the media and at large number of politicians who are flooding us with rhetoric on migration as something menacing and represents a threat. This viewpoint is often supported with the thesis that the latest migratory movement from countries inhabited with population that is practicing the principles of the youngest monotheistic religion, represent clear and unambiguous intention to change significantly the ethno-religious picture of Europe today. Otherwise, if something important is not done in terms of counter-measures, the close future of “Christian Europe” is equal to the one from Houellebecq’s “Submission”, or even more catastrophic. This paper will analyse both approaches and try to bring them closer (or completely estrange them), through their comparative analysis and based on available literature, and then try to observe the phenomenon from the most balanced perspective.

Key words: migrations, religion, globalization, economy, Islam, extremism

БОРИША ЛЕЧИЋ*

Академија за националну безбедност
Београд

УДК 314.15:323.28

Монографска студија

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 95-116

АКТУЕЛНЕ МИГРАЦИЈЕ КА ЕВРОПИ И ПРОБЛЕМ ТЕРОРИЗМА

Сажетак: Актуелне миграције представљају комплексан савремени друштвени феномен, са израженим политичким, економским, историјским, психолошким, демографским и другим димензијама. Истовремено, оне су и прворазредни безбедносни изазов за државе које се налазе на миграционим рутама, а нарочито за државе крајње дестинације. Два су основна разлога за то – изражени ризик и могућност да исламистичке терористичке организације искористе мигранте за инфилтрирање својих припадника, у циљу транзитирања до држава-мета, превасходно на подручја Западне Европе, у којима би организовали и вршили терористичке нападе и инволвираност и повезаност организованих криминалних група са илегалним миграцијама. Пример за то су извршени терористички напади у Француској и Белгији, у којима су учествовали терориста који су претходно прошли тзв. Балканском мигрантском рутом. Претње које проистичу из интеракцијских веза тероризма и илегалних миграција препознате су и од стране релевантних међународних, али и домаћих институција, о чему сведоче и официјелне изјаве Комесаријата за избеглице и миграције Србије да је, према подацима којима располажу, врло вероватно да терористи пролазе Балканском рутом, којом је преко територије наше земље до сада транзитирало око милион и по миграната. Сви ови показатељи довели су до тога да се синергија проблема који настају у троуглу илегалне миграције, тероризам, међународни организовани криминал, нађе у фокусу обавештајно-безбедносних структура, које још увек, како самостално, тако и кроз динамичну сарадњу, кроз проактивно и реактивно деловање, траже делотворан одговор како би, пре свега на плану превенције, примарно, заштитили своје националне интересе а имплицитно дали допринос очувању потребног нивоа регионалне и глобалне безбедности.

Кључне речи: избегличко мигрантска криза, тероризам, безбедносни изазови, глобализација

Уводна разматрања

Развојни процеси, савремена научно техничка достигнућа, модернизација комуникационо информационих технологија, довели су до трансформација у

* borisalecic@gmail.com

свим сферама друштвеног живота. Услед тога, свет се крајем XX и почетком XXI века суочио са процесом глобализације који је, поред позитивних, интегративних ефеката - политичког, економског, социјалног, културног и демографског повезивања света - изазвао низ деструктивних појава и трендова на светској политичкој сцени, посебно у Европи. Као контраверзна појава, глобализација има своје тамне и светле стране, за једне је „потпуна катастрофа” а за друге, велика развојна шанса, посебно за земље у транзицији (Stiglitz, 2004: 174). Као амбивалентан процес, са собом носи изражене безбедносне изазове и ризике, на глобалном, регионалном и националном нивоу. Једна од димензија процеса глобализације су актуелна, масовна кретања становништва, манифестована кроз избегличко мигрантску кризу, уско повезану са политичко безбедносном и војном ситуацијом у региону Блиског истока, „арапским пролећем” и још увек незавршеном светском економско финансијском кризом.

Анализирајући актуелну политичко безбедносну ситуацију у свету коју поједини стратешки геополитичари називају „ново мрачно доба, насиља, хаоса и метежа” (Mojsi, 2012:169) основано се поставља питање да ли је неконтролисани егзодус становништва са афро азијског подручја плански организован и циљано инструментализован, ради остваривања хегемонистичких интереса великих сила и увећања профита мултинационалних компанија. Без обзира да ли се ради о програмирано диригованом или спонтаном процесу, овај феномен не може се научно спознати без откривања његових стварних узрока а они су засигурно политичке природе. Потенцирање хуманитарне а занемаривање етиолошке димензије актуелних миграција има за циљ демагошку релативизацију есенцијалних аспеката а један од њих су и дугорочне безбедносне импликације овог глобалног феномена.

Због тога је веома важно избећи политизацију миграционих процеса и доношење једностраних, уопштавајућих закључака, јер за сада нема довољно, сасвим проверених, поузданих и објективних података о суштинским димензијама ове појаве. Њено изучавање захтева мултидисциплинарни приступ како би се демистификовале бројне контрадикторности које изазива избегличко мигрантска криза. На пример, како објаснити апсурдну и анахрону ситуацију где се огроман број, углавном младих људи, жена и деце, баш 2014./2015. године, одлучио да трајно напусти вековна огњишта и ратом захваћене просторе, а оружани сукоби и грађански ратови у њиховом региону, (Сирија, Ирак, Авганистан), трају дужи временски период, негде и десет година.

Миграције становништва, повезане са другим друштвено опасним појавама - тероризам, трансконтинентални организовани криминал, корупција - са собом носе и одређене безбедносне изазове и ризике за сваку земљу, без обзира да ли су крајње дестинације или транзитна земља.

Иако се ради о сасвим различитим појавама, компарацијом њихових обележја, појавних облика, феноменолошких и етиолошких фактора, последица, модалитета супротстављања, просторног и временског оквира и интензитета, условно се може говорити о њиховој повезаности како на теоријском тако и на практичном плану. Међутим, анализа статистичких података демантује директну међузависност, односно узрочно последичну везу ових феномена.

Актуелна мигрантска криза и тероризам изазвали су бројне поремећаје на глобалном и регионалном плану. Европа је од отвореног друштва, које симболизује економску, политичку и социјалну стабилност и једнакост, данас постала затворено друштво, у којем, због бројних терористичких напада и деловања радикалних исламистичких група, данас нико више није потпуно безбедан.

Најефикаснија стратегија супротстављања овим савременим глобалним феноменима, који су вишедимензионални спој политике и насиља, је елиминација њихови узрока - политичка, економска, социјална неједнакост, неправда, оружани сукоби и др. - што је данас примаран задатак међународне заједнице и националних држава. Досадашња пракса је показала да се „ратом против терора” не могу трајно решити безбедносни ризици јер се на тај начин улази у неповратну зону антитерористичке хистерије.

Миграције - појам, узроци, аномалије

После економско финансијске кризе која је 2008. године задесила свет, десила се избегличко мигрантска криза, која се по свом обиму и интензитету, сматра се једном од највећих глобалних и регионалних политичких криза у Европи у последњих неколико деценија, са латентном тенденцијом да постане снажан дестабилизирајући фактор. Као историјски глобални феномен, кретање становништва било је у различитим појавним облицима познато скоро у свим фазама развоја људског друштва и као појава стара је колико и човечанство. У последњих неколико година миграциони процеси попримили су тако широке размере да се справом може говорити о највећем геополитичком поремећају у Европи после Другог светског рата. Ради се о веома комплексном демографском феномену са вишедимензионалним, политичким, економским, војно-безбедносним и културним узроцима и последицама.

У циљу реалног и прецизног сагледавања миграционих токова, на почетку је неопходно дефинисати појам миграција а потом, са аспекта међународног права, правити дистинкцију између појмова избеглица и мигрант, који значајно утичу на решавање статусних, формално правних питања ове две категорије лица.

Најсвеобухватнију дефиницију појма миграција дала је Међународна организација за миграције, (ИОМ), која под тим појмом подразумева кретање лица, или група лица, преко међународне границе, или унутар државе. То кретање становништва обухвата било коју врсту кретања људи, без обзира на дужину пута, састав, узроке, а укључује миграцију избеглица, расељених лица, економске мигранте и особа које се крећу у друге сврхе, укључујући и спајања породице.¹

Према Конвенцији УН о статусу избеглица из 1951. године, избеглица је „свако лице које услед догађаја и оправданих страхова да ће бити прогоњено

¹ International Organization for Migration (IOM) - Key Migration Terms, <http://www.iom.int>

због своје расе, вероисповести, националности, припадништва одређеној друштвеној групи или политичких гледишта, оде ван земље свог порекла и није у стању да се у њу врати због страха или неких других разлога”². Миграције избеглих лица су најнехуманије, по правилу су принудне, насилне, и представљају висок ризик криминализације. Њихов статус регулисан је међународним и националним правом, на основу чега имају тачно одређена права, право азила, трајног збрињавања и др. Према Високом комесаријату УН за избеглице, (УНХЦР), избеглица је лице које бежи од оружаних сукоба и прогона.

С друге стране, мигранти су лица која својом вољом, искључиво из економских разлога, одлазе у другу државу у циљу подизања нивоа животног стандарда и квалитета живота и немају могућност безусловног боравка на територији друге државе а не постоје правни нити фактички разлози за повратак у земљу порекла.

Узимајући у обзир да се међу миграционом популацијом налази значајан проценат избеглих лица и економских миграната онда се актуелно масовно кретање становништва са афроазијског подручја према ЕУ, поред избегличко мигрантска криза, још назива „мешовитим миграцијским токовима”.³ Основано се може говорити и „о великој сеоби народа” јер је преко милион миграната, (1.005,504), до децембра 2015. године, илегално ушло у ЕУ, што је вишеструко више него претходних година⁴.

Узроци актуелних избегличко миграционих кретања су различите природе и крећу се у дијапазону од транзиционих процеса у државама афроазијског региона па до оружаних сукоба и грађанских ратова. Углавном се везују за грађански рат који је 2011. године почео у Сирији, која је постала интересна сфера преламања стратешких интереса глобалних и регионалних сила, САД, Русије, Турске, Ирана, Саудијске Арабије, а Блиски исток, традиционално, централно, политичко-безбедносно и војно питање, праћено глобалном мигрантском избегличком кризом, као дестабилизирајућим фактором у фокусу ЕУ.

Међутим, исте године, као резултат експанзионистичке и хегемонистичке политике САД и појединих западно европских земаља десило се тзв. „арапско пролеће”, које је демонтирало дотадашње ауторитарне режиме у Египту, Либији и Тунису, Јемену, Бахреину. Дошло је до свеопште дестабилизације укупних регионалних односа под стандардним изговором демократизације политичких система интересно маркираних држава. Наравно, постављени циљ није остварен али су револуционарни догађаји произвели негативне политичке, безбедносне импликације, манифестоване кроз агресивно деловање тероризма и радикалног сунитистичког покрета.

² Конвенција о статусу избеглица, усвојена у Женеви 28. јула 1951. године; ступила на снагу 22. априла 1954. године, ратификована и објављена (Службени лист, ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми, бр. 7/60).

³ Под „мешовитим миграцијским токовима” подразумева се „комплексно кретање становништва, укључујући избеглице, лица која траже азил, економске мигранте и друге мигранте” (ИОМ, 2009: 1)

⁴ 2013. године регистровано је 107,365 хиљада миграната; 2014. године 283,532 хиљаде. Frontex, Annual Risk Analysis, Warsaw, 2015, p. 12, www.frontex.europa.eu

Неконтролисани притисак илегалних миграната на спољне границе ЕУ, треба посматрати и у контексту транзиционих процеса које су у појединим земљама Блиског истока и северне Африке, иницирале западноевропске земље, инсистирајући на брзим и дубоким, системским реформама, политичког, привредног, економског система, директно им намећући „готова решења”. План је био да се стратешки интереси великих сила на том простору, кроз глобализацијске процесе, прво покушају остварити, класичним, политичко-економским механизмима, (реформским процесима), да би се потом прешло на резервну опцију, политику тихе и меке окупације, изазивањем унутрашњих и регионалних сукоба у циљу свргавања тадашњих диктаторских режима и довођењу на власт инструментализованих политичких структура.

Овакав деструктивни, интервенционистички сценарио коинцидирао је са почетком светске економско-финансијске кризе и ни приближно није дао очекиване резултате. Напротив, национална привреда арапских држава доведена је до колапса, дошло је до потпуне анархије, распада и разградње институционалног државног апарата.

Революционарни транзициони процеси, „арапског пролећа” распирили су постојеће и изазвали нове националне, етничке, верске и културне поларизације и сукобе. Изостало је увођење демократских стандарда и институција а посебан хендикеп било је одсуство новоформираних, организованих, државно политичких структура које би заузеле место ауторитарних режима. Створени су услови за поновно враћање на политичку сцену свргнутих исламистичких теократских диктатура и режима.

У симбиози деловања унутрашњег-колаборационистичког и спољног фактора, национални политички системи већег броја арапских држава, показали су немоћ на плану успостављања унутрашње стабилизације. Страни фактори су почели инструментализовати и интересно подржавати поједине конфронтиране политичке, војне и верске структуре, отворено им пружајући финансијску, војну, материјалну и сваку другу логистику.

Променила се констелација политичких снага и у региону и на глобалном плану, али су стратешки интереси остали исти. За Русију и Иран то је опстанак актуелног владајућег режима у Сирији, наспрот САД, ЕУ, Саудијској Арабији и њиховим савезницима који се залажу за потпуно нову сиријску политичку структуру. Турска је у првој фази водила недефинисану, интересно избалансирану, конфузну политику двоструких стандарда, руководећи се искључиво примарним циљем, а то је онемогућавање формирања тзв. државе Курдистан на деловима територије Сирије, Ирака, Ирана и Турске, где су годинама уназад присутне снажне сепаратистичке тенденције.

Под оваквим усложночно-последичним условима, настала је избегличко мигрантска криза која се убрзо мултипликовала, трансформишући се из регионалне у глобалну. На почетку је имала хуманитарну а потом политичку, економску, безбедносну и верско културну димензију.

У досадашњим торијским и практичним истраживањима која се баве етиологијом овог феномена, различито се градирају фактори који је примарно

изазивају. Истраживање УНХЦР из 2015. године показује да су најзначајнији „губитак наде и оптимизма; сиромаштво; немогућност запослења, пре свега младих, (креће се у распону од 25-30%, према подацима Светске банке сваки четврти становник региона старости до 24 године живота је без посла а Међународна организација рада оперише податком да је у арапским земљама незапослено чак 75 милиона младих људи); недовољна здравствена заштита и осигурање; немогућност образовања и отежано решавање избегличког статуса у суседним земљама (Јордан, Либан) које је скопчано са великим финансијским расходима”⁵.

У хијерархији мотивационих фактора, важну улогу имају војна дејства тзв. Исламске државе, (ИД), која, да би сачувала ратом освојене територије, младим Арапима, по сваку цену забрањује релокацију, тј напуштање кризног региона, служећи се најсуровијим терористичким методама и психолошко пропагандним притисцима.

То су потврдили резултати анкете „Арапска омладина 2016”⁶, коју сваке године, над 3.500 испитаника, узраста између 15 и 24 године, из 16 арапско муслиманских земаља региона, спроводи међународна маркетиншка агенција „Penn Schoen Berland”. Око 50% младих Арапа сматра да је ИД кључни дестабилизирајући фактор Блиског истока што је 13% више у поређењу са истраживањем из 2015. године. Дефинишући рат у Сирији, 39% испитаника је става да се ради о „заменском рату”, који искључиво воде глобалне и регионалне силе. Испитаници из осам земаља су навели да је запослење кључни узрок миграционих кретања а не екстремистичко верски фактор а Уједињени Арапски Емирати модел економски безбедносне државе, пожељне за живот. Око 63% младих Арапа има позитиван став према САД, сматрајући га савезником а 32% непријатељском државом.

С друге стране, добри познаваоци прилика у региону сматрају да су, „пораст броја истовремених ратова, недовршено арапско пролеће, као и пораст броја терористичких организација на једном простору” (Симеуновић, 2015:11) одлучујући узроци актуелних миграција.

Важно је указати и на бројне последице и аномалије које су изазване актуелним миграцијама.

Једна од њих односи се на кршење глобалног принципа о слободи кретања људи, која је гарантована Универзалном декларацијом УН о људским правима⁷ из 1948. године и Финалним актом Међународне конференције УН о људским правима⁸ из 1968. године које су правно обавезујуће за све државе међународне заједнице. Ради о сукобу два интереса, сувереног права држава да

⁵ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

⁶ „Бећина младих Арапа не верује Исламској држави”, дневни лист „Данас”, 13.04.2016.

⁷ Universal Declaration of Human Rights, United Nations General assembly Resolution 217 A (III), [http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/88/IMG/NR004388.pdf](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/88/IMG/NR004388.pdf?OpenElement)

⁸ Final Act of the International Conference on Human Rights,(A/CONF.32/41), Ch. XXV, Teheran, 22 April to 13 May 1968., United Nations General Assembly, http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf

у складу са интересима националне безбедности регулишу улаз и излаз са своје територије и с дуге стране заштите основних људских права и начела хуманитарног права. Затим, поједине земље ЕУ отворено се супротстављају постигнутом споразуму о прихвату одређеног броја миграната по унапред договореним „квотама”, а дискриминаторским се може тумачити одлука ЕУ о диференцирању миграната на оне који долазе из Сирије, Ирака и Авганистана, (имају избеглички статус), и свих других који се проглашавају економским мигрантима чиме се крши принцип равноправног приступа азилним процедурама које су знатно отежане економским мигрантима. Аномалија је и неравномеран терет миграционе кризе, који за сада највише подносе оне државе које ни на који начин нису допринеле кризним жариштима у региону из којег долази највише избеглих лица (Симеуновић, 2015: 2-7).

Аномалија је и организационо функционална неспремност, анархичност и неприпремљеност ЕУ у првој фази реаговања на ову појаву што се може приписати и децентрализацији њене моћи и утицаја и јачања националних држава које су поступале потпуно унилатерално аутономно.

Управо овде се манифестује следећа узрочно-последична девијација избегличко мигрантске кризе а она се огледа у јачању националне државе или „растућој ренационализацији спољних и безбедносних политика” о чему говори Judy Dempsey, аналитичар Карнеги центра. Јачање националних држава постало је факт, тачније, оне су увек постојале, само у појединим периодима процеса глобализације функционисале притајено и прикривено. Тријумф нације и националног, производ је националне мисли и осећања а државе су у суштини националне творевине јер њихово постојање у контексту глобализацијских процеса треба посматрати из угла борбе општег и посебног у коме је једно немогуће без другог.

Политички егоцентризам Мађарске, Словеније, Хрватске, Пољске, Словачке, Чешке и Аустрије управо је пример јачања „отписане националне државе и одбаченог националног суверенитета као анахроних појава” (Симеуновић, 2015: 15-16), па се оправдано поставља питање да ли је њихова реакција на избегличко мигрантску кризу, политичка аномалија или природна реакција. С правом се може рећи да су миграциони процеси открили право лице ЕУ, јер су се њене поједине чланице веома брзо одрекле заједничког и општег европског интереса а у корист националног. Ово је својом изјавом потврдио и актуелни председник Европске комисије, који је 2015. године рекао, „да у ЕУ нема довољно Европе и да нема довољно заједништва”⁹.

Последични деформитет актуелних миграција види се и у низу примера јачања реактивног, десничарског екстремизма и ксенофобије у великом броју европских држава, чак и у оним државама благоволујућим демократском традицијом. Један од њих је „Национални фронт” Француске, који је у децембру 2016. године, у првом кругу регионалних избора, освојио прво

⁹ European Commission, State of the Union 2015 by the Jean-Claude Juncker President of the European Commission 9 September 2015, https://ec.europa.eu/commission/publications/state-union-2015-european-commission-president-jean-claude-juncker_en

место у 6 од 13 француских региона. Француски аналитичар Jean Yves Camus, сматра да европски десничарски кругови, људе који долазе у Европу, не третирају „ни као избеглице нити као мигранте већ као уљезе портретишући их као борце против европске хришћанске традиције”¹⁰.

Слична је ситуација и у скандинавским земљама, Шведској, Норвешкој, где десничарске групе, користе мигрантску кризу као замајак за радикално деловање. Тако је, расистичко, десно крило шведских демократа, које „белу расу сматра супериорном”, освојило значајну подршку јавног мњења Шведске, а владини кругови Норвешке најавили су пооштравање режима азила за мигранте тј. његово свођење на минимум, само да би умирили реакције десничарских снага. Овакав пример следи и пољска радикална „Партија правде и развоја”, која је злоупотребљавајући актуелне миграционе процесе у Европи, остварила значаја успон на политичкој сцени ове земље.

Кључни разлог успеха десничарских и радикалних политичких кругова тумачи се све већим нивоом „заstraшене већине”, нарастајућим екстремистичким и терористичким претњама.

Евидентно је да су национални интереси постали снажнији од заједничког европског идентитета. Десничарске популистичке партије укључиле су се у институције ЕУ тј. у мете своје ксенофобије (Nye, 2016: 24).

Тероризам, проблеми у дефинисању, импликације

Тероризам је један од друштвено најопаснијих политичко безбедносних феномена савременог доба са којим се човечанство суочава од праисторије до данас. Ипак, још увек није постигнута сагласност око једне јединствене, општеприхваћене и прецизне дефиниције. Разлози за то су вишеструки, правни, методолошки, али, политички су доминантни. Пракса показује да је политика двоструких стандарда, заснована на различитим вредносним судовима, управо највише дошла до изражаја на пољу прецизног и тачног квалификовања једног догађаја као терористичког који је по својој садржини и природи недвосмислено такав. Примера ради у различитим временским периодима, политички мотивисано насиље може се дефинисати као класични тероризам док се у другим ситуацијама идентичан догађај може квалификовати као или оружани сукоб, ослободилачки или криминални акт. Међутим, „терор ће увек бити терор, злочин ће увек бити злочин чак и онда када су извршени у име великих принципа и великих идеала” (Гађиновић, 2010: 9).

Без обзира на постојање неколико стотина различитих дефиниција, тероризам у својој суштини и целисти као политички феномен још увек није довољно истражен. Бројни елементи и појмови којима се описује, препуни су општости, политичког субјективизма, неодређености што на крају изазива контраверзе око усвајања универзалне дефиниције. Процењује се да сагласност око једне општеприхваћене дефиниције неће бити постигнута у блиској будућнос-

¹⁰ <https://www.slobodnaevropa.org/a/izazovi-pred-eu/27432007.html>

ти, јер је немогуће обухватити све елементе и облике тероризма који су се појавили у историјској пракси (Laqueur, 1987: 11).

Политички отпори присутни су у континуитету и представљају основну баријеру прихватања једне међународне дефиниције. Они су дошли до изражаја и у појединим међународним организацијама, као што су УН, ЕУ, НАТО пакт, ОЕБС и др. Практика показује да је формално правно, за сада, немогуће постићи компромис око дефинисања тероризма, јер свака заинтересована страна фаворизује своје политички интониране интересе и циљеве. Научно теоријска конфронтација око дефинисања тероризма производи негативне консеквенце и на плану стварања и функционисања јединствене антитерористичке коалиције и конзистентне безбедносне политике, која је неопходна, управо сада, када тероризам у првим деценијама XXI века доживљава прогресивну експанзију.

Све указује да је за дефинисање тероризма као комплексног друштвеног феномена потребан мултидисциплинарни приступ јер је искуствена пракса показала да крајње слободно тумачење овог појма појединим државама, пре свега великим силама, даје неосновано право да на „легалан начин”, а под формом превентивних антитерористичких акција, крше начело забране употребе силе у међународним односима. Тероризам је акт политички мотивисаног насиља којим се могу остварити и легитимни, друштвено оправдани циљеви, као што је борба за национално ослобођење али се тиме не могу правдати терористичке активности које имају за последицу масовне жртве невиних грађана и материјалну штету. Управо из ових разлога треба учинити консенсуални напор и из појмовно категоријалног апарата елиминисати идеолошко политичке интересне баријере, како би се кроз верификована научна сазнања искристалисала универзална дефиниција. У супротном, тероризам ће кроз појмовну недефинисаност, бити моћно оружје и основ за широке политичке злоупотребе и манипулације, у којима би се агресивна спољна политика држава могла правдати борбом против тероризма. Одсуство консенсуса на овом плану у садејству са сложеном међународном ситуацијом и глобализацијским хаосом, ствара погодну климу експанзији тероризма у савременим условима¹¹.

У настојању да осветлимо тероризам као савремену, глобалну безбедносну претњу, указаћемо на неколико, у међународним и националним оквири-ма, релевантних, академских, (научно теоријске), и административних или институционалних дефиниција тероризма. Овој диференцијацији треба додати и тзв. политичке дефиниције чији су аутори из политичког, војног и безбедносног естаблишмента. Обзиром да нису научно засноване и да се углавном фокусирају на идеолошко политичке елементе, ове дефиниције немају посебан значај у научним круговима.

Заједничко обележје свих напора да се на опште прихватљив начин дефинише тероризам налази се у „проблему дефинисања проблема” (White, 2004:

¹¹ Sloan Stephen, The Evolution of Terrorism as a Global test of Wills: A Personal Assessment and Perspective, Oklahoma City, MIPT, Memorial Institute for the Prevention of Terrorism, <http://www.mipt.org>

5), а он је политичко прагматске природе. Ескалација све присутнијих терористичких активности у свету управо се дешава на оним просторима где још увек нису решена национална, верска и социјална питања, а у основи свега је политичка димензија. Због тога је потребно извршити реафирмацију основних принципа савремених међународних односа и међународног права кроз поштовање суверене једнакости држава, елиминишући досадашњу праксу наметања готових решења са стране (Гаћиновић, 2006: 11-12).

Од административно институционалних дефиниција тероризма акценат ћемо ставити на дефиниције појединих наднационалних међународних и регионалних организација и институција, као и кривичних законодавстава појединих земаља у свету.

Организација Уједињених нација под тероризмом подразумева „кривична дела почињена са намером да се изазове стање терора у целој јавности, групи људи или одређеним особама зарад политичких циљева”¹².

Европска унија дефинисала је тероризам као „намерни акт који може нанети озбиљну штету земљи или међународној организацији, почињен са циљем да се озбиљно застраши становништво, неоправдано приморавајући владу или међународну организацију да нешто учини или да се уздржи од сваког чињења, озбиљно дестабилишући или уништавајући основне политичке, економске или друштвене структуре помоћу напада на живот или физички интегритет неке особе, киднаповања, узимања талаца, заузимања летелица или бродова или производњом, поседовањем или транспортом оружја или експлозива”¹³.

Северноатлантски савез „под тероризмом подразумева „незакониту употребу или претњу силом или насиљем против лица и објеката у покушају принуде или застрашивања владе или друштва, зарад остваривања политичких, верских или идеолошких циљева”¹⁴.

Према Кривичном законiku САД тероризам је појмовно одређен као „активност која укључује употребу насиља или акте опасне по живот људи, који представљају кршење кривичних закона САД или федералних држава и почињени су са циљем да: а) застраше или принуде цивилно становништво; б) утичу на политичку власт принудом или застрашивањем; ц) утичу на вршење власти масовним убиствима или киднаповањима”¹⁵.

У кривичном законодавству Руске Федерације тероризам је „сваки акт који се састоји из: подметања експлозије, пожара или било које друге акције

¹² Measures to Eliminate International Terrorism, The UN General Assembly Resolution 49/60: adopted on 9. December 1994. <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>

¹³ Council Framework Decision on Combating Terrorism, Official Journal of the European Communities, June 2002,

(<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:>) pdf

¹⁴ NATO Glossary of Terms and Definitions, AAP-06 Edition, 2012, Version 2, ([https://wss.apan.org/432/Files/Events/TE-03/Supporting%20Documents/NATO%20Terms%20%20and%20Definitions.\)pdf](https://wss.apan.org/432/Files/Events/TE-03/Supporting%20Documents/NATO%20Terms%20%20and%20Definitions.)pdf)

¹⁵ Terrorism and the Criminal Law - 18 U.S.C. § 1136, (http://www.maggs-terrorism.com/forms/sample_chapter.pdf)

која угрожава људске животе, проузрокује знатну материјалну штету или изазива друге последице опасне по друштво, а извршен је с циљем угрожавања јавне безбедности, застрашивања становништва или вршења утицаја на вршење власти од стране државних органа”¹⁶.

Антитерористички закон Турске из 1991. године, дефинише тероризам као „сваку врсту дела почињеног од стране једног или више лица, а која припадају некој организацији чиј циљеви су: неуставна промена карактеристика републике; њеног политичког, правног, економског, социјалног и секуларног система; дељење нације и државе; угрожавање одржања и постојања турске државе и Републике; слабење, ограничавање или одузимање овлашћења државе; елиминисање основних права и слобода народа; оштећење унутрашње и међународне безбедности; ремећење општег реда или јавног здравља путем притиска; коришћење силе, насиља, терора, застрашивања, угњетавања или само претње”¹⁷.

Ова дефиниција је изазвала оштре реакције невладиних организација и институција које се баве људским правима сматрајући да отвара простор за злоупотребе и манипулације јер се најобичнији политички деликти, вербалног карактера, могу квалификовати као терористички акти, што је потенцијално веома опасно.

Пажњу заслужује и арапска Конвенција за сузбијање тероризма¹⁸ која под овим појмомом подразумева „сваки чин или претњу насиљем, без обзира на његове мотиве и сврхе, који се јавља од стране појединца или удруженог злочиначког плана, којим се сеје паника међу људима, изазивајући страх повређивањем, или постављање угрожавањем живота, слободе или сигурности, или угрожавањем, окупирањем или одузимањем животне средине, јавног или приватног сектора, или угрожавањем националних ресурса”¹⁹.

Од научно теоријских, академских дефиниција пажњу заслужују ставови појединих иностраних и националних теоретичара, који из различитог угла разматрају питање дефинисања тероризма.

Високи функционер УН, Алекс Шмид говори о тероризму као „анксиозношћу инспирисаном методом понављајућег насилног деловања од стране појединца, групе или државних актера, због идиосинкратских, криминалних или политичких разлога, при чему, у супротном од атентата, директна мета насиља није и главна мета (циљ) терористичког деловања” (Schmid, Jongman, 1988: 28). Волтер Лакер, амерички експерт за антитероризам сматра да је тероризам „нелегитимна употреба насиља којом се изазива паника и постиже поли-

¹⁶ Krivična dela protiv javne bezbednosti – član 205 Krivičnog zakonika Ruske Federacije, (<http://legislationline.org/topics/country/7/topic/5/>)

¹⁷ Resolution 1381 (2004) - Implementation of decisions of the European Court of Human Rights by Turkey, (<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA04/ERES1381.htm>)

¹⁸ Арапска конвенција за сузбијање тероризма (The Arab Convention for the Suppression of Terrorism) усвојена од стране Савета арапских министара унутрашњих послова и Савета арапских министара правде у Каиру, Египту 1998. године.

¹⁹ Various Definitions of Terrorism, (<http://www.azdema.gov/museum/famousbattles/pdf/Terrorism%20Definitions%20072809.pdf>).

тички циљ, а мету напада представљају невини људи” (Laqueur, 1996: 340-341). Професор америчког универзитета Џорџтаун, Брус Хафмен одређује тероризам као „намерно стварање и експлоатација страха насиљем или претњом насиља зарад остварења политичких промена” (Hoffman, 2006: 40). А израелски експерт за антитероризам Боез Ганор сматра да је тероризам „насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према цивилима, због постизања политичких циљева, док је герилска борба насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према војним метама, снагама безбедности или политичким вођама, због постизања политичких циљева” (Dimitrijević, 2005: 974).

У научним круговима значајна је синтетизована дефиниција тероризма Драгана Симеуновића, професора Универзитета у Београду, који наводи да је тероризам „сложени облик организованог групног, и ређе индивидуалног или институционалног политичког насиља обележен не само застрашујућим брахијално физичким и психолошким, већ и софистицирано технолошким методама политичке борбе којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити „велики циљеви” на морбидно спектакуларан начин, а непримерно датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају” (Симеуновић, 2009: 80).

Анализа наведених дефиниција, било административних или академских указује на низ мањкавости које се огледају или у хиперболисању појединих дефиниционих елемената дајући претежнији значај одређеним димензијама тог појма. Пренаглашавају се елементи застрашивања, ужаса, страха, елементи силе, претње, а то се управо чини из интересних политичких циљева.

Постојања великог броја различитих дефиниција, „условљено је различитим намерама” (J. Lutz, B. Lutz, 2005: 6-7). Те намере доводе до тога да се приликом дефинисања тероризма „користи посебна терминологија сходно циљу њихове употребе а пренаглашено се рефлектују интереси и идеологизирани политички ставови државног или другог руководства” (Симеуновић, 2009: 41,77). „Уколико све еманциповане државе не реорганизују своје приоритете и оставе по страни своје економске и политичке интересе, не могуће је водити успешан рат против тероризма” (Ganor, 2002: 290).

Непостојање универзалне дефиниције тероризма сматра се једним од основних проблема који опструише научно истраживање овог динамичног, вишедимензионалног феномена тачније, на листи од десет фактора, рангиран је на прво место (D. Alexander, Y. Alexander, 2002: 195). Указивањем на то да је тероризам изразито динамична друштвена појава узрокована великим бројем разноврсних фактора, да има различите манифестационе облике и да је све то отежавајућа околност усвајању општеприхваћене дефиниције, нема озбиљно упориште у релевантним научним круговима. Напротив, то је покушај ирационалног бежања од суштине реалног проблема и свесно улажење у зону спекулативне филозофије. Зато је тероризам, као инструмент спољне политике и политичке борбе, „опасно тло за симплификаторе и генерализаторе” (Laqueur, 1987: 9).

У садејству са другим, актуелним, безбедносно индикативним појавама, на пример, илегалним миграцијама, друштвена опасност тероризма додатно се мултипликује, постаје атипичнији безбедносни изазов. Савремени тероризам се феноменолошки и етиолошки битно модификовао и разликује се од традиционалног тероризма прошлог века. Његове основне карактеристике данас су - глобалност, (границе више нису баријера тероризму), леталност, (промењена тактика деловања, некад је тежио да жестоких акцијама изазове снажну узнемиреност јавног мњења, данас је на сцени нова тактика убијања што већег броја цивила), већа координираност терориста, већи обим насиља, све више нестају класичне разлике између тероризма и рата, употреба најсавременијих техничко технолошких достигнућа, усмереност тероризма на уништавање технологије која је препрека и опасност за њихово деловање, реализују га транснационалне терористичке мреже и фанатични исламски терористи, (самоубилачке методе), екстремно велика мржња према метама, неспремност за преговоре и компромисе (Kegli, Vitkof, 2006: 632). Његова обележја су и интернационализам, организованост, спектакуларност и све већа спрега са другим угрожавајућим факторима, (организованим криминалом, илегалним миграцијама и др.) циљеви су све радикалнији попут распада држава и потпуног уништења националних, расних, верских друштвених група, све већа бројност чланова терористичких организација и др.

Експанзија тероризма у прве две деценије XXI века изненадила је националне системе безбедности многих европских држава, које нису адекватно реаговале. Са сигурношћу се може закључити да тероризам није само безбедносни већ примарни друштвени проблем, који дугорочно није способан угрози монопол силе којом располаже држава. Као „тамна страна глобализације тероризам заједно са организованим криминалом и корупцијом представља једну од њених већих препрека, оспоравајући јој глобалну свемоћ и ауторитет” (Симеуновић, 2009: 93).

Интеракцијске везе актуелних миграција и тероризма

Питање интеракцијских веза актуелних миграција и терористичких активности у суштини је комплексно, јер се ради о транснационалним и трансконтиненталним феноменима који изазивају импликације у међународним односима. Иако се ради о различитим друштвеним појавама, и један и други феномен су последица супротстављених интереса глобалних и регионалних сила и њихове интервенционистичке политике. На кризним подручјима одакле су иницирани миграциони процеси налази се епицентар бројних терористичких организација, које дуги низ година својим психолошко пропагандним и војним дејствима, идеолошко, верски и политички индоктринирају, циљану, посебно млађу арапску популацију, која процентуално доминира у избегличком таласу.

Терористички напади извршени у Француској, Немачкој и Белгији 2015. и 2016. године, мотивисали су политичке кругове да заузму став о уској пове-

заности терористичких активности са нарастајућом избегличко мигрантском кризом. Њихове узрочно-последичне везе, за сада су дискутабилне, јер их не потврђују научне анализе статистичких података. Оне се често интересно политизују, јер опасност од тероризма у Европи не прети од „усељеника” - странаца, већ од малог броја оних који су се годинама пре тога стационирали у европским државама. Анализа извршених терористичких аката показује да је веома мало мигрантске позадине тих напада, они се углавном везују за лица која су рођена у тим земљама, (друга, трећа генерација).

Социолози сматрају да је главни узрок њиховог терористичког деловања „губитак идентитета”, одсуство културолошко, верске припадности својих предака, а с друге стране Европа их није прихватила на одговарајући начин што их чини дискриминисаним. Своје, тако стечене фрустрације „лече”, посећујући друштвене мреже које запаљиво позивају на цихад, додатно се индоктринирају путујући у блискоисточне земаље својих предака. Њихова опасност утолико бива већа и посебно изражена повратком у европске земље, где „задојени” испољавају екстремистичке и терористичке активности.

С друге стране, општа оцена је да су медији и јавно мњење у потпуности сагласни о повезаности ових феномена, базирајући се на неколико појединачних примера који доказују ову везу. Да ли је то довољан основ за извођење генералних закључака?

Међутим, веза ових феномена може се посматрати из угла мотивационих фактора који покрећу масовна кретања становништва са афроазијског простора према Европи а то су, између осталог, терористичке активности и политичко насиље у кризном региону. Статистички подаци Frontex-а говоре да највећи проценат избеглих лица долази из Сирије, Ирака и Авганистана, (69,85%), где је изражен тренд раста терористичких аката.

Ипак, постоји више додирних тачака на основу којих се може говорити о корелацији ових друштвених појава.

Прво, актуелне миграције, посебно илегалне и тероризам представљају безбедносни изазов, претњу и ризик гобалној, регионалној и националној безбедности што је наведено и у стратешким међународним и националним документима безбедносног карактера. *друго*, ради се о феноменима глобалног карактера; *треће*, илегални мигранти и терористи, углавном користе идентичне кријумчарске канале и земље у транзиту да би дошли у државе крајње дестинације; *четврто*, и један и други феномен функционално су повезани са међународним организованим криминалом; (фалсификовање персоналних докумената, фиктивно регулисање статуса, кријумчарења), *пето*, актуелни илегални мигранти и извршиоци терористичких аката углавном воде порекло из арапско муслиманских земаља где је данас епицентар најпознатијих терористичких организација и деловања исламског радикализма; *шесто*, актери терористичких активности, (извршиоци и саучесници), имају пријатељско познајничке и родбинске везе међу избегличком популацијом; *седмо*, и једна и друга појава резултат су агресивне интервенционистичке политике спољњег фактора.

Хипотеза о интеракцијској вези између ова два феномена може се посматрати и кроз више примера из полицијско безбедносне праксе неких држава.

У извршеном терористичком нападу на светски трговински центар у САД, 2001. године, тројица лица, извршилаца кривичног дела тероризма, претходно су дужи период, као илегални мигранти са фалсификованим исправама, боравили у САД, обучавајући се за пилота.²⁰ Затим, током 2008. године, полиција Италије је у Болоњи, приликом хапшења петочлане групе која је припремала извршење терористичких аката, идентификовала једног терористу, бившег учесника грађанског рата у БиХ, који је илегално боравио у овој земљи.²¹ Статус илегалног мигранта имао је и држављанин Египта који је студирајући у Немачкој, Универзитет у Хамбургу, са својим идеолошко верским истомишљеницима, претходно их индоктринирајући, формирао ћелију „Ал Каида“. Извршилац терористичког акта у Мадриду, 2004. године, држављанин Марока, током рутинске полицијске контроле, откривен је као илегални мигрант у Р Србији са фалсификованом путном исправом Ирака, (лажни идентитет), и без важеће улазне визе. Затим, током више истовремено и координирано изведених терористичких напада у Паризу, 2015. године, утврђено је да је у њима учествовао држављанин Сирије, који је пре тога као избегло лице прошао комплетну балканску избегличку мигрантску руту, између осталог и Р Србију, где је на граничном прелазу Прешево, почетком октобра 2015. године, приликом обавезне регистрације, само формално затражио азил у нашој земљи.

Иако су ово појединачни случајеви који не дају основ за генерализације, ипак се основано може говорити о вези илегалних миграција, тероризма и организованог криминала. Због масовности и обима миграција, практично је немогуће у апсолутном смислу контролисти ову узајамну повезаност али се кроз савремене механизме контролних процедура, оперативно истраживачки рад, и међународну полицијску сарадњу, може пратити овај безбедносни изазов.

Безбедносни аспект актуелних миграција

Постоји више индикатора који указују да се актуелне, масовне и неконтролисане миграције, најчешће дешавају због нарушеног система безбедности у афроазијском региону. Доказ за то су истовремена и на истом простору отворена кризна жаришта која дисперзивно мултипликују друштвену опасност овог феномена. Посебну безбедносну димензију има категорија илегалних миграната који, као осетљива и „рањива група“, могу бити погодни за екстремистичке, радикалне и терористичке активности. Референтни ризици су бројни, то су, масовни, илегални преласци државних граница, непоседовање идентификационих докумената, ослањање на међународне организоване криминалне групе, одсуство егзистенцијалне интеграције и дискриминација у земљама пријема и др. Ако се томе дода податак да сваке године у друге државе уђе између 4-5 милиона миграната при чему се број илегалних прелазак креће

²⁰ Vicky Brown, Impact of illegal immigration:terrorism, Strategy reaserch project, US Army War College Pennsylvania, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA467171>

²¹ <http://www.adkronos.com/AKI/English/Security/?id=2410946163>, članak: Jihadist terror suspects deny accusations against them

између 30-50% (Симеуновић, 2015: 19), јасно је да илегалне миграције, дуго-рочно посматрано, могу имати безбедносне импликације.

Управо из ових и других разлога, међународни тероризам, илегалне миграције и са њима повезани организовани криминал, означени су у Стратегији националне безбедности Р Србије као главни изазов, претња и ризик националној безбедности. То имплицира и на размишљање да ли је у Србији, у контексту глобалне и регионалне политичко безбедносне ситуације, потребно донети посебан Закон о националној безбедности, Закон о антитероризму са националном стратегијом и акционим планом, којим би се прецизно, са свих аспеката, дефинисала и регулисала ова питања (Лечић, 2014: 354-358), јер по Аристотелу, основни циљ функционисања државе је безбедност и благостање становништва.

У градацији политичких економских, социјалних, демографских и других проблема и „аномалија”, повезаних са миграцијама, безбедносни заузима посебно место јер их потенцира увећана опасност од тероризма, интензивирање реактивног, десничарског екстремизма као и потенцијална могућност избијања локалних сукоба и заоштравања билатералних односа на тлу Европе.

Хуманитарну димензију миграција убрзо је заменила сумња да се међу њима, посебно илегалним мигрантима, налази изванредан број тзв. „спавача”, индоктринираних радикалном исламском верском идеологијом, потенцијално спремних за вршење терористичких аката у европским државама.

Индикација да је неконтролисани егзодус миграната можда плански инсцениран и организован од стране ИД, у циљу исламизације Европе и експорта терориста на њено тло, нашао је потврду у ставу лондонског института QUILLIAM, који се бави теоријско статистичким анализама исламског тероризма, а који сматра да се међу пола милиона миграната који из Северне Африке долазе у Европу, налази велики број скривених терориста.²² Ако се овоме дода чињеница да је ИД приступио велики број лица из европских и других држава, између осталог и Р Србије, онда је евидентно да су актуелне миграције и тероризам, делом повезани а не одвојени процеси. У септембру 2015. године, ЦИА је објавила податак да је почев од 2011. преко 30.000 терориста-странаца дошло у Сирију и Ирак да се бори на страни ИД (Лечић, 2017: 16). Део гостујућих терориста, „плаћеника”, обучавајући се и дејствујући на територијама ИД, надоградио је и „обогатио” своју верску идеологију, стекао велико војно искуство, које ће једног дана, повратком у домицилне европске државе, по налогу својих ментора, (ИД), покушати, било као организатори, реализатори, инспиратори, селектори или инструктори, спровести у дело кроз вршење конкретних терористичких аката. Терористи повратници, наставиће са индоктринацијом претходно иселектираних, младих Арапа који егзистенцијално ни статусно нису интегрисали у европски систем вредности. Двосмерни пут гостујућих терориста, њихова екстерна тренинг радикализација и преношење искуства,

²² <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2958517/The-Mediterranean-sea-chaos-Gadafi-s-chilling-prophecy-interview-ISIL-threatantes-send-500-000-migrants-EUROPE-psychological-weapon-bombed.html>

представља нову безбедносну димензију интеракцијску везу миграција и тероризма. Ове околности чине илегалне миграције геополитичким питањем јер савремено друштво не познаје спонтане друштвене процесе, посебно не политичко безбедносног карактера. Међутим, претерана секуритизација избегличко мигрантске кризе може бити контраиндикувана.

Безбедносни изазови и ризици са којима се на овом плану суочава Србија дијаметрално су различити у односу на друге европске државе јер Србија као *land locked* држава, није земља крајње дестинације у коју мигранти долазе директно из ратних подручја нити намеравају да се трајно настане на нашој територији. Са посебном пажњом треба посматрати податак да се ИД прикључио одређени број лица са КиМ, Рашке области као и земаља најнепосредијег региона, БиХ, Албаније, Македоније, Црне Горе. У таквим околностима било би сасвим погрешно искључити потенцијалну могућност терористичких аката на територији Србије, посебно у контексту вехабијског покрета, који има тиху развојну тенденцију у региону а делом и у Србији.

Нарастајућа, потенцијална опасност од тероризма, повезана са илегалним миграцијама, значајно је мања уколико су мигранти у транзиту, тј мање се задржавају на нашој територији, у супротном ризик је већи. Бројчани пораст миграната на одређеној територији може временом утицати и на њихову криминализацију и тако представљати угрожавајући фактор јавној безбедности. Међутим, кроз процесе индоктринације, радикализације и спрегу са екстремним и радикалним групама могу представљати ризико фактор и за националну безбедност.

С тим у вези, Србија ко миграционо, транзитно фреквентна земља има посебну врсту одговорности и примаран задатак да кроз оперативно истраживачки и обавештајни рад међу мигрантима идентификује потенцијална или праве терористе. То се делом остварује кроз механизме контроле и прве контакте са мигрантима који се остварују на државним границама а касније кроз азилне процедуре и регулисање персоналног статуса. Се више се почело говорити да да национална, (унутрашња), безбедност једне државе директно зависи од ситуације на њеној државној граници, што је потврдила и ЕУ новим концептом „интегрисаног модела граничне безбедности” који се остварује кроз билатералну и мултилатералну сарадњу суседних држава, разменом информација и спровођењем заједничких акција.²³

Процес безбедносне селекције и идентификације миграната са терористичким потенцијалом и педигреом, отежан је из више разлога. Илегални мигранти, приликом уласка у транзитну земљу веома често о себи дају нетачне идентификационе податке, (неквалитетна регистрација). Затим, услед тога не постоје поуздане, јединствене базе биометријских података са дактилоскопским збиркама отисака прстију и фотографијама. Чак и када би ове базе података постојале, транзитне и државе пријема не би могле да изврше провере кроз кривичне, казнене и друге евиденције држава порекла, јер су сва избегла

²³ Council Conclusions on Integrated Border Management, 2768th Justice and Home Affairs Council meeting Brussels 4-5 december 2006

лица као потенцијални тражиоци азила, правно заштићени међународним конвенцијама које забрањују проверавање у државама одакле беже због прогона и друге угрожености. Зато је у пракси могуће да се једно лице више пута појави на граници са фалсификованим документима, транзитира са различитим идентитетом, што отежава контролу по дубини националне територије. Злоупотреба права азила и непостојање уско специјализованих професионалаца, који кроз форму кратких интервјуа, селектирају потенцијалне терористе, је додатни отежавајући фактор. Због тога је од изузетне важности први интервју са мигрантима где се на основу спољних манифестација, визуелним запажањима, стручним прегледом личних ствари, (са собом често носе електронске носаче података са компромитујућим садржајима), могу маркирати безбедносно индикативна лица. Код дела миграната уочено је да носе делове војничких униформи, ранчеве са маскирним апликацијама и амблемима, примећене су физичке повреде и ране, што могу бити индиректни показатељи о евентуалној вези тих лица са оружаним сукобима.

Кроз оперативно истраживачки рад, полицијско безбедносне структуре Р Србије, регистровале су одређени број безбедносно индикативних лица за које се сумња да да имају везе са актуелним догађајима на Блиском истоку. Поред тога, припадници ИД, више пута су преко својих наводних медија, информативног канала „Al Hayat” и часописа „Rumijah”, маркирали регион Балкана као могућу мету трористичких активности, наводећи да „нису заборавили на ратна страдања муслимана који су понижени”, што безбедносно не треба занемарити.

Посебну безбедносну димензију има и то што ИД све више губи ратом освојене територије и стратешке позиције, што укључује веома реалну могућност да ће део њених припадника покушати да се миграционим путевима релоцирају у Европу где ће чекати сигнал за извршење терористичких аката, у знак освте и одмазде, због деловања антитерористичке коалиције. Безбедносни ризик посебно ће представљати терористи-солисти, који појединачним акцијама, у сваком тренутку, било у државама транзита или крајње дестинације, могу предузети терористичке активности. Одлуке доносе самоиницијативно, делују самостално, нису посебно оптерећени врстом мете, бирају лако приступачне и слабије обезбеђене.

Иако Србија није епицентар екстремистичко терористичких активности, то не значи да безбедносних изазова и ризика нема, напротив, опасност од мањих инцидената увек постоји јер их потенцијално, *ad hoc*, могу предузети терористи појединци. У контексту глобалне безбедности, не треба искључити могућност да на територији Србије, као потенцијалне мете буду таргетирани национални интереси других држава које су у тзв. „сукобу интереса” са терористичким организацијама. Као пример, наводимо напад на амбасаду САД 2009. године, извршен од припадника вехабијског покрета, пореклом из Рашке области, који се претходно верски радикализовао на територији БиХ, (место Маоча), где је развијен вехабијски покрет, а извесно време као мигрант боравио је у Аустрији.

Наведеном треба додати реалну могућност да на територији Србије у перспективи, на основу препорука Европске комисије о „квотама”, остане око 6.000 избеглица, што ће захтевати континуиран, превентивни, оперативно истраживачки рад и надзор над претходно идентификованим лицима из радикалних исламских и верских кругова. Евентуалан спрега ових лица са екстремним верским круговима у Србији је потенцијално могућа посебно ако се зна да међу припадницима ИД активно делује око 50 држављана Србије, што је такође посебан безбедносни аспект.

Држава као најорганизованији безбедносни субјект, са монополом физичке силе, има најзначајнију улогу у очувању система националне безбедности и њена безбедносна политика мора се заснивати на потпуној примени стратешких докумената и акционих планова, безбедносног карактера. У датим околностима нарастајућих опасности од тероризма, илегалних миграција и организованог криминала, важно је анализирати потребу евентуалног реденисања и реформисања оног дела позитивних прописа који регулишу надлежност, организацију и овлашћења субјеката, организација и институција, који су најдиректније надлежни за супротстављање овим друштвено опасним појавама.

Закључна разматрања

Оружани сукоби, грађански ратови, ратна разарања, у садејству са економско-социјалним факторима потенцираним процесима глобализације, условили су енормно и неконтролисано кретање становништва са подручја Блиског истока и Северне Африке, према најразвијенијим земљама ЕУ. Миграциони процеси су се убрзо трансформисали у глобалну избегличку мигрантску кризу са низом државно системских и наднационалних аномалија, које су временом изазвале огромне безбедносне реперкусије на политичком, економском, социјалном и демографском плану. Руководећи се чињеницом да је огроман проценат миграната муслиманске вероисповести и да долазе из епицентра деловања „најпознатијих” и најрадикалнијих терористичких организације и покрета, (ИД и др.), основано се може закључити да су феномени миграција, посебно илегалних и тероризма интеракцијски повезани који представљају безбедносни изазов, ризик и претњу националној, регионалној и глобалној безбедности, посебно у Европи. Симбиоза ове две појаве посебно је друштвено опасна ако се узме у обзир потпуно дисхармонично и унилатерално поступање појединих држава ЕУ, које се искључиво руководе својим националним, парцијалним интересима. Актуелна мигрантско избегличка криза показала је бројне „пукотине” у организационом, функционалном и системском функционисању ЕУ са израженим дезинтегративним и конфедералним елементима, и мотивисаном намером очувања националног идентитета и суверенитета.

И поред релевантних података да се кроз актуелне миграционе процесе у земље ЕУ и друге државе илегалним и легалним каналима, „увози” не мали број екстремних и радикално орјентисаних лица а и терориста, постојећа кон-

стелација снага, учинила је националне системе безбедности појединих држава инертним, неефикасним и конфузним, посебно на плану неопходно потребне размене стратешки важних информација. Иако је апсолутна безбедност практично немогућа, наднационална стратешка безбедносна политика не сме да има алтернативу и мора бити угаони камен и интегративни фактор заснован на виталним, општим интересима. Паралелно, једнакозначну улогу има и постизање сагласности око универзалне, општеприхваћене дефиниције тероризма, око чега се дуги низ година интересно леме политичка копча. Нема дилеме, и на једном и на другом плану компромис је могућ, захтеван и неизбежан, у супротном животна пракса ће бити обележена тенденцијом све већег броја кризних ситуација, које реално угрожавају међународни мир и безбедност. То показују актуелни примери неконтролисаног и стихијског кретања становништва које у комбинацији са другим ризико факторима - тероризам, организовани криминал, економско-финансијска криза, привредна неразвијеност, социјално незадовољство, етничком и верском нетрпељивошћу, системском корупцијом - доприноси дестабилизацији глобалног безбедносног амбијента.

У овом контексту, распадом бивше СФРЈ и низом других дезинтегративних процеса, (поједини могући и у најави БиХ, Македонија и др.), регион Балкана, добио је на значају и налази се у политичко безбедносном фокусу геостратешких интереса глобалних сила.

У таквој констелацији снага, у Р Србији као и свакој другој држави, постоји латентна опасност од угрожавајућих фактора, (тероризам, верски мотивисани екстремизам, радикализам илегалне миграције, организовани криминал и др.), међутим, не у оној мери, обиму и формама, као што је случај са земљама западне Европе. Дакле, у Србији, у суштини нема појавних облика терористичких претњи али постоји терористички потенцијал-могућност, и она ће расти са порастом броја миграната који се одлуче да трајно остану у Р Србији. То не даје за право држави као најорганизованијем субјекту безбедности, који располаже монополом физичке силе, да поступа летаргично, већ напротив, офанзивно, организовано, синхронизовано и да кроз полицијско-безбедносну сарадњу и размену информација, адекватно реагује на плану супротстављања наведеним друштвено опасним појавама, контролишући безбедносне изазове и ризике, а све у циљу очувања националне безбедности и шире. Да би се то постигло, неизбежно је одредити примарне, националне безбедносне приоритете и функционисаати на основу националних стратегија и акционих планова.

Литература:

1. Alexander Dean, Alexander Yonah (2002), *Terrorism and Business, The Impact of September 11, 2001*, Transnational Publishers, New York
2. Dimitrijević, Ivan (2005), *Problematika naučno - teorijskog definisanja terorizma*, Bezbednost, Beograd
3. Gaćinović, Radoslav (2010), *Terorizam u političkoj i pravnoj teoriji*, Evro Giunti, Beograd

4. Gaćinović, Radoslav (2006), *Antiterorizam*, Draslar partner, Beograd
5. Ganor, Boaz (2002), *Defining Terrorism : Is one man's terrorist another man's freedom fighter?*, Herzliya: International Policy Institute for Counter-Terrorism, Israel
6. Hoffman, Bruce (2006), *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York
7. Kegli, V. Čarls, Vitkof, R. Judžin (2006), *Svetska politika - trend i transformacija*, Prometej Zemun, Beograd
8. Laqueur, Walter (1987), *The Age of Terrorism*, Little Brown, Boston
9. Laqueur, Walter (1996), *Postmodern Terrorism: New Rules for an Old Game*, Foreign Affairs
10. Lečić, Boriša (2014), *Evropski modeli organizacije i nadležnosti službi bezbednosti u suzbijanju terorizma*, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Doktorska disertacija
11. Lečić, Boriša (2017), *Islamska država - od utopije do krvave distopije*, Kultura polisa, Institut za evropske studije, Beograd
12. Lutz, M. James, Lutz J. Brenda (2005), *Terrorism, Origins and Evolution*, Palgrave, Macmilan, New York
13. Mojsi, Dominik (2012), *Geopolitika emocija: kako kulture straha, poniženja i nade utiču na oblikovanje sveta*, Klio, Beograd
14. Nye, S. Joseph (2016), *The Danger of a Weak Europe*, New Europe, 10-16 january 2016
15. Simeunović, Dragan (2015), *Migracije kao uzrok političkih anomalija u Evropi*, Nauka, bezbednost, policija, Kriminalističko policijska akademija, Beograd
16. Simeunović, Dragan (2015), *Migracije kao bezbednosni izazov*, Nacionalna bezbednost, Akademija za nacionalnu bezbednost, Beograd
17. Simeunović, Drgan (2009), *Terorizam*, opšti deo, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu
18. Simeunović, Dragan (2009), *Nacija i globalizacija*, Zograf, Niš
19. Simeunović, Dragan (2009), *Terorizam*, drugo izdanje, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd
20. Schmid Alex, Jongman Albert (1988), *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*, Transaction Books, Amsterdam: North Holland
21. Stiglitz, Joseph, Eugene (2004): *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*, Algoritam, Zagreb
22. White, Jonthan Randall (2004), *Terrorism*, Aleksandrija pres, Beograd
23. Službeni list, FNRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/6.
24. Dnevni list "Danas", 13.04.2016., "Većina mladih Arapa ne veruje Islamskoj državi"

Електронски извори

1. <http://www.iom.int>
2. www.frontex.europa.eu
3. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>
4. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/88/IMG/NR004388.pdf?OpenElement>
5. http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf
6. https://ec.europa.eu/commission/publications/state-union-2015-european-commission-president-jean-claude-juncker_en
7. <https://www.slobodnaevropa.org/a/izazovi-pred-eu/27432007.html>
8. <http://www.mipt.org>
9. <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>
10. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:PDF>

11. <https://wss.apan.org/432/Files/Events/TE-03/Supporting%20Documents/NATO%20Terms%20%20and%20Definitions.pdf>
12. http://www.maggs-terrorism.com/forms/sample_chapter.pdf, 27702/2014
13. <http://legislationline.org/topics/country/7/topic/5/>
14. <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA04/ERES1381.htm>
15. <http://www.azdema.gov/museum/famousbattles/pdf/Terrorism%20Definitions%20072809.pdf>
16. <http://www.foreignaffairs.com/articles/52432/walter-laqueur/postmodern-terrorism-new-rules-for-an-old-game>
17. <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA467171>
18. <http://www.adkronos.com/AKI/English/Security/?id=2410946163>
19. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2958517/The-Mediterranean-sea-chaos-Gadafi-s-chilling-prophecy-interview-ISIL-threatens-send-500-000-migrants-EUROPE-psychological-weapon-bombed.html>
20. http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/98/MC_I_NF_297.pdf

CURRENT MIGRATION TO EUROPE AND THE PROBLEM OF TERRORISM

Summary: Current migrations are a complex contemporary social phenomenon, with significant political, economic, historical, psychological, demographic and other aspects. At the same time, the migrations pose a prominent security challenge for the countries on their routes, especially those chosen as a final destination. There are two main reasons for this. One, there is a serious risk and a high probability that Islamic terrorist organizations may infiltrate their own members among migrants in order to help them move to a target country, primarily somewhere in the Western Europe, with the aim to organize and carry out terrorist attacks. The other is the involvement and connection between organized criminal groups and illegal migrations. For example, the terrorist attacks in France and Belgium involved terrorists who had previously transited the so-called Balkan migrant route. The threats arising from interactions between terrorism and illegal migrations have been recognized by relevant international and Serbian institutions. Accordingly, the Commissariat for Refugees and Migration of Serbia officially claim that, based on their data, there is a high probability of terrorists using the Balkan route which has so far seen about one and a half million migrants go through Serbia. All these indicators have brought the synergy of problems arising from the triangle of illegal migration, terrorism and international organized crime, into the focus of intelligence and security structures. They still, both independently and in dynamic cooperation, through proactive and reactive action, search for an effective response, so that they could act preventatively and protect their national interests and implicitly contribute to maintaining the required level of regional and global security.

Key words: refugee migrant crisis, terrorism, security challenges, globalization

ПРЕДРАГ ПАВЛИЋЕВИЋ*

Академија за националну безбедност
Београд

УДК 314.15:327(4+497.11)

Монографска студија

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 117-134

МИГРАЦИОНА КРИЗА У ЕВРОПИ И СРБИЈА: АНАЛИЗА РИЗИКА

Сажетак: Циљ рада је да предложи елементе за конципирање модела који покрива, односно преко кога би се могли анализирати безбедносни ризици имиграције у Србији, посебно они у светлу актуелне миграционе кризе у Европи. Аутор је назначио више проблемских оквира, перспектива и теоријских модела истраживања миграција, усмеривши своја разматрања на безбедносне аспекте миграција, а са фокусом на теоријске прилазе, као и друге изворе, који елаборирају савремене миграционе токове и специфично имиграциону кризу, положај и карактеристике имиграционе популације у Европи. Аутор је пошао од теоријског концепта анализе ризика и процене ризика, нешто јаче назначио неке елементе од значаја за концепт перцепције ризика, понудио своја теоријска одређења безбедносних изазова, ризика и претњи. Акценат је стављен на процес интеграције миграционе популације и детерминанте овог процеса, факторе који могу утицати на њену радикализацију, на терористичку претњу и са њом повезану стратегију противтероризма. Анализа ризика од тероризма обухватила је рационалност у феномену тероризма и тероризам усамљених вукова. У раду се истиче нужност усаглашености јавних политика које би третирале положај и перспективе имиграционе популације у Србији.

Кључне речи: имиграција, интеграција, перцепција ризика, процена ризика, модел, ризик од тероризма, радикализација, тероризам усамљених вукова, противтероризам

Увод: безбедносна и друге перспективе истраживања миграција

Истраживање миграција покрива више научних области јер разумевање миграционих процеса захтева и обухвата анализу њених економских, правних, социјално-психолошких, културних (и образовних), политичких и безбедносних аспеката. Стога је за истраживање миграција неопходан интердисциплинарни приступ¹, уважавање више теоријских перспектива, и тиме потреба да се

* predrag_pavlicevic@yahoo.com

¹ Види у Митровић, 2011, посебно Петровић, Ђорђевић, 2011:25-46. Да упутимо и на: *Становништво југоисточне Србије: утицај демографских промена у југоисточној Србији на друштвени развој и безбедност*, приредио др Љубиша Митровић, Центар за научно истраживачки рад САНУ и Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Београд – Ниш, 2012.

изграде сложенији теоријски модели. Предојевић-Деспих (2010) даје критички осврт на развитак теорија економских миграција те истиче – да иако су неке од њих блиско повезане са социолошким, географским и антрополошким теоријама – потребу усаглашавања теоријских концепата и превазилажења недовољне усаглашености и изолованости у проучавању миграција у оквиру посебних научних дисциплина². Разматрања упућују на опрезност у разматрању релативне и апсолутне важности фактора који узрокују миграције, последица и трендова миграција, посебно опрезност у разматрању основа за предвиђање даљег размишљања имиграционе популације о свом статусу, перспективама и плановима о дужини останка у земљи-домаћину.³ Предојевић-Деспих (2009) показује да су „мигрантске мреже: незаобилазна перспектива у проучавању савремених међународних миграција“⁴. При том треба имати у виду да – поред корисности постојећих теоријских модела и апела за интердисциплинарошћу – истраживање узрока и последица савремене миграционе кризе у Европи захтева и специфичне теоријске перспективе, посебно поштовање значаја њених безбедносних димензија. Трагаки (Tragaki, 2011:446) разматра комплексност веза демографије и безбедности управо на случају Балкана, те закључује да безбедносни значај демографских трендова привлачи све већу пажњу аналитичара⁵, да демографски трендови подразумевају економске, социјалне, поли-

² Предојевић-Деспих (2010:43): „Приказани преглед најважнијих теорија међународних миграција показује да ниједно теоријско становиште не може да да потпун одговор на узрочно-последичне односе укупних међународних миграционих кретања, већ се фокусирају на објашњење појединих миграционих токова... може се догодити да се одређени теоријски приступи међусобно искључују (Massey et al., 1993), међутим, у већини случајева они се допуњавају, јер се баве различитим аспектима и појединим фазама сложеног и динамичног процеса (Mesic, 2002)... Меси (1993) закључује да при теоријском разматрању миграција треба да се пође од позиције која би омогућила функционисање каузалних односа релевантних за миграциона кретања истовремено на неколико нивоа. Овај аутор не сматра прихватљивим одредена становишта атомистичких теорија које пренебрегавају важност структуралних ограничења на индивидуалне миграционе одлуке, као и структуралистичких приступа који запостављају улогу појединаца и породица у миграционом процесу“.

³ Види ближе Предојевић-Деспих, 2010:40-43.

⁴ Предојевић-Деспих (2009:213, 215): „Меси (Massey, 1988) имиграциони процес објашњава кроз везе које се развијају између појединаца у срединама порекла и пријема. Мрежа веза (*network ties*) подстиче имиграцију као средство диверсификације економских функција домаћинства, а не само као средство помоћу кога се подиже животни стандард појединаца који се одлучују да оду у иностранство (Taylor, 1986; Massey 1990). Везе са ранијим мигрантима обезбеђују потенцијалним мигрантима значајне ресурсе које користе како би смањили ризике и трошкове миграција: информације о процедури, како техничкој тако и правној, финансијска подршка, изгледи за проналажење посла, административна помоћ, физичка присутност и емоционална солидарност (Meuer, 2001)... Мичел се у свом истраживању усмерио ка социометријској перспективи проучавања мрежа. Издвојио је две основне карактеристике мрежа – морфолошке и интеракцијске. Наглашава да осећање „дужности“ међу њеним члановима и садржај веза, као и сама природа, односно квалитет везе, имају значајно место у њиховом функционисању. Мичел такође истиче и важност проучавања трајности друштвених мрежа, и наводи да права и обавезе чине да потенцијалне везе дуго трају... (Mitchell, 1969: 26)“.

⁵ Са чиме се у потпуности можемо сложити, јер се проблем миграција и миграционе кризе у Европи разматра или схвата као шири, и глобални безбедносни проблем (а и као огледало индиција структуралне кризе ЕУ) и у државама које њом нису јаче и директно погођене. Да *упутимо само ради илустрације* на три чланка у *Journal on Baltic Security*, Vol 1, Issue 2, 2015: Ažuolas Bagdonas, THE EU MIGRATION CRISIS AND THE BALTIC SECURITY; Aija Lulle and Elza Un-

тичке и еколошке изазове, да је југоисточна Европа један од региона подложен нестабилности, да демографски трендови подстичу забринутост за развојне перспективе и напредак у процесу транзиције, а да су етничка и верска разноликост повезано са диференцијалним стопама раста снажни дестабилизирајући фактори⁶.

Циљ овог рада је јесте да, ослањајући се на досадашње анализе, предложимо елементе за изградњу модела који покрива, односно преко кога би се могли анализирати безбедносни ризици имиграције по Србију, посебно они у светлу актуелне миграционе кризе у Европи.

Геополитичка перспектива је незаобилазна (види рецимо Деспотовић, 2016⁷).

Геополитичка перспектива се јавља и у текстовима сасвим другачијег истраживачког профила⁸.

Чини се да је озбиљно истраживање (узрока, форми, праваца) миграционих кретања на глобалном нивоу, модела имиграционе политике, политичко-безбедносних и гео-стратешких импликација и последица миграција – посебно промишљена и систематска анализа последица (по ЕУ) које носе процеси на

gure, ASYLUM SEEKERS CRISIS IN EUROPE 2015: DEBATING SPACES OF FEAR AND SECURITY IN LATVIA; Dr. Asta Maskaliūnaitė, DISCURSIVE AND INSTITUTIONAL MANAGEMENT OF REFUGEES AND THEIR CRISIS IN LITHUANIA.

⁶ Од користи је имати у виду шематски приказ безбедносних аспеката популационе динамике који даје Трагаки (Tragaki, 2011:438): Figure 1. Demography and Security: looking for possible linkages.

⁷ Деспотовић (2016:12-13): „Поврх таквог стања озбиљне економско-политичке дестабилизације Европе, додатно се приступило генерисању големе мигрантске кризе која се медијски не случајно спиновала као избегличка, чиме је радикализован злоћудни процес растакања националних држава Европе. На делу су интезивни процеси њене *дехристијанизације, демографског слома и радикалне исламизације*. Због тога што се ови процеси нису могли реализовати потпуно мирним путем без одговарајуће реакције европских грађана, приступило се као помоћном средству - покретању великих мигрантских таласа. Не чуди стога што је један број западних аутора сковао синтагму „оружје за масовно мигрирање” и самим тим јасно конотирао сав његов разорни потенцијал. Тако је генерисан нови, шири геополитички контекст разарања Европе ... Обимна и сложена геополитичка припрема сцене, извођача и режије актуелних догађаја почела је много деценија пре неголи смо били у прилици да видимо прве примере њене реализације на терену. Да би могао да постане инструмент у рукама *американизма*, арапски и остали део исламског света морао је пре тога да буде фрагментиран, подељен, и радикализован. Само такав могао се трансформисати у ударну песницу у борби против оспоратеља америчких интереса у свету: Русије, Кине, Ирана, Сирије, Индије, итд, или контролу и дестабилизацију својих партнера, као на примеру земаља чланица ЕУ“.

⁸ Тако, Јевтовић и Бајић (2016:29-30) излажу резултате истраживања („Квантитативном и квалитативном анализом садржаја насловних страна дневних новина у Србији које су излазиле у континуитету током 2015. године (Политика, Данас, Вечерње новости, Блиц, Курир, Информер и Ало), аутори трагају за карактеристичним наративима и обрасцима који се користе у приказивању мигрантске кризе, превасходно везане за тзв. Балканску руту“) и на самом почетку свог излагања констатују да „За разлику од економских мотива карактеристичних за прошли век, последњих година разлоге сељења становништва можемо тражити и у наметнутим конфликтима од стране водећих држава запада, пре свих САД и Велике Британије, јер је мноштво људи бежећи од псеудо „револуција“ и ратних страхота безбедност почело тражити на удаљеним просторима. Криза се размахала са „арапским пролећем“ (2011.)...“.

Блиском истоку и ризика од тероризма, започела у првој деценији овог века⁹ - при чему региструјемо и студије које повезују проблемске оквири миграција и тероризма¹⁰. Стога је и по Републику Србију систематска идентификација и процењивање фактора ризика које носе миграциона кретања и миграциона криза у Европи неопходна, а као као основа за планирање противмера, санирање последица, управљање ризиком.

У савремено доба, када је, не ретко, неуобичајност трансформисана у нормалност, анализа ризика као научна дисциплина, истраживачки и оперативни поступак, добила је на значају. Подручје анализе ризика обухвата, анализирају Гринберг и сарадници (Greenberg *et al.*, 2012: 771), одговоре на питања „1. Шта може поћи по лошем? 2. Које су шансе да нешто са озбиљним последицама пође по лошем? 3. Које су последице ако нешто пође по лошем? 4. Како се последице могу спречити или смањити? 5. Како се опоравак може побољшати, уколико се сценарио оствари? 6. Како се кључни локални званичници, стручно особље и јавност може информисати како би се смањила забринутост и повећало поверење?“. Док Хансон и Авен (Hansson and Aven, 2014: 1180) истичу да:

„... иако анализа ризика не може да произведе прецизне процене вероватноће неочекиваних и / или изузетно ретких догађаја, корисна научна заснована одлука може преузети друге облике као што су:

- Карактеризација снажних природних, технолошких и друштвених система и њихових интеракција.
- Приказивање неизвесности, и снаге различитих врста знања која су релевантна за управљање ризиком, и начина на који се неке од ових неизвесности могу смањити и знање постати темељније.
- Истраживања усмерена ка откривању специфичних слабости или празнина у знању на којем се заснива управљање ризицима.

⁹ Без претензија да тврди да је навео референтне изворе – мада јесу илустративни и са садржајима од значаја за циљ овог рада његов аутор назначава следеће студије: Hill Kenneth, *War, Humanitarian Crises, Population Displacement, and Fertility : A Review of Evidence*, Copyright © 2004. National Academies Press, Washington, DC; Henriques Mendo Castro and Khachani Mohamed, *Security and Migrations in the Mediterranean: Playing with Fire*, NATO Science Series. Series V, Science and Technology Policy, v. 50. Amsterdam: IOS Press. 2006. eBook.; National Research Council (U.S.), *Tools and Methods for Estimating Populations at Risk From Natural Disasters and Complex Humanitarian Crises*, Copyright © 2007. National Academies Press, Washington, DC, EBSCO Publishing; *Immigration, Integration, and Security: America and Europe in comparative perspective*, edited by Ariane Chebel d'Appollonia and Simon Reich, University of Pittsburgh Press, 2008; *Security, Insecurity and Migration in Europe*, Edited by Gariella Lazaridis, eBook Academic Collection, Routledge, 2010; Greenhill Kelly M., *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy*, CORNELL UNIVERSITY PRESS, ITHACA AND LONDON, 2010; IMMIGRATION POLICIES, CHALLENGES AND IMPACT, EDITOR EUGENE TARTAKOVSKY, AMERICAN POLITICAL, ECONOMIC, AND SECURITY ISSUES, Copyright © 2013. Nova Science Publishers, Inc, New York.

¹⁰ Види: *Psychosocial Stress in Immigrants and in Members of Minority Groups As a Factor of Terrorist Behavior*, edited by Michal Finklestein and Kim Dent-Brown, NATO Science for Peace and Security Series, E, Human and Societal Dynamics, v. 40. Amsterdam, Netherlands: IOS Press. 2008; *Perspectives on Immigration and Terrorism*, G.M. Ruggiero et al. (Eds.), NATO Science for Peace and Security Series, Series E, Human and Societal Dynamics, v. 78. Amsterdam: IOS Press, 2011.

- Теоријске анализе одлука алтернативних сценарија, укључујући сценарије са догађајима који се сматрају невероватним.
- Студије успеха и неуспеха у претходним одговорима на неочекиване и непредвиђене догађаје.
- Развијање, анализирање и мерење 'генеричких способности' које се сматрају потребним у одговору на широк спектар неочекиваних и непредвидивих догађаја“.

Парадигма којом се водимо на подручју анализе ризика је веома блиска оној за коју се залажу Бен-Ари и Ор-Чен (Ben-Ari and Or-Chen, 2009)¹¹.

Безбедносни изазов, ризик и претња

Појмови безбедносни изазов, ризик и претња се у научним изворима у Србији не одређују једнозначно, мада се уочавају подударности које дају основе за извођење њиховог садржаја и појмовног опсега. Можемо установити да се у поимању и дефинисању наведених термина (или синтагме, при њиховој симултаној употреби) истичу, између осталих, следећи кључни елементи: временски след; степен, односно интензитет деструктивности појава и/или процеса; вероватноћа / извесност испољавања – повезано са развојношћу фактора који их битно одређују; другим речима, посредност – непосредност испољавања безбедносних феномена; временска димензија која се сажима ка једној тачки како иде према претњама – што одређује све израженију директност последица; јачина испољавања последица, или тежина негативних последица које субјекти угрожавања, процеси и/или догађаји узрокују по дати ентитет; са претходним у вези процена вредности утицаја одређених феномена од стране угроженог ентитета (недефинисани, недовољно јасни по карактеру – вредносно неутрални, позитивни до прогресивно растућих негативних ефеката); процена утицаја одређена у континууму потенцијална опасност до директна, и што је посебно битно, свесна намера да се нанесе штета (види шире Татомир, 2011; Пић, 2013). Док аутор овог рада предлаже следећа одређења:

¹¹ Нешто прецизније: „Циљ овог рада је да предложи теоретски оквир који се integriше између онога што је традиционално представљено у литератури о ризику као две супротстављене перспективе: позитивистичко-пробабилистичка и контекстуалиста. Признајући разлике између њих, ми тврдимо да би њихово помирење могло продубити и проширити наше разумевање ризика, повећати обим и коришћење методологије истраживања, и премостити јаз између лаичке и стручне концепције ризика ... Такви се дизајни могу дефинисати као "прикупљање или анализа квантитативних и квалитативних података у једној студији у којој се подаци сакупљају истовремено или секвенцијално, имају приоритет, и укључују интеграцију података у једној или више фаза у процесу истраживања" (Кресвел и сар., 2003, 212). Обично се користе да би се (а) боље разумео истраживачки проблем конвергирањем нумеричких трендова из квантитативних података и за дубинско разумевање квалитативних података; (Б) идентификовале варијабле/конструкти који се накнадно мере употребом постојећих инструмената или развојем нових; (Ц) прибавили квантитативни подаци из репрезентативног узорка који се могу користити за идентификацију особа са којима ће се онда обавити интервјуи да би се проширили на акумулиране налазе; и (д) пренеле потребе појединаца или групе појединаца који су маргинализовани или недовољно заступљени“ (Ben-Ari and Or-Chen, 2009:865, 874).

Безбедносни изазов подразумева друштвене околности и процесе, као и природне и техничко-технолошке процесе и догађаје, опажене од стране одређеног друштвеног или политичког ентитета (на локалном, државном, међудржавном или глобалном нивоу) који су такви да њихово *постојање и посебно њихов даљи развој може (не мора) створити предуслове, узроковати, подстаћи и/или може утицати, или бити свесно усмерено на дати ентитет на начин који носи латентан, непредвидљив и немерљив (али до одређеног степена и по формама могућ - потенцијалан и вероватан)* угрожавајући карактер по његову стабилност и остваривање његових функција – те налаже потребу да се плански сагледавају и прате, како би ентитет на њих благовремено, адекватно и ефикасно реаговао у складу са проценом њихове јачине, извесности и значаја, своје рањивости, као и својим интересима, потенцијалима и могућностима примене ефективних противмера.

Безбедносни ризик је вероватноћа промене ситуације у оквиру или у вези са друштвеним или политичким ентитетом исказана преко скупа детерминанти различитог и мерљивог степена утицаја и објективног значаја које су одређене карактером и обимом потенцијално респектибилно негативних последица по ентитет у зависности од мере извесности дешавања одређеног модела друштвених, природних или технолошких процеса, као и степена рањивости ентитета одређеног преко јачине испољавања угрожавајућих фактора и/или потенцијала угрожавајућег ентитета да прошири могућности којима би искористио рањивост угроженог ентитета и нанео му штету, губитак или га уништио, односно у зависности од мере поседовања капацитета, квалитета и/или специфичних способности угроженог ентитета потребних за предузимање адекватних противмера. Безбедносни ризик, дакле, обухвата природне процесе одређеног обима, интензитета и рушилачког карактера, техничко-технолошке деструктивне догађаје, као и друштвене процесе и околности које се региструју унутар или у окружењу ентитета које указују на могућност да њихов развој негативно утиче на стабилност и/или остваривање његових функција, односно постојање друштвених и политичких снага одређеног карактера и циљева деловања које имају способност да значајније угрозе одређени ентитет или његов део.

Безбедносну претњу чини склоп релативно предвидљивих / одредивих друштвених околности и процеса са карактеристичним обликом испољавања (временски и просторно одређено стање, процес или тренд, успостављене везе и односи), и/или постојање неинституционализованих снага или институционализованих ентитета које карактерише вољни моменат (мотиви и намере) или специфични начин и циљ њиховог деловања – а у случају природних околности и техничко-технолошких процеса непосредност угрожавајућих последица одређених природним законима, односно нужност негативних последица узрокованих кршењем техничких процедура – који се од стране угроженог друштвеног или политичког ентитета (локалног, државног или међудржавног) опажају као *фактор или уобличен склоп фактора који поседују потенцијале и/или способност да негативно утичу на интегритет и/или идентитет, структуру ентитета и/или његове делове, особености, интересе или кључне вредности,*

или угрожавају остваривање његових (правним системом, другим правилима и/или техничких процедурама дефинисаних) функција – чињењем штете до границе његовог опстојања.

Напоменимо, безбедносна претња се често, под утицајем англосаксонске традиције и науке, одређује као намера да се нанесе штета, да се повреди, уништи или казни – те у свом појму нужно обухвата субјекта угрожавања и његову сврховиту делатност операционализовану преко различитих модалитета ка постизању неких од наведених циљева. Аутор овог радња, на супрот, не сматра да је субјективни, вољни, посебно телеолошки елемент нужен за одређење појма безбедносна претња, мада може бити њен суштински елемент (уистину, у специфичним безбедносним претњама може бити нужен елемент)¹². Са друге стране, на нашу процену ризика (несигурности штетних последица), за знање које смањује неизвесност о томе да ли ће се десити догађај или отпочети процес који може угрозити безбедност не ретко зависи (не само од наше способности да на прави начин обрадимо информације, превладамо несавршеност људског знања) од утицаја субјективног фактора који утиче на могућност да тачно предвиђамо (нпр. бомбаши самоубице), и тиме нашу немогућност да у потпуности контролишемо чак и за нас битне аспекте стварности.

Анализа миграцне кризе у научним изворима на српском језику

Анализирајући масовна миграциона кретања према Европи и њену реакцију Симеуновић (Simeunović, 2015:1) „закључује да су миграције безбедносни

¹² Када замислимо ерупцију вулкана или епидемију колере (уколико се она не схвати као модус примене биолошког оружја, а то свакако не мора бити) закључујемо да су наведени догађаји директна и изражена опасност по људе (и имовину). Телелошки елемент овде не пружа одговоре. Уколико наведене догађаје не означимо као претњу, онда не признајемо да претња има објективну димензију, или чак не признамо нужност природних закона. Или када, управо у проблемским оквирима овог рада, замислимо 800 000 миграната који насилно прелазе границу Р. Србије ко може тврдити да тај догађај не би био претња, и то врло озбиљна претња безбедности. Покрет толиког броја миграната је претња по себи, овде чак и није битно да ли га је иницирала зла намера (уколико изузмемо терористе – и тада не можемо тврдити за све – њихово настојање да пређу границу Р. Србије имало би други основни мотив, да се домогну Западу). Или да се упитамо може ли Човек да усмерава и контролише целокупну стварност, да избегне непредвидљиве као и да предвиди и отклони нежељене последице свих својих одлука. Или да тврдимо да постоје идентичне / истоврсне закономерности у друштвеним и психолошким процесима. Утицаја англосаксонске традиције у одређењу претње као зле намере, да приметимо, свесни су и други аутори, рецимо Пић, 2013:46-48, који критикују такво поимање безбедносне претње. Наравно, уколико се хоће мерити само степен утицаја субјективне компоненте на објективну стварност онда елемент намере у одређењу претњи има смисла и основе. Аутор овог рада је свестан и да је нужно да наука у Србији прати преовлађујући глобални безбедносни дискурс. Међутим, значење које предлаже не може се једноставно одбацити уз тврдњу да се значење речи претња исцрпљује / своди на намеру, пошто значење енглеске речи *threat* подразумева и објективне околности. Према Dictionary.com Unabridged, Based on the Random House Dictionary, © Random House, Inc. 2017., <http://www.dictionary.com/browse/threat> (10.08.2017): „noun 1. a declaration of an intention or determination to inflict punishment, injury, etc., in retaliation for, or conditionally upon, some action or course; menace: *He confessed under the threat of imprisonment.* 2. an indication or warning of probable trouble: *The threat of a storm was in the air.* 3. a person or thing that threatens“.

изазов и за Србију, и то не само у погледу увећања опасности од тероризма, него и због могућности избијања регионалних конфликта“ и указује на више политичких и безбедносних изазова и ризика које носе: „Кријумчарење миграната и трговина људима постају масовно кривично дело у земљама такозване прве мигрантске дестинације, а уједно и извор огромних нелегалних и неопорезивих прихода.“ (Ibidem, 2015:6); „... опасност која нараста је опасност од исламистичког тероризма будући да је огроман проценат миграната муслиманске вероисповести. Међутим, ствари не стоје баш тако просто. Будућност која нас чека у Европи свакако ће бити обележена порастом исламистичког екстремизма, али његов пораст ће бити праћен једном другом врстом екстремизма, а то је десничарски, који ће све више бити реактивне природе у односу на миграције које ће му истовремено бити и мета и замајац“, док „Онај ко је третиран као грађанин другог реда не може се лако интегрисати све и ако хоће, па је природно да се затвара у своје окружење са осећањем фрустрације коју носи чак и трећа генерација миграната“ (Ibidem, 2015:7) итд¹³.

Разматрајући безбедносне ризике миграција Мијалковић и Петровић (Mijalković, Petrović, 2016 :3) сматрају да је „На првом месту, евидентна (је) веза савремених миграција са организованим криминалом“¹⁴, али да „масовне миграције доводе и до повећања обима и разноврсности криминала свих врста“ (Ibidem, 2016:7). Са правом истичу: „масовне миграције изазвале су бројне полемике, дискусије и конфронтације у националним политичким структурама и у структурама међународних организација. Последица тога било је нарушавање националног и међународног политичког јединства, које се имплицира и на националну безбедност“ (Ibidem, 2016:6)¹⁵.

¹³ Моруће је да ће исходи појединих корака ЕУ тек бити видљиви: „Најновија аномалија је одлука Уније да се сви мигранти који нису из Авганистана, Ирака или Сирије прогласе за економске мигранте, чиме се одабиром земље порекла врши дискриминација и нарушава право миграната да као појединци приступе азилним процедурама ... Све је гласнија идеја да се неке земље западног Балкана претворе у акумулационо мигрантско језеро у које би се сливала река миграната, а који би потом били пропуштани у ЕУ сходно њеним могућностима и потребама“ (Симеуновић, 2015:4,9). Да додамо констатацију, Радишић и сарадници (Radišić, Pejić, Bekto, и: Kovačević, 2015:68): „На путу преко Балкана мигранти су легални избеглички статус на тлу Европе стекли први пут тек у Србији. Пошто је мигрантима на својој територији легализовала статус, она ће бити дужна да се бави и питањем изручења евентуално кривично одговорних међу овим лицима. Међутим, ако мигранти нису кривично одговорни, мораће да их прихвати у случају ускраћивања или отказивања уточишта у земљама ЕУ ка којима се „пробијају“. Сентиментални став српске Владе према мигрантима је нестао чим је портпаролка Европске комисије Наташа Берто изјавила да ће ЕУ по основу споразума о реадмисији вратити у Србију мигранте који не буду добили уточиште у земљама ЕУ“.

¹⁴ Мијалковић и Петровић (Mijalković, Petrović, 2016:3): „... Тако је посредовање у илегалном пребацивању преко државних граница и илегалном довођењу до страних држава лица која немају визе за улазак, рад и боравак странаца, постало један од најunosнијих видова „криминалне бизниса“... Истовремено, део (потенцијалних) миграната бива увучен у „транснционалне мреже“ трговине људима, када постају „роба којом се тргује и која се бескрупулозно експлоатише“. Препродаја људи, посредовање у илегалном усвајању деце, принудно склапање бракова, трговина људским органима и деловима тела, сексуално и радно експлоатисање, принуда на вршење криминалних радњи и на учешће у оружаном сукобима извори су баснословних зарада“.

¹⁵ Даље констатације Мијалковића и Петровића (2016:8-9) да „масовне миграције доводе и до нарушавања јавног реда и мира у већем обиму“ (сукоба између имиграната и полиције; сукоба

Лалић и сарадници (Lalić, Đurić, Lipovac, u: Kovačević, 2015) истичу „да је избјегличка криза адекватан термин“ (пошто „скривена значења скрећу са правих узрока кретања становништва, стављајући акценат на економске разлоге, а не на стварне“), а да „се може сагледавати кроз свих пет нивоа безбједности: ниво људске, социјеталне, националне, регионалне и међународне безбједности“ и да „обухвата пријетње у свих седам подручја на којима се базира концепт људске безбједности“ (мисле на економску безбедност, безбедност хране, безбедност здравља, еколошку безбедност, лична безбедност, безбедност друштвених заједница и политичка безбедност – према УНДП 1994). Што се тиче угрожавања националне безбедности идентификују следеће облике: „а) пораст нетолеранције, екстремизма и насиља б) друштвена дезорганизација у критичним подручјима ц) криминалне активности, као и д) економске пријетње. Масован прилив расно, етнички и вјерски хетерогеног становништва представља велики изазов за националну државу и из те перспективе представља пријетњу њеном статусу и снази... Расне, етничке, језичке и друге културне разлике стварају идентитетске тензије, чиме веома отежавају интеграцију избјеглица, и са друге стране, код усељеника се ствара пркос чиме истичу разлике и приказују се другачијим него што то стварно јесу... У култури одбијања и неприлагођавања избјеглице могу потражити уточиште и заштиту радикалних исламских центара“ (Ibidem, 2015:59-60)¹⁶.

Радишић и сарадници (Radišić, Pejić, Bekto, u: Kovačević, 2015:67) истичу: „Као грађани једне државе који се селе да живе и раде у другој држави, мигранти очевидно представљају изазов традиционалним појмовима припадности држави, значењу националности и грађанства и правима и дужностима грађана према држави. Миграције могу да постану претња друштвеној кохезији и стабилности ако се мигранти доживе као економско бремене. Перцепција миграната као оних који зависе од државе благостања или су толико бројни и сиромашни да оптерећују локалне ресурсе у становању, образовању, здравственој заштити и транспорту може да доведе до угрожености и непријатељства. Мигранти се такође код неких доживљавају као криминалци и преносиоци заразних болести. У прилог томе иде бахато понашање, агресивност и туче, лоша хигијена и онечишћавање животне средине бацањем отпадака...“.

између антивадних демонстраната и полиције; сукоба између антиимиграната и полиције; „сукоба између фашиста, који протестују против имиграната, и антифашиста, који примарно протестују против фашиста, а тек секундарно у корист имиграната“) дају основе за извођење аналогија и констатовање безбедносних ризика, мада се они по Р. Србију за сада не чине извесним.

¹⁶ Лалић и сарадници (2015:60) потом констатују: „Наредни аспект угрожавања националне безбједности односи се на друштвену дезорганизацију у критичним подручјима, прекид саобраћаја, блокаду граничних прелаза, нарушавање јавног реда и мира у већем обиму, сукобе полиције и избјеглица. Различите криминалне активности такође се могу довести у везу са избјегличком кризом. Доминантан проблем је кријумчарење људима. Илегални преласци преко државне границе представљају повреду државног суверенитета јер доводе у питање способност државе да успоставе контролу над својом територијом (Vietti & Scribner, 2013)... Поред кријумчарења људи могуће су злоупотребе лажног идентитета, кријумчарење дроге, оружја, културних добара из земаља које су захваћене оружаним сукобом попут Ирака или Сирије, трговина људима...“.

Посебан сегмент је јавни и медијски дискурс о мигрантској кризи у ЕУ и миграционим кретањима преко Србије. Да прво напоменемо да је Патреску (PĂTRAȘCU, 2016: Conclusions) анализирао претежно негативне дискурзивне конструкције (метафоре и слике) имиграната у европским медијима, полазећи од претпоставке да су непријатељство и недостатак саосећања превладавајући ставови, те и закључила да медији, поготово британски, имају уочљиво негативан став према имигрантима, уз исказивање неповерења и страха. Мада медији, укључујући неке од штампаних, унеколико мењају дискурс и интегришу позитивније и саосећајније погледе према имигрантима, избеглицама и азилантима, уз опаску да је промена перспективе последица повећања броја миграната у Европи и сиријске избегличке кризе.

Арацки (2016:46) излаже резултате анализе садржаја српских листова Политике, Новости, Блица, Данаса, Курира и Информера у периоду од септембра 2015. до фебруара 2016. године, и констатује да је већина „прилога урађена уз коришћење стереотипа и предрасуда, да су једним делом текстови били препуни незнања, веома често сензационалистички“. Од значаја су и констатације:

- „Терминолошке неусклађености основних појмова који се користе за означавање људи на тзв. Балканској рути, има и у домаћој, али и у јавностима западних држава. Тиме се директно утиче на стварање безбедносне конфузије, што је у кризним ситуацијама опасно по стабилност укупног система... Несумњиво је да је појам мигрант безличан, да је неодређен, па се тако прикрива чињеница да имамо проблем са великим приливом избеглица. Посматрано из угла међународног права огромна већина ових људи морала би бити означена као избеглице, јер, то је и УНХЦР потврдио, чак 95 одсто њих долази са ратом захваћених подручја“ (Ibidem, 2016:47);
- „Проблем је што у кризним ситуацијама нејасна појмовна категорија лако може бити политизована, па тако део екстремније оријентисаних медија, може користити појам „економски мигранти“, са акцентом на то да таласи људи стижу у Европу због посла или економских бенефиција, чиме расту ксенофобија и ризик од нових сучељавања“ (Ibidem, 2016:48);
- „Теза ксенофобичног дискурса углавном се базира на идеји о намерном разарању културног идентитета планским насељавањем исламског становништва ради даље исламизације Европе. Други аспект ксенофобичног дискурса везан је за повећање ризика и претњи од терористичких напада у Европи, јер је у том великом броју миграната и одређени број терориста са намером да врше терористичке акте“ (Ibidem, 2016:49);
- „У ксенофобични дискур уклапа се и теза о могућности „да ће странци одузети радна места домаћем становништву“ (Ibidem, 2016:51)“.

Међутим, није циљ компилирати цитирани, иначе врло интересантан и упутан текст Арацког, већ указати на назначене ризике (али/или позитивне исходе) комуникационих механизма на јавној сцени¹⁷.

¹⁷ Блиске су констатације, Јевтовић и Бајић (2016-30,38, 42) који такође излажу резултате истраживања: „Истраживање указује на комуникацијски манихеизам у којем таблонди форсирају сензационалистички и ксенофобични дискурс заснован на страху од придошлица, док се на другој страни акценат ставља на хуманост, најчешће у односу према мигрантима у Србији ...

Ризик од тероризма и миграције према ЕУ

Лалић и сарадници (2015:59-60) оцењују: „Што се тиче прилива избјеглица и терористичких пријетњи с тим у вези, од почетка ескалације кризе у медијима се појављују бројни чланци о повећаној терористичкој пријетњи. *Такве тврдње су дискутабилне* (подвукао аутор овог чланка) и морају се посматрати критички имајући у виду модус операнди терористичких група. Терористичке пријетње свакако постоје, међутим избјегличка криза не утиче значајно на повећан ниво пријетње“. За основаност тврдње стављене у курзив можемо за почетак цитирати Радишић и сарадници (2015:69): „Подаци безбедносних служби указују да се међу мигрантима налазе хиљаде бораца ИСИЛ-а и других исламских милитантних група који би на територији ЕУ постали „терористи спавачи“ који чекају тренутак да се активирају и изврше терористичке нападе...“. Међутим, елементи за процену, колико год указују на ризик од тероризма, нију једносмерни. Ђурђевић и Вуковић (2016:221) истичу: „Заједничке одлике насилне радикализације младих која води у тероризам су следеће: радикализација се добро развија у окружењу где је раширен осећај неправде, искључености и понижења (реалног или опаженог) међу лицима које терористи тврде да представљају; она се увек одвија на раскрсници социјалног окружења које је подстиче и индивидуалних путања ка већој милитантности; терористичко насиље (и посебно самоубилачки бомбашки напади) је на крају широког репертоара могућих радикалних израза и само мали број радикализованих лица постају терористички екстремисти. Не постоји један корен за радикализацију који води ка тероризму, већ њеном настанку може допринети већи број фактора, док се фактори „окидачи“ разликују с обзиром на индивидуално искуство и личне путеве развоја ... У разумевању тих фактора свакако је значајна анализа социјалног окружења, као и публикација и других материјала који се обично могу пронаћи код лица која су испољила екстремно насиље“.¹⁸

Павлићевић (2016:67-68) „истиче да се питање интеграције имиграционе популације (како оне домицилне, тако и имиграционих скупина које чекају на

површно, форматирано, сензационалистичко и спиновано представљање мигрантске кризе у дневној штампи Србије помаже ширењу стереотипа о месту миграната у друштву, али и отежава њихову стварну интеграцију у концепт грађанске заједнице ... Реторика таблоидних медија на специфичан начин хиперболизује укупну ситуацију, па појмови као што су „драма“, „надирање“, „претња“, „инвазија“, „катастрофа“, „хаос“ и слични подижу тензије и атмосферу конфликтности, иако је у стварности ситуација под контролом ... можемо констатовати како је мигрантска заједница у Србији добро прихваћена, више као страдалник на пропутавању ка замишљеном циљу, а мање као група која би требала да се трајно интегрише на овим просторима!“.

¹⁸ Ђурђевић и Вуковић (2016:224-225): „Неспорно да постоји опасност да се миграције искористе за кретање терориста, тачније за њихов долазак у неку од држава ЕУ. Међутим, Европол је указао да до сада не постоје конкретни докази да терористи систематски користе кретање избеглица да незапажено уђу на подручје Европе. Истовремено се истиче да... је идентификован и изванредан број других сумњивих случајева... питање миграција може остати у друштвеном фокусу у дужем временском периоду. Активности десничарских организација могу додатно отежати инклузију избеглица и допринети да они буду подложнији радикализацији од стране екстремиста... Са друге стране, треба имати у виду и могућност да ће се један број екстремиста који су држављани неке од чланица ЕУ, који се тренутно налази у Сирији, вратити и своје активности усмерити на изградњу терористичких ћелија на подручју ЕУ, регрутацију нових чланова и вршење терористичких напада“.

границама ЕУ) исказује као једно од централних питања у свим проблемским оквирима јавне дебате о њеном карактеру (посебно о претпостављеним опасностима које носи), њеном статусу, као и о мерама које треба применити, модификовати или осмислити, те о целокупном односу према њој. Питање формулације и (начина и обима) имплементације мера је најшире уоквирено односом имиграционе популације према јавно исказаним ставовима поводом могућности и степена њене интеграције (укључујући и радикално деловање, конфликтна догађања, инцидентне ситуације, посебно криминогене акте појединаца који јој припадају). Другачије исказано, формулација мера према имиграционој популацији узрокована је и односом имиграције према (не само официјелним) захтевима везаним за процес интеграције који пред њу поставља друштво у које доспева. Позивање на право да се емигрира или затражи азил, а уз неспремност да се прихвате основни културолошки обрасци новог социјалног окружења није део решења. Интеграција има своје лимите који се исказују на обе стране континуума који у многим аспектима просторно, политички, верски и културолошки раздвајају друштва из којих се долази и у која се долази. Дужи временски период, уз друге позитивне предуслове (посебно културолошке), потребан је да се интеграција оствари у обострано прихватљивом модусу“.

Са аспекта теорије ризика можемо истаћи:

- Поставка Авена и Гвикема (Aven and Guikema, 2015: 2163-2164) је да „концепт терористичког ризика и његово мерења треба да се односе на претње, нападе, последице тих претњи и напада, и неизвесности“ што „значи да се анализа ризика од тероризма мора бавити терористичким намерама и циљевима који су у основи избора терористичких претњи и напада. Слично, концептуализација ризика у било којој области или пољу мора се бавити неизвесношћу у основним појмовима - на пример, као резултат незнања када ће доћи до напада и коју форму ће имати“;
- Такође да „(4) Концепт ризика од тероризма и његово мерење не би требало да се заснива на вредностним пресудама“ (Ibidem, 2015: 2164);
- „Ризик од тероризма је комбинација будућег појављивања претње-напада (С) - последица (П) сценарија и пратеће неизвесности (У) (Која ће се претња десити? Шта ће бити одговор одбране? Какав ће бити одговор потенцијалних нападача? Хоће ли се десити напад? Који напад ће се догодити када и како, и какве ће последице бити у случају напада?) Појављивање претња-напад последица сценарија може значити, на пример, да се напад догађа без претње, да је претња истакнута, а напад није резултат, или да је претња истакнута и да се напад изводи са неким озбиљним поседицама. Сада, погледај у будућност у којој не знамо који ће се сценарио реализовати. Пред нама је ризик од тероризма“ (Ibidem, 2015:2169);
- Коцак (Коџак, 2012:88) развија матрицу за процену претњи различитих терористичких организација и излаже следеће индикаторе:
 - „Намера је, у овој студији, идентификована кроз четири нивоа насиља, од ниског до високог: (1) напади на имовину; (2) ограничени напади на специфичне циљеве; (3) напади на инсталације и објекте; (4) неограничени напади; и (5) масовна несрећа напади“ и „Индикатори способности су, у овој студији, идентификовани на пет нивоа, од ниске до високе: (1) коришћење домаћег оружја са једноставно доступним материјалима; (2) успешно спровођење терористичких аката који указују на квалитет планирања и учинка, као могућност употребе комерцијалног оружја;

(3) извршење акција које захтевају детаљан обавјештајни рад, планирање и координацију; (4) војна обука у логорима лоцираним у иностранству; и (5) вођење герилског рата против безбедносних снага“ (Ibidem, 2012:89).

Коцак излаже *Q methodology* тј. *Q* техника (*Q* сортирање) омогућила је сакупљање података о карактеристикама специфичних терористичких организација које одражавају акумулирана противтерористичка знања и знања стручњака за тероризма и терористичке организације¹⁹. Наиме, анализа ризика од тероризма је врло комплексно питање, и није препоручљиво олако давати оцене, процене и прогнозе. На анализу и процену утичу врло непредвидљиви фактори, Павлићевић (Pavličević, 2015:39-40) указује на поједине:

„Значај индивидуалности у разматрању аспекта рационалности у феномену тероризма уочљив је у анализи стратегије Европске уније на супротстављању радикализацији (*Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism*) – када се она дефинише саставним делом и надоградњом КТ политике Уније. У једној ЕУ безбедносној студији²⁰ се упућује да радикално понашање узрокује комбинација индивидуалних и друштвених фактора, да спољни фактори могу створити окружење у којем је радикализују појединаца јача али да њихов утицај не треба бити прецењен. Закључује се да су се креатори политике прејак фокусирали на проналажење узрока радикализације у спољним факторима, као што су политички и економски услови, а да ова процена важи и за ЕУ јер у стратегији скоро не спомиње решавање узрока радикализације на индивидуалном нивоу. Констатује се да психолошки узроци радикализације нису поменути у стратегији ЕУ, они се не третирају мерама противрадикализације. Полазећи од оцене да се радикали не уклапају у одређени психолошки профил указује се да се ЕУ концепт заснива на томе да „одлука да се укључе у тероризам разликује од особе до особе, иако су мотиви иза таквих одлука често слични (ЕС, 2005)“. Поред тога, документи не разрађују смернице које имају за циљ да се утиче на психолошке варијабле које могу да допринесу радикализацији, што је (примећује се) веома тешко, али да би ЕУ могла да инвестира у повећање знања о утицају психолошких карактеристика на радикализацију. На индивидуалном нивоу одлуке се у великој мери заснивају на личним искуствима која утичу на то како људи реагују на своју социјалну средину и могу да доведу до радикализације али се – мада ЕУ истиче централну улогу појединих мотива у процесу радикализације – психолошке карактеристике и лична искустава као истакнути узроци не помињу у вези стратегије (контра)радикализације. Констатује се:

„7.4.3. Рационалност

Појединци се радикализују због разних разлога, од којих су неки више свесни од других. Примери намера са којима су се људи прикључили радикалној групи ук-

¹⁹ О комплексности индикатора говори чињеница да је наведено њих 80.

²⁰ Павлићевић упућује на: The EU Counterradicalization Strategy: Evaluating EU policies concerning causes of radicalization, *Transnational terrorism, Security & the Rule of Law*, Workpackage 4, objective 6, May 2008, <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/EU%20Counterradicalization%20Strategy.pdf>, 10.03.2015.

ључују авантуризам, добављање специфичног идентитета, или идеолошке мотивације. Отуда, поставља се питање да ли је радикализам производ рационалног избора. Аутори *objective five* тврде да је радикализација обично постепен процес, и отуда стање ума, пре него оруђе употребљено да се постигне одређени циљ. У својим стратегијама, ЕУ указује да појединци морају направити 'практичне кораке' да би узели учешће у тероризму, и да је 'одлука да се узме учешће у тероризму одлука појединца' (2005). Како год, упркос нагласку који је стављен на улогу појединца у радикализацији и тероризму, нема помена рационалног избора као разлога за радикализам у овим стратегијама. Наравно овај фактор је повезан са другим типовима узрока на спољном плану, као што су политички, економски и културни разлози“ ...“²¹.

Са питањем рационалности повезан је проблем тзв. Lone-wolf terrorism. COT Instituut voor Veiligheids-en Crisismanagement (2007) у својој студији случаја излаже неке од кључних поставки за процену ризика од овог специфичног облика насиља, када терористичке акте чини лице које „ (А) који оперишу самостално; (Б) који не припадају организованој терористичкој групи или мрежи; (Ц) који делују без директног утицаја лидера или хијерархије; (Д) чије тактике и методе замишља и усмерава појединац без непосредне команде или усмеравања“ (Ibidem, 2007:6). У студији се (Ibidem, 2007:9) излаже оквир истраживања овог феномена, који обухвата и кључна питања која су кључна и за анализу ризика и адекватно дефинисање противтерористичких мера, рецимо:

- „Шта је порекло индивидуалног тероризма? • Да ли је било промена мотивације и / или тактике током времена? Шта мотивише појединца терористу? Која је сврха напада? ... • Под којим друштвеним и психолошким околностима раде ове особе да се укључе у терористичке активности?
- Како се људи усредсређују на тероризам? Како треба разумети процесе радикализације? Које су везе између појединца терористе и других терористичких субјеката, организација, мрежа и идеологија, друштвених покрета или политичких странака? Које су главне мете Lone-wolf terrorism?...“.

Допринос контури модела и закључак

Бериша и Ракић (2016) су, на основу отворених извора насталих поводом мигрантске кризе на Балкану студијом случаја Републике Србије (уз ограду

²¹ Павлићевић (2015:64-65) такође истиче: „... од важности је да ли терориста одлучује у условима извесности или неизвесности (промењивих варијабли у политичком окружењу и систему), посебно да ли може претпоставити крај игре – предвидети користи свог деловања – на шта контратерористичка политика може утицати. Повезано са следећим:

У економској теорији се тврди да се теорија некооперативних игара заснива на две, како се то обично каже, 'херојске хипотезе' (Mailath, 1998). Прва је о максимизирајућем понашању рационалних субјеката одлучивања ('играча'), а друга о конзистентности – претпоставља се да су очекивања сваког играча о акцијама и понашању других играча не само коректна него и постојана. Стога, примењивост теорије некооперативних игара у анализама конкретних проблема зависи од тога да ли су у датој ситуацији ове претпоставке смислене или нису. Унутар саме теорије одлучивања претпоставка оптимизације као начин рационалног индивидуалног избора такође је преиспитивана. На пример, на који начин у околностима неизвесности (без обзира на то о којој врсти неизвесности је реч) дефинисати рационално понашање појединца?“.

због непотпуности/недоступности података), сагледавали начин на који мигрантска криза утиче на безбедност и могућа решења за управљање евентуалним мигрантским кризама, односно „представљени резултати имали су за циљ да се изврши безбедносна процена мигрантске кризе и њен утицај на безбедност Републике Србије, изврши SWOT анализа, понуде могући сценарији и дође до решења кризе“²². Притом: „Приступ израде безбедносне процене имао је за полазиште стратегијску ситуацију засновану на анализи, безбедносног окружења, идентификацији изазова, ризика и претњи по безбедност РС, основна стратегијско-доктринарна документа и основна планска документа“ (Ibidem, 2016:39).

Ново и по броју значајно миграционо ткиво у друштву и држави законмерно рађа проблеме, покреће потребу решавања краткорочних а потом и дугорочних одговора, као и нужност успостављања адекватних политичких и економских механизма. Миграциони корпус не покреће само спољнополитичка питања (до могуће напетости у односима са суседним земљама; поштовања међународних обавеза и хуманитарног права; проблем поштовања алокационих механизма, тачније захтева; јавља се и проблем изградње или бар очувања меке моћи државе у међународном окружењу) и питања у сфери економије (буџетског оптерећења²³), проблеми и одговори се тичу социјалне и образовне политике²⁴, као и здравствене политике²⁵.

Ново миграционо ткиво може да се перципира и као претња социјалном идентитету од стране домицилне популације. Безбедносни ризици који се могу јавити по том основу могу бити латентни, али и еруптивни.

Мијалковић и Петровић (2016:7-8) констатују: „Међутим, масовно насељавање миграната можда и не утиче на демографску структуру на националном нивоу, али може значајно да је промени у локалном, па и у регионалном окружењу, уколико се имигранти систематски смештају на одређеним геопросторима. Таквим потезима значајно се мења демографска структура становништва, што може да доведе до сукоба на бази географског, етничког и верског идентитета. У таквим околностима развијају се расизам и ксенофобија, не

²² Бериша и Ракић (2016:43): „SWOT анализа је извршена за следеће изазове, ризике и претње безбедности: (1) Пљачке, немири и испољавање незадовољства према органима власти и појединачни инциденти; (2) Организовани криминал, трговина људима; нелегална трговина оружјем и шверц; (3) Економска и социјална претња националној безбедности; (4) Опасности повезане са појављивањем и ширењем инфективних болести код људи и (5) Интензивирање деловања десничарских екстремистичких и терористичких група“.

²³ Мијалковић и Петровић (2016:6): „Последице масовних миграција су и дестабилизација постојећих националних тржишта рада, због масовног прилива нове радне снаге. Истовремено, развијају се и нова тзв. црна тржишта рада, што дестабилизује легално тржиште рада, јавне финансије и државни буџет, али и „угрожава постојећа црна тржишта рада“. Ово друго озбиљно подстиче сукобе организованих криминалних група због превласти над црним тржиштима рада...“. Приметимо, што може бити озбиљнији политичко-безбедносни проблем, ствара се и основа и ризик социјалних конфликта.

²⁴ Ради илустрације тврдње наводимо: Pablo la Porte, Education of Second Generation Immigrants in Spain: The Quest for Identity and Paths for Integration, *Migracijske i etničke teme* 20 (2004), 1: 51–62.

²⁵ Као илустрација везе јавног здравља и миграције, а у контексту миграционе кризе, видети рецимо: Krcmery V. (2016), Infectious diseases in refugees and migrants during the European Migrant Crisis 2015, 17th International Congress on Infectious Diseases / *International Journal of Infectious Diseases* 45S, p. 57.

толико због страха од присуства и утицаја различитих идентитета, већ због нарастајућег, а некада и (не)оправданог страха од незапослености“. Овде указујемо на разматрања Пенева и Предојевић-Деспић о просторним аспектима емиграције – три кључне емиграционе зоне у Србији: „У Србији су веома изражене територијалне разлике у погледу удела лица на раду или боравку у иностранству... Према броју лица у иностранству, као и према њиховом уделу у укупном становништву (у земљи и иностранству)... Зона 1 (14 општина у централноисточном делу Србије) је традиционално емиграционо подручје с барем двоструко већим учешћем становништва у иностранству од просека за Србију. Зона 2 (општине Бујановац и Прешево на југу Србије) је подручје где је удео становништва у иностранству још 1981. и 1991. био приметно виши од републичког просека. Зона 3 (пет санџачких општина) се тек током 1990-их прикључила изразито емиграционим подручјима... За све три зоне је карактеристично да се земље дестинације битно не разликују с обзиром на дужину боравка у иностранству што указује да нови мигранти углавном одлазе тамо где су већ формиране мигрантске мреже. Међутим, разлике по зонама у структури емиграната по националности су битно наглашене. У зонама 2 и 3, припадници локалне већинске етничке заједнице били су знатно више укључени у спољне миграције од "локалних" Срба, што упућује на важност политичког аспекта тог питања, али не само приликом доношења индивидуалних одлука да се оде из Србије, већ и приликом одлучивања имиграционих власти земаља пријема“ (Penev, Predojević-Despić, 2012:35).

Са претходним у вези, читамо о насељима „без будућности“, „екстремном демографском урушавању“, „алармантном стању демографске репродукције“, процесима депопулације сеоског становништва, готово испражњеним пограничним областима Југоисточне Србије (види ближе: Митровић, 2011). Перцепција ризика по националну безбедност постоји.

Оцењивање перспектива једног друштва и државе, као ни давање основа за кохерентну, промишљену и ефективну политику, не може се свести на анализу и процену безбедносних ризика, факторе, индексе и скале ризика. Међутим, и када је у питању проблем имиграције, када се она идентификује као безбедносни ризик (евентуално потом јасна претња), захтеви развоја кохерентне политике, и посебно безбедносне стратегије, подразумевају анализу ризика које носи, односно: утврђивање узрока и извора ризика, дефинисање утицаја – проблема које покреће, односно уочавање позитивних и констатовање одрживих негативних импута по стабилност друштва и политичког система. Одређивање оквира унутрашње-политичких, спољно-политичких, економских, социјалних и културних, свакако безбедносних аспеката које покрива такав комплексан феномен и процес као што је миграција обухвата и неопходност утврђивања прихватљиве мере несигурности коју може да узрокује. Посебно уколико се због карактера и/или бројности миграциона група испоји као уочљиво специфичан и нов елемент у социјалном ткиву, у перспективи као средство политичке манипулације и притиска (и то не само медијског, преко ксенофобичног дискурса и/или дискурса хуманитарне катастрофе), најзад, у даљој перспективи, и као активан фактор на политичком милеу. Закључује се да је неопходно усагласити јавне политике које би третирале положај и перспективе нове имиграционе популације у Србији.

Литература:

1. Aven Terje and Guikema Seth, On the Concept and Definition of Terrorism Risk, *Risk Analysis*, Vol. 35, No. 12, pp. 2162-2171, 2015
2. Aracki Zoran, Medijski diskurs izbeglištva, *Kultura polisa*, god. XIII, br. 31, str. 45-55, 2016
3. Ben-Ari Adital and Or-Chen Keren, Integrating competing conceptions of risk: A call for future direction of research, *Journal of Risk Research*, Vol. 12, No. 6, 865-877, September 2009
4. Beriša Hatidža, Rakić Mile, Migrantska kriza – studija slučaja Republike Srbije, *Kultura polisa*, br. 30, god. XIII, str. 35-60, 2016
5. COT Instituut voor Veiligheids-en Crisismanagement. (2007), Lone-wolf terrorism. Case study for Work Package 3 “Citizens and governance in a knowledge-based society”, TTSRL, <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/Lone-Wolf%20Terrorism.pdf>, 08.09.2013.
6. Greenberg *et al.*, Ten Most Important Accomplishments in Risk Analysis, 1980-2010, *Risk Analysis*, Vol. 32, No. 5, pp. 771-781, 2012
7. Despotović Ljubiša, Geopolitički i demografski aspekti aktuelne migrantske krize, *Kultura polisa*, god. XIII, br. 31, str. 11-28, 2016
8. Đurđević Zoran, Vuković Slaviša, Migrantska kriza i teroristička pretnja, *Srpska politička misao*, broj 4, godina HHIII, vol. 54., str. 217-232, 2016
9. Hansson Ove Sven and Terje Aven, Is Risk Analysis Scientific?, *Risk Analysis*, Vol. 34, No. 7, pp. 1173-1183, 2014
10. Ilić Predrag, Bezbednosni izazovi, rizici i pretnje ili činioци угрожавања безбедности, *Pravne teme*, Godina 1, Broj 2, str. 52-61, 2013
11. Jevtović Zoran B., Bajić Predrag Đ., Migrantska kriza u ogledalu srpske dnevne štampe, *Kultura polisa*, god. XIII, br. 31, str. 29-43, 2016
12. Koçak Murat, Threat assessment of terrorist organizations: the application of Q methodology, *Journal of Risk Research*, Vol. 15, No. 1, 85-105, January 2012
13. Lalić Velibor, Đurić Slađana, Lipovac Milan, Izbjeglička ili migrantska kriza u Evropi – bezbjednosne implikacije i izazovi, u: *Rizici i bezbjednosne prijetnje: Zbornik radova [Međunarodni naučni skup Rizici, izazovi i bezbjednosne prijetnje sa težištem na Republici Srpsku i Bosnu i Hercegovin, Banja Luka 10-11.12.2015. godina]*, priredio Braco Kovačević, Banja Luka, 2015
14. Mijalković Saša, Petrović Ivan, Bezbednosni rizici savremenih migracija, *Nauka, bezbednost, policija*, vol. 21, br. 2, str. 1-18, 2016
15. Pavličević Predrag D., Migrantska kriza: evropsko javno mnjenje i proces integracije imigracione populacije, *Kultura polisa*, god. XIII, br. 31, str. 57-70, 2016
16. Pavličević Predrag, Rationality in the phenomenon of terrorism and counterterrorism strategy, *Nauka i društvo*, str. 31-70, 1/ (leto) 2015
17. PĂTRAȘCU Cristina, REFUGEE REPRESENTATIONS ACROSS EUROPEAN MEDIA: DISCURSIVE CONSTRUCTIONS OF IMMIGRATION, PUBLIC ADMINISTRATION & REGIONAL STUDIES, 8th Year, No. 2 (16) – 2016, Galati University Press, ISSN 2065 - 1759, [http://www.pars.fsjsp.ugal.ro/pdf/2-2015/2\(16\)2015-11.pdf](http://www.pars.fsjsp.ugal.ro/pdf/2-2015/2(16)2015-11.pdf) (25.07.2017.)
18. Penev Goran, Predojević-Despić Jelena, Prostorni aspekti emigracije iz Srbije. Tri "vrucе" emigracione zone, *Stanovništvo* 2, str. 35-64, 2012
19. Predojević-Despić Jelena, Migrantske mreže: nezaobilazna perspektiva u proučavanju savremenih međunarodnih migracija, *Sociološki pregled*, vol. XLIII, no. 2, str. 209-229, 2009

20. Predojević-Despić Jelena, Ka razumevanju determinanti međunarodnih migracija danas, *Stanovništvo*, br. 1, str. 25-48, 2010
21. Radišić Dragan, Pejić Miloš, Bekto Enisa, Migrantska kriza i novi izazovi bezbednosti, u: *Rizici i bezbjednosne prijetnje: Zbornik radova [Međunarodni naučni skup Rizici, izazovi i bezbjednosne prijetnje sa težištem na Republiku Srpsku i Bosnu i Hercegovinu, Banja Luka 10-11.12.2015. godina]*, priredio Braco Kovačević, Banja Luka, 2015
22. Simeunović Dragan, Migracije kao uzrok političkih anomalija u Evropi, *Nauka, bezbednost, policija*, vol. 20, br. 3, str. 1-17, 2015
23. *Stanovništvo jugoistočne Srbije: demografska reprodukcija i socio-kulturna dinamika*, priredio dr Ljubiša Mitrović, Centar za naučna istraživanja SANU i Univerziteta u Nišu, Niš, 2011
24. Tatomir Dragan, Procena izazova, rizika i pretnji bezbednosti Republike Srbije u funkciji planiranja upotrebe Vojske Srbije, *Vojno delo*, str. 41-55, proleće 2011
25. Tragaki Alexandra, Demography and security, a complex nexus: the case of the Balkans, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 11, No. 4, 435-450, December 2011

Интернет извори:

1. Dictionary.com Unabridged, Based on the Random House Dictionary, © Random House, Inc. 2017., <http://www.dictionary.com/browse/threat> (10.08.2017)

MIGRATION CRISIS IN EUROPE AND SERBIA: RISK ANALYSIS

Summary: The goal of the paper is to provide elements for creation a model of current migration trends in Europe, especially in the light of security risks of immigration in the Republic of Serbia. The author has identified several problem frameworks, perspectives and theoretical models of migration research. He primarily aimed the research on the security aspects of migration, highlighting theoretical aspects, as well as other sources that elaborate the contemporary migration flows and specific characteristics of the immigration population in Europe. The author starts from the theoretical concept of risk analysis and assessment, and somewhat strongly indicated some elements of importance for the concept of risk perception, offered his theoretical determinations of security challenges, risks and threats. The paper main focuses are integration processes of the migration population and its radicalization in the context of possible terrorist threats and creation of adequate counterterrorism strategy. The risk analysis includes examination of rationality of the terrorism phenomenon, including examples of so called “lonely wolves”. The paper highlights the necessity of a harmonized policies that would address the situation and perspectives of the immigration population in Serbia.

Key words: immigration, integration, risk perception, risk assessment, model, risk of terrorism, radicalization, terrorism of lonely wolves, counterterrorism

ЛЕОНАС ТОЛВАИШИС*
Факултет за европске правно-
политичке студије
Нови Сад

УДК 314.15:33(497.11)
Оригиналан научни рад
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 135-147

СРБИЈА КАО ОДРЕДИШТЕ МИГРАЦИОНИХ ТОКОВА ИЗ РУСИЈЕ И УКРАЈИНЕ У КОНТЕКСТУ БЕЗБЕДНОСНИХ ИЗАЗОВА. ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА ТРЖИШТЕ РАДА И ДЕМОГРАФСКУ ОБНОВУ СРБИЈЕ

Сажетак: Радом се настоји попунити мањак анализа потенцијала источнословенских држава-донора квалификоване радне снаге за тржиште рада и демографску обнову Србије. Процењује се значај најновијих миграционих трендова, који настају у контексту безбедносних изазова у Русији и Украјини, за Србију. Применом теоријског модела Тофлерових цивилизацијских таласа даје се пресек узрока и трендова миграционих кретања из Русије и Украјине. На основу постојећих предуслова наводе се сценарији могућег развоја миграционе ситуације у Русији и Украјини. Применом Анхолтовог индекса процењује се степен привлачности Србије за квалификовани кадар из Русије и Украјине.

Кључне речи: миграција из Русије, миграција из Украјине, имиграција у Србију, мигранти, руска дијаспора у Србији, демографија Србије, безбедност Русије

Увод

Искуство водећих иновационих економија света показује да етнокултурни плурализам у друштву погодује развоју иновационе средине, стварајући повољне услове за привлачење висококвалификоване радне снаге. Као пример за то могу послужити Силицијумска долина у САД, која представља стечишта имиграната, и други лидери светских индекса иновација (Bloomberg, 2017).

Миграције, ратови, револуције, класни и етнички конфликти се према футурологу Алвину Тофлеру (Toffler, 1983) могу тумачити као појавни облици главног социјалног процеса – промене „цивилизацијских таласа“. Први, пољопривредни талас је имао за циљ да снабди човечанство храном, те су феудалну државу одликовале слаба централизација и стандардизација, али значајна интенсификација живота. Други, индустријско-потрошачки талас је био усмерен на снабдевање становништва индустријском потрошном робом и почивао је на начелима стандардизације, специјализације, синхронизације, централизације,

* leonas.tolvaisis@fepps.edu.rs

концентрације и максимизације. Узрок Трећег таласа је развој рачунара који су покренули реорганизацију друштвених процеса у правцима индивидуализације, дестандардизације, децентрализације и деконцентрације. Развојне перспективе држава одређује препознавање потребе за очувањем људског капитала и „прилива мозгова“ као пресудног предуслова за одрживи развој. Ваља нагласити да се привлачење квалификоване радне снаге не истиче међу стратешким циљевима миграционе политике Србије (Службени гласник, 2008: 51; 2009).

Традиционалне идеолошке линије друштвених расцепа се у складу са Тофлеровим моделом могу посматрати са вишег аналитичког нивоа – као сукоб старог и новог таласа организације људске цивилизације. Према томе, најважније је утврдити ком цивилизацијском таласу припадају одређени државни делатник, влада или руководеће елите: да ли оспособљавају друштво за надолазећи нови талас, или, пак, припадају претходном таласу у повлачењу, не поседују концептуалне алате за препознавање новог таласа и коче његов долазак. Превласт новог таласа је на дуже стазе неизбежна због научно-технолошког напретка и иновативних алата уз помоћ којих се мобилишу млада поколења и усмеравају миграциони токови.

Трендови емиграције из Русије у контексту безбедносних изазова

Због усмерености ка хијерархији, стандардизацији, централизацији, дисциплини, акумулацији и потрошњи материјалних добара у развојном моделу Русије 21. века се да препознати упориште Другог цивилизацијског таласа. Тежиште је стављено на продају енергената, развој војне индустрије, централизацију државе, освајање налазишта. Занемаривање иновационог потенцијала води одливу висококвалификоване радне снаге из прерађивачког сектора у екстрактивни брзином од 3% годишње (Миленковић, Толваишис, 2016: 55). Како је економија усмерена на експлоатацију ресурса, услед недовољног подстицања научно интензивних професија свој најквалитетнији људски капитал Русија извози.

Сукоб цивилизацијских таласа се огледа кроз успоставу централизоване контроле над производњом нематеријалних добара, у које спадају нови облици социјалне размене идеја и квалитетно испуњеног времена. У јеку подизања „бедема“ и „брране“ технолошкој формацији Трећег таласа, годину 2017. обележио је низ законодавних иницијатива усмерених на поштривање контроле интернета и формирање одвојеног националног сегмента мреже.

Нова геополитичка динамика од 2014. године, праћена инфлацијом и повећањем притиска на пореске обвезнике, подстакла је социјалну атмосферу преласка у ново, квалитетно другачије стање социјалног система. Нови „дух времена“ обележава губитак дводеценијског темпа управљања и несигурност у сутрашњицу. Иако се руска економија прилагодила на изазове кризе, њен осетан раст је изостао, што наводи широке масе на претпоставку да је раст квалитета живота остао у прошлости и узрокује психолошку спремност друштва на промене. Социјални захтев за стабилношћу уступа место захтеву за правдом и визијом будућности.

Промене краја 1980-тих – почетка 1990-тих година у Русији се не могу сматрати завршеним, јер у условима дубоке имовинске неједнакости (цини коефицијент 0.413) (РАНХиГС 2016: 10) допринос појединца развоју друштва се не претаче у повећање његовог животног стандарда. 5,1 трилиона долара добијена од продаје сировина од 2000. до 2016. године нису допринела сразмерном повећању животног стандарда грађана. Тако у Русији лекар зарађује само за 20% више од возача, док та разлика у САД износи 261%, у Немачкој 172%, у Бразилу 174% (Ведомости, 2017). У другом тромесечју 2017. године 28% представника средње класе је навело да се њихова материјална ситуација погоршава, 69% штеди на исхрани, а 63% на годишњем одмору (РАНХиГС, 2017: 22).

У одсуству развојне идеје у први план избија тражња за квалитетном обновом стварности коју обележавају деиндустријализација, број од 22 милиона грађана (15%) (РАНХиГС, 2017: 21) испод ионако ниске линије сиромаштва (9909 руб.), криза образовног и здравственог система (1% становништва је званично регистрован као ХИВ позитивни) и ниска ефикасност управе. Кључно питање руског друштва је питање перспективе, премошћавање „дефицита будућности“ за данашња поколења и младе нараштаје. У оквиру менталног склопа Другог таласа, трагања државних институција за визијом будућности нису уродила плодом. Јавни дискурс у Русији запањујуће заобилази будућност, већ је усредсређен на расправе о историјским темама које, иначе, у условима постојања јаке развојне перспективе не би производиле поделе у друштву. Као предуслов за обнову социоекономског система се јавља потреба да се ниво неразумних управних пракси и корупције доведе у прихватљиве оквире, како би мало и средње предузетништво могло активирати промену у условима животне слободе. Неефикасна управа са којом грађани долазе у додир у свакодневном животу игра пресудну улогу у подстицању емиграције.

У миграционим преференцијама руских држављана најпопуларнија одредишта су државе које имају дугу традицију пријема имиграната. Канада омогућава брзо прилагођавање усељеника захваљујући најбројнијој руској дијаспори, могућностима брзог добијања визе и проналажења запослења. У САД се од почетка 1990-тих година до 2016. одселило око 110.000 Руса, у Израел преко 150.000 (Воробјева, Гребенюк 2016: 24).

Други правац су углавном европске државе високог животног стандарда. Немачка привлачи младе људе којима студентска виза омогућава останак по завршетку студија. Од почетка 1990-тих година до 2016. у Немачку се одселило око 750.000 Руса. Од 300 до 700 емиграната годишње се одсели у Аустралију, Велику Британију, Шпанију, Италију, Финску и Француску.

Најпривлачније одредиште за потенцијалне емигранте из Русије је Немачка, куда би се радо иселило 13% од укупног броја испитаника који желе емигрирати. Следе САД (10%), Аустралија (7%), Италија (5%), Енглеска (4%), Француска (пад са 7% 2016. године на 1% 2017.) (АиФ, 2017).

Трећи правац емиграције Руса су источноевропске државе, углавном словенске културе, које побуђују интерес због угледања на европске правне стандарде. Државе-чланице ЕУ и Шенгенског простора привлаче досељенике

могућностима кретања широм Европе. Трошкови одседања у Чешкој, Словачкој, Мађарској, Летонији, Пољској, балканским државама су мањи од Западне Европе и упоредиви са ценама у Русији. Дозволе за сталан боравак малих и средњих предузетника се издају на основу блажих финансијских или имовинских захтева. Ипак имиграција на Балкан није значајније изражена у званичној статистици: без обзира на тренд куповине некретнина, према пописима 2011. године у Црној Гори је живело 946 (Монстат, 2011), у Хрватској 1279 (DZS, 2011), у Србији 3247 Руса (РЗС, 2012).

Није изражен у значајнијим бројевима ни четврти правац исељавања руских држављана – азијске државе које привлаче предузетничку (имиграцију Турска, Јапан, Јужна Кореја, Кина и Тајланд).

Велики део емиграната чини образована омладина коју одликује високи квалитет људског капитала. Од 2002 до 2011. године Русију је напустило преко 93.000 високообразованих грађана и преко 900 људи који имају научни степен. Високо и незавршено високо образовање имају 60% руских држављана у Аустралији, 59% у Канади, 48% у САД, 32,5% у Израелу, 31% у Немачкој. Међу имигрантима у Русију удео високообразованих људи износи само 14% (Воробјева, Гребенюк 2016: 25-26).

Од 2014. године бележи се раст миграционог расположења међу средњом класом, висококвалификованим радницима, представницима слободних професија, власницима малих предузећа. Одлив мозгова се огледа кроз одлазак правника, стручњака у банкарству и високим технологијама. За нови талас миграције је карактеристично то да они не желе да иду, већ доживљавају одлазак као изнуђен неизвесношћу која настаде са затезањем геополитичке, економске и социјалне ситуације. Ако је 2011. године Русију напустило 37.000 људи, за 2015 годину је тај податак достигао 300.000. Од 2012. године се из Русије годишње исели око 120-150.000 људи. Према подацима страних завода за статистику, реални показатељи емиграције су 3-4 пута виши (Воробјева, Гребенюк 2016: 3). Реакције владе на раст емиграционог расположења, покушаји отклањања разлога исељавања или повратка исељеника су изостали.

Године 2017. удео грађана који желе да се иселе пао је на 10% (са 13% 2015. године) (АиФ, 2017). Међутим, такви грађани су склонији предузимању конкретних корака ка исељењу. Уочљива је промена у мотивацији за исељење: године 2016. су грађани наводили виши животни стандард и висину плата, а 2017. године тежиште стављају на социјалну заштиту и стабилност.

У социоекономске мотиве који подстичу исељење спадају: неповољни услови за мало и средње предузетништво, волатилност националне валуте, ризик од спољашњих и унутрашњих шокова за економију; свепрожимајући криминални приступи регулисању односа између учесника тржишта; одсуство конкуренције, корупција у предузетничким, финансијско-кредитним и инвестиционим институцијама, управи и правосуђу; низак ниво зарада; слабо финансирање науке, смањење финансирања образовања и медицине, обима и квалитета бесплатних услуга, деградација образовног и здравственог система; слабе шансе за социјални успон без ослонаца на родбинске или пријатељске

везе у институцијама; поруке са државног врха о непостојању могућности за раст добробити запослених у социјалној сфери и реалној економији.

Ради процене капацитета Србије као државе пријема неопходно је узети у обзир спољашње чиниоце који привлаче квалификоване мигранте из Русије. То су тражња за квалификованим радницима, предузетницима, стручњацима, истраживачима уз понуду могућности за побољшање квалитета живота; повољна клима и транспарентни услови за предузетништво, гаранције заштите приватне својине, развијена социјална инфраструктура, доступне социјалне услуге и образовање (Воробјева, Гребенюк 2016: 4-5).

Трендови емиграције из Украјине у контексту безбедносних изазова

Од пресудног значаја за разумевање трендова миграција са источнословенског простора јесте ратни сукоб који је 2014. године унео трајан расцеп у његово историјско језгро и поништио перспективе заједничког развојног пројекта.

Ни турбулентне промене у Украјини се не могу сматрати завршеним, јер противречностима између средње класе и „олигархата“, које нису нису отклоњене након 2014. године, додаје се присуство у друштву 400.000 људи који су учествовали у рату.

Од 2014. године у Украјини се заоштрава дебата о избору развојног пројекта између искључивог, који почива на језичким и етнокултурним обележјима, и интегративног, који тежиште ставља на допринос појединца развоју друштва, знања и вештине. Пројекти који су искључиви у етничком и језичком смислу онемогућавају развој Украјине као центра гравитације квалификоване радне снаге са постсовјетског простора.

На економске перспективе Донбаса пресудно утиче бекство најобразованијег и економски најактивнијег становништва из региона где је од 14. априла 2014. године до 14. маја 2017. године погинуло 2.000 цивила и рањено између 7.000 и 9.000 (UN OCHA, 2017: 1). Визија Украјине као „Израела Источне Европе“, која се све чешће званично заговара, подразумева вишедценијско стање приправности за непрекидан рат са Русијом због геополитичког примата на источнословенском простору.

Разградња инфраструктуре, пад животног стандарда, демографско пражњење, раст криминалитета наговештавају суноврат државе у период нове „Руине“ (1657-1687). Број нерегистрованих комада оружја у Украјини се процењује на преко 5 милиона (УНН, 2017). Довођење бројности становништва у равнотежу са све мањим капацитетима инфраструктуре и тржишта рада може трајати деценијама, уз угледање на модел балтичких држава који почива на услужном сектору и напуштању индустријске производње, уз концентрацију становништва у великим градовима. Увозна оријентација економије, уз ограничену солвентност државе, у перспективи води преполовљавању броја становника и даљем раслојавању друштва. Капацитети државе да гарантује безбедност грађана су доведени у питање окршајима полиције са паравојним форма-

цијама у Мукачеву (Западна Украјина) 11-21. јула 2015. године, који сведоче о ризику од губитка контроле владе над деловима територије.

Деиндустријализација, дезоријентација и радикализација друштва, појаве анархије подстичу емиграциона расположења. Крајем јуна 2017. године 33% становништва испољава жељу да трајно напусти Украјину. Међу грађанима до 30 година старости на емиграцију је спремно 53%, међу 30-39-годишњацима 48%, међу 40-49-годишњацима 37%, међу 50-59-годишњацима 27% (Research&Branding Group, 2017). Одлив радне снаге се бележи како међу стручњацима за информационе технологије, лекарима, енергетичарима, логистичарима, тако и међу возачима и аутомеханичарима.

Пример прорачунате миграционе политике пружају Велика Британија и Ирска које су дале предност привлачењу радне снаге из Пољске и балтичких држава у односу на прилив досељеника из удаљених култура. Пољска лакше издаје визе држављанима Украјине, који се услед прихватљиве културне дистанце лако адаптирају. Године 2016. Пољска је издала Украјинцима преко 1,2 милиона виза, од којих су 56% радне или студијске (WP Wiadomości, 2017), чиме је престижна Русију као најпопуларније одредиште за Украјинце (за пола године 2017, 250.000 Украјинаца је отишло на рад у Русију).

У Пољској ради милион Украјинаца, чинећи 95% радника-миграната у тој држави. Од тога 80% су дошли ради зараде, а 12% због политичке ситуације. 39% од новог таласа чине студенти и дипломирани стручњаци од 18 до 25 година старости, док исељеника старијих од 45 година има само 18% (Chmielewska, Dobroczek i Puzynkiewicz, 2016: 11). Само 9% досељеника из Украјине нема средње или високо образовање, али је њих 70.7% ангажовано на сезонским пољопривредним и другим неквалификованим пословима: у домаћинствима, грађевини, трговини и угоститељству. Само 0,3% Украјинаца у Пољској је успело да покрене бизнис (Chmielewska, Dobroczek i Puzynkiewicz, 2016: 15). Од 1. јануара 2017. године послодавац мора набавити сагласност на запошљавање странца подношењем образложене пријаве (такви услови су важили и у Србији све до доношења Закона о запошљавању странаца 2014. године). Број Украјинаца у Пољској је превише велики како би евентуално успоравање пољске економије могло да их заобиђе. Неповерење према Украјинцима расте сразмерно повећању њиховог броја, што политички инструментализује владајућа странка „Право и правда“.

Будемо ли сагледавали Украјину као донора радне снаге, вреди напоменути да се Србија од 2027. године суочава са перспективом кризе тржишта рада (Иван Николић, цит. у Микавица, 2017). Осим већ забележеног мањка од 15.000 стручњака за информационе технологије, у дефицитарна занимања у Србији спадају и социјални радници, инжењери грађевине и архитектуре, правници и економисти у локалним самоуправама, физички радници у комуналним предузећима, сезонски пољопривредни радници (малинари), педијатри, радиолози, анестезиолози, путари и стручњаци за санирање термоелектрана. Гашењем специјализованих грађевинских школа створен је мањак армирача, бравара, варилаца, водоинсталатера, електромонтажера, заваривача, зидара, каменорезаца, керамичара, машинбравара, стаклорезаца, столара, тесара.

Процена капацитета Србије за привлачење досељеника из Русије и Украјине

Географску распоређеност Руса у Србији показује попис становништва из 2011. године, када је у Србији живело 3247 Руса (повећање у односу на број од 2588 из пописа 2002. године). Компактно су заступљени у Београду (1301) и Војводини (1173). Ако је 2002. године јужно од Београда живело само 278 (10% од укупне популације Руса у Србији), 2011. године се њихов број у том региону попео на 773 (23,8%). Стално настањење по основу запослења су у истом периоду имали 1.800 (РЗС, 2013). Након пописа је растао број руских држављана на боравку у Србији по основу куповине некретнина и пословања. Крајем 2015. године званичан број досељеника из Русије није премашивао 3500, а по незваничним подацима је руска дијаспора бројила око 12.200 људи (Субашић, 2015). Број Украјинаца између два пописа се смањио са 5354 на 4903, а прилив држављана Украјине у редове украјинске националне мањине у Србији није значајније бројчано изражен. Досељеници из других република бившег СССР-а у Србији нису заступљени у већем броју.

Степен привлачности Србије за досељенике из Русије и Украјине концептуализоваћемо кроз критеријуме процене националног брэнда (Anholt, 2010), прилагођене имиграцији. Критеријуми обухватају људе, институције, производе, рекреативну понуду, културу и наслеђе, услове за улагања и усељење.

1) Људи. Први критеријум се односи на локално становништво државе-одредишта и обухвата ниво отворености и гостопримства друштва или пак ризик од непријатељског расположења и одбијања досељеника.

За досељенике из Русије и Украјине, Србија спада у државе са сродним језиком, менталитетом и културом. Истраживања етничке дистанце (Миладиновић, 2009) емпиријски потврђују да локално становништво у просеку истиче пожељност изградње професионалних и личних односа са припадницима источнословенских народа. Космополитска средина и наглашена благонаклоност локалног становништва омогућава да досељеници немају осећај отуђености, што позитивно издваја Србију наспрам већине посткомунистичких држава. Осетан степен интеграције Србије у европске културне обрасце ствара у земљи атмосферу европске културе. Традиција добрих међудржавних односа погодује планирању останка на дуже време, стицању боравка и сталног настањења.

Од значаја за промишљање демографског опоравка Србије јесте подударност родне структуре становништва Русије и Украјине у односу на Србију. У родној структури становништва Русије већ од 30. године живота преовладавају жене. У старосној групи од 30. до 34. године на 1000 мушкараца долази 1002 жене, а за старосну групу од 35. до 39. године на 1000 мушкараца дође 1038 жена (Росстат, 2016: 27). У Србији у старосној групи од 30. до 34. године на 1000 мушкараца дође само 966 жена, у старосној групи од 35. до 39. године однос мушкараца и жена је 1000 према 987, и тек почев од групе 40-44. године жене су бројније од мушкараца (РЗС, 2016: 38). У родној структури становништва Украјине жене преовладавају тек од 37. године живота. У групи од 30. до 34. године живота на 1000 мушкараца дође 974 жене, у групи од 35. до 39. година тај однос је 1000 према 1010 (Државна служба статистици Украјини, 2017).

2) Институције. Други критеријум се односи на стручност и ефикасност управе, социјалну правду и поверење у институције.

Предуслов за успех предузетништва је познавање законодавства Србије, како би се избегле непромишљене пословне тактике (нпр., покретање посла у одсуству тражње) и преваре. Без обзира на распрострањени непотизам и традиционо гломазне управне поступке, корупција је у Србији у „прихватљивим“ оквирима у односу на Русију, јер се чешиће односи на брзину поступка издавања дозвола (нпр., за градњу), него директно кршење закона.

О упоредним предностима Србије у односу на Русију и Украјину у области ефикасности управе, безбедности и квалитета здравства говоре рејтинзи међународних аналитичких центара.

Табела 1. *Индекс благостања за 2016. годину*

Место у збирном индексу	Држава	Економија	Пословно окружење	Ефикасност управе, партиципационост и владавина права	Пристап образовању, квалитет образовања, људски капитал	Здравство	Безбедност	Социјални капитал	Заштита животне средине
3	Финска	12	8	1	3	21	18	11	2
4	Швајцарска	4	9	6	1	3	8	16	5
5	Канада	13	3	9	14	16	22	3	19
6	Аустралија	15	7	13	4	8	20	2	14
10	В. Британија	10	5	11	6	20	13	12	10
11	Немачка	5	12	10	16	10	7	9	6
17	САД	14	1	22	8	32	52	4	35
18	Француска	17	18	23	18	14	28	49	4
20	Словенија	30	60	38	23	35	14	22	1
22	Јапан	19	21	17	20	4	3	101	48
27	Чешка	26	30	34	24	27	27	78	32
32	Италија	43	68	49	26	34	24	51	60
34	Пољска	37	45	36	33	47	21	85	46
35	Јужна Кореја	29	36	41	17	19	29	105	91
37	Летонија	34	34	39	32	82	42	94	16
40	Израел	32	25	24	19	9	94	46	133
43	Хрватска	61	89	44	37	56	31	113	30
47	Мађарска	52	56	46	38	50	38	114	93
58	Црна Гора	96	52	59	52	69	35	117	125
62	Тајланд	22	64	99	59	30	86	28	79
66	Србија	101	102	70	46	86	40	127	105
95	Русија	63	69	108	25	101	119	116	56
107	Украјина	85	97	128	45	111	134	135	112

Извор: *Legatum prosperity index 2016.*

3) Производи. Трећи критеријум се односи на квалитет производа и услуга у држави-одредишту.

У поређењу са већином држава ЕУ, Србија се издваја по нижим ценама некретнина за изнајмљивање и куповину, пољопривредних производа, потрошне робе и услуга. Српски природни прехранбени производи имају редак квалитет за тржиште Русије. Путарине у Србији су виšekратно јефтиније него у суседној Хрватској, али је гориво скупље него у Русији. За одгој деце у Србији постоје заокружена инфраструктура и разноврсни развојни садржаји.

По доступности некретнина на разноврсним локацијама, уз благе миграционе прописе, Србија се позитивно издваја у односу на, нпр., скандинавске државе. Однос цена и квалитета некретнина у Србији је бољи него у Русији. Како Србија није део Шенгенског простора, цене имања на југу Србије су упоредиве са ценом пар метара квадратних стамбеног простора у руским метрополама. Забележен је тренд куповине некретнина у опустелим српским селима од стране досељеника из руских метропола, што доприноси оживљавању крајева надамак термалних бања и планина (Субашић, 2015). По основу куповине некретнина је могуће стицање привременог боравка. Међутим, избор сужава велики број неукњижених некретнина које се продају јефтиније и крију опасност од преваре.

4) Географски положај. Четврти критеријум служи процени интересовања за посете и привлачност природних и културних знаменитости.

Због свог географског положаја Србија је добра одскочна даска за обилазак целе Европе. Из Црне Горе и Бугарске је одлазак у Европу даљи и отежанији због планина. Одсуство изласка на море надокнађује близина црногорске, хрватске, грчке и италијанске обале, али и повољнија клима зими у односу на ветровито и влажно јадранско приобаље. За становнике Русије топла балканска клима представља упоредну предност. Снег у мају месецу није реткост широм Сибира, док је за Србију топла зима уобичајена појава. Годишњи број од 2000 сунчаних часова разликује српску климу од већег дела Русије и Европе.

5) Култура и наслеђе. Пети критеријум одражава доживљавање културног наслеђа земље и процену њене савремене културе. Разноврсна културна понуда у Србији на позадини богатог културног наслеђа ствара јединствени амбијент за живот и посете (Толваишис, 2017: 359).

6) Улагања и усељење. Уз помоћ шестог критеријума процењује се способност државе да привуче имигранте за живот, рад или студије с обзиром на њено социјално и економско стање.

По БДП по глави становника (5348,29 USD 2016. године) Србија не може да се такмиче са Русијом (8748,36 USD), а камоли са Немачком (41936,1 USD) (World Bank, 2017). Од селидбе у Србију одвраћа висока стопа незапослености (13%) и сазнање да се велики део образованог становништва из ње одселио (1,5 милиона држављана Србије живи у расејању), док бројне породице живе од дознака из иностранства. Депримирајућа атмосфера безнађа буди опрез код потенцијалних усељеника. Иако се законодавство Србије приближава европским стандардима, трајно обележје српске пословне културе је спорост менталитета која спречава сустизање стандарда водећих европских економија.

Угледу Србије међу потенцијалним имигрантима штете отежани услови проналажења запослења, имиџ земље у којој је „минималац“ „најпопуларнија“ плата и жеља више од половине омладине да се одсели због незапослености (Недељник, 2016). Закон о запошљавању странаца (чл. 16) предвиђа могућност запошљавања страног држављанина уколико се увидом у евиденцију Завода за запошљавање утврди мањак држављана Србије одговарајућих квалификација. Бољу стартну позицију на тржишту рада имају странци који нуде нова знања, искуства, вештине или контакте, способности да сами створе посао за себе и приде за држављане Србије. Одсуство таквих адута најчешће предодређује негативно искуство на основу којег се Србија не разматра као погодна држава за живот, већ за „животарење“ (рус. *проживание*), односно „боравак“ у минималним животним условима који онемогућавају стваралачки допринос животу друштва.

Утолико је важнији податак да је међу образованим и имућним досељеницима из Русије уочљива економска мотивација. Они који долазе ради бављења пољопривредом и узгојем стоке виде у Србији неискоришћени потенцијал за производњу органске хране за извоз у Русију (Субашић, 2015). Предност је и безвизни режим са Русијом и Украјином који омогућава боравак у Србији до 30 дана. Билатерални споразум са Русијом фактички омогућава њеним држављанима да живе у Србији током целе године, уз потребу повремених одлазака у иностранство. Иако је улазак у државе ЕУ могућ само уз шенгенску визу, у Србији се она добија лакше него у Русији.

Законодавство Србије прописује релативно благе услове стицања привременог боравка, сталног настањенија и држављанства. Боравак се може стећи по основу оснивања привредног друштва (чл. 26 Закона о странцима), а фактички се практикује и одобравање боравка по основу куповине некретнина. Боравишна дозвола се у Србији продужава чешће него у другим европским државама. Рок важења боравишне дозволе издате по основу покретања предузећа зависи од његовог промета и може се скратити са једне године на 6 или 3 месеца, ако је промет слаб.

Предузетнике у Србију привлаче блажи услови за бављење бизнисом и одсуство притисака бирократије и корупције. Покретање малог бизниса у Србији је лакше него у Хрватској и Словенији, уз мали основни капитал и непостојање обавезе запошљавања локалних радника. Странци имају право да купују некретнине за физичко лице (не за предузеће, што би повлачило ризик од продаје имовине ради измиривања задужености предузећа). Покретање посла олакшава Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом. Најраспрострањенији облици делатности су трговинска размена са Русијом и услуге. За предузетништво постоји значајан простор за иновације и откривање нових ниша.

Због отежаних економских услова стицање боравка сврсисходно углавном за оне који већ поседују стабилно предузеће. За успех посла пресудна је куповна моћ становништва. Мало унутрашње тржиште спречава брз развој посла, али пасивна српска пословна култура омогућава конкуренцију.

Привлачности Србије као миграционог одредишта не доприноси балкански „антибренд“ трајне геополитичке напетости. Међутим, активна градња престижних хотела, долазак великих трговинских ланаца, крупни инфраструктурни пројекти сведоче о томе да међународни бизнис види у Србији перспективу мирног развоја, а процена ризика дала је позитивне закључке.

Закључци

У погледу привлачења квалификованог кадра из Русије и Украјине по већини тачака Анхолтовог шестоугла Србија може да се успешно такмичи, а по неким тачкама и претекне државе – светске лидере у привлачењу висококвалификоване радне снаге. Такав закључак важи за критеријуме либералности услова за уселење, пријемчивости друштва, квалитета производа, разноврсности културне и рекреативне понуде.

Међутим, међу правним и економским препрекама за иоле масовнији „прилив мозгова“ пресудни су мањак радних места, ниски животни стандард и отежани законски услови запошљавања странаца. Србија не може избити међу државе имиграције све док је прописан износ минималне месечне зараде на нивоу од 1 евро по радном сату. Периферни положај Србије у односу на светске развојне центре Трећег цивилизацијског таласа јавља се као отежавајућа околност за промишљање миграционе стратегије.

За Србију државе источнословенске културе се помаљају као примарни потенцијални донори квалификованог кадра (пored српске дијаспоре). Те државе такође доживљавају периферијализацију која према најпесимистичнијем сценарију прети да доведе до преливања скоро читавог становништва Украјине, Русије и читаве Источне Европе у Западну Европу (Heinsohn, 2003: 144-145). Без обзира на степен масовности исељавања из тих држава, оне могу намирити потребе Србије за демографским опоравком. Можемо да утврдимо начелну подударност радних ресурса Русије и Украјине са потребама тржишта рада Србије. Србија би могла промислити стратегију демографске обнове и намиривања потреба тржишта рада по угледу на Ирску, Велику Британију, Пољску, дајући предност ресурсима који су најспремнији на акултурацију и могу значајно допринети регионалном развоју и ублажавању демографске кризе.

Између новог таласа исељавања из Русије и селидбе руских држављана у Србију може се утврдити узрочно-последична веза. За Србију се занимају млађи породични људи, представници средње класе и грађани мањих прихода чији посао није везан за радно место и чији квалитет живота почива на квалитетној исхрани и инфраструктури, близини Европе и безбедном окружењу за одгој деце. Досадашњи темпо имиграције у Србију из Русије омогућава да се говори о предусловима и тренду који је пре симболичке природе него бројности која може да изврши осетан утицај на демографско стање. За разлику од уобичајених економских миграција које додатно оптерећују велике градове

(Гордић, 2016: 24), али и од великих таласа досељавања у Србију из република и покрајина бивше Југославије који су били усмерени првенствено према градовима, у Србији је уочљив тренд одседања досељеника из Русије у испразњеним регионима. Овај тренд крије потенцијал за ублажавање демографских прилика који ће моћи да се процени у пуној мери тек кад буде подржан од стране државних институција промотивним и подстицајним мерама.

Литература:

1. Аргументы и факты (4.7.2017): „ВЦИОМ: 89% россиян не хотят эмигрировать из страны“.
2. Anholt, Simon (2010): *Places: Identity, Image and Reputation*, Palgrave Macmillan, London.
3. Bloomberg (2017): Innovation Index.
<http://bloomberg.com/news/terminal/OJQI656TZ02L>
4. Ведомости (4.8.2017): „Потерянное двадцатилетие“, № 4378.
5. Воробьева Ольга, Гребенюк Александр (2016): *Эмиграция из России в конце XX – начале XXI века*, Комитет гражданских инициатив, Москва.
6. Gordić, Aleksandar (2016): „Prekogranične migracije i mogućnosti deografske obnove Srbije“, u Šljukić, Srđan (ur.). *Savremene migracije i društveni razvoj – interdisciplinarna perspektiva*, Službeni glasnik, Beograd, str. 24-25.
7. Державна служба статистики України (1.1.2017). *Розподіл постійного населення України за статтю та віком*, http://ukrs-tat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_rpnu2017xl.zip.
8. Državni zavod za statistiku Hrvatske (2011): *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011*. <https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabxls.htm>.
9. Zakon o strancima (2008): *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 97.
10. Zakon o zapošljavanju stranaca (2014): *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 128.
11. Heinsohn, Gunnar (2003): *Söhne und Weltmacht: Terror im Aufstieg und Fall der Nationen*, Orell Füssli, Zürich.
12. Legatum Institute (2016): The Legatum Prosperity Index 2016,
<http://lif.blob.core.windows.net/lif/docs/default-source/publications/2016-legatum-prosperity-index-pdf.pdf?sfvrsn=2>.
13. Mikavica, Aleksandar (2.4.2017): „Srbija će poželeti radnika“, u: *Politika*.
14. Miladinović, Slobodan (2009). *Etnički odnosi i identiteti: između sukoba i saradnje*, Fakultet organizacionih nauka, Beograd.
15. Milenković Dragana, Tolvaišis Leonas (2016): *Tendencije spoljnotrgovinske razmene Srbije i Ruske Federacije*, Ekonomski fakultet, Kosovska Mitrovica.
16. Monstat (2011): *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011*.
[http://monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](http://monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf).
17. Nacionalna strategija održivog razvoja (2008): *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 57.
18. Nedeljnik (30.5.2016): „Istraživanje o mladima: čak 55% želi da ode iz Srbije da bi pomogli roditeljima“.
19. Republički zavod za statistiku (2013): *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji*, RZS, Beograd.
20. Republički zavod za statistiku (2016): *Statistički godišnjak Republike Srbije br. 49*, Beograd.

21. Research & Branding Group (24.7.2017): „Миграционные настроения в Украине“. <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9184/>.
22. Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХиГС) (2017): *Мониторинг экономической ситуации в России: тенденции и вызовы социально-экономического развития* № 14 (52), РАНХиГС, Москва.
23. Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХиГС) (2017): *Социально-экономическое положение населения – продолжающийся кризис или новая реальность?* РАНХиГС, Москва.
24. Росстат – Федеральная служба государственной статистики (2016): *Женщины и мужчины России*, Москва, http://gks.ru/free_doc/doc_2016/wo-man16.pdf.
25. Strategija upravljanje migracijama (2009): Službeni glasnik Republike Srbije, br. 59.
26. Subašić, Boris (1.3.2015): „Srbija je Rusima obećana zemlja“, u: *Večernje novosti*.
27. Tolvaišis, Leonas (2017): „Narativi o Srbiji među stranim državljanima na boravku u Srbiji. Potencijali za izgradnju brenda Srbije“, u: *Kultura polisa*, god. XIV, br. 33, str. 353-365.
28. Tofler, Alvin (1983): *Treći talas*, Prosveta, Beograd.
29. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UN OCHA) (1.4.-30.6.2017): *Гуманитарний бюлетень Україна. Випуск 17*, http://humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/ukraine_humanitarian_bulletin_issue_17_mar_apr_2017_uk.pdf.
30. УНН (28.1.2017). „Кількість нелегальної зброї в Україні збільшилася до 5 млн одиниць“. <http://unn.com.ua/uk/exclusive/1639409-kilkist-nelegalnoyi-zbroyi-v-ukrayini-zbilshilasya-do-5-mln-odinits-ekspert>.
31. Chmielewska Iza, Dobrocze Grzegorz, Puzynkiewicz Jan (2016): *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania Badanie zrealizowane w 2015 r.* Departament Statystyki NBP, Warszawa.
32. WP Wiadomości (9-2-2017). „Expose Witolda Waszczykowskiego: polska polityka zagraniczna zmieniła swój charakter“, <http://wiadomosci.wp.pl/expose-witolda-waszczykowskiego-polska-polityka-zagraniczna-zmieniła-swoj-charakter-6089233155465857a>.
33. World Bank. GDP per capita, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.

SERBIA AS A DESTINATION FOR IMMIGRATION FROM RUSSIA AND UKRAINE IN THE CONTEXT OF SECURITY CHALLENGES. POTENTIAL FOR THE LABOUR MARKET AND DEMOGRAPHIC RENEWAL OF SERBIA

Summary: The article addresses the underresearched topic of potential of Russia and Ukraine as donors of skilled labour force for the labour market and demographic renewal of Serbia. It assesses the most recent migratory trends that emerge in the context of security challenges in Russia and Ukraine, their reasons and possible scenarios. The degree of attractiveness of Serbia for skilled labour force from Russia and Ukraine is evaluated.

Key words: migration from Russia, migration from Ukraine, immigration to Serbia, migrants, Russia diaspora in Serbia, Serbian demographics, security of Russia

SRĐAN MILAŠINOVIĆ
Academy of Criminalistic and
Police Studies
Belgrade

УДК 314.15:351.78(4)
Монографска студија
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 149-159

MIGRANT CRISIS AS A THREAT TO THE CONCEPT OF EUROPEAN SECURITY

Summary: By analyzing migration through a conflictual paradigm, the author explores its potential terrorist framework, concentrating on the Balkan route and the role of Serbia and its security services in their prevention. Slow, but more evident changes in the ethnic, religious and cultural structure of the European Union's population are causing a change in the security paradigm, which here will be clarified in detail.

The theoretical definition of the migrant crisis as a more permanent and larger event with potentially negative consequences affecting the recipient countries, as well as their public, indicates their conflict and insufficiently deep integration, which creates a fertile ground for new conflicts. Time compression and information-communication dissemination of terrorist activities increases the number of highly-stressed situations, which requires a precise, fast and adequate response from crisis management. At the center of scientific attention, there is a collision of national (especially religious) identities, creating a possible security disorder that affects the state, but in the long run it endangers the fundamental assumptions, self-identity and essence of the European Union.

Key words: Migrants, Identities, Terrorism, Religions, Conflicts, Security

Crises and conflicts are deeply embedded in the security fabric of contemporary society, but with unpredictable and hardly controlled movements of the population (migrations) in the last few years they create a specific social vulnerability that can only be seen through careful analysis from multiple security angles. The change in the paradigm is evident: if in the 20th century economic motives were triggers for the temporary or permanent migration of the population, at the present time we can talk about armed conflicts imposed by the United States and its allies, who by organizing, supporting and realizing numerous pseudo "revolutions" have created the reasons for a civilized unplanned growth of forced migration. Everything started with the "Arab Spring" (2011), since thereafter a refugee column from the wider Middle East (Syria, Iraq, Yemen), North and Central Africa (Libya, Eritrea, Somalia, Sudan, Nigeria) and central South Asia (Afghanistan, Pakistan, Bangladesh)

headed towards Europe in eight directions, including the so-called Balkan route.¹ The world's public slowly spotted the depth of the problem, even when statistics began to warn of tectonic disturbances in the changing structure of the population: in 2013, the number of refugees on the planet reached 214 million, over the next year there were 30 million more, in at the end 2015 crossed a quarter billion? An enormous number of unhappy people went to Europe, destroying the national borders and changing the demographic structure of the countries in which they began to emerge, but together with them there was a rapid change in the religious, cultural and security spheres.² In collision with the intentions of a large number of Muslim populations to emigrate and the restrictive migration policies of a part of European countries, a process of smuggling of people has developed, thus further expanding one of the most cost-effective forms of transnational organized crime. Hence the migrant crisis poses a major challenge to crisis management, because the unpredictability and escalation of various forms of social crises and conflicts, with the growth of terrorist activities, require an adequate, theoretically precise answer, including the study of causes, elements, dynamics, outcomes and further conflictual perspectives, which was the focus of this paper.

We can notice the roots of the current crises even during the adoption of the Geneva Convention on the Status of Refugees in 1951. Then, contrary to the practice created after the Second World War when most displaced persons were taken care of by international agencies, rapid integration of refugees in the receiving countries was required. Thus, the seemingly humane idea of allowing people who have been provided with protection from persecution to support themselves and their families in their work in the host country, is reversed in the obligation to act in such a way that it was never counted that the number of such cases would begin rapidly to increase over time, threatening to fail to fulfill program documents. Obtaining refugee status, in addition to the normative protection against political persecution, had the goal of providing these people with autonomy, including the economic and security sphere, which would benefit recipients from working-minded migrants. This means that the current ideas about the construction of large refugee camps in which millions of desperate people would be taken care of with the help of European money are not in line with the basic concept of the Geneva Convention? On the contrary, in ethnically-religiously complex states this kind of treatment of refugees in the long run leads to conflicts, because it makes them dependent on the assistance, without providing integration into the new community. In addition, the resistance in some states to accept the quotas of refugees increases over time, in order to distribute the

¹ Security analysts singled out the following routes: the West-Mediterranean route (which goes from the Maghreb countries to Spain and France); West-African route; Central-Mediterranean route (from the Libyan and Tunisian coasts to the Apennine Peninsula); Routes through Apulia and Calabria; (From Greece, via Macedonia and Serbia to Hungary and Croatia), the east-Mediterranean route (overseas routes from Levant to the Greek islands, and then to the Balkans), and (the most used) route through the eastern borders (through the post-Soviet Space to the central EU countries).

² In the world's population, only 3.3% of the population are migrants, but in Europe at present they are more than 10%. For example, Germany compared to only two last years has almost 10 million new Muslims of Islamic origin, France close to eight, Spain over six million, with an evident increase in xenophobia in most EU countries!

burden as evenly as possible, with the view that the poorer countries take more burden from the rich!³ In other words, the growth of migrations and the pressure of new immigrants increase the possibility of conflict among the elderly and newly born population, while peace is maintained by political means, which is clearly recognized in theory. From the point of view of conflictology, one of the most common tactics in the circumstances of social crises, as well as the crisis of the legitimacy of power, is the creation of the so-called *displaced conflicts* (K. Deutsch). Then conflicts are expressed in symbolic or idiomatic form, and “the collapse of political control over them means revolution or war.”⁴

Resistance to the European Union’s policy towards a migrant crisis

Observing the processes of globalization through the interconnection of the population, we could conclude that migration is an integral part of it. For example, Kate Nash sees globalization through flows of goods, capital, people, information, ideas, images and risks beyond national borders.⁵ He interprets contemporary social movements in a fundamentally different way from the “old”, class-oriented, with the emphasis on the interests of society rather than the state. Through such an optic it is possible to understand the approval of EU member states that only during 2016 refugee status or some other form of protection is acquired by more than 700.000 people, mostly Syrians. EU statistics agency Eurostat acknowledged that the total number is more than twice as high compared to the previous year, with 405.600 Syrians surrendering, as many as 65.800 Iraqis and 61.800 Afghans. It should be naïve to assume that with the waves of Islamic refugees there will be no spread of religious radicalism or that there are no “sleepy” members of al-Qaeda or similar terrorist organizations in the word of newcomers.

In the beginning of this paper, we have a security system as a model of organizing and functioning of the state in the implementation of measures and activities on a preventive and repressive plan aimed at preserving the sovereignty and integrity of the state, constitutional order, rights and freedoms of citizens, as well as other social values from potential forms of endangerment. This means that “the state was and remains a necessity both to its citizens and to the international order”, whereby “the national state is irreplaceable in offering internal security, security, feelings of belonging and identity”.⁶ Hence, the solution to the problem of migrants in Europe is primarily advocated by Germany, which is logical if more than 70 percent of Syrians are known in its territory, but also that it has accepted the largest number of asylum

³ The Oxfam humanitarian organization announced that the US, China, Japan, Germany, France and the United Kingdom hosted 2.1 million refugees, which is 8.8 percent of their total. At the same time, the poorest countries such as Jordan, Pakistan, Lebanon, Turkey and South Africa, as well as occupied Palestinian territories, are home to more than 50 percent of refugees, although together they make up less than two percent of the world economy?

⁴ Deutsch, K., (1970), *Social Mobilization and Political Development*, New York, p. 68.

⁵ Nash, Kate: *Savremena politička sociologija: globalizacija, politika i moć*, Službeni glasnik, Belgrade, 2006, p. 59.

⁶ Orlović, Slaviša: *Politički život Srbije, između partokratije i demokratije*, Službeni glasnik, Belgrade, 2008, p. 37-38.

seekers. The plan involves three fields: 1) the introduction of compulsory quota for refugee acceptance at the EU level; 2) stronger co-operation with Turkey, and 3) peace mediation in order to end the conflict in Syria.

Social conflicts are inextricably linked to social life, which means that in real life it is indeed necessary to create and spread contradictions among members of the community. If EU members do not have a single security policy, it is certain that the cracks in its implementation will suddenly escalate across a crisis situation. Since a part of the countries firmly refuses to introduce quotas or agrees to receive a negligible number of refugees, it is clear that the burden will have to be borne by some other states. For example, France refuses to receive more than a few tens of thousands of refugees annually, while the state's attitude is so called. Visegrad Group (Hungary, Slovakia, Czech Republic and Poland) is even more rigid. Poland, with 40 million inhabitants, has agreed to receive 400 refugees, while in Slovakia all political parties agree not to receive anyone.

There is a growing inconvenience to migrants in the European public. Only in Germany last year there were more than 3.500 attacks on refugees and shelters for asylum seekers, which means there were almost 10 attacks on average during the day, according to data from the German Ministry of the Interior. Within them, 560 people were injured, including 43 children, which is a characteristic of the intense phase of the conflict.⁷ The residents of the German city of Elvangen contacted the public in November 2015, stating that thousands of migrants who have recently arrived, are doing a lot of work in their yards, fighting in churches and stealing from local shops, while local police do everything to deal with Unrest. Different cultural values, religious orientations, levels of education, lifestyles, approaches to violence and hygiene produce possible differences in the perception of life, in which we can see the roots of potential conflicts. Muslim refugees are difficult and unwilling to integrate into the values of the domicile population, building their own ghettos in the middle of other countries, which favors the growth of right-wing organizations, but also religiously radicalized Islamism as the detonator of major crises or conflicts.

Crisis management has from the beginning perceived that subjects of social conflicts are two or more social groups that: "are in mutual contact; in which there is awareness of this touch, as well as awareness of the opposite of interest."⁸ Slowly, but all the more noticeable changes in the ethnic, religious and cultural structure of the European Union's population are causing a change in the security paradigm. Dissatisfied with the EU's core plan to leave the other countries on the periphery, the members of the Visegrad Group, who have been complaining for some time in Brus-

⁷ Milašinović and Kesetović, as a general characteristic of the intensified conflict phases, see that "communication is considerably limited, conflicting parties notice mostly what divides and separates them, and not what could be termed common, distrust grows among them, and solve problems (i.e. Conflicts) is not considered a common task." (Crisis Management, 2009, pp. 131-132).

⁸ Dahrendorf believes that social groups, if they do not have awareness of their position or if they consider it legitimate (for example, if they correspond to the religious system they accept), conflicts occur relatively rarely. However, only consciousness (the presence of ideology) of an unequal position, as well as the belief that this position can be changed by action, turns "quasi-groups" with latent interests into conflicting groups with manifest interests. More in: Dahrendorf R., (1989), *Homo Sociologus*, Niš, p.47-65.

sels for raising a new iron curtain in Brussels - have decided to ignore the European Commission's decision to launch a process against them. In their explanation, they emphasize that they do not want to receive refugees and keep them in camps so that they do not go to Germany or other, richer EU member states later on. The Polish political leadership took the view that asylum policy is the responsibility of states and that people in the program of relocation are not refugees, but migrants who do not want to stay in Poland.

At the first moment, the Czech Republic received 12 migrants, but then the process of relocation was stopped. The political elite has expressed readiness to pay fines only to not receive migrants, announcing the possibility of leaving the EU if this is a way to preserve their country. Czechs and Poles, as the main argument for refusing relocation of Muslim refugees, see the issue of citizens' safety as they connect migrants with frequent terrorist attacks in the west of Europe. The Hungarian government has announced earlier that it will not give up upon any pressure from the European Commission, where the geopolitical country is a strategic gate of Europe, which is shown by the fact that the EU financed the raising of the border to the Serbian border from its funds. Bulgaria rammed the entire length of the border to Turkey, and patrol dogs were deployed due to which it earned another "criticism" in the Western media. The response to the texts that said "Bulgaria welcomes migrants by letting dogs on them", was that "dogs are part of a regular border control system". Due to the slow reaction of the state, a part of the dissatisfied citizens self-organized themselves, taking the problem solving into their own hands, setting up on the border of civilian guards that constantly monitors migrants. It describes their mission about a thousand members of this paramilitary formation as a defense of Christian Bulgaria and Europe from "barbarians, extreme Muslims".

Tension at the borders points to the high potential of the crisis and the low priority of crisis management, while occasional ecstasies in the interior of the states that have opened their premises point to disorder and uncertainty, which are the characteristics of crisis situations. At a first glance, the existence of crisis potential can be perceived, so the solution should be sought in the unification and alignment of a whole range of security and material and technical resources that need not be visible to the general public. Crises occur in a number of manifestations, so the plan for solving them must not always be known. If the researchers find that "Hungary is firmly established to keep migrants out of its borders; Bulgaria has built 33 km long and 3 meters high fence at the border with Turkey, from barbed wire, which is overseen by thousands of police officers; barbed wire and four feet high fence separates Greece from Turkey; Spanish fences to the northeast enclaves were designed to prevent the entry of migrants to Seoul and Melilla; United Kingdom has three kilometers of security fence to the tunnel passage of Port of Kale ... Denmark announces reduction of asylum fees; The French police prevented the entry of migrants from Ventimil etc."⁹ we can talk about a joint appearance in controlling and monitoring the entry into the EU.

⁹ Kern, S.: *Velika evropska migraciona kriza*, available at: <http://www.nspm.rs/savreme-ni-svet/velika-evropska-migraciona-kriza.html> (accessed on June 20, 2017).

Refugees are not welcome either in Austria, and the reason is the fear of religiously motivated Islamic extremism and terrorism. The real fear of the so-called provoked conflicts is testimony and a growing fear of terrorist actions in the UK, Belgium, France and other countries that were places of activity. However, there are erroneous claims that the number of actions today is greater than before, as statistics say differently: between 1970 and 1990 there was an unwritten rule that hundreds of attacks on an annual level would be carried out. At that time, terrorism was politically motivated and targeted at individuals: politicians, possibly industrialists or well-known public figures. Today's terrorism is intercontinental, religious, suicidal and media paralyzing. Unlike just a few decades ago, social networking and multimedia platforms now disperse fearlessly, embracing it in the depths of the psyche of lonely individuals. Theorists note that "the growth of terrorist activities will weaken the ideas of multiculturalism, which will further lead to the deepening of internal, religious, ethnic and inter-class differences, threatening the spread of crisis situations or potential conflicts."¹⁰

Although German right-wing movements, with the support of international media, emphasize that Chancellor Angela Merkel leads a liberal migrant policy, the shadows reveal the contours of a sharper and more rigorous policy of deporting those who have not received asylum. Thus, the government adopted a program for stimulating asylum seekers, while the Federal Migration and Refugees Service (FMRS), in cooperation with the International Organization for Migration, allocated around 40 million euros for these purposes. Whether this is not a short episode, but also a long-term strategy is also the official figure: in 2016, some 55.000 people voluntarily returned to their homelands, almost half more than a year earlier, when about 35.000 people returned.¹¹ The "targets" of this program are mostly citizens of African countries, but also of many Middle Eastern countries, including most Afghans. The decision of the richest European state to solve refugee drama by peaceful means shows a plan to spend more than 21 billion euros for this purpose this year! In the spirit of such aspirations, it is worth considering the proposal of Malta, which at the end of its transition to the European Union (June 2017) proposed that each member receive 60.000 euros for each asylum seeker who receives him through the allocated quota or pay the same amount if the determined quota is not fulfilled. The European Union still does not have a generally accepted solution to the migrant crisis, because it needs additional labor force due to aging of the population. Right-wing parties, with the quiet support of the Visegrad Group members, propose that male asylum seekers return their forces to the areas from which they came in, which is contrary to international law. The second plan, which is not officially spoken, is based on the assumption that countries through which refugees are actually

¹⁰Jevtović, Z. & Aracki Z.: „Serbia between Humanity and (Un)Security“, u: *The Migrant Crisis: European Perspectives and National Discourses*, July 2017, p. 251-266.

¹¹ Germany financially solves the problem of over-migrants, especially those who will not benefit from it. Every newcomer who is 12 years old gets 1.200 euros if he withdraws his request and voluntarily leaves Germany. Those who have been rejected have been offered 800 euros if they do not appeal to this court and go voluntarily. Families of five or more members on a basic sum are offered an additional 500 euros for each family member, including children under the age of 12.

passing through are safe third countries, who will not return them where their lives are in danger. According to this scenario, migrants should be kept in Turkey, but also in Greece, Macedonia, Serbia and other countries on their way. Faced with the fact that these countries are unable to receive hundreds of thousands of new refugees, the advocates of this approach underline that the EU should provide additional resources for the construction and maintenance of large camps in which migrants will be provided with decent existence until the conditions for their return to their country of origin. A large number of indicators that can be used for early detection, i.e. prediction of the dynamics, intensity and escalation of wider ethnic, religious and social conflicts, also indicate a change in the behavior of actors on the public scene, especially through the phase of strengthening resistance and unity in the EU member states' policies. When German sociologist Ulrich Beck argues that the modern community is a "risk society" and "manufactured uncertainty", he thinks that the devastating potential of the crisis is increasing with the growing awareness of citizens that the danger in their environment is growing each and every time.¹²

Migration and experiences of Serbia

Although the *Balkan route* does not formally function, statistics show that between 6.500 and 8.000 migrants, mostly from Afghanistan and Pakistan, habited daily in Serbia, while there is a significantly smaller number from Syria, Morocco, Algeria or directly conflict areas. It is realistic to assume that the final figure is significantly higher because a part of the refugees does not want to be registered in our country in order to surrender their asylum request to one of the richer European countries, while the number of refugees who are hiding in the houses and shelters of smugglers lurks a moment of neglect to reach the desired destination by illegal channels.¹³ Based on previous experience and assessment of the future course of events, migration will be a security challenge for the Republic of Serbia in the following period, with a real possibility of violating security, in the form of decreasing or increasing intensity of influx, which depends on international actors in finding a solution to the crisis. In Syria, as well as the measures that the European Union will take in the direction of further migration policies towards this territory.¹⁴ It should also be remembered that in Serbia at present there are 29.415 people who have refugee status from civil wars on the territory of the former SFR Yugoslavia. Since 1991, this status has had 618.000 people, so it can be seen how much effort the states have invested in providing them with accommodation and some form of economic security. The humanitarian and security approach towards migrants and

¹² See in: Beck, U.: *Rizično društvo*, Filip Višnjić, Belgrade, 2011.

¹³ Vladimir Cucić, the Commissioner for Refugees and Migration, said that "between 10 and 30 migrants enter Serbia daily on a regular basis, an average of 800 in a month, and again, 10 people regularly go through the gates of Horgos and Kelebija in line with the lists that exist." The senior state official did not explain where there are 500 migrants of difference, that is, is their number increased in Serbia or are they going to richer countries of the EU through smuggling channels?

¹⁴ Jevtović, Z. And Bajić, P., „Migrantska kriza u ogledalu srpske dnevne štampe“, *Kultura Polisa*, 2016, p. 29-43.

refugees highlight the role of state institutions and services, but also the interests of the domicile population. A survey conducted by the Friedrich Ebert Foundation in May 2016 shows that almost half of the respondents have not developed a security relationship with the migrant issue,¹⁵ but also that almost four fifths (79%) of respondents believe that even more migrants can be expected in the future. This means that the vast majority of Serbian citizens think that the migrant issue is not closed, which can facilitate communication with regard to security issues related to the migrant crisis.

Resistance to migrants arises from several characteristic stereotypes, among which the most prominent is that migrants pose a risk to the health and physical safety of people. Next comes the explanation for allegedly endangering Serbian national interests in case of massive influx of migrants. Finally, the common argument concerns the endangerment of the way of life, that is, the local culture in case of mass migration of migrants, who thus change the patterns of life. In the conflict analysis, it is important to notice the way in which the citizens' dominant opinion on the migrant crisis is formed. In this research, led by professor Vladimir Vuletić, "the two-thirds majority of respondents believe that the opinions of spouses, friends, the Government or various domestic and international NGOs are not influenced to form their attitudes. Interestingly, in this regard, the media influence is the only one that most citizens say is somewhat, significantly or decisively influencing their opinion."¹⁶ It is therefore clear that communication in relation to the migrant issue must be mediated through the media. However, researchers point out that when reporting on the migrant crisis, our media are going in the extreme, forming "two dominant discourses, one of which is xenophobic, as it fills the story of Islamophobia, while the other dominates the thesis on humanitarian disaster and respect, or human rights violations."¹⁷ The media lack analytical texts, and the cacophony of attitudes about the migrant issue and sensationalistic reporting, which has the function of awakening both positive and negative emotions towards migrants, causes significant confusion in the attitudes of citizens towards the whole issue of the migrant crisis.

Observing the migrant route through the Balkans, we could conclude that the territory of the Republic of Serbia has a very unfavorable position because it is located in the central part of the movement of refugees towards their targeted destinations. As we have already had the opportunity to see, this means that in extreme situations, the borders of the surrounding states can quickly be closed, although this leads to the threat of free trade and the flow of goods, including the blockade of traffic (the case with Croatia and Hungary). Such procedures increase the security problems, but the security of the citizens and the territory of the Republic of Serbia is significantly endangered. The military-political aspect of the events in the Middle

¹⁵ The survey was conducted in the territory of Serbia without Kosovo. Older persons were surveyed in 115 settlements. The sample was multipath, stratified with a proportional share of the region. A total of thirty interviews were conducted with respondents from Belgrade, Subotica, Sida, Dimitrovgrad, Bujanovac, Preševo, Vranje and other places where refugees were accommodated.

¹⁶ „Studija o izbeglicama“, (Vladimir Vuletić, et al.), Fondacija Fridrih Ebert, Grafolik, Belgrade, 2016.

¹⁷ Aracki, Z. (2016). Medijski diskurs izbeglištva, Kultura Polisa, year XIII, No. 31., Novi Sad & Belgrade: Kultura-Polis, Institute for European Studies.

East does not indicate that a long-lasting solution is in sight, posing a threat and real threat to the new wave of migrants.

From the perspective of crisis situations, the biggest problem would be the accumulation of migrants who could remain “captured” for a longer period of time in the territory of the Republic of Serbia. In the long run, this could lead to the rise of security threats, especially in terms of possible incidents of migrants and the local population with much greater consequences than earlier. At the same time, our state is facing the lack of resources, EU logistical assistance and the lack of a long-term strategy to combat this problem. In addition, it is to be expected that the migrant crisis will continue to develop because it is one of the most redundant types of organized crime that generates huge incomes for criminal groups of smugglers. One recent Europol-Interpol report states that more than 90% of EU refugees and migrants are trafficked by smugglers who work for criminal networks. It is estimated that the annual profit from trafficking and human trafficking reaches up to 5-6 billion US dollars. Europol also points out that criminals have tripled their prices due to the reduced number of refugees and migrants who embark on this dangerous trip. Hence, it is not surprising that from the direction of Bulgaria, Macedonia and Montenegro, on average, 81 migrants try to enter daily in Serbia, and given the large number of migrants in Greece and Turkey, as well as the improvement of weather conditions, we can expect new pressure on the borders of Serbia.¹⁸ The joint forces of the army and the police provide 360 kilometers of the border with Bulgaria, 104 kilometers with Macedonia and 96 kilometers with Montenegro. The most frequent directions of attempts at illegal entry of migrants are near the main communications that lead from the territory of Macedonia and Bulgaria to Serbia. These are Skopje - Kumanovo - Preševo - Vranje, Sofia - Dimitrovgrad - Pirot and Vidin - Kula - Zaječar.

An additional risk could be the fact that among the migrants there could be a number of militant Islamists and terrorists, who were close to the “Islamic state”. Although no more ecstasy of this kind occurred in more than one million and a half of the crossings, it is impossible to exclude the possibility that it will happen, which is why the Republic of Serbia is ready for crisis operations, including raising walls at the borders.¹⁹ “It turned out that one of the terrorist attacks in Belgium a year ago passed through the Balkan route, and some of them now committing terrorist attacks, were born in the Netherlands, Belgium, Great Britain, France, but it is very likely that if not current, some future “sleepers” are passing through the Balkan route,” said Vladimir Cucić, Refugee and Migration Commissioner.²⁰ The collision of national, especially religious identities is very possible, with Islamic terrorists aiming at the multicultural environment of the state and its role in the wider security framework.

¹⁸ During the illegal crossing in 2015, 36.598 migrants were caught, while in 2016 they were 6.050, while 25.056 were abandoned, after they realized they were noticed.

¹⁹ Website <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:631450-ALARMANTNI-PODACI-Srbiji-preti-milion-i-po-migranata>, accessed June 21, 2017.

²⁰ *Politika*, June 5, 2017, Belgrade.

Final considerations

By analyzing the scope, models and characteristics of current migrations to the European Union, we see that they are no longer an internal or international grouping and migration of population for existential reasons (economic migrants), but that the vast majority are refugees from conflict zones, politically persecuted asylum seekers and environmental migrants, as well as the persons with criminal records and terrorists are hiding among them. With the proliferation of the migratory process, security risks are increasingly increasing, recognizable through association with transnational organized smuggling, trafficking in human beings, crime and terrorism. Given the fact that modern migrations take on the features of globalization, organization and massiveness, it is clear that the risks and consequences of human, national and international security are multiplied. The German security services data show that migrants on a trip to European countries spend an average of \$ 7.100, points to the dimension of organized peoples of the population, which will change the demographic image of the old continent in the long run.²¹ From the perspective of conflictology and security sciences, the prolongation of migratory movements to such an extent threatens the security concept of the functional stability of the European Union, as the perception of risks among its citizens with every terrorist act is growing. "In a serious crisis situation, poor communication that does not take into account cultural or religious differences can greatly exacerbate the very crisis situation and result in the failure of crisis management," observed theorists.²¹ Along with institutional building, a model of common security is strengthened, but Member States' expectations are expected to be a matter of national responsibility. Simply said, at the level of the European Union, tools for the joint operation of national security services, which protect the values and functioning of the EU, are being developed, while the level of national security and stability is left at the lower level of regional integration (e.g., the Visegrad Group) or the countries themselves. In the event of a spread of a migrant crisis, terrorist actions or extreme forms of organized violence, all members are expected to be highly cooperative and cooperative.

Hence, we point to the importance of communication interaction, because fast and high-quality information exchange between the states allows for a tighter and more uniform security policy. We see the roots of such thinking in the very definition of the International Organization for Standardization (IOS) that sees risk communication as "sharing or sharing information about risks between decision makers and other stakeholders. This information may refer to the mere existence, nature, form, probability, degree of danger, acceptability, treatment or other aspects of risk situations."²² In our work, we see this phase as the central point of managing the migration crisis, because the lack of a uniform migration policy in European countries distinguishes the legal status of irregular migrants.

²¹ Kešetović; Tot: *Problemi kriznog menadžmenta*, Communications, 2012, p. 117.

²² „The Dimensions of Risk Communications“, *Governance, scientific advice, outreach and communication*, Stakeholders in Risk Communications, 2005., p. 5..

Serbia, as an important destination on the transit corridor, takes on an increasingly important role in the long term, becoming part of the solution to this problem, including the survival of a number of refugees, which will be financially supported by the EU at the first moment. However, it all points out that such detention will be temporary, since the ultimate goal of migrants remains Germany and richer members in the neighborhood. Empirical research shows that Serbian citizens do not see potentials and opportunities for development that can bring with them a long-term integration of migrants on their territory. This means that decision-makers in case of scenarios of residual number of refugees and migrants need to conduct a quality media campaign that will raise awareness of citizens and point out the positive effects that integration can have on the economy, culture and political opportunities, as well as on the overall quality of life of the domicile population. At the same time, Serbia should urge the EU to be included as soon as possible in the program of deportation of migrants to the countries of origin. It is absurd that the Serbian police prevent the migrants from crossing the Croatian and Hungarian border for 24 hours directly by protecting the interests of Europe without being included in the joint readmission program. Without the help of Europe, the accumulation of migrants will only continue, which will keep the problem uncompleted.

Literature:

1. Aracki, Z. (2016). Medijski diskurs izbeglišтва, Kultura Polisa, year. XIII, No. 31., Novi Sad & Belgrade: Kultura - Polis, Institute for European Studies.
2. Beck, U. (2001): Rizično društvo, Filip Višnjić, Belgrade.
3. Dahrendorf R., (1989), Homo Sociologikus, Gradina, Niš.
4. Deutsch, K., (1970), Social Mobilization and Political Development, American Political Science Association, New York.
5. Jevtović, Z. & Aracki Z., (2017): „Serbia between Humanity and (Un)Security“, u: *The Migrant Crisis: European Perspectives and National Discourses*, editor bu Melani Barlai, Birte Fährnich, Christina Griessler, Markus Rhomberg (Hg). publisher: Lit Verlag, Berlin.
6. Jevtović, Z. and Bajić, P., (2016): „Migrantska kriza u ogledalu srpske dnevne štampe“, Kultura Polisa, časopis za negovanje demokratske političke kulture, Institute for European Studies, Belgrade and Kultura - Polis, Novi Sad.
7. Kate, N., (2006): Savremena politička sociologija: globalizacija, politika I moć, Službeni glasnik, Belgrade.
8. Kern, S; Velika evropska migraciona kriza, available at: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/velika-evropska-migraciona-kriza.html> (visited June 20, 2017).
9. Kešetović, Ž. and Tot, I., (2012): Problemi kriznog menadžmenta, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica.
10. Orlović, S., (2008): Politički život Srbije, između partokratije i demokratije, Službeni glasnik, Belgrade.
11. Milašinović, S. and Kešetović, Ž., (2009): Krizni menadžment, Academz of Criminalistic and Police Studies, Belgrade.

ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ*
ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ**

Правни факултет за привреду и
правосуђе
Нови Сад

УДК 314.15:351.78
Монографска студија
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 161-171

МИГРАНТСКА КРИЗА КАО ИЗВОР УГРОЖАВАЊА РЕГИОНАЛНЕ И ГЛОБАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак: Људи су се одувек селили, било добровољно, напуштајући своје земље порекла или етничког изворишта у потрази за бољим животним приликама, или под одређеним елементима принуде, тражећи заштиту од прогона и насиља. С једне стране, миграције су значајна, незаобилазна, потпуно природна и потенцијално корисна активност друштвеноекономског бића сваке државе. С друге стране, овај међународни феномен укључује широко подручје земаља порекла, земаља транзита и циљаних или одредишних земаља, али и различите групе миграната, те је у тесној вези са друштвено штетним и опасним појавама деструктивног карактера. Кријумчарење људи, проституција, трговина људима, кријумчарење наркотика и друге криминалне делатности, биле су одувек пус појава миграционих кретања. Данас, неконтролисани и масовни прилив миграната, из конфликтних и/или ратних подручја, довео је до несвакидашње избегличке/мигрантске кризе, која је постала извор угрожавања регионалне и глобалне безбедности, нарочито у домену експанзије исламског екстремизма и тероризма.

Кључне речи: мигрантска криза, регионална безбедност, глобална безбедност, тероризам

Увод

Људи су се одувек селили, било добровољно или под одређеним елементима принуде. Разлози за то су бројни и у већини случајева условљени демографским, економским, политичким, географским и другим чиниоцима који су се узајамно врло често комбиновали и допуњавали. Сходно томе, у последње време поред мноштва проблема са којима се суочава, свет је оптерећен и једним глобалним феноменом, феноменом мигрантске кризе. Са великим миграцијама су по правилу, готово увек у нераскидивој вези, друштвено штетне и опасне појаве, које производе бројне људске ризике.

* zdjbjelajac@gmail.com

** jdragojlovic@pravni-fakultet.info

Рат у Сирији почео је 2011. године, да би своју ескалацију доживео у последње две године. Услед тога, велики број људи своје уточиште, сигурност и безбедност одлучили су се да потраже у некој другој држави. Велики број миграната, чини се да је у великој мери изненадио Европу и различите државе Европе, које ова појава погађа. Наиме, јасно је да нису све државе подједнако оптерећене и угрожене мигрантском кризом. У том смислу, неке су само државе транзита, као што је и наша држава, где мигранти немају намеру да се задржавају, док су друге, као нпр. Немачка, Аустрија, Шведска и Данска крајње одредиште. Управо из различитих улога појединих држава Европе током мигрантске кризе, различити су и њихови одговори на насталу ситуацију. Другим речима, мигрантска криза не утиче на све државе подједнако, па самим тим, државе и различито реагују, а шта у крајњој мери утиче на основне принципе на којима је Европска унија радила готово од свог оснивања.¹

Појава све већег броја миграната у Европи, као и различити и нејединствени ставови држава, које су погођене мигрантском кризом, по питању прихватања избеглица, свакако представља велики изазов за Европу. Чини се да је Европска унија пред великим изазовом јер се сада крши и једно од њених основних начела, а то је отвореност граница. Такође, ако се овоме додају и све учесталији терористички напади са којима се суочавамо, сложеност ситуације се може додатно сагледати.

О миграцијама и миграционим кретањима

Миграција по општој дефиницији означава сваки облик привременог или трајног кретања живих бића у простору. Најједноставније речено, реч је о трајнијој промени места сталног боравка појединца или друштвених група. Миграције нису нови феномен. Вековима људи напуштају своје домове у потрази за бољим животом. На миграције утичу различити фактори: демографски, економски, политички, географски; често су узроковане националним, верским, расним прогонима и прогонима на политичкој основи.

Миграције су значајна, незаобилазна, потпуно природна и потенцијално корисна активност друштвено-економског бића сваке државе. Подразумева се да су присутне у свим подручјима света, иако преовлађују миграције оријентисане према државама које имају већи животни стандард. Ове државе имају развијене привредне системе који захтевају одређену радну снагу, односно отварају простор за радно мотивисаним миграцијама.

Главни узроци миграција налазе се у економској и социјалној неједнакости између држава и региона, као и жеље економски запостављених особа за миграцију из слабије у јачу економију. Дакле, спремност на миграцију може бити створена сложеном комбинацијом како друштвених тако и економских чинилаца. Све док постоји неједнако распоређено богатство између држава порекла и држава одредишта, односно економски диспаритет уз ограничене

¹ Јоко Драгојловић, Милован Јовановић, Мигрантска криза – безбедносни изазови, ризици и претње, *Култура полиса*, вол. 13, бр. 30, 2016, стр. 62.

могућности законске миграције у земље одредишта, укључујући и подложност и наглашену слабост миграната у вези очекивања запошљавања и финансијске награде, побољшаног друштвеног положаја и третмана, замишљеног гламура свакодневнице, миграције ће имати наведене оквири, размере и обележја.²

Постоје три основна вида миграција, која се користе у типологији Уједињених нација. То су регуларне миграције, нерегуларне миграције и миграције избеглица. Ови видови такође се испољавају у миграционим оквирима Републике Србије. Запажа се да је питање легалности или нелегалности појединих миграционих кретања у знатној мери компатибилно са променама у области социо-економских, политичких, демографских и безбедносних дешавања у одређеним друштвима. Међутим, без обзира на дефинисану типологију у пракси се врло често не може повући прецизна линија разграничења која би на недвосмислен начин одвојила регуларне од нерегуларних миграционих токова.

Кратак осврт на појам безбедности

Безбедност је појам са вишеструким значењем. У најопштијем смислу подразумева слободу од страха, претњи и физичког насиља. Међутим, безбедност укључује и моралне, идеолошке и нормативне елементе, што је одувек отежавало његову прецизну дефиницију. У питању је друштвено конструисан концепт, који стиче специфично значење унутар датог социјалног контекста. Реч безбедност је вишезначна и у теорији, доктрини и у пракси се користи да се њоме именје (означе) разноврсни елементи и односи. Уопште речено, безбедност значи сигурност, а у том контексту се подразумевају и мере које се предузимају да људи буду безбедни и заштићени. Такође, безбедност је термин и којим се означава заштита државе или организације од криминалних активности, тероризма, шпијунаже, као и од других видова криминала.³

Појам безбедности је кроз историју имао различито поимање од првих видова људског организовања па до савремених држава. У том смислу, најстарији облик друштвеног уређења представља првобитна заједница која се одликује заједничком производњом и подједнаком расподелом онога што се прибави (скупи). Она је трајала од појаве човека па све док је човек стварао онолико колико му је потребно за опстанак. Тај опстанак представља један од темеља преживљавања односно зачетака безбедности.⁴ Овде се, јасно је безбедност искључиво може посматрати са аспекта физичке безбедности, односно не

² Јелена Матијашевић, Жељко Бјелајац, *Значај усаглашавања заједничких стратегија Републике Србије са државама Југоисточне Европе у области спречавања илегалних миграција и кријумчарења људи*, Зборник радова са међународне научне конференције „Србија у Југоисточној Европи“, приређвачи Др Драган Ђукановић и Мр Владимир Трапара, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013., стр. 237.

³ Жељко Бјелајац, *Безбедносна култура – умеће живљења*, Правни факултет за привреду и правосђе у Новом Саду, Нови Сад, 2017. стр. 66.

⁴ Јоко Драгојловић, Ненад Бингулац, *Безбедност као атрибут и функција савременог полиса*, *Култура полиса*, вол. 11, бр. 24, 2014, стр. 131.

угрожавања физичког интегритета. Данас се под безбедношћу поред физичке безбедности подразумева и социјална, економска, правна, здравствена, безбедност животне средине и слично.

Дакле, све друштвене групе, од првобитне заједнице па до данас предузимале су активности које су имале за циљ очување одређеног нивоа безбедности, јер безбедност представља услов опстанка самог друштва.⁵ Безбедност као једна од основних функција у уређеним заједницама, без обзира на то да ли је реч о појединцу, друштвеној групи, региону, држави, увек је повезано са жељом да се обезбеде суштинске вредности и стања која су за све њих од суштинског значаја.

Израз безбедност потиче од латинске речи *securitas* што значи безбедност, одсуство опасности, сигурност. Безбедност је стање које се може дефинисати као одсуство неког вида угрожавања, али и присуство правде, морала и културе.⁶ Безбедност је потребно схватити као услов опстанка и развоја друштва, јер она сама по себи ништа не ствара већ само омогућава.⁷

По модерном схватању безбедности, интегралну (свеобухватну, целовиту) безбедност можемо да групишемо на унутрашњу и међународну безбедност. У оквиру унутрашње безбедности разликујемо индивидуалну, социјеталну (друштвену) и националну, док код међународне безбедности можемо да разликујемо регионалну, глобалну, заједничку, колективну и кооперативну безбедност.⁸

Када је реч о изворима грожавања безбедности, можемо их класификовати на:⁹

- Друштвене изворе: противречности и неусклађености у погледу различитих интереса; националног, међудржавног, религиозног, професионалног, и личног карактера; диспаратитет у домену друштвеноекономског развоја; културне, идеолошке и религијске различитости; продубљивање несклада у целокупном демографском развоју; међународни односи и међународни статус; савремени политички односи итд.
- Природне изворе : то су они извори који се односе на климу, територију и географски положај.
- Техничкотехнолошке изворе: велики хемијски комплекси (акциденти у хемијској индустрији); несреће у производним погонима, несреће у превоз опасних материја, акциденти у нуклеарним електранама, одлагања нуклеарног отпада.

Према директности утицаја на безбедност, извори угрожавања се класификују на посредне и непосредне. Према активности деле се на латентне и активне. Према константности могу бити стални и повремени, а према времену

⁵ Јоко Драгојловић, Младен Ћеранић, Потребне за безбедношћу и сигурношћу у хијерархији људских потреба, *Култура полиса*, вол. 12, бр. 28, 2014, стр. 292.

⁶ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности-са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет, Нови Сад, 2008, стр. 23.

⁷ *Ibid.*

⁸ Радослав Гафиновић, Класификација безбедности, *Наука - безбедност - полиција*, год. 12, бр. 2-3, 2007, стр. 3-26.

⁹ Жељко Бјелајац, Безбедносна култура – умеће живљења, *op. cit.* стр. 222.

настанка деле се на прошле, садашње и будуће. Свакако најважнија подела извора угрожавања безбедности је подела према времену настанку деловања, јер се на основу ове поделе могу припремити механизми превентивног деловања, те потенцијалне будуће облике грожавања безбедности неутралисати.

Мигрантска криза као извор угрожавања безбедности

Мигрантска криза са којом се суочава Европа може се сагледати са различитих аспеката. Наиме, она производи различите последице, (економске, политичке...), односно у великој мери делује на безбедност и сигурност сваког појединца. Дакле, мигрантска криза са којом се тренутно суочава Европа угрожава националну безбедност држава које су истом погођене, било да је реч о државама које су трајно одредиште миграната, било да је реч о транзитним државама. Такође, мигрантском кризом угрожава се и људска и међународна безбедност. Сваке године између четири и пет милиона миграната уђе у неку туђу државу, а при том број нелегалних прелазака границе варира између 30% и 50%.¹⁰ Оне са собом неминовно доносе и повећање опасности по домаће становништво од заразних болести, криминала и тероризма.¹¹

Посматрано са аспекта угрожавања националне безбедности, мигрантска криза за собом повлачи ризике и проблеме који се огледају у кризи људских, материјално-техничких, финансијских ресурса, али и нормативних оквира који се односе на рад органа и јавних служби држава кроз које мигранти пролазе или се настављају. Дакле, већина држава није спремна да на прави начин одговори на овако велики прилив миграната, било да је реч о транзитним државама, или пак о државама које су трајно одредиште. Услед тога стварају се гужве на граничним прелазима, велики број миграната и не бива регистрован и евидентиран и слично... Такође, мигрантска криза утиче и на тржиште рада, јер велики број миграната подразумева и прилив нове радне снаге. Услед тога, развијају се и црна тржишта што дестабилизује легално тржиште рада, јавне финансије и државни буџет. Такође, мигрантска криза доводи и до демографске дестабилизације држава. Услед мигрантске кризе, веома су чести сукоби између миграната и полиције, али и између самих миграната. Најзад, масовне миграције са којима се Европа суочава доводе и до повећања обима и разноврсности криминала свих врста, првенствено трговине људима и тероризма, а о чему ће више речи бити у наставку рада.

Када је реч о угрожавању људске безбедности, јасно је да се мигрантском кризом могу угрозити различите сфере људске безбедности. У том смислу, у погледу економске безбедности, јасно је да су угрожена економска права миграната: прво, немогућност остваривања права на рад и права која проистичу из права на рад главни је миграциони мотив економских миграната, али и

¹⁰ UN, Key trends in international migration, Expert Group Meeting on The Post 2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015.

¹¹ Драган Симеуновић, Миграције као узрок политичких аномалија у Европи, *Журнал за криминалистику и право*, вол. 19, бр. 3/2015, 2015, стр. 6.

један од доминантнијих мотива оних који ова права не могу да остваре због тога што живе у конфликтним срединама и под тоталитарним режимима; друго, током свог кретања ка земљи жељене дестинације мигранти нису у могућности да остваре економска права; најзад, веома је неизвесно да ће и у земљама дестинације успети да се запосле (у легалном сектору).¹² Такође, мигрантима је угрожено и право на образовање, слободу кретање (подизањем зидова и постављањем бодљикавих жица на границама), али и право на адекватну исхрану и здравствену заштиту. Такође, мигранти на свом путовању изложени су и различитим ризицима који се односе на угрожавање њиховог живота, али и чињеници да врло лако могу постати жртве трговине људима, а најчешће услед пристанка да илегално пређу границу, односно услед пристанка да буду прокријумчарени у неку државу. Такође, мигранти представљају и веома повољан круг лица који се може врбовати за различите терористичке нападе.

Посматрано са аспекта угрожавања међународне безбедности, мигрантска криза је изазвала различите дипломатске сукобе и несугласице између држава. Вођене (личним) националним интересима, да на својим територијама настане што мање миграната са геопростора Сирије и осталих земаља на којима „оперише“ тзв. ИСИС, европске државе су почеле да негодују што поједине од њих мигрантима дозвољавају улазак у Европу и кретање кроз Стари континент (нпр., Мађарска је протестовала против Србије због миграната које пропушта кроз своју територију; Хрватска такође; из истих разлога, Словенија је протестовала против Хрватске, Аустрија против Хрватске и Словеније, Македонија против Грчке итд.), као и око „квота“ избеглица којима би требало да се пружи уточиште.¹³ Такође, треба напоменути да мигрантска криза у великој мери утиче и на стабилност Европске уније, као и других европских институција, а које се пре свега огледа у нејединственом ставу по питању проблема који се односе на мигрантску кризу.

Трговина људима и тероризам као безбедносни ризици услед мигрантске кризе

Илегалне миграције представљају феномен који је све учесталији, а дефинише се најчешће као нелегално досељавање у другу земљу. Оно што чини полазну основу за ову врсту незаконитог понашања јесу разлози у већини случајева економске или политичке природе, мада се може говорити и о другим мотивима који су у пракси бројни. Људе на ове поступке покрећу снови о бољем животу, здравственој заштити, социјалној сигурности, вишем степену заштите људских права, итд. Међутим и неке друге околности условљавају већи одлив људи у безбедније земље. Ратне недаће свакако представљају веома чест разлог за различите видове миграција.¹⁴ Оно што свакако треба нагла-

¹² Саша Мијалковић, Иван Петровић, Безбедносни ризици савремених миграција, *Журнал за криминалистику и право*, вол. 21, бр. 2, 2016., стр. 8-9.

¹³ Саша Мијалковић, Иван Петровић, *op. cit.* стр. 12-13.

¹⁴ Јелена Матијашевић, Жељко Бјелајац, *op. cit.* стр. 239.

сити јесте све већа експанзија илегалних миграција, које се доводе у везу са трговином људима у циљу сексуалне експлоатације, али и све већа присутност тероризма. Дакле, посматрано са аспекта угрожавања безбедности, мигрантска криза у великој мери доприноси развоју трговине људима и тероризма.

Трговина људима је глобални феномен који интензивно погађа земље у економској и политичкој транзицији и постконфликтном стресу. То није индивидуални феномен, који погађа ограничен број људи, већ феномен са дубоким друштвеним и економским импликацијама, коме погодују глобализација, употреба нових технологија, али и различите мигрантске кризе и хаоси који настају на границама услед њих.¹⁵ Услед тога, трговци људима много лакше успевају да своје жртве превезу преко границе, а исто тако много лакше певају да врбују своје жртве и убеде их бољи посао и живот који их чека у иностранству.

Оно што деградира досадашња цивилизацијска достигнућа, тј. развој друштва и демократије, јесте поражавајућа чињеница да милиони жена, мушкараца и деце широм света сваке године бивају продавани и држани у нељудским условима, у неким случајевима суровијим од класичног ропства. Међу њима је чак 90% особа женског пола, одраслих жена, али и малолетница узраса од 12 до 14 година, које су преваром или силом одведене и продате да раде у присилној проституцији. Дакле, најчешћа сврха трговине женама је сексуална експлоатација као доминантан облик трговине људима. Такође, у мањем обиму присутно је поробљавање мушкараца који раде у пољима, фабрикама, на грађевинама итд. У последње време све чешће се прича о трговини људима зарад трговине људским органима, а ништа мање нису присутни ни остали облици као што су поробљавање за рад у домаћинствима, трговина децом ради усвајања, трговина људима ради уговорених бракова, ради просјачења, ради вршења кривичних дела, трговина тек рођеним бебама итд. Према проценама УН-а профит од ове врсте криминала готово је конкурентан са глобалним прометом оствареним од трговине наркотицима.

Трговина људима, врло често се третира као проблем илегалне миграције и кријумчарења (од стране законодавства) и проституције (од стране јавног мњења). Овакав приступ је неприхватљив, јер између ових појава постоје суштинске разлике. Миграција се заснива на добровољној одлуци, тј. подразумева пристанак особе да оде из одређене земље, што у бити не подразумева насиље, превару, присилу и експлоатацију. Са друге стране кријумчарење људи подразумева илегалан улазак у земљу, што крши прописе одређене државе, али не представља злочин против особе, јер постоји њен пристанак да мигрира на тај начин. Такође, врло је важно нагласити разлику између проституције и трговине женама. Проституција садржи елементе добровољности, тј. одвија се уз пристанак особе која се бави том „делатношћу“, док трговина женама представља класичну експлоатацију и ниподаштавање људских права (физичко и психичко злостављање, одузимање докумената, ограничено кретање, наметање броја клијената без средстава заштите, куповину и продају особе без њеног

¹⁵ Више у: Жељко Бјелајац, *Трговина људима – злочин против човечности*, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, 2014.

знања и пристанка).¹⁶ Дакле, стање којем имамо велики број миграната који крећу из Авганистана, Сирије, Ирака ка Европи у великој мери доприноси експанзији трговине људима. Околности које подразумевају хаос на границама, насилно рушење подигнутих зидова, неадекватну контролу од стране полицијских службеника, као и прелазак из једне у друг државу без било какве евиденције и регистрације, погодује трговини људима.

Поред трговине људима и тероризам представља, како регионалну, тако и глобалну безбедносну претњу. Наиме, тероризам већ одавно не представља само питање унутрашње безбедности једне државе. Све више, због своје променљивости, постаје интердисциплинаран проблем који у својим појавним облицима доживљава друштвену и политичку кулминацију тако да за савремено друштво не представља нову појаву већ изазов. Савремени тероризам карактерише територијално ширење, обухватајући читаве светске регионе, потом његово умножавање и појачавање интензитета терористичких аката.¹⁷

Сагледавајући однос мигрантске кризе и тероризма а имајући у виду порекло миграната, као и последња дешавања у Европи по питању терористичких напада, чини се да Европа свакако стрепи од исламистичког тероризма.¹⁸ Последњих година у терористичким нападима доминира религијски фактор и то највише исламски, а као циљ се препознаје да се кроз верско насиље жели остварити панисламистички циљеви. На западу терористи су мотивисани одређеним националним циљевима и интересима, док у исламским земљама тероризам је додатно мотивисан и исламском идеологијом која се манифестује наднационално. Такође, последњих година сведоци смо честих безбедносних притисака на потенцијалне мете од могућих терористичких напада.¹⁹ Управо ови облици безбедносних изазова последњих месеци у знатној мери доводе у питање управо ниво постигнуте безбедности у европским земљама, услед чега се истовремено намеће питање да ли постојећи механизми заштите почевши од законодавних регулатива па преко физичких и безбедносних мера, могу да представљају довољну заштиту.

Са доласком великог броја миграната из земаља у којима се воде грађански ратови и у којима су ситуиране разне терористичке групације расте ризик од тероризма у земљама кроз које мигранти пролазе, а нарочито у оним у којима се задржавају. Правило је да што се дуже задржавају и ризик бива већи, а највећи је у оним земљама у којима трајно остају, поготово уколико те земље попут Француске учествују у бомбардовању или у неком другом типу војних операција у земљама из којих мигранти стижу.²⁰

¹⁶ Жељко Бјелајац, Милован Јовановић, Трговина људским органима – злочин савременог доба, *Политичка ревија*, вол. 39, бр. 1, Београд, 2014, стр. 269-284.

¹⁷ Јоко Драгојловић, Верски тероризам – главни фактор угрожавања безбедности у Европи, *Култура полиса*, вол. 14, бр. посебно издање, 2017, стр. 52.

¹⁸ Више у: Жељко Бјелајац, Исламска држава: између мита и стварности, *Међународни проблеми*, вол. 68, бр. 1, 2016, стр. 54-71.

¹⁹ Мина Зиројевић, Жељко Бјелајац, Блиско источни тероризам и религија у савременом полису, *Култура полиса*, вол. 10, бр. 22, 2013, стр. 193-207.

²⁰ Драган Симеуновић, *op. cit.* стр. 8-9.

Поједини подаци указују да је са мигрантима у Европу ушло и више хиљада терориста (неки извори наводе да се ради о 4000 терориста). У случају да су указани подаци тачни, Европа се сусреће са до сада невиђеним безбедносним изазовом, који се неће моћи лако превазићи.²¹

Уважавајући претходно изнето, ваља напоменути да последњих година број терористичких напада у земљама Европе (а највише у земљама Европске уније) је у сталном порасту. То нам сведоче и напади који су се десили у последњих неколико месеци у Француској и Бриселу, а који се везују са мигрантску кризу.²²

По свом деловању, савремени тероризам одликује и фанатизам, који се манифестује кроз националну, идеолошку или верску индоктринираност терориста, до степена саможртвовања у извођењу терористичког акта. Фанатизам као екстремна мотивисаност појединца и групе терориста, својствена је за све терористичке организације и има за циљ постизања високог степена одлучности, безусловности и окружности у извршењу терористичког задатка.²³ Фанатизам се у терористичкој организацији манифестује као позитивна квалитативна психолошка категорија и кључни је показатељ успеха терористичке организације.

Закључак

Различити видови миграција су појаве које су постојале одувек, а које су у последње време све учесталија. Главни мотиви миграција се базирају на сновима о унапређењу животних услова и решавању индивидуалних и породичних егзистенцијалних проблема. Европска унија, односно богатије државе Европе је простор који одувек доминантно привлачи мигранте. Међутим, масовне миграције од 2015. године подстакле су већину држава Европе да на велики број миграната одговори рестриктивно, са циљем заштите личних националних интереса. У том смислу, поједине државе настоје да приме што мањи број миграната јер су свесне да са великим бројем миграната из Сирије и Авганистана иду и већи безбедносни ризици и претње.

Путовање миграната обично је непредвидива авантура која је повезана са бројним људским ризицима и опасностима, а бројни су примери да су мигранти, а посебно мигранткиње, перманентно изложени савременом поробљавању, злочину познатом као трговина људским бићима.

²¹ Јоко Драгојловић, Милован Јовановић, Мигрантска криза – безбедносни изазови ризици и претње, *Култура полиса*, вол. 13, бр. 30, 2016, стр. 67.

Драган Симеуновић, *op. cit.* стр. 8-9.

²² Nenad Bingulac, Joko Dragojlović, *Contemporary security challenges in european countries viewed from the aspects of terrorism and religious extremism*, Thematic conference proceedings of international significance, International scientific conference "Archibald Reiss days", Kriminalističko policijska akademija, Belgrade, 2016, стр. 406-417.

²³ Више у: Мина Зиројевић, Жељко Бјелајац, Утицај исламског верског фанатизма на експанзију женског самоубилачког тероризма, *Култура полиса*, вол. 11, бр. 24, 2012, стр. 91-108.

Дакле, оно што представља полазну основу свакако је чињеница да трговина људима почиње са миграцијом, главни узроци миграције налазе се у економској и социјалној неједнакости између држава и региона, као и жеље економски запостављених особа за миграцијом из слабије у јачу економију. Људи који живе у земљама у развоју или у земљама у транзицији услед ниског животног стандарда, као и у државама које су погођене ратним дејствима, у потрази за послом и бољим и безбеднијим животом, неретко постају жртве трговине људима.

Такође, све више земаља постаје мета терориста, тероризам постаје глобалан проблем, број жртава је све већи, као и непосредних жртава, маштовитост у осмишљавању акција терориста је такође све већа, као и број чланова терористичких операција. Стога борба против ове врсте насиља је све тежа и захтева све већу повезаност на међународном пољу. Оно што свакако треба нагласити јесте да са доласком великог броја миграната из земаља у којима се воде грађански ратови и у којима су ситуиране разне терористичке групације расте ризик од тероризма у земљама кроз које мигранти пролазе, а нарочито у оним у којима се задржавају.

Тероризам угрожава безбедност и онда када он директно не делује, јер тамо где постоји бојазан од терористичких напада, односно она подручја која су једном погођена терористичким нападом, као и она подручја која се оцењују интересантним за терористе свакако бивају обузета страхом и осећајем напетости. На овај начин терористи посредно делују и онда када не изводе директно терористичке нападе, јер влада страх и несигурност код грађана.

Литература:

1. Bjelajac, Ž., (2014). *Trgovina ljudima – zločin protiv čovečnosti*, Pravni fakultet za
2. Bjelajac Ž., (2016). *Islamska država: između mita i stvarnosti, Međunarodni problemi*, privredu i pravosuđe, Novi Sad.vol. 68, br. 1, str. 54-71.
3. Bjelajac, Ž., (2017). *Bezbednosna kultra – umeće življenja*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad.
4. Bjelajac, Ž., Jovanović, M., (2014). *Trgovina ljudskim organima – zločin savremenog doba*, *Politička revija*, vol. 39, br. 1, Beograd, str. 269-284.
5. Gaćinović, R., (2007). *Klasifikacija bezbednosti, Nauka - bezbednost - policija*, god. 12, br. 2-3, str. 3-26.
6. Dragojlović, J., (2017). *Verski terorizam – glavni faktor ugrožavanja bezbednosti u Evropi*, *Kultura polisa*, vol. 14, br. posebno izdanje, str. 45-55.
7. Dragojlović, J., Jovanović, M., (2016). *Migrantska kriza – bezbednosni izazovi, rizici i pretnje*, *Kultura polisa*, vol. 13, br. 30, str. 61-70.
8. Dragojlović, J., Bingulac, N., (2014). *Bezbednost kao atribut i funkcija savremenog polisa*, *Kultura polisa*, vol. 11, br. 24, str. 129-142.
9. Dragojlović, J., Čeranić, M., (2014). *Potrebe za bezbednošću i sigurnošću u hijerarhiji ljudskih potreba*, *Kultura polisa*, vol. 12, br. 28, str. 291-300.
10. Zirojević M., Bjelajac, Ž., (2013). *Blisko istočni terorizam i religija u savremenom polisu*, *Kultura polisa*, vol. 10, br. 22, str. 193-207.

11. Zirojević, M., Bjelajac, Ž., (2012). Uticaj islamskog verskog fanatizma na ekspanziju ženskog samoubilačkog terorizama, *Kultura polisa*, vol. 11, br. 24, str. 91-108.
12. Matijašević, J., Bjelajac, Ž., (2013). *Značaj usaglašavanja zajedničkih strategija Republike Srbije sa državama Jugoistočne Evrope u oblasti sprečavanja ilegalnih migracija i krijumčarenja ljudi*, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Srbija u Jugoistočnoj Evropi“, priređivači Dr Dragan Đukanović i Mr Vladimir Trapara, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 234-250.
13. Mijalković, S., Petrović, I., (2016). Bezbednosni rizici savremenih migracija, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. 21, br. 2, str. 1-18.
14. Simeunović, D., (2015). Migracije kao uzrok političkih anomalija u Evropi, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. 19, br. 3/2015, str. 1-18.
15. Stajić, Lj., (2008). *Osnovi sistema bezbednosti-sa osnovama istraživanja bezbednosnih pojava*, Pravni fakultet, Novi Sad.
16. Bingulac, N., Dragojlović, J., (2016). Contemporary security challenges in european countries viewed from the aspects of terrorism and religious extremism”, Thematic conference proceedings of international significance, International scientific conference “Archibald Reiss days”, Kriminalističko policijska akademija, Belgrade, str. 406-417.
17. UN, Key trends in international migration, Expert Group Meeting on The Post 2015 Era: Implication for the Global Research Agenda on Population Development, New York, 10 April 2015.

MIGRANT CRISIS AS A SOURCE OF ENHANCING REGIONAL AND GLOBAL SECURITY

Summary: People have always moved, either voluntarily, leaving their country of origin or ethnic origin in search of better living conditions, or under certain elements of coercion, seeking protection from persecution and violence. On the one hand, migration is a significant, indispensable, completely natural and potentially useful activity of the social and economic state of each state. On the other hand, this international phenomenon involves a wide range of countries of origin, countries of transit and target or destination countries, but also different groups of migrants, and is closely related to socio harmful and dangerous occurrences destructive character. Smuggling of people, prostitution, trafficking in human beings, narcotics smuggling and other criminal activities have always been the result of migration movements. Today, the uncontrolled and massive influx of migrants from conflict and / or war zones has led to an unprecedented refugee / migrant crisis, which has become a source of jeopardizing regional and global security, especially in the domain of the expansion of Islamic extremism and terrorism.

Key words: migrant crisis, regional security, global security, terrorism

II

ДЕМОГРАФСКИ, МЕДИЈСКИ И СОЦИОЛОШКО ПРАВНИ АСПЕКТИ МИГРАТСКЕ КРИЗЕ

ДУШАН ПРОРОКОВИЋ*

Институт за међународну политику и
привреду
Београд

УДК 314:314.113

Оригиналан научни рад

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 175-184

ДЕМОГРАФСКИ ТРЕНДОВИ У ЕВРОПСКИМ ДРЖАВАМА: КА ДЕПОПУЛАЦИЈИ ПЕРИФЕРИЈЕ КОНТИНЕНТА

Сажетак: Према најновијим проценама УН број становника Европе ће континуално опадати у наредним деценијама. Посматрајући постојеће показатеље може се закључити како ће се овај тренд променити тек после 2150. године када ће доћи до почетка увећавања популације. Претходне прогнозе ове врсте се нису показале поузданим, али су представљени подаци у сваком погледу алармантни. Насупрот смањивању броја становника европских држава, у осталим деловима света, а пре свега у Африци, број становника ће се непрестано увећавати. То води ка прављењу новог (дис)баланса између Глобалног севера и Глобалног југа, са свим последицама који такав однос са собом доноси. Посебно су угрожене земље „европске периферије“ у којима се поред смањених стопа наталитета уочава и све негативнији миграциони салдо услед емигрирања (млађег) становништва ка развијенијем западним државама. Становништво из балканских и источноевропских држава у одређеној мери представља „популациону резерву“ за западноевропске земље, које њиховим прихватањем и интеграцијом компензују сопствене демографске губитке. Такав процес отвара питање будућности европске периферије, која већ у наредним годинама може бити изложена убрзаној депопулацији. Рад се састоји из четири дела. Први део је уводни, у њему се описују актуелна демографска кретања у европским државама и пореде са примерима из европског окружења. У другом делу се посебан осврт прави на европске државе које се већ сусрећу да самњивањем броја становника. Трећи део је посвећен објашњавању демографских процеса у земљама Глобалног југа које су географски најближе Европи. Закључна разматрања су представљена у завршном, четвртном делу.

Кључне речи: демографија, Европа, Балкан, Источна Европа, Глобални север, Глобални југ, депопулација

Увод

Светска популација се континуално увећава. Процењује се да је 1900. године на свету живело око 1.65 милијарди становника, 1950. око 2.52 мили-

* dusan@diplomacy.bg.ac.rs

јарде, да би 2000. тај број досегао 6.1 милијарди. (Caselli et al., 2005: 42) УН су 2015. године обзнаниле да је у том тренутку број становника планете износио 7.35 милијарди, а да би до 2050. године, пратећи постојеће индикаторе и трендове могао нарасти до 9.72 милијарди. (UN, 2015: 1) Као и у остатку света, током XX века се становништво европских држава увећавало. Међутим, уколико тај раст упоредимо са осталим деловима света, видећемо да је он пропорционално вишеструко мањи него у другим случајевима. Аустроугарска је 1900. године имала око 51.35 милиона становника (Madison, 2003: 26-8), док данас цео тај простор који обухвата територије држава Аустрије, Мађарске, Словачке, Чешке, Словеније, Хрватске, те делове Пољске, Украјине, Румуније, Србије и Италије насељава 61.14 милиона људи.¹ Са друге стране, на почетку XX века Отоманска царевина је бројала око 20.89 милиона становника (Karpat, 2002: 766), у периоду када су јој припадале територије данашњих независних држава – Ирака, Либана, Сирије, Палестине, Јордана, Израела и балканских земаља – Албаније, (БЈР) Македоније и БиХ, укључујући још и подручја Синаја (данас део Египта), северне Грчке са седиштем у Солуну, Косова, Метохије и Новопазарског санџака, док на овом простору данас живи 179.21 милион становника. Пре једног века је, дакле, Двојну монархију насељавао троструко већи број становника него османлијску империју, али је, посматрајући идентичне географске области данас, стање сасвим промењено, те у некадашњим отоманским поседима живи скоро три пута више људи него на подручју некада најважније средњоевропске земље. За разлику од „аустроугарског простора“, на ком је забележен стогодишњи раст броја становника за свега око 20%, у неким другим европским државама је он био значајно виши. У Русији, која је почетком XX века обухватала готово све данашње постсовјетске независне државе (изузимајући западни део Украјине и поједине, просторно мање области на Балтику), највећи део Пољске и целокупну Финску, је живело 136.35 милиона становника, док је данас тај број на овом подручју 291.81 милион, што је повећање од преко два пута. У Великој Британији и Француској се популација увећала са око 38 милиона 1900. године на 64.71, односно 64.39 милиона у 2015. години, у Италији се у посматраном периоду готово дуплирала са 32 на 59.8 милиона, у Шпанији са 18.52 на 46.12 милиона, а у Холандији утростручила са 5.61 на 17.13 милиона. Међутим, такав раст је био значајно спорији него другде. Истовремено, број становника Марока се учетворостручио са 8.1 милиона на 34.37, Алжира и Туниса удесетостручио са 4 и 1.89 милиона на 39.66 и 11.25 милиона, у Египту је он већи за преко једанаест пута (порастао са 8 на 91.5 милиона), а рекорд је постигнут у Абисинији, данашњој Етиопији, где је популација нарасла за невероватних двадесетпет пута (са 4 на 99.39 милиона). Брже него у европским земљама број становника

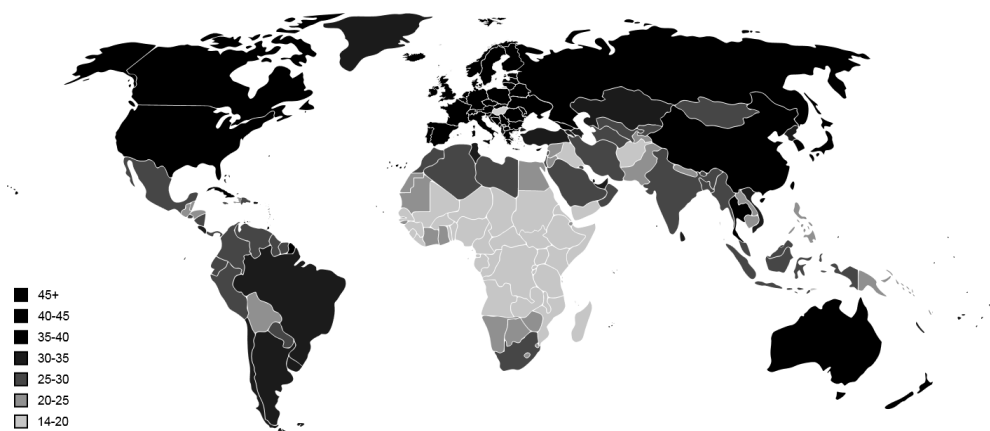
¹ За одређивање броја становника коришћени су статистички подаци који се тичу некадашњих делова Аустроугарске и то: у Пољској Поткарпатског и Малопољског војводства; у Румунији жупанија – Клуж, Тимиш, Брашов, Марамуреш, Арад, Сибиу, Хунедоара, Сату маре, Алба, Караш-Северин, Бихор, Салаж, Бистрица, Сучеава и Муреш; у Украјини области – Закарпатске, Львовске, Ивано-Франковске и Чернивачке (Буковина); у Италији региона Фријули-Венеција-Ђулија са седиштем у Трсту; у Србији АП Војводине.

се повећавао и у некадашњим европским колонијама – САД, Канади и Аустралији, у којима су гро популације управо сачињавали Европљани (у САД број становника је порастао са 75.99 на 325.15 милиона, у Канади са 5.5 на 36.57 милиона, а у Аустралији са 4 на 24.49 милиона)². Ово је један од разлога и због ког је број становника Европе спорије растао, пошто се део популације одлучио на прекоокеанску емиграцију, мада свакако није најважнији. Европско становништво се, дакле, увећавало, али несразмерно нижим стопама него у државама непосредног окружења – на Блиском истоку и у северној Африци. Такви трендови су узроковали и да европско становништво постаје временом просечно старије него популација у другим деловима света. У овом раду се разматра какве последице то може оставити, а за анализу се користи последња процена УН о демографским трендовима у глобалним оквирима.

Демографска кретања у европским државама

Становништво европских држава је просечно старије него у осталим деловима света. На Карти 1. је приказана просечна старост становништва по државама и може се јасно видети разлика између европских и афричких држава.

Карта 1: *Просечна старост становништва по државама*

(према: CIA, 2016)

Старење популације се неповољно одражава на стопе фертилитета, пошто се репродуктивна база сужава. Према подацима које презентују УН, израђене су Карта 2. и Табела 1. на којима су приказане просечне стопе фертилитета по државама. Док у европским државама (изузимајући Француску) број рођене деце по жени варира од 1-2, у највећем броју афричких земаља се креће од 4-6, а у блискоисточним од 2-4.

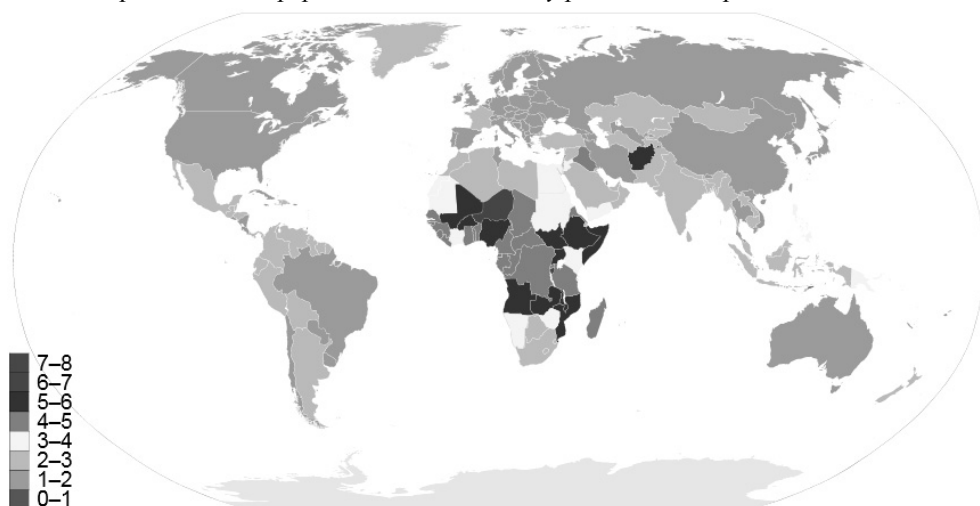
² Процене броја становника по државама за 1900. годину су узимане према подацима које нуди Ангус Мадисон у својој студији, а за 2015. годину према подацима УН.

Табела 1: Државе са највишом стопом рађања (број деце на једну жену)
(UN, 2015: 38-42)

2010-2015	Σ	2025-2030	Σ	2045-2050	Σ
Нигер	7.63	Нигер	6.68	Нигер	4.87
Сомалија	6.61	Сомалија	5.22	Сомалија	3.79
Мали	6.35	Мали	5.03	Замбија	3.73
Чад	6.31	Ангола	4.98	Бурунди	3.69
Ангола	6.20	Бурунди	4.89	Ангола	3.64
Конго	6.15	Гамбија	4.87	Нигерија	3.59
Бурунди	6.08	Чад	4.85	Мали	3.57
Уганда	5.91	ДР Конго	4.77	Гамбија	3.48
Ист. Тимор	5.91	Нигерија	4.74	Чад	3.46

Разлог због ког се Француска разликује јесте делимично и агресивна демографска политика која је у овој држави вођена од седамдесетих година XX века, која је подразумевала многе бенефиције за многодетне породице (са троје и више деце), али и висока стопа фертилитета код имигрантских породица. Старење становништва и смањивање стопе фертилитета довешће до смањивања броја становника већине европских држава у наредним деценијама. Према подацима које анализира Валтер Лакер (Walter Laquer) становништво Француске ће се до 2050. године смањити на 55 милиона, тако да ће пад броја становника бити мање изражен него у другим државама. (Laquer, 2008: 32)

Карта 2: Стопа фертилитета по жени у различитим државама света

(према: CIA, 2016)

Услед релативно нижих стопа фертилитета број становника ће опадати и у осталим највећим европским државама. Тако ће до 2050. године становништво Велике Британије спасти на 53 милиона, Немачке на 61 милион, Италије на

37 милиона, а Шпаније на 28 милиона. (Laquer, 2008: 32) За разлику од тога, број становника у афричким и блискоисточним државама ће расти.

Наведена поређења су важна, јер се тако могу свеобухватно сагледати даљи правци развоја по овом питању. Демографска предвиђања се не показују увек сасвим тачним. Песимистичне прогнозе које износи Валтер Лакер се не морају остварити. Упоређујући његове процене са онима које представљају УН, може се видети како су његова предвиђања претерана.

Табела 2: *Предвиђени популациони трендови у европским државама од 2015-2100. год. у хиљадама (UN, 2015: 13-22)*

држава	2015	2050	2100	држава	2015	2050	2100
Албанија	2897	2710	1755	Македонија	2078	1938	1487
Азербејџан	9754	10963	9636	Молдавија	4069	3243	1856
Аустрија	8545	8846	8335	Немачка	80689	74513	63244
Белгија	11299	12527	13210	Норвешка	5211	6658	7845
Белорусија	9496	8125	6916	Пољска	38612	33136	22289
БиХ	3810	3069	1919	Португал	10350	9216	7407
Бугарска	7150	5154	3406	Румунија	19511	15207	10700
В. Британија	64716	75361	82370	Русија	143457	128599	117445
Грузија	4000	3483	2438	Словачка	5426	4892	3732
Грчка	10955	9705	7393	Словенија	2068	1942	1693
Данска	5669	6299	6838	Србија	8851	7331	5334
Естонија	1313	1129	904	Украјина	44824	35117	26400
Ирска	4688	5789	6732	Финска	5503	5752	5857
Исланд	329	389	384	Француска	64395	71137	75998
Италија	59798	56513	49647	Хрватска	4240	3554	2615
Јерменија	3018	2729	1793	Црна Гора	626	574	437
Летонија	1971	1593	1278	Чешка	10543	9965	8774
Литванија	2878	2375	2013	Швајцарска	8299	10019	11245
Луксембург	567	803	1030	Шведска	9779	11881	14470
Мађарска	9855	8318	6506	Шпанија	46122	44840	38337

У Табели 2. се може уочити како ће популација четири земље до 2050. године благо расти (до 10%) – Белгије, Данске, Исланда и Француске, у шест држава ће пораст бити значајнији (и до 20%) – у Великој Британији, Ирској, Луксембургу, Норвешкој, Швајцарској и Шведској, а у Азербејџану, Аустрији и Финској ће стагнирати. За разлику од Лакера, експери УН су укалкулисали и миграциона салда, па ће због тога, упркос ниским стопама фертилитета, број становника наведених држава остајати исти или се повећавати. Такође, приметно је и да ће од општег континенталног тренда бити изузете земље у којима живи значајан број емиграната из муслиманских држава, екваторијалне Африке и Индије. Етничка и религијска структура становништва највећих европских земаља ће се мењати. Истраживачи из америчког „Пју центра“ наводе да ће Француска и Белгија до 2030. године постати девета, односно десета европска држава са највећим процентом муслимана у укупном броју становника. Из Табеле 3. се може видети и да су те две западноевропске земље једине међу

Душан Пророковић, Демографски трендови у европским државама: ка депопулацији ... десет наведених које нису имале мулсиманске заједнице на својој територији све до шездесетих година XX века, за разлику од осталих, у којима је мухамеданско становништво историјска категорија са вишевековном традицијом.

Табела бр.3: *Европске земље са највећим процентом муслимана 2030. год. (Pew, 2011)*

#	ентитет	%		ентитет	%
1	Косово (<i>ентитет</i>) ³	93.5	6	Бугарска	15.7
2	Албанија	83.2	7	Русија	14.4
3	БиХ	42.7	8	Грузија	11.5
4	Македонија	40.3	9	Француска	10.3
5	Црна Гора	21.5	10	Белгија	10.2

Прилив имиграната, дакле, обезбеђује стагнацију или раст популације, те се зато показатељи за поједине западноевропске земље разликују. Међутим, проблематично је што се предвиђа да ће међу 43 земље у којима ће се до 2050. године смањити број становника наћи чак 28 европских, што је приказано у Табели 4.

Табела 4: *Европске земље које ће имати пад броја становника до 2050. године (UN, 2015: 26)⁴*

▼	држава	%	- Σ	▼	држава	%	- Σ
1	Бугарска	-27.9	1.996.000	15	Грчка	-11.4	1.249.000
2	Румунија	-22.1	4.305.000	16	Португал	-11.0	1.134.00
3	Украјина	-21.7	9.707.000	17	Русија	-10.4	14.858.000
4	Молдавија	-20.3	806.000	18	Словачка	-9.8	534.000
5	БиХ	-19.5	742.000	19	Јерменија	-9.6	289.000
6	Летонија	-19.1	377.000	20	Црна Гора	-8.2	51.000
7	Литванија	-17.5	503.000	21	Немачка	-7.1	6.176.000
8	Србија	-17.2	1.520.000	22	Македонија	-6.8	141.000
9	Хрватска	-16.2	686.000	23	Албанија	-6.4	186.000
10	Мађарска	-15.6	1.537.000	24	Словенија	-6.1	126.000
11	Белорусија	-14.4	1.371.000	25	Италија	-5.5	3.285.000
12	Пољска	-14.2	5.475.000	26	Чешка	-5.5	578.000
13	Естонија	-14.0	184.000	27	Шпанија	-2.8	1.282.000
14	Грузија	-12.9	517.000	28	Малта	-1.8	8.000

Посматрајући апсолутне износе, највећи пад ће бити забележен у Русији која ће изгубити 14.85 милиона, Немачкој – 6.17, Пољској – 5.47 и Италији 3.28 милиона становника, а пример за себе је Украјина, јер ће се у њој популација смањити за невероватних 9.7 милиона. Сагледавајући релативне показатеље, Украјина ће уз Румунију, Молдавију, БиХ и Летонију имати за петину

³ У истраживању „Пју центра“ које се цитира Косово се посматра као засебна држава. С обзиром да је статусно питање такозване „Републике Косово“ нерешено, а начин како је проглашена и од стране појединих држава призната једнострано проглашена независност спорна, у табели се Косово наводи као засебан ентитет, али не и као држава.

⁴ Поређане према од највиших према најнижем процентуалном паду

мање становника, Литванија, Србија и Хрватска за шестину, а Мађарска, Белорусија, Пољска и Естонија за седмину. Рекордер је Бугарска, која ће у наредних три и по деценије остати без 27.9% становништва. Приметно је да депопулација највише прети источноевропским државама. Не постоји ниједна земља у овом делу света која се неће суочити са проблемом смањивања броја становника. До тога долази због истог проблема који мучи све европске народе – ниских стопа наталитета, али и због све интензивнијег иселавања становништва ка западноевропским земљама. Западноевропске државе не могу одржати високе стопе економског раста са постојећим демографским показатељима, а то се пре свега односи на Немачку. Због тога се може претпоставити да ће западноевропске државе подстицати даље миграције из источноевропских земаља како би смањиле сопствене демографске губитке и тако одржале висок ниво економских активности у наредним деценијама. У таквим околностима, садашња процена да ће 19 источноевропских земаља, географски лоцираних од Летоније, Естоније и Литваније на северу до Албаније и Грчке на југу, те од Чешке на западу до Белорусије и Украјине на истоку изгубити преко 32 милиона становника до 2050. године може бити и потцењена.

Демографска експлозија на Глобалном југу

Као што је већ у претходним деловима рада констатовано, насупрот стању у европским земљама, у државама Глобалног југа долази до својеврсне „демографске експлозије“. У циљу истраживања ће бити представени само показатељи за државе из ближег европског окружења, из региона Блиског истока и северне Африке. Изузимајући Либан, ни у једном другом случају се не предвиђа смањивање броја становника до 2050. године у овим деловима света. Чак и када је о Либану реч, до депопулације долази због великог иселавања, пошто је то држава која, процентуално посматрано у односу на број становника у земљи, има једну од највећих дијаспора на свету. У Табели 5. је приказано како се предвиђа раст становништва блискоисточних земаља и може се приметити да оно што се у Европи сматра за релативно „виши раст“ (од 10-20%), овде представља релативно „благ раст“. Број становника Саудијске Арабије ће порастаи за 1.5 пут, Јордана за 1.75, Палестине за 2.1, а Ирака за 2.3 пута за само три и по деценије. Популација Ирака би тако могла да се увећа за чак 47 милиона. Али, и ове стопе раста остају ниже у односу на северноафричке државе (Табела 6). Ако се процене УН покажу тачним, у истом временском интервалу становништво Египта ће се увећати за 59.6, а Етиопије за невероватних 89 милиона становника, док ће се популације Јужног Судана, Мауританије и Судана дуплирати, Малија и Чада повећати за 2.5, а Нигера за 3.6 пута. Средином века би, тако, само Етиопија имала приближно исти број становника као Немачка, Француска и Пољска заједно.

Табела 5: *Предвиђени популациони трендови у блискоисточним државама од 2015-2100. год. у хиљадама (UN, 2015: 13-22)*

држава	2015	2050	2100	држава	2015	2050	2100
Бахреин	1377	1822	1602	Либан	5851	5610	4741
Израел	8064	12610	17285	Оман	4491	5844	5751
Ирак	36423	83652	163905	Палестина	4668	9791	15516
Иран	79109	92219	69637	С. Арабија	31540	46059	47586
Јемен	26832	47170	50826	Сирија	18502	34902	38098
Јордан	7595	11717	14147	Турска	78666	95819	87983
Катар	2235	3205	3170	УАЕ	9157	12789	13389

Табела 6: *Предвиђени популациони трендови у северноафричким државама од 2015-2100. год. у хиљадама (UN, 2015: 13-22)*

држава	2015	2050	2100	држава	2015	2050	2100
Алжир	39667	56461	61060	Мароко	34378	43496	40888
Египат	91508	151111	200802	Мауританија	4068	8049	13059
Еритреја	5228	10421	15616	Нигер	19899	72238	209334
Етиопија	99391	188455	242644	Судан	40235	80284	127138
Јуж.Судан	12340	25855	41752	Тунис	11254	13476	12494
Либија	6278	8375	8144	Чад	14037	35131	68927
Мали	17600	45404	92981	Џибути	888	1186	1126

Готово невероватно делују и предвиђања за земље екваторијалне Африке, јер би према овим проценама број становника Обале Слоноваче са садашњих 22.7 милиона могао до 2100. године порасти на 101.15 милиона, ДР Конга са 77.2 на 388.7, Гане са 27.4 на 73.1, Гвинеје са 12.6 на 49.1, а Сенегала са 15.1 на 75 милиона. Најмногољуднија афричка држава Нигерија би са 182.2 милиона 2015. године порасла на 398.5 милиона 2050. односно 752.2 милиона 2100. Само Нигерија би имала на крају века готово двоструко већу популацију од целе Европе (не рачунајући Русију).

Наравно, треба поново подвући да се демографске процене не показују увек тачним. Горан Пенев упозорава како су УН, користећи исту методологију као и данас, 1990. године предвиделе да ће 2015. године Западна Европа имати између 366 и 396 милиона становника. Међутим, тај број је данас 415 милиона! Исто тако, „за Албанију је предвиђено да ће 2015. године имати 4,7 милиона становника (сада има мање од 2,9 милиона). Слично је и са Румунијом – за 2015. процењено је укупно становништво од 25 милиона, а та земља данас има мање од 20 милиона.“ (Радивојша, 2015: 4) Ипак, треба подвући и да су уочени (мега)трендови, посматрано са аспекта европских држава – забрињавајући. Удео становништва европских земаља у укупној светској популацији ће се и даље смањивати и то ће се, према истраживању УН, наставити током целог двадесетпрвог века. Насупрот томе, број становника блискоисточних држава ће расти, а афричких експоненцијално расти, што ће стварати сасвим нови демографски баланс у медитеранском басену.

Безбедност Европе и депопулација периферије

Разлози почетка масовних миграција од блискоисточних и афричких држава ка Европи су бројни, али је један од важнијих свакако и промена „демографског баланса“. Становништво Европе је све старије и све малобројније, док се у непосредном европском окружењу одигравају сасвим другачији процеси. Популација Европи „најближег дела Глобалног југа“ је све бројније и посматрајући просечну старост неупоредиво млађе. Лош економско-социјални амбијент у низу земаља Глобалног југа, бесперспективност и мале наднице, мотивишу младо становништво на покрет и миграције ка развијеном и богатом Глобалном северу. Анализирајући предвиђања УН о демографским кретањима до 2050. и 2100. године може се закључити да смо тек на почетку овог процеса. Притисак младог становништва са Глобалног југа ће се повећавати на европске земље. Томе ће посебно бити изложена периферија европског континента. Са једне стране, ниске стопе наталитета доводе до популационе осеке на континенталној периферији, док, са друге стране, тај процес поспешују и све масовније миграције ка западноевропским државама. Ово је посебно приметно у источној Европи. Привлачењем источноевропске радне снаге Западна Европа компензује своје демографске губитке, али истовремено убрзава депопулацију граничног простора ка Африци и Блиском истоку. Шпанија и Португал су 2015. године имале 56.4 милиона становника, док су Тунис, Алжир и Мароко бројали 85.18 милиона. До 2050. године овај однос ће бити 114.4:56.51, а 2100. године 114.4:45.73. Три земље северозападне Африке су 2015. године имале 1.51 пут већу популацију од две јужноевропске, а до краја века ће тај однос бити 1:2.5. Још драстичнији су поређења Италије са североисточном Африком и југоисточне Европе са источномедитеранским појасом Блиског истока. Док данас Италија има 59.79 милиона становника наспрам 97.7 у Либији и Египту (1:1.63), 2050. године ће то бити 56.51:159.48 (1:2.8), а 2100. године 49.64:208.95 (1:4.21). На територији која обухвата тринаест држава југоисточне Европе (Албанију, Бугарску, БиХ, Грчку, Мађарску, Македонију, Молдавију, Румунију, Словенију, Србију, Украјину, Хрватску и Црну Гору) 2015. године је живело 120.93 милиона становника, а у шест географски најближих земаља Блиског истока (Ирака, Јордана, Либана, Палестине, Сирије и Турске) 151.7 милиона (однос 1:1.25). Износи ће се до 2050. године драматично променити па ће то бити 97.86 милиона наспрам 241.49 милиона (1:2.46), а 2100. године 71.5 насупрот 324.4 милиона (1:4.53). Популациони притисак ће током времена постајати све снажнији и он ће се највише примећивати на простору југоисточне Европе, европској периферији која је изложена рапидној депопулацији, а истовремено се налази и на континенталној мигрантској рути. Ово је прворазредни изазов не само за државе југоситочне Европе, већ за континент у целини. Решавајући сопствене проблеме узроковане негативним демографским трендовима, остављајући земље југоисточне периферије у „предворју европског благостања“ и подстичући миграције младог, радно способног становништва ка западноевропском тржишту рада, најбогатије и најважније европске државе убрзавају депопулацију граничног појаса ка Блиском истоку и се-

вероисточној Африци, и то у тренутку док се у тим деловима света одиграва демографска експлозија. Оријентисана на успоравање мигрантских таласа ка својим обалама, ЕУ је предузела низ мера које треба да отежају пролазак људи од блискоисточног и северноафричког појаса ка Европи, али је, посматрајући предвиђања УН, то апсолутно недовољно да би се на дуги рок уочени проблем решио. За сада, решења за нема. Овим радом се указује да је то једно од питања важних за европску безбедност, али пре свега за безбедност земаља „европске периферије“. У најгорој варијанти, уколико не буде свеобухватних решења која ће зауставити процес катастрофалне депопулације европске периферије, будуће миграције неће имати ко да зауставља, па ће се, последично, и нова „цивилизацијска граница“ Запада померити северно.

Литература:

1. Caselli, Graziella, Gillaume Wunsch; Jacques Vallin (2005) *Demography: Analysis and Synthesis, Four Volume Set: A Treatise in Population*, Academic Press, New York..
2. CIA (2016) „World Factbook“, Washington D.C., <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/rp.html>
3. Karpat, Kemal (2002) *Studies on Ottoman social and political history*, University of Wisconsin Press, Madison.
4. Laquer, Walter (2008) *Posljednji dani Europe: epitaf za jedan stari kontinent*, Prometej, Zagreb.
5. Maddison, Angus (2003) *The World Economy. Historical Statistics*, OECD, Paris.
6. Pew (2011) „The Future of the Global Muslim Population“, Pew Research Center’s Forum on Religion&Public Life, Washington D.C., <http://www.pewforum.org/2011/01/27/the-future-of-the-global-muslim-population/>
7. Radivojša, Branislav (2015) „Tri mape za dve Evrope“, *Politika*, 4. maj 2015, str. 4.
8. UN (2015) *World Population Prospects: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables*, Working Paper No ESA/P/WP.241, New York.

DEMOGRAPHIC TRENDS IN EUROPEAN COUNTRIES: MOVING TOWARD DEPOPULATION OF THE CONTINENTAL PERIPHERIA

Summary: According to the latest UN estimates, the number of Europeans will decline continuously in the coming decades. Looking at the existing indicators, it can be concluded that this trend will change after 2150, when the population will start to increase. Contrary to the reduction of the population of European countries, in other parts of the World (above all in Africa), the population will constantly increase. This leads us to the creation of a new demographic (dis)balance between the Global North and the Global South. Especially vulnerable are the countries of the „European periphery“. European periphery (South-East European countries) will be exposed to accelerated depopulation in the coming years. It is a important threat not only for national security of those states, but for Europe as well.

Key words: demography, Europe, Balkans, Eastern Europe, Global North, Global South, Depopulation

ДАНИЕЛА АРСЕНОВИЋ*
Природно-математички факултет
Нови Сад

УДК 314:314.15
Монографска студија
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 185-194

ДЕМОГРАФСКИ ИЗАЗОВИ И ИМИГРАЦИЈА**

Сажетак: Скоро све земље Европског континента пролазе кроз другу демографску транзицију и суочавају се са континуираним падом фертилитета, порастом очекиваног трајања живота и интензивним процесом старења становништва који даље имплицира и бројне економске изазове друштва (слабљење квалитета контингента радно способног становништва и пораст броја старог и остарелог становништва). У другој деценији 21. века земље Европског континента, а посебно земље Европске уније налазе се пред једним новим изазовом и друштвеном димензијом, а то су миграције становништва, тачније једна од највећих мигрантских криза у модерној историји. Овај рад се бави демографским изазовима и имиграцијом становништва са којима се Европа суочава, а посебно земље Европске уније. Анализа је посебно усмерена на два демографска изазова, а то су проблем ниског фертилитета и старење становништва.

Кључне речи: становништво, демографски изазови, миграције

Континуирани пад фертилитета, пораст очекиваног трајања живота и интензиван процес старења становништва основне су одлике демографског развоја свих Европских земаља. Овакве демографске промене имплицирају и бројне економске изазове друштва, као што је слабљење квалитета контингента радно способног становништва и пораст броја старог (старости 65 и више година) и остарелог становништва (старости 80 и више година). У оваквим условима пензиони систем постаје неодржив и захтева реформу која се у основи односи на пораст старосне границе за одлазак у пензију. Као реакција на ферилитет испод нивоа потребног за просту репродукцију у модерном свету актуелно је неколико одговора: мере за продужење људског века, мере за повећање усељавања, мере које ограничавају приступ средствима контроле рађања, мере које теже да повећају фертилитет позитивним подстицајима и мере за прилагођавање демографским променама (Ђурђевић и Арсеновић, 2015:378).

Од 2015. године Европа се суочава са једном од највећих мигрантских криза, која представља не само демографски, већ и економски и политички

* daniela.arsenovic@dgt.uns.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројеката суфинансираних од стране Матице српске и Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије (176020)

проблем европског друштва (Арсеновић и Солараревић 2016). Само у периоду од средине 2015. до средине 2016. године азил у некој од европских држава затражило је више од милион људи. Знатан део чине избеглице из ратом захваћених подручја, али је велики број и економских миграната.

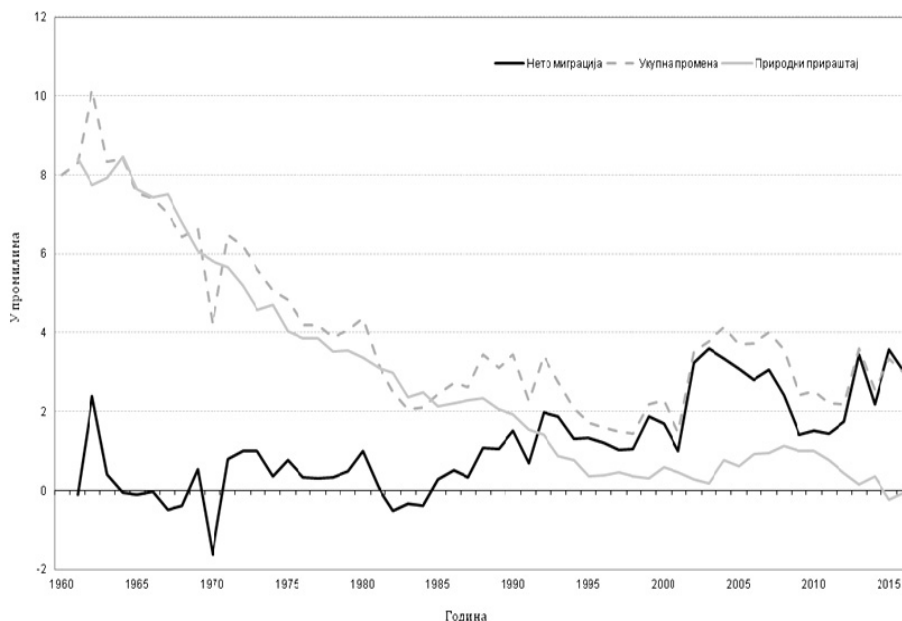
Основни циљ рада је да укаже на демографске изазове становништва европских земаља, као и на компоненте кретања становништва у будућности. У раду су представљени актуелни трендови популационог раста, фертилитета, очекиваног трајања живота и старења становништва на простору Европских земаља.

Популациони раст и промене у Европи

Највећи допринос позитивној промени броја становника Европске уније у 2015. години дале су миграције. Допринос природног прираштаја био је негативан, а његова вредност је износила -0,2 промила, док је у 2016. години он био на нули.

На графикону 1 приказан је допринос природног прираштаја и миграција промени броја становника у Европској унији од 1960. године. На графикону је уочљив висок допринос природног прираштаја промени броја становника током шездесетих, седамдесетих и осамдесетих година, док почетком деведесетих допринос миграција постаје доминантнији и тај тренд се наставља, а у појединим годинама је раст броја становника остварен само захваљујући позитивном доприносу миграција.

Графикон 1. Допринос природног прираштаја и нето миграција промени броја становника у Европској унији, 1961-2015.

Извор: Еуростат

Посматрано по појединачним земљама, у 2015. години, у чак 12 држава Европске уније природни прираштај је био негативан, а најниже стопе забележене су у Бугарској (-6,2 промила), Хрватској (-4,0), Мађарској (-4,0), Литванији (-3,5), Румунији (-3,2)¹. Негативне стопе природног прираштаја бележене су и у земљама изван Европске уније, тако је у Србији она износила -5,0 промила, чиме Србија, након суседа Бугарске, заузима друго место у Европи по негативној стопи природног прираштаја.

Највишу стопу природног прираштаја имале су Ирска (7,6 промила), Исланд (5,9), Луксембург (3,7), Албанија (3,6), Норвешка (3,5) и Француска (3,1).

Већи број одсељених над досељеним лицима, односно негативан миграциони салдо бележен је углавном у земљама Европске уније које имају нижи животни стандард у поређењу са земљама западне и северне Европе. Тако је у Грчкој нето стопа миграционог салда у 2015. години износила -4,1 промил, у Хрватској -4,3 промила, у Летонији чак -5,4 промила и -7,7 у Литванији. Док је у Немачкој он позитиван и износио је 14,3 промила, такође и у Данској (7,4), у Луксембургу (19,6), Малти (9,7), Аустрији (13,0), Шведској (8,0), Швајцарској (8,5).

Фертилитет становништва

У свим европским земљама, у 2015. години, стопа укупног фертилитета била је испод нивоа потребног за просту репродукцију становништва. На нивоу Европске уније она је износила око 1,6 деце по мајци, а највише вредности имала је у Француској, Шведској, Исланду, Ирској и Великој Британији. На другој страни, државе као што су Пољска, Португал, Хрватска, Италија, имају стопу укупног фертилитета испод 1,4 деце по мајци (табела 1).

Табела 1. *Општа стопа фертилитета и средња старост жене приликом рађања у Европским земљама, 2015. године*

Регион/држава	Укупна стопа фертилитета	Средња старост жене приликом рађања првог детета
Европска унија	1,58	28,9
Белгија	1,70	28,7
Бугарска	1,53	26,0
Чешка	1,57	28,2
Данска	1,71	29,2
Немачка	1,50	29,5
Естонија	1,58	27,2
Ирска	1,92	29,6
Грчка	1,33	30,2
Шпанија	1,33	30,7
Француска	1,96	28,5
Хрватска	1,40	28,3

¹ Извор: Eurostat

Италија	1,35	30,8
Кипар	1,32	29,5
Летонија	1,70	26,5
Литванија	1,70	27,1
Луксембург	1,47	30,2
Мађарска	1,45	27,9
Малта	1,45	28,8
Холандија	1,66	29,7
Аустрија	1,49	29,2
Пољска	1,32	27,0
Португал	1,31	29,5
Румунија	1,58	26,3
Словенија	1,57	28,7
Словачка	1,40	27,1
Финска	1,65	28,8
Шведска	1,85	29,2
Велика Британија	1,80	28,7
<i>Остале државе</i>		
Исланд	1,80	27,5
Норвешка	1,72	28,9
Швајцарска	1,54	30,6
Македонија	1,50	26,8
Албанија	1,67	25,2
Србија	1,46	27,7

Извор: Еуростат

Континуирано опадање фертилитета присутно је неколико деценија, а у исто време расте просечна старост жене приликом рађања првог детета. Просечна старост жене приликом рађања на нивоу Европске уније, у 2015. години износила је 29 година, а најнижа је била у Летонији, Бугарској и Румунији (табела 1). Када је у питању Србија, она прати европски модел, просечна старост мајке приликом рађања била је за једну годину мања од просека у Европској унији.

Одлагање рађања постало је значајна карактеристика фертилитета становништва у Европи. Данас жене у Европи рађају у каснијим годинама, што показује и специфична стопа фертилитета која је код жена старости до 30 година смањена од 70-их година 20. века, док је код жена старих 30 и више година она порасла (Van Nimwegen and Van der Erf, 2010:1363). До почетка 21. века, готово сва европска друштва, укључујући и земље бившег Совјетског Савеза биле су захваћене одлагањем рађања (Frejka and Sobotka 2008). У великом броју земаља Западне, Северне и Јужне Европе просечна старост жена приликом рађања креће се између 28 и 29 година, за разлику од 70-их година када се она кретала између 24 и 25 година (Frejka and Sobotka, 2008:20). Пораст просечне старости приликом рађања првог детета развило је међу демографима и социолозима сумњу да одлагање рађања утиче на ниво фертилитета. То је довело до мерења темпо ефекта, односно рачунања колики би ниво фертилите-

та био да нема одлагања рађања. Ипак детаљна истраживања и прорачуни су показали да би у случају одсуства одлагања рађања, фертилитет био већи али још увек недовољан за просту репродукцију.

Очекивано трајање живота

Целокупан развој друштва (посебно економски развој, унапређење животне средине, квалитетнији начин живота, унапређење здравствене неге и медицине) тежио је ка сталном порасту очекиваног трајања живота и може се закључити да је захваљујући томе процес старења становништва успешно реализован (Zaidi, 2008:7). Очекивано трајање живота је један од најчешће коришћених показатеља код анализе морталитета становништва. У 2015. години, у Европској унији очекивано трајање живота је износило 81 годину. Ипак, посматрано по државама, јављају се значајне разлике. Тако на пример, најмање очекивано трајање живота има Литванија (74,6 година), док највеће има Шпанија (83). Слично Литванији, и Летонија, Бугарска и Румунија такође имају очекивано трајање живота око 75 година, док се Шпанији придружују Белгија, Немачка, Ирска, Француска, Италија, Луксембург, Холандија, Аустрија и Шведска у којима је очекивано трајање живота преко 80 година.

Посматрано према полу код мушкараца очекивано трајање живота износило је 78 година док је код жена оно достигло 83 године (Еуростат). У свим европским земљама очекивано трајање живота код жена је веће него код мушкараца, али се разлике према полу постепено смањују (Van Nimwegen and Van der Erf, 2010:1365).

Посматрајући кроз 20. век велики утицај на кретање очекиваног трајања живота имала је редукција заразних болести, односно смена заразних и хроничних болести. Од средине 20. века, хроничне болести постају доминантан узрок смрти, нарочито у старијим годинама, због чега дужи животни век не мора увек значити и здрав живот. Међу хроничним болестима, кардиоваскуларне болести су водећи узрок смрти становништва. У 21. веку, забележено је смањење морталитета од кардиоваскуларних болести код становништва старости преко 55 година, што је утицало на пораст очекиваног трајања живота (Van Nimwegen and Van der Erf, 2010:1367).

Демографски изазови

Пораст очекиваног трајања живота заједно са ниским фертилитетом резултирао је интензивним процесом старења становништва. Узимајући у обзир демографске трендове, односно кретање фертилитета и морталитета, у поређењу са другим регионима у свету, Европско становништво је међу најстаријим популацијама. Према подацима за 2010. годину, медијална старост становништва Европске уније износила је 39,8 година, а посматрано по државама највећу медијалну старост имала је Немачка (44,2 године). Удео становништва

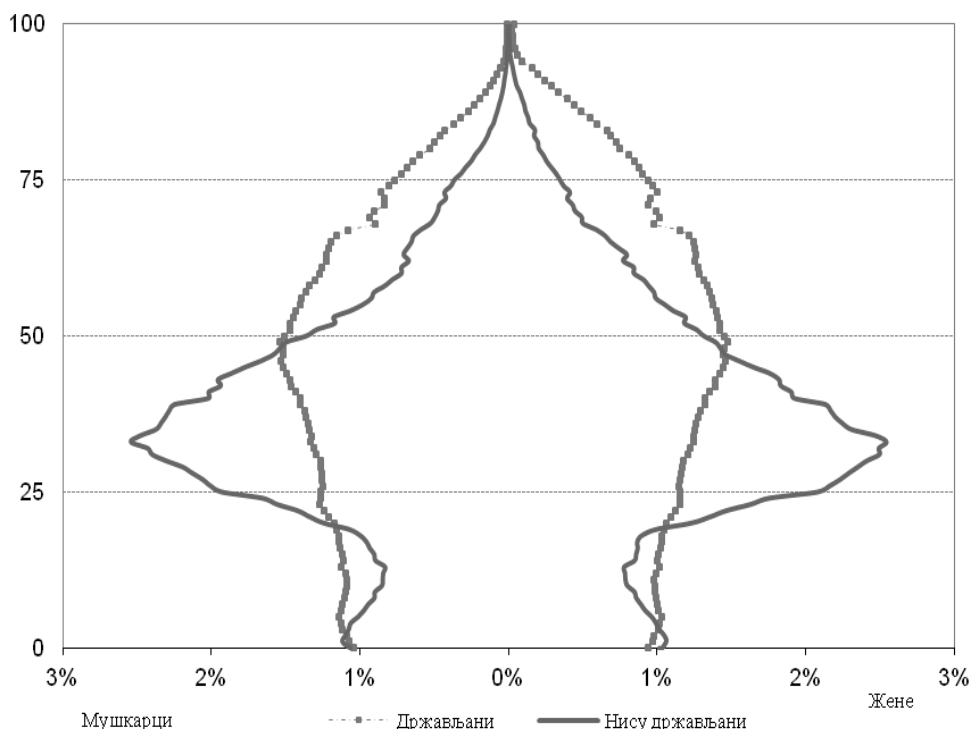
старог 65 и више година износио је 16%, док је удео становништва старог 80 и више година износио 4,1%. У деценијама које долазе старење становништва ће још више доћи до изражаја јер управо сада генерације бабу боомер-а (генерације рођене у периоду након Другог светског рата па до 1960-65 година) улазе у категорију становништва старог 65 и више година. На другој страни присутан је и континуирани пораст очекиваног трајања живота, тако да ће се и број остарелог становништва повећавати (80+). Према пројекцијама Еуростат-а медијална старост европског становништва ће се до 2050. године повећати на 46,8 година, а у појединим земљама као што је Немачка, Румунија, Пољска и Словачка, она ће прећи 50 година (Lanzieri, 2011:5). Удео старог становништва (65 и више година) ће до средине 21.века износити око 27,8%, док ће удео остарелог становништва (80 и више година) износити 10,1%, што значи да ће се његов број у наредних неколико деценија више него дуплирати. Овакав тренд карактерисаће све земље Европске уније. Континуирани пораст контингента старог становништва на једној страни и погоршање „квалитета“ контингента становништва радно способног узраста свакако намеће низ економских и социјалних изазова европском друштву. На другој страни, прилив великог броја избеглица и мигрантског становништва углавном млађе старосне доби, отвара питање да ли се демографски изазови мигрантске кризе могу претворити у шансе када је реч о старењу становништва (Арсеновић и Соларевић 2016:27). У микроекономији постоји становиште које истиче да су миграције заправо улагање у људски капитал (Zaiceva and Zimmermann, 2014:6).

Имиграција и изазови

Са глобалног аспекта може се констатовати да су изазови и проблеми које са собом носе мигрантски токови, данас израженији више него икада раније у прошлости. Миграције становништва као облик просторне покретљивости између једног географског дела у други не представљају новину у друштву. Ипак, узроци миграција, односно разлози за пресељење (pull и push) данас су нешто другачији. У 2013. години регистровано је око 1,7 милиона имиграната на простору Европске уније, а земља њиховог порекла је била ван граница уније. Највећи број имиграната регистрован је у Немачкој, потом Великој Британији, Француској, Италији и Шпанији (European Commission, 2015:22).

Становништво које учествује у миграцијским токовима углавном припада категорији радно способног становништва, што се и види на графикону 2. Младо, радно способно становништво представља пожељну категорију имиграната у свим земљама са развијеном економијом и неповољним демографским трендовима.

Графикон 2. Старосна структура становништва Европске уније (становништва које има држављанство и становништва које нема држављанство ЕУ), у 2014.

Извор: *European Commision, 2015:28*

Када су у питању тражиоци азила њихов број је значајно порастао од 2007 и 2008 и то за 45 процената, тако да је у 2014. укупан број тражиоца азила износио 626 хиљада (European Commision, 2015:31). Током 2014 и 2015. године више од милион људи затражило је азил у некој од земаља Европске уније. Међу тражиоцима азила, нарочито је повећан број оних који су дошли из Сирије, само између 2013. и 2014. године њихов број је повећан са 50 на 122 хиљаде. Највећи број тражиоца азила регистрован је у Немачкој, Шведској, Италији, Француској и Мађарској.

Мере за повећавање усељавања карактеристичне су за богате земље и оне их примењују деценијама уназад. Дobar пример су Сједињене Америчке Државе, Томас Еспеншед (Thomas Esphensade) је још 1980. године израчунао да директни трошкови исхране, одеће, становања, медицинских услуга, образовања до 18 године живота и плус четири године факултета коштају родитеље око 85 хиљада долара по детету, а ако се урачунају и индиректни трошкови (изгубљена зарада мајке) ови трошкови износи и 100 хиљада код породица са ниским приходима, до 140 хиљада код породица са средњим приходима. Овај прорачун је био за 30 процената већи него у 1977. години, на основу чега се

може закључити да су данашњи трошкови подизања деце далеко већи (Ђурђевић и Арсеновић, 2015:380). Увозом образоване радне снаге која припада контингенту радно способног становништва смањују се демографске инвестиције.

Према проценама Уједињених нација за успоравање негативних демографских процеса, Немачкој на пример, би било потребно годишње око 300 хиљада миграната (сваке године до 2050). Са тог аспекта, интензивни мигрантски токови могу донети нове шансе за демографску будућност европског становништва, јер је највећи број тражиоца азила становништво до 35 година старости, младо, становништво у репродуктивном периоду и радно способно становништво. Свакако да се ту јавља низ културолошких и социјалних разлика које је потребно превазићи, како би се досељено становништво адаптирало у нове друштвене, економске и политичке прилике (Арсеновић и Соларевић 2016:27).

Као реакција на мигрантску кризу у 2015. години, Европска комисија је донела агенду о миграцијама (у Бриселу, мај 2015), којом се дефинишу мере за усмеравање миграција и касније интеграцију миграната. Агендом су дефинисана четири стуба за управљање миграцијама:

- Редукција илегалних миграција
- Управљање границама
- Снажна политика према азилу
- Стварање нове политике према легалним миграцијама.

И поред снажног отпора појединих земаља Европске уније када је у питању пријем и интеграција имиграната, чињеница је да се кроз наведену агенду тежи унапређењу мера миграционе политике којом би се надоместили демографске инвестиције неопходне за даљи економски и регионални развој.

Закључна разматрања

Старење становништва и низак фертилитет без преседана имају пресудну улогу у развоју Европског друштва и економије, због чега све европске земље имплементирају или припремају мере политике за прилагођавање овим променама. Један део европских земаља спровео је реформу пензионог система подизањем границе за одлазак у старосну пензију на 67 година. Ова мера ће се примењивати до 2021. године након чега ће старосна граница за одлазак у пензију зависити од преосталих година очекиваног трајања живота (15 или мање година). Поред тога, спровode се и мере које се односе на интеграцију старог становништва, односно активно учешће старих у друштвеном животу и локалној заједници, њихово учешће на тржишту рада са обезбеђеним флексибилним и скраћеним радним временом, као и на пословима који су у складу са могућностима појединаца узимајући у обзир здраве године живота. И поред тога, будући економски развој Европске уније зависиће у знатној мери од имиграција. Популациони раст европског простора данас зависи од позитивног миграционог салда а поједине земље (укључујући и оне у региону ЕУ15) раст

становништва имају само захваљујући позитивном доприносу миграција. Имиграција по правилу доноси млађе, радно способно становништво које са својим потенцијалом може редуковати и ублажити демографске последице старења и ниског фертилитета. Због тога је неопходно обезбедити што бољу и ефикаснију интеграцију имиграната имајући у виду да они долазе из земаља и региона који се значајно разликују како у политичком, тако и у културолошком и економском погледу. На конференцији имиграционе службе одржане у Бечу 2007. године представљени су резултати анкетног истраживања у којем се види да је становништво европских земаља позитивно оценило прилив економских имиграната на њихово тржиште рада, схватајући значај за даљи економски развој нарочито у појединим секторима и занимањима (GDISC, 2007).

И поред чињенице да велики број имиграната долази на европски простор, један део земаља и даље ће бити суочен са непремостивим демографским променама и изазовима. То су земље са недовољно развијеном економијом и нижим животним стандардом, због чега не представљају пожељну имиграцијску дестинацију.

Литература:

1. Zaiceva A., and Zimmermann K F. (2014). *Migration and Demographic Shift*. Discussion Paper Series, No. 8743, Bonn, 6.
2. Arsenović D., Solarević M. (2016). *Migrantska kriza: pretnja ili šansa starenju stanovništva Evrope?* Naučni skup: Hrvatsko-srpski odnosi u 20. veku, Izbeglice, prognanici i povratnici-Izazov za savremenu Evropu i Zapadni Balkan. Tema skupa: Savremena suočavanja sa izbegličkom i migrantskom krizom, Golubić, 23-28.
3. Asghar Z. (2008). *Features and Challenges of Population Ageing: The European Perspective. Policy Brief, March (1)*, Social and Economic Council of Spain, Madrid 2008, 7.
4. Đurđev B., Arsenović D. (2015). Suočavanje sa izazovima demopopulacije. Četvrti srpski kongres geografa, Kopaonik, 379-383.
5. European Commission (2015): *Short Analytical Web Note, 3/2015: Demography Report*. Luxembourg.
6. Frejka Tomas, Sobotka Tomaš. (2008). *Chapter 1: Fertility in Europe: Diverse, delayed and below replacement*. Demographic research, 19 (3), 15-46.
7. GDISC (2007). Intra-European workforce flows: qualitative and quantitative findings. Vienna-Rijswijk: ICMPD and IND, General Director's Immigration Services Conference.
8. Lanzieri G. (2011). *The greying of the baby boomers. A century-long view of ageing in European populations*, Statistics in focus 23, Luxembourg 2011, 5.
9. Van Nimwegen N., Van der Erf R. (2010). *Europe at the Crossroads: Demographic Challenges and International Migration*. Journal of Ethnic and Migration Studies, 36 (9), 1359-1379.
10. Zaidi A. (2008). *Features and Challenges of Population Ageing: The European Perspective*. Policy Brief, March (I), European Centre.

DEMOGRAPHIC CHALLENGES AND IMMIGRATION

Summary: Significant number of European countries that have experienced second demographic transition are facing with long-term fertility decline, increasing of life expectancy and intensive population ageing, which imply different economic challenges of society (harvesting working-age population and rising number of old and oldes-old population). In the second decade of 21st century European countries are facing with one new challenges and social dimension related to migration, one of the most severe migrant crisis in modern history. The main aim of this paper is to explore demographic challenges and immigration in Europe, particularly in European Union. Analysis in this paper is focused mainly on two demographic challenges: low fertility and population ageing.

Key words: population, demographic challenges, migration

СРЂАН ШЉУКИЋ*
МАРИЦА ШЉУКИЋ
Филозофски факултет
Место

УДК 314.15:316.48
Монографска студија
Примљен: 15.08.2017
Одобрен: 05.09.2017
Страна: 195-206

МИГРАНТСКА КРИЗА И ДРУШТВЕНИ СУКОБИ**

Сажетак: Део разлога због којег је мигрантска криза догађај (процес) о којем говоре медији, научници, политичари, али и „обични“ људи, лежи у томе што је та криза праћена (и изазвана) низом друштвених сукоба. Наша намера у овом раду је врло скромна: желимо да „излистамо“ друштвене сукобе повезане са мигрантском кризом (без намере да та листа буде исцрпна), као и да наведемо неколико битних социолошких увида о друштвеним сукобима који треба да буду почетна тачка будућих истраживања сукоба везаних за мигрантску кризу. Посебно напомињемо да је ваљано разумевање сукоба неопходан предуслов њиховог решавања.

Кључне речи: друштвени сукоби, мигрантска криза, решавање сукоба, социологија сукоба

Повезаност миграција (под којима ми овде подразумевамо механичко кретање становништва) са друштвеним сукобима јесте нешто за шта је, без икаквих проблема, могуће наћи готово безброј примера у историји. Сукоби су претходили миграционим таласима, пратили их, али и следили; померања људских популација различитих величина редовно су била у тесној вези са сукобљавањима. Неки су народи мигрирали више, неки мање. Уколико погледамо историју српског народа, лако ћемо увидети да њу, између осталог, чине бројне, често масовне сеобе, скоро увек повезане са сукобима, поглавито ратним. Споменимо само, за ову прилику, Велику сеобу из године 1690, које не би било без рата између Аустрије и Турске. Ни наша најновија историја, која се одвијала пред очима неких од нас, није из овога била изузета: сетимо се великих миграционих таласа из 1995. и 1999. године, који су уследили као последица ратних сукоба.

Садашња мигрантска криза у Европи и њеном окружењу свакако није изузетак када се ради о повезаности сукоба и миграција. Наш циљ у овом раду

* srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs

** Овај рад је део активности на пројекту бр. 179053, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије.

јесте да покушамо да анализирамо везу између друштвених сукоба и мигрантске кризе и то тако што ћемо покушати да препознамо сукобе који ову кризу прате, као и актере и основне карактеристике тих сукоба. Затим ћемо навести неколико социолошких увида о друштвеним сукобима, увида које сматрамо битним и који треба да буду почетна тачка некаквих будућих истраживања проблема односа сукоба и мигрантске кризе. Ово чинимо због тога што сматрамо да социологија која се бави сукобима (социологија сукоба) може да допринесе објашњењу проблема о којем је реч, без обзира на што су миграције до сада углавном биле предмет истраживања демографије и економије (Castles, 2003). Решење мигрантске кризе свакако зависи и од решавања сукоба који су са њом повезани, а тога не може бити без ваљаног разумевања друштвене суштине тих сукоба. Наравно, социолошки увиди нису довољни за целовито сагледавање овог проблема, већ треба да чине део неопходног интердисциплинарног мозаика.

Сукоби као узрок, пратилац и последица мигрантске кризе

Друштвене сукобе везане за мигрантску кризу могли бисмо поделити на оне који је узрокују (при чему не желимо да тврдимо да су сукоби једини узрок мигрантске кризе – у друштву је ствар обично много сложенија, тј. једна појава има читав низ узрока), затим оне који је прате и, коначно, оне које можемо сматрати њеним последицама. Пре него што наведемо групе сукоба повезаних са мигрантском кризом, даћемо неколико основних статистичких података о кризи о којој је реч.

Иако у нашем раду мигрантима сматрамо све учеснике миграција као механичког кретања становништва, за потребе разумевања података које ћемо изложити потребно је да направимо разлику између појмова *избеглица*, *азилант* и *мигрант*. Према конвенцији ОУН из 1954. године, *избеглицом* се сматра онај који је побегао од сукоба или прогона (услед припадности одређеној раси, вероисповести, националности или одређеној друштвеној или политичкој групи) и тражи уточиште у некој другој земљи. *Тражилац азила* је неко ко је поднео захтев за азил у некој другој земљи (у односу на своје држављанство) и чека одлуку надлежних органа; ако молба те особе буде одбијена, она мора да напусти дату земљу или бива протерана. *Мигрантом* сматра неко ко свесно доноси одлуку да напусти своју земљу у потрази за економским бенефитима и бољим животом; то је питање избора, а не живота или смрти. Коначно, постоје и *илегални мигранти*, тј. они који немају правни статус у земљи транзита или земљи-домаћину, јер им је истекла виза, или су у дату земљу ушли на нелегалан начин, или су прекршили неке од прописа везаних за улазак и боравак у тој земљи (Cenderello at al, 2016). Наравно, у демографском и социолошком смислу, све ове категорије јесу мигранти, као учесници миграција. Званична статистика не може да обухвати све мигранте, већ само оне који су на овај или онај начин регистровани.

Табела 1. Тражиоци азила у 28 земаља-чланица ЕУ 2010-2015.

Година	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Укупан број тражилаца азила	259.395	309.050	335.295	431.090	626.960	1.117.330

Извор: *Cenderello et al, 2016.*

Из Табеле 1. видимо како је број тражилаца азила у 28 земаља-чланица ЕУ непрекидно растао у наведеном шестогодишњем периоду. У периоду 2010-2014. он се више него удвостручио, да би се, за само годину дана, удвостручио још једном, што је однос година 2016. и 2010. повећало на више од пет према један (односно на укупан пораст већи од 500%).

На врхунцу мигрантске кризе (прва половина 2015. године) највећи број тражилаца азила регистрован је у Немачкој, скоро једна трећина од укупног броја (31%), а затим у Мађарској (14%), САД (11%), Турској (9%), Француској (6%), Италији (6%), Аустрији (5%), Шведској (5%) и Уједињеном краљевству (3%). У односу на 2014. годину значајно је порастао удео Немачке и Мађарске, на рачун удела свих осталих; изузетак је била Турска, чији је удео остао непромењен (OECD, 2015). У периоду од јануара до маја 2015. године 50.000 миграната покушало је илегално да пређе српско-мађарску границу, што је било повећање од 880% у односу на претходну годину (Matthee, 2015).

За наш проблем свакако су најважнији подаци о пореклу тражилаца азила, тј. миграната. У првој половини 2015. године највише тражилаца азила било је пореклом из Сирије (14%), Србије (са Косова и Метохије; 14%), Авганистана (11%), Ирака (10%), Албаније (5%), Еритреје (4%), Пакистана (3%), Сомалије (2%) и Нигерије (2%; OECD, 2015). Са изузетком Албаније, где нема отвореног унутрашњег или спољашњег сукоба и донекле Косова и Метохије, где је делу замрзнут сукоб (што заједно чини нешто мање од петине од укупног броја миграната), све остале земље порекла миграната увучене су у неки сукоб, често врло дуготрајан и са великим бројем актера: у Нигерији сукоб владе и побуњеничке групе Боко Харам трају од 2009. године; у Сомалији је грађански рат започео осамдесетих година прошлог века и још није завршен; Еритреја је у сукобу (иако тренутно не у рату) са Етиопијом и Џибутијем, а има удела и у рату у Сомалији; Пакистан има нерешен спор са Индијом око Кашмира, удео у сукобу у Авганистану, као и проблеме везане за друге облике насиља, укључујући тероризам; у Авганистану друштвене стабилности нема већ деценијама, а од 2001. сукоби не престају; у Ираку сукоби нису прекинати од врмене америчке окупације, 2003. године.

Најсложенији је, свакако, сукоб у Сирији. Такозвано „Арапско пролеће“, које је заправо представљало рушење режима у једном броју блискоисточних и северноафричких земаља, није успело у овој арапској земљи, па је опозиција 2011. покренула оружану побуну против владе, која и данас траје. Ситуацију знатно усложњава војно присуство такозване „Исламске државе“, али и многих других заинтересованих актера попут Турске и Ирана. У овом сукобу

значајну улогу имају и велике силе, као што су САД и Руска федерација, затим Израел и неке европске земље. Велики број актера чини овај сукоб веома сложеним. Једна од последица сиријској сукоба јесте велики број избеглица, којих је највише у Турској (више од два и по милиона) и Либану (више од милион). Од почетка рата у Сирији до новембра 2015. године у Европи је азил затражило 813.599 Сиријаца (ЕЧНО Factsheet, 2016).

Премда се може говорити и о томе како у савременим миграцијама велики удео има глобализација, која мења и унификује вредносне системе и обим и структуру потреба широм планете, истовремено не пружајући свима легална и легитимна средства задовољавања произведених потреба, нити испуњавања интериоризованих циљева, тешко би било оспорити тврдњу да су друштвени сукоби један од узрока савремене мигрантске кризе. Сукоби који већ годинама потресају делове Азије и Африке „потерали“ су велики број људи да сигурност потраже у Европи, пре свега западној. Ратни сукоби (грађански и међународни), између осталог и *proxu* ратови као последица и средство геополитичког „надигравања“ великих сила морају овде бити озбиљно узети у разматрање и бити виђени као *прва група друштвених сукоба повезаних са мигрантском кризом*.

Чињеница да су сукоби главни узрок присилних миграција које се крећу ка Европи и другим развијеним деловима света препозната је и пре садашње мигрантске кризе. Тако Е. Нојмајер (Neumaier, 2005) наводи (позивајући се на истраживања вршена средином последње деценије двадесетог и почетком прве деценије двадесет и првог века) да унутрашње сукобе треба сматрати главним узроком миграција. Грађански ратови (у облику етничког сукоба или неки други), удружени са спољном интервенцијом, главни су фактор који покреће велике групе људи и води их у избеглиштво. Иста истраживања напомињу да облик политичког режима (аутократија/демократија) нема утицаја на присилне миграције, али да промена режима још како има.

Сам ток мигрантских „река“ праћен је бројним сукобима и страдањима, од границе до границе. Велики број миграната изгуби живот на самом путу, нарочито на рути која води преко Средоземног мора. Лоша пловила, необучене посаде, претрпани бродови и буре узроковали су у последњих петнаест година давлeње око 22.000 људи. Само 2014. године, од више од 250.000 људи који су покушали да пређу Средоземно море, умрло је преко три и по хиљаде (3.702); до августа 2015. на тој рути живот је изгубило 2.373 људи (Trocaine, 2015). Мигранти са једне стране, полиција (у неким случајевима и војска) држава на њиховом путу са друге – о томе дневно читамо у медијима. Понекад у овим сукобима учешће узима и домицилно становништво. Задржавања, логори, покушаји насилног преласка границе и сл. део су ових догађања које можемо сматрати *другом групом сукоба повезаних са мигрантском кризом*. Након трагедије код Лампедузе, када је у октобру 2013. страдало 366 миграната, ЕУ је кроз операцију *Mare Nostrum* финансирали италијанске спасилачке патроле, што је спасло многе животе. Након процене да овакве мере само охрабрују мигранте да се одваже на пут преко мора, ЕУ је 2015. разматрала војну акцију у којој би бродови коју кријумчаре мигранте били потапани, а кријумчари ха-

пшени (Trocaire, 2015). Прошле су године НАТО бродови патролирали у Егејском мору, враћајући бродове са избеглицама у Турску ("Newsweek Србија", 28.10.2016). Недавно је аустријски министар спољних послова Себастијан Курц изјавио да медитеранска рута (која је постала главна мигрантска рута након споразума ЕУ и Турске 2016. године) мора бити затворена и да се мигранти не смеју охрабровати акцијама које шаљу поруку да „спасавање осигурава карту за Европу“ („Вечерње Новости“, 08.08.2017а).

На копну, најпознатији је свакако случај подизања заштитне оградe на мађарским јужним границама 2015. године (Мађарска није била једина земља која се одлучила на овакву меру). Већ наредне, 2016. године, Мађарска је најавила подизање новог зида, за случај да се политика Турске према питању миграната промени („Kurir“, 26.08.2016). Сукоби између полиције и миграната нису ретки, а један од њих био је и онај у близини грчко-македонске границе, када је у месту Идомени грчка полиција бацила сузавац на мигранте који су блокирали железничку пругу и покушали да један од вагона гурну на кордон полиције („Политика“, 18.05.2016). За разлику од раније политике (нарочито када се ради о ЕУ), границе се поново милитаризују (Parkes, 2015).

Трећу групу сукоба који су у вези са мигрантском кризом чине сукоби у којима сами мигранти не учествују на директан начин. Овде су главни актери владе, а сукоби се воде међу земљама дестинације и транзиције, али и између наднационалних тела (као што је Европска комисија) и влада појединих земаља. Миграције не чине само главни предмет спора, већ некада представљају и средство у споровима између влада. Настојећи да ограниче миграционе токове на правцу неразвијени – развијени свет, западне земље су у последњих четврт века покушавале да у контролу миграција увуку велики број земаља. Тако је дошло до појаве назване „оружје масовних миграција“, која се најпре везивала превасходно за Либију. За време Гадафија, ова је земља успела да постигне споразуме са Италијом, користећи мигранте као претњу. У условима савремене мигрантске кризе мигранти представљају полугу моћи у рукама Турске, на чијој територији се налази скоро три милиона избеглица из Сирије, од којих највећи број има жељу да се докопа развијених европских земаља (Parkes, 2015). Споразум између ЕУ и Турске, којим је 2016. године смањен прилив миграната, није „вечан“ и Турска може у сваком моменту мигранте на својој територији искористити како би поново отворила спор и постигла за себе боље услове.

У јавности су доста пажње привукли (и још увек привлаче) спорови међу земљама ЕУ, као и између Европске комисије и влада појединих земаља ЕУ око политике према миграцијама. Питање квота насељавања миграната, тачније њихове прерасподеле међу земљама-чланицама ЕУ, нарочито се заоштрило 2015. и 2016. године. Чешки министар унутрашњих послова саопштио да је од своје владе добио мандат да одбије разговор о квотама са Европском комисијом, док је председник чешке владе изјавио да ће његова земља, ако буде прегласана, тужити ЕУ суду, што је Словачка већ учинила („Нова српска политичка мисао“, 18.05.2016). Осим питања трошкова, источноевропске земље-чланице ЕУ као главни аргумент наводе будуће проблеме са интеграцијом

миграната /ако су у питању муслимани) и изражавају спремност да приме искључиво хришћане, како би се очувала културна хомогеност (Mathee, 2015). У својој божићној поруци децембра 2016. чешки председник Милош Земан је рекао да одбија да прихвати муслиманске мигранте и критиковао вођство ЕУ као „немоћно и бирократско“: „Примити муслиманске мигранте, тешке за интеграцију на нашој територији, значило би створити културну мешавину која би пак могла довести до евентуалних терористичких напада“ („Вечерње Новости“, 26.12.2016).

Коначно, у *четврту групу сукоба повезаних са мигрантском кризом* сврставамо проблеме са тероризмом у земљама дестинације, као и политичке сукобе унутар политичких система појединих држава-чланица ЕУ по питању односа према мигрантској кризи. Овде спадају и сукоби који су тек у зачетку, али којих ће вероватно бити: мислимо на сукобе између домицилне популације у земљама транзиције и дестинације и миграната.

Ови су сукоби заправо врло тесно испреплетени, јер се тероризам и проблеми интеграције рефлектују кроз политички систем. Једна група политичких актера повезује тероризам са миграцијама, док друга ту везу углавном негира. Чињеница је да су се од почетка 2015. године само у Француској догодила 23 терористичка напада, а да тих напада има и у Немачкој, Великој Британији, Шведској, Белгији и Данској. Учесталост терористичких напада учинила је да их владајуће елите у развијеним земљама почињу представљати као нешто уобичајено и нормално. Нови француски председник је у својој изборној кампањи бирачим говорио да је „тероризам део свакодневице“ и да је он „цена која мора да се плати за мултиетничко и мултикултурно друштво“ (Вукоичић, 2017). Америчка телевизија CNN својевремено је објавила да се из Либије и Туниса у Европу, заједно са мигрантима, пребацују и припадници „Исламске државе“ („Раскршћа ТВ“, 28.05.2016). Медији пишу и о томе да је из кампа „Исламске државе“ на територији Сирије у току две и по године у Европу пребачено око 50 терориста, такозваних „спавача“ („Вечерње Новости“, 08.08.2017).

С обзиром на разmere и озбиљност мигрантске кризе, питање односа према имиграцији додатно је добило на тежини у земљама-дестинацијама. У већем броју њих јавиле су се или пак ојачале политичке странке које се противе политици владајућих елита која благонаклоно гледа на долазак великог броја миграната, третирајући мигрантску кризу као готово искључиво хуманитарно питање. Кандидат антиимиграционе Слободарске партије замало је изгубио у другом кругу председничких избора у Аустрији 2016. године; кандидаткиња „Националног фронта“ учествовала је у другом кругу председничких избора у Француској 2017; у Шведској делује антиимиграциона Шведска демократска странка; „Алтернатива за Немачку“ се противи изградњи џамија у Немачкој; у Холандији се културном утицају ислама супроставља „Партија за слободу“, итд. Антиимиграционе странке припадају десном политичком спектру и од стране својих политичких противника бивају често етикетиране као „популистичке“.

Групама сукоба које смо горе навели могли би се још додати и сукоби међу самим мигрантима у избегличким камповима и на другим местима, а можда и још неки. Листа није затворена, што је чињеница која нам говори колико су садашње миграције бремените друштвеним сукобима.

Социолошка анализа сукоба: О чему треба водити рачуна?

Тешко да наведени сукоби представљају у историјском смислу нешто ново, али то не значи да они не треба да буду анализирани (између осталог) и на социолошки начин. При томе, ваља имати на уму да увиди које нам нуди социолошка традиција, пре свега дела Георга Зимела (Simmel), Луиса Козера (Coser) и Ралфа Дарендорфа (Dahrendorf) не ретко иду против доминантних здраворазумских гледишта, оних која преплављују странице штампе, пуне електронске медије, али и публикације које претендују на то да буду научног карактера. Стога је главни противник социолошке анализе свих друштвених сукоба, па тако и оних повезаних са мигрантском кризом, идеолошка „магла“ која их окружује и наткриљује и тако омета њихово ваљано разумевање.

Зимелова тврдња да су сукоби „облик друштвености“ (Simmel, 1904) изгледа многим парадоксална, док се не потруде да схвате њену суштину и значај. Сви друштвени ентитети на нужан начин садрже сукобе; без сукоба не би било никакве препознатљиве друштвене структуре. Ослањајући се управо на ову Зимелову тврдњу, Козер је могао да напише читаву књигу о функцијама друштвених сукоба (Koser, 2007), доказујући да сукоб нипошто није само рушилачки елемент, већ да он има и своју „грађевинску“ димензију када се ради о друштвеним односима: сукоб повлачи јасне границе између друштвених ентитета, ствара савезништва, успоставља друштвене односе где их до његовог избијања није било, итд. Истовремено, сукоб је у тесној вези са друштвеним променама: структурне друштвене промене често се рађају управо из сукоба.

Један од основних налаза, који се чини тако очигледан, јесте да у сваком сукобу постоје две стране – не три, не пет страна, него само две (Simmel, 1904; Koser, 2007; Dahrendorf, 1959). Актера може бити много више, чак веома велики број, али стране су увек само две. Ово је посебно важно за разумети због праксе да се као посредници у сукобу покушавају наметнути они актери који заправо заступају једну од страна. То такође важи и за „миротворце“ који силом покушавају успоставити мир, а у суштини ратују за рачун једне од страна, са намером да сукоб добију. За ово последње важи правило: ко се у сукоб укључи, тај се укључује на једној од страна: нема и не може бити „треће“, тобож „неутралне“ стране. Отуд се питање идентификације актера и страна у сукобу заиста поставља као истраживачко, а његов практичан резултат може бити и проналажење актера који заиста могу бити посредници у решавању датог сукоба.

Најчешће, сукоб је средство за постизање неког циља, остваривање неког интереса. Козер је правио разлику између реалистичних сукоба, тј. оних

који се воде око неког ресурса (економског, политичког, културног) којег не могу да добију обе стране и нереалистичних сукоба, тачније оних код којих је сукоб циљ сам по себи, јер доноси нпр. смањење напетости и фрустрације (Kozar, 2007). Из претходног, између осталог, следи да је узрок сукоба редовно спор око нечега реалног, а не осећање непријатељства, које се тако често оптужује као узрок. Осећање непријатељства (мржње и сл) заправо је пратећи елемент друштвеног сукоба – са њиме сукоб добија на интензитету, али и више од тога: оно га заправо на неки начин и омогућује, јер је незамисливо да, нпр. пуцате или испаљујете ракете на људе које сматрате вредним исто колико и себе. Напротив, да бисте то чинили, оног „другог“ морате гледати као мање вредног, „варварина“ или сл.

Пошто су друштвени сукоби у правилу реалистични, то значи да је у одређеним случајевима сукоб као средство заменљив, односно да се уместо сукобљавања може преговарати и компромисом решити спор. У случају да је сукоб нереалистичан по своме карактеру, њега није могуће решити на овај начин. Са друге стране, приказивање реалистичног сукоба као нереалистичног и одрицање рационалног карактера противнику заправо открива жељу да се у сукобу победи, а не да се он реши компромисом. Ово има велики значај за решавање сукоба, јер практично значи да решења сукоба не може бити само кроз инсистирање на „помирењу“ и на елиминацији непријатељских осећања. Да би сукоб заиста био решен и две стране „помирене“, неопходно је да се договор постигне око самог узрока, који је реалне природе (у облику некаквог ресурса).

С обзиром на то да представљају облик друштвености (у истој мери у којој и сарадња), сукоби нису нешто што је могуће у потпуности елиминисати из људског друштва. Другим речима, њих не можете уклонити, али зато неке од њих можете (барем привремено) решити (уз помоћ посредовања) или/и институционализовати („каналисати“, регулисати) и тако на минимум смањити њихову рушилачку димензију (Kozar, 2007; Dahrendorf, 1959). Ово је, примера ради, случај са сукобом политичких странака унутар демократског политичког система, или пак са синдикалним сукобима (штрајковима). Институционализација сукоба заправо значи или њихово замењивање као средства за решавање спорова, или пак постављање строгих правила њиховог вођења и то на начин који неће угрозити опстанак друштвеног ентитета. Друштвени системи се различито односе према сукобима: неки их негирају, неки признају њихово постојање и настоје да их регулишу. У правилу, ови први ризикују избијање једног, одлучног сукоба који може да разруши читаво друштво, док су други стабилнији јер не дозвољавају нагомилавање тензије и незадовољства.

Међутим, институционализација сукоба је могућа само када се ради о споровима који се не тичу односа који су од фундаменталног значаја за неки друштвени ентитет. Уколико се спор води око питања који задиру у саме основе друштвеног консензуса, онда регулација сукоба мало значи и не може да буде ефикасна. Отуда исход оваквих сукоба редовно не бива компромис, него победа једне од страна или потпуни нестанак датог друштвеног ентитета.

Социолошки увиди које смо овде истакли, баш као и сукоби које смо претходно „излистали“, нису једини на овом пољу. Њих једноставно сматрамо полазним при анализи било ког друштвеног сукоба, па тако и оних сукоба који су повезани са савременом мигрантском кризом. Уколико се сада, имајући у виду укратко представљена социолошка сазнања, осврнемо наш главни проблем, отварају се многобројна питања на која је неопходно одговорити ако желимо да разумемо његову друштвену суштину: Које друштвене функције и на које начине врше сукоби повезани са мигрантском кризом? Да ли они граде неке нове друштвене односе? Да ли стварају нова савезништва? Да ли воде до некаквих друштвених промена и којих? Како се актери ових сукоба распоређују у односу на стране у сукобу? Ко може да буде посредник у тим сукобима? Који ресурси су предмет спорова због којих се сукоби воде? Које ресурсе актери сукоба поседују и да ли их и како користе? Има ли овде лажних миротвораца, који заправо делују као учесници сукоба? Има ли међу овим сукобима нереалистичних сукоба? Које интересе следе њихови актери? Да ли је сукоб као средство постизања циљева и остваривања интереса заменљив, барем код неких сукоба везаних за мигрантску кризу? На које начине своју улогу овде остварује осећање непријатељства? Има ли покушаја да се негира реалистичан карактер набројаних сукоба? Како различита државно организована друштва на њих реагују? Да ли је могућа њихова институционализација? Који се од њих тичу споредних питања, а који самих темеља друштвеног поретка?

Наведена питања могуће је поставити и из угла појединих актера сукоба повезаних са мигрантском кризом. На тај се начин могу добити социолошка сазнања применљивог карактера у односу на неке конкретне интересе, која затим могу бити операционалисана у облику одговарајуће политике према сукобима повезаним са мигрантском кризом. Србија и највећи део српског народа налазе се на транзитном подручју, а бројна дијаспора у земљама дестинације миграција које крећу из делова Азије и Африке, те су зато на различите начине укључени у ове сукобе које смо овде поделили на неколико група. Иако је велики мигрантски талас који је ишао преко наших простора заустављен 2016. године, балканска рута за кретање миграната није у потпуности затворена („Вечерње Новости“, 10.08.2017), док многи од скоро три милиона избеглица које бораве у Турској вероватно нису одустали од намере да стигну до развијених земаља ЕУ. У тим условима, социолошка анализа положаја и улоге Србије и српског народа у сукобима повезаним са мигрантском кризом могла би да допринесе креирању ефикасне политике у смислу остваривања српских националних интереса.

Литература:

1. Vukoičić, Jelena (2017): Evropa, multikulturalizam, terorizam, „Srpska analitika“, 23.05.2017.
2. Castles, Stephen (2003): Towards a Sociology of Forced Migrations and Social Transformation, *Sociology*, Volume 37 (1), 13-34.
3. Cenderello, Alessandro at al. (2016): *Managing the EU Migration Crisis. From Panic to Planning*, EYGM Limited, <http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-managing-the-eu-migration-crisis/%24FILE/ey-managing-the-eu-migration-crisis.pdf>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
4. Dahrendorf, Ralf (1959): *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford University Press.
5. Matthee, Heinrich (2015): *Europe's Migration Policies in Crisis*, Al Jazeera Centre for Studies, <http://studies.aljazeera.net/mritems/Documents/2015/8/19/2015819121438303734Europe%20and%20Immigration.pdf>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
6. Kozer, Luis (2007): *Funkcije društvenog sukoba*, Novi Sad, Mediterran Publishing.
7. Neumayer, Eric (2005): Bogus Refugees? The Determinants of Asylum Migration to Western Europe, *International Studies Quarterly*, Vol. 49, No. 3, 389-409.
8. Parkes, Roderick (2015): European Union and the Geopolitics of Migration, *UIpaper* No. 1, Swedish Institute of International Affairs, <https://www.ui.se/globalassets/butiken/ui-paper/2015/european-union-and-the-geopolitics-of-migration---rp.pdf>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
9. Simmel, Georg (1904): Sociology of Conflict, *American Journal of Sociology*, Vol. 9, pp. 490-525, 672-689, 798-811.
10. Trocaire (2015): European Migration Crisis: Failing Policies, Fatal Journeys, <https://www.trocaire.org/sites/default/files/resources/policy/migration-policy-briefing-2015.pdf>, pristupljeno 11. avgusta 2017.

Остали извори:

1. „Вечерње Новости“, 26.12.2016: Чешка неће муслиманске мигранте, <http://www.novosti.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0.479.html:641820-Ceska-nece-muslimanske-migrante>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
2. „Večernje Novosti“, 08.08.2017a: Kurc: Moramo zatvoriti sve migrantske rute, <http://www.novosti.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0.479.html:679673-Kurc-Moramo-zatvoriti-sve-migrantske-rute>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
3. „Večernje Novosti“, 08.08.2017b: „Spavači“ prešli balkansku rutu? <http://www.novosti.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0.479.html:679732-Spavaci-presli-balkansku-rutu>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
4. „Večernje Novosti“, 10.08.2017: „Zatvorena“ balkanska ruta ipak otvorena za izbeglice, <http://www.novosti.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0.479.html:680019-Zatvorena-balkanska-ruta-ipak-otvorena-za-izbeglice>, pristupljeno 11.08.2017.
5. ECHO Factsheet (2016): Syria crisis, February, <http://reliefweb.int/report/lebanon/echo-factsheet-lebanon-syria-crisis-echo-february-2016>, pristupljeno 11. avgusta 2017.

6. „Kurir“, 26.08.2016: Orban diže novi zid prema Srbiji: Protiv migranata još jedna ograda na granici, <http://www.kurir.rs/planeta/2415139/orban-dize-nov-zid-protiv-migranata-jos-jedna-ograda-na-granici-sa-srbijom>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
7. “Newsweek Srbija”, 28.10.2016: Turska ne želi NATO u Egejskom moru: Traže prekid misije presretanja migranata, <http://www.newsweek.rs/migrantska-kriza/78561-turska-ne-zeli-nato-u-egejskim-moru-traze-prekid-misije-presretanja-migranata.html>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
8. „Nova srpska politička misao“, 18.05.2016: Češka odbija kvote za migrante – spremna da tuži EU, <http://www.nspm.rs/hronika/ceska-odbija-kvota-za-migrante-spremna-da-tuzi-eu.html>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
9. OECD (2015): Is this humanitarian migration crisis different? Migration Policy Debates, Number 7, <https://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
10. „Politika“, 18.05.2016: Grčka policija bacila suzavac na migrante tokom protesta, <http://www.politika.rs/scc/clanak/355312/%D0%93%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%86-%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B5-%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
11. „Raskršća TV“, 28.05.2016: CNN: Sve više džihadista stiže u Evropu sa migrantima, <http://raskrsca.tv/index.php/2016-01-20-10-59-45/7138-cnn-%D1%81%D0%B2%D0%B5-%D0%B2%D0%B8%D1%88%D0%B5-%D1%9F%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B6%D0%B5-%D1%83-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%83-%D1%81%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B0>, pristupljeno 11. avgusta 2017.
12. Trocaire (2015): European Migration Crisis: Failing Policies, Fatal Journeys, <https://www.trocaire.org/sites/default/files/resources/policy/migration-policy-briefing-2015.pdf>, pristupljeno 11. avgusta 2017.

MIGRANT CRISIS AND SOCIAL CONFLICTS

Summary: A part of the reason why the migrant crisis is an event (process) media, scientists, politicians and “ordinary” people have been all talking about is the fact that this crisis has been followed (and provoked) by a series of social conflicts. The intention of the authors is a modest one: to itemize the social conflicts linked in some way with the migrant crisis (without the goal to offer the full list), as well as to present a few important sociological insights concerning social conflicts, which should be a starting point of future research of social conflicts linked to the migrant crisis. The authors especially point out the fact that the proper understanding of conflicts is a key precondition of their resolution.

Key words: conflict resolution, migrant crisis, social conflicts, sociology of conflict

МАРИЈА ЂОРИЋ*

Институт за политичке студије
Београд

УДК 314.15:316.647.5(43)

Оригиналан научни рад

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 207-220

УТИЦАЈ САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА НА РАЗВОЈ ЕКСТРЕМИЗМА У НЕМАЧКОЈ**

Сажетак: Савремена мигрантска криза је генерисала два доминантна облика екстремизма – исламистички и десничарски екстремизам. Исламистички фондиран екстремизам је претежно консеквенца ратова на простору Блиског истока и Северне Африке, који су резултирали “великом сеобом народа”. Доласком на европски континент, мигранти доносе нову културу, религију, обичаје и вредносни систем, али и безбедносне проблеме, јер се међу њима инфилтрирао одређени број екстремиста. Као реакција на исламистички мотивисан екстремизам јавља се екстремна десница, која вигилантистички гледа на европски систем вредности. Имајући у виду да је за мигранте Немачка најпожељнија дестинација у Европи, можемо претпоставити да ће се ова земља у будућности суочавати са значајним безбедносним изазовима, који ће се пре свега односити на сукоб исламистичких и десничарских екстремиста. Иако економистичке теорије прогнозирају да ће долазак великог броја миграната Европи и Немачкој донети привредни просперитет, заборављају се безбедносни проблеми попут екстремизма, тероризма и организованог криминала, које са собом неминовно носе савремене миграције.

Кључне речи: миграције, мигрантска криза, екстремизам, екстремна десница, исламистички екстремизам, Немачка, Европа, тероризам, безбедност

О миграцијама

Данас не постоји универзално прихваћена теорија о миграцијама. У најширем смислу речи, миграције би подразумевале промену места живљења на дужи временски период. Та промена је у великој мери условљена двома варијаблама:

1. Просторном дистанцом
2. Временом трајања

* mara.djoric@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта “Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” (евиденциони број 179009), финансираном од стране Министарства просвете и науке Републике Србије.

Колико је времена потребно да појединац проведе у одређеној земљи да би се назвао мигрантом, зависи од закона сваке државе понаособ.

Поред мноштва теоријских концепата, издвојићемо две најдоминантније теорије које се баве објашњењем узрока миграција:

1. Прва је **теорија привлачења и одбијања** (*push and pull*) аутора Хајнца Фасмана (Heinz Fassmann) и Елизабет Мусил (Elisabeth Musil).¹ Према овим ауторима, човек ће лако постати мигрант уколико су услови живота бољи на неком другом месту, међу којима се првенствено гледа лични доходак, стандард, здравствена заштита, осећај сигурности, степен демократије итд. Пре него што се појединац одлучи за миграрање, он ће добро упоредити услове које има у земљи порекла и оне услове који ће га сачекати у земљи потенцијалне дестинације. Све што га из земље порекла упућује на миграрање се може сврстати под факторе одбијања (*push* фактори), док ће нови, много повољнији услови живота, моћи да се подведу под факторе привлачења (*pull* фактори).

Сем наведених фактора привлачења и одбијања, према теорији Ли Еверета (Lee, 1966: 47-57), постоје и тзв. индивидуални фактори који и те како утичу на одлуку појединца да ли ће емигрирати. То су систем вредности индивидуе, животна фаза у којој се налази, информисаност и сл. Проблем је у томе што, према мишљењу овог аутора, одлука о миграрању често није рационалног карактера. Недостаци теорије привлачења и одбијања су у томе што она не узима у обзир економске и социјалне одлике потенцијалних миграната.

2. Друга актуелна теорија која објашњава савремену “сеобу народа” је **теорија миграционе транзиције** коју су оформили Фасман и Регер (Fassmann and Reeger).² Према овој теорији, емиграциона земља има могућности да постане имиграциона земља, што је условљено демографским променама, односом на тржишту рада, старењем становништва, итд. У основи свих ових промена се налази комбинација економских и социјалних разлога.

Од како је света и века, човек је имао потребу за кретањем, па самим тим и за променом станишта. Колико су миграције неизоставан сегмент савременог доба, видимо и по томе што су УН³ укључиле миграције у осми миленијумски циљ развоја за 21. век. Као последица тога је настала *Светска комисија за међународне миграције* 2003. године и *Светски форум о миграцијама и развоју* 2007. године.

Сукоби на Блиском истоку и подручју северне Африке су главни генератор савремених масовних миграција. Према проценама ИОМ-а, од почетка ове

* mara.djoric@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта “Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” (евиденциони број 179009), финансираном од стране Министарства просвете и науке Републике Србије.

¹ Више о томе видети у: Fassmann, Heinz; Musil, Elisabeth (2014): *Conceptual framework for modeling longer term migratory labour market and human capital processes*, Universität Wien, Wien

² Више о томе видети у: Fassmann, Heinz; Reeger, Ursula (2012): “Old emmigration countries in Europe. The concept and the empirical examples”, *European Immigrations. Trends, Structure and Implications*, Amsterdam University Pres, Amsterdam

³ УН Трансформишући наш свет: Агенда за одрживи развој до 2030. године, инволвира међузависност миграција и економског развоја.

године до 9. јула, у Европу је пристигло 101 417 миграната и то претежно преко мора, док је 85 % миграната на “стари континент” ушло преко територије Италије.⁴ Сматра се да у овом тренутку постоји 23 милиона људи широм света који се спремају за мигрирање.⁵ Углавном је реч о популацији која долази из Африке.

Неколико је одговора зашто мигранти највише хрле ка Европи. Као прво, много је лакше доћи у Европу него ли рецимо, у САД, јер је Америка заштићена океаном; као друго, Европа је много привлачнија од Америке и због социјалног програма. И као трећи разлог можемо навести чињеницу да Америка управља миграцијама, тако што их тенденциозно (из економских разлога) усмерава ка Европи. Наиме, амерички економисти виде Европу као највећег партнера САД, коме је радна снага све старија, те сматрају да ће долазак миграната са Блиског истока поправити и “подмладити” европску привреду.

Такође треба размотрити одакле новац мигрантима за тако дугачак и скуп пут до европског континента? Постоје индиције да финансије добијају од рођака који живе у некој од европских земаља, али и да им се новац уплаћује од стране заливских земаља, које имају одређене политичке интересе да подржавају ову нову “сеобу народа”.⁶ Мађарски председник Виктор Орбан је чак оптужио Сороса да директно финансира миграције са Блиског истока.⁷

Имајући у виду све наведено, можемо констатовати да ће масовни прилив становништва Европи донети два могућа сценарија. Први је позитиван, који полази од чињенице да ће новопридошли мигранти бити “финансијска инјекција” за Европу. То би значило да ће европским земљама које су у стању депопулације (и чији је просечни становник стар 42,4 године)⁸, миграције донети млађу радну снагу и уједно, млађе војне обвезнике. Међутим, оно што се заборавља су безбедносни аспекти миграције (пре свега екстремизам, тероризам, криминал, итд.), затим демографске промене, и на крају културне разлике, које су и више него очигледне између Европљана и миграната, који углавном долазе из потпуно другачијих друштвених, политичких, религијских и културних миљеа. У овом тренутку, једино Немачка има економске бенефите од миграција, због којих је отворила око милион нових радних места, што је позитивно утицало на њену економију.

⁴ Остали мигранти су дошли преко Кипра, Грчке и Шпаније. Извор:

<https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reach-101417-2017-2353-deaths>, 12.07.2017.

⁵ <https://www.iom.int/news/gallup-less-05-cent-adults-worldwide-actively-preparing-migrate>, 11.07.2017.

⁶ Заливске земље им уплаћују новац на разне девизне рачуне, док се у камповима у Турској чак презентују и видео клипови у којима се објашњава како на најлакши начин стићи до Европе.

⁷ <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/orban-hungary-has-no-big-issue-with-eu-it-has-a-problem-with-soros/>, 06.07.2017.

⁸ У Немачкој, по статистикама Еуростата, тек 13,2 % становништва чине млади, што је најнижи просек у Европи. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing, 11.02.2017.

⁹ Више о томе видети у: Вукчевић, Дејана (2010): “Безбедносна политика ЕУ у савременој теорији међународних односа”, *Српска политичка мисао*, вол. 27, бр.1, стр. 67-90.

Мигрантска криза и Немачка

Немачка која има 82,2 милиона становника је током 2015. године примила рекордних 1 139 000 миграната.¹⁰ Данас је Немачка најпожељнија крајња дестинација за мигранте, који у највећем броју долазе са простора северне Африке и Блиског истока. Уколико настави са политиком “отворених врата”, Немачка би могла да превазиђе Америку, која важи за земљу са највећим бројем миграната.¹¹

Гледајући насељавања Немачке кроз историју, видећемо да је ова земља одвајкада била интересантно место за имигранте. Одмах након Вестфалског мира, велики број француских протестаната (калвиниста) је населио делове северене Немачке (**Spielvogel**, 2015: 12). Након уједињења 1871. године, Немачка је постала рај за имигранте, захваљујући индустријализацији која је изискивала све већи број радника.¹²

Немачка је у два велика таласа примила мигранте током 20. века. Први талас је био 60-их година, док је други талас “запљуснуо” немачку државу 70-их година 20. века. Тада су на привремени рад (који је често трајао и по неколико деценија) долазили тзв. “гастарбајтери” из Шпаније, Италије, Југославије, Турске и осталих (претежно) европских земаља. Током 80-их година у Немачкој је 74,8% тражилаца азила долазило из тзв. земаља “Трећег света”, да би рецимо, 1993. године 72,1% азиланата било пореклом из источноевропских земаља (Bade, 2003:284).

Немачка је посебно била погођена миграцијама након завршетка Хладног рата, када је огроман број људи из јужне и источне Европе тражио азил у овој земљи. Грађански ратови на простору некадашње Југославије су резултирали тиме да у Немачку дође око 400 000 људи са подручја Балкана.¹³ Немачка је тако временом постала земља имиграције и интеграције, те не изненађује што је данас сваки њен пети грађанин иностраног порекла.¹⁴

Још пре кулминације мигрантске кризе, Немачка је 2013. године увела “Blue Card EU” систем, који је подразумевао “отварање врата” за све високо квалификоване мигранте који би желели да раде у Немачкој. Очигледно је да је Немачка као свој приоритет ставила економски просперитет, који је у великој мери био условљен “увозом” нове радне снаге. Међутим, долазак миграната из разних (углавном мање развијених) делова Европе, није исто што и долазак миграната са подручја Блиског истока. Први припадају европском културном обрасцу и лакше се могу интегрисати, за разлику од новопридошлих миграната са простора Блиског истока, који имају потпуно другачији религијски, друштвени и културни образац понашања.

¹⁰ https://www.destatis.de/EN/PressServices/Press/pr/2016/07/PE16_246_12421.html?jsessionid=7A55FBA914157B7029B01E4B554512B0.cae1, 13.06.2017.

¹¹ Према статистичким подацима из 2015. године, САД су имале 42,4 милиона (легалних и илегалних) миграната. Извор: <https://cis.org/Immigrants-United-States>, 05.07.2017.

¹² У почетку је било највише имиграната пољског порекла.

¹³ <http://www.migrationpolicy.org/article/new-reality-germany-adapts-its-role-major-migrant-magnet?gclid=CIPH48OfhNUCF5Iz0wodw94CCKA>, 10.07.2017.

¹⁴ <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/2754-svaki-peti-graainin-nemake-stranog-porekla>, 24.06.2017.

Миграциона политика Ангеле Меркел је резултирала отварањем преко милион радних места која су у непосредној вези са прихватам миграната. То може бити добро за привреду ове државе, али ће са друге стране изискивати и одређене обавезе које се намећу немачким пореским обвезницима. Немачка влада је 2016. године донела петогодишњи план, на основу којег ће потрошити буџет од 98 милијарди евра за потребе миграната. Мигранти добијају низ социјалних погодности, бесплатан смештај и храну, као и џепарац од 143 евра месечно и 216 евра за основне потребе.¹⁵ План Немачке је био да насели слабо развијене и руралне крајеве земље мигрантима, што је наишло на отпор ново-придошлог арапског становништва, јер већина миграната претендује да живи у урбаним срединама.

Сем отварања нових радних места, мигрантска криза је у Немачкој донела и повећање стопе криминала. Наиме, током 2016. године азиланти, избеглице и мигранти су починили 174 437 кривичних дела, што је алармантан податак.¹⁶ Упркос томе, економисти се искључиво воде прагматизмом и тржишном економијом, те су израчунали да би Немачка за привредни просперитет требало сваке године да прима 300 000 миграната, како би обезбедила економску стабилност до 2060. године.¹⁷

Колико су различите културе и вредносни системи Немаца и миграната, можемо видети на основу инцидената у време новогодишњих празника када су у Келну и другим градовима мигранти махом из азијских и афричких земаља сексуално узнемиравали, а потом и пљачкали Немеце. Интересантно је да су починиоци ових кривичних дела били мигранти треће или четврте генерације, што указује на лошу интеграцију и кризу идентитета.¹⁸

Немци нису одушевљени политиком “отворених врата” коју заступа премијерка Ангела Меркел, што је многе бираче гурнуло “удесно”, посебно након Божићног терористичког напада 2016. године, када је мигрант пакистанског порекла камионом намерно усмртио људе који су дошли на прославу хришћанског празника. Поводом овог догађаја Маркус Прецел (Marcus Pretzell), евроскептични посланик у Европском парламенту оптужио је Меркелову да је “крв недужних Немаца на њеним рукама”.¹⁹ Прецел је још инсистирао да Немачка уз помоћ војске отера мигранте са својих граница, те је због оваквих изјава искључен из Европске конзервативне и реформистичке партије у априлу 2016. да би потом, био примљен у Европску партију нација и слобода (на чијем челу се налази Марин Ле Пен).

¹⁵ <http://www.blic.rs/vesti/svet/nezaustavljiv-rast-ultradesnicara-imali-angela-merkel-sanse-da-ih-zaustavi/pknh7k1>, 25.03.2017.

¹⁶ <https://sputniknews.com/europe/201704281053100872-german-migrant-crisis/>, 13.07.2017.

¹⁷ <https://sputniknews.com/europe/201704281053100872-german-migrant-crisis/>, 01.08.2017.

¹⁸ О колективном и историјском идентитету видети више у: Деспотовић Љубиша, *Геополитика идентитета*, Логос, Бачка Паланка; Култура полиса, Нови Сад, 2011, стр. 109.

¹⁹ https://twitter.com/MarcusPretzell?ref_src=twsrc%5Etfw&ref_url=http%3A%2F%2Fwww.blic.rs%2Fvesti%2Fsvet%2Fdesnicari-napali-merkelovu-kancelarko-vase-ruke-umrljane-su-krvlju-neduznih-nemaca%2Fwww.blic.rs%2Fvesti%2Fsvet%2Fdesnicari-napali-merkelovu-kancelarko-vase-ruke-umrljane-su-krvlju-neduznih-nemaca%2F5xqf2hz, 17.03.2017.

Убиство и силовање деветнаестогодишње студенткиње Марије Ладенбургер (Maria Ladenburger) у Фрајбургу, априла месеца 2017. је узбуркало целу Немачку. Одговорност за убиство је преузео Авганистанац који је и пре тога имао кривични досије. Овај догађај је утицао да се расpire ионако узбуркане ксенофобичне и антиимигрантске страсти у немачком друштву. Евидентно је да ће мигрантска криза у Немачкој утицати на јачање две врсте екстремизма. Први је исламистички фундиран екстремизам, који је резултат војних интервенција (спроведених од стране Запада) на простору Блиског истока и северноафричких земаља. Корени европског мира се налазе на Блиском истоку. Када је мирно на Блиском истоку и Европа је мирна. Војне интервенције које су потпуно девастирале неке од стабилних режима Блиског истока, створиле су хаос у коме лоше пролази Европа, а са њом и Немачка.

Други облик насилног екстремизма који потреса Немачку је у форми екстремне деснице. Она је вигилантистички одговор на јачање исламизма. Страхујући да ће пред налетом миграната немачка култура изгубити свој базични идентитет, екстремна десница све више користи насиље. У таквој констелацији друштвенополитичких односа у којој се екстремизмом одговара на екстремизам, највећа жртва ће бити демократија.

Како миграције утичу на јачање екстремизма у Немачкој?

Данас су у Немачкој доминантне две врсте насилног екстремизма.²⁰ Први је исламистички мотивисан екстремизам, док је други представљен у виду екстремне деснице. Обе форме екстремизма урушавају демократију и систем људских права на којима почива концепт ЕУ. Наравно, не треба заборавити ни левичарски екстремизам, који је често реакција на деловање неонацистичких и неофашистичких покрета, али он је тренутно у запећку, с обзиром да се главни сукоб одвија на равни десничарског и исламистичког екстремизма.

Имајући у виду да постоји низ научних и административних контрорверзи око дефинисања екстремизма, можемо закључити да је реч о једној веома комплексној и аморфној друштвеној појави, коју је тешко одредити. Немогућност теоријског и нормативног перципирања екстремизма отежава борбу против истог, јер како ћемо се борити против нечега ако не знамо шта је то? Екстремизам је опасна појава за савремене демократије - сем што нарушава друштвену равнотежу, он је често предворје тероризма. Сваки терориста је свој пут радикализације најпре започео као екстремиста, те често кажемо да је тероризам "потврђени екстремизам на делу".²¹ Екстремизам у научној теорији можемо одредити као "понашање и мишљење на граници дозвољеног, са тенденцијом да се та граница пређе, а што је у супротности са правним, обичајним

²⁰ Немачка ће етаблирати појам екстремизма први пут унутар државних институција 1973. године, правећи при том, јасну дистинкцију између радикализма и екстремизма. Више о томе видети у: Ђорић, Марија (2012): „Теоријско одређење екстремизма“, *Култура полиса*, бр. 17, стр. 45-63.

²¹ Више о томе видети у: Ђорић, Марија (2014): *Екстремна десница: међународни аспекти десничарског екстремизма*, Наука и друштво Србије, Београд

и културним нормама једног друштва. Као такав, политички екстремизам је увек непожељна појава, из разлога што не кореспондира са вредносним системом савремене демократије (као што су толеранција, парламентаризам, компромис, дијалог), јер директно подрива правну државу и владавину права. Његова круцијална карактеристика је употреба насиља, или ти склоност ка насиљу (која се не мора увек реализовати).²² Наведена дефиниција екстремизма (као и искуство из праксе различитих земаља) указује да је најбоља брана од деловања екстремистичких покрета снажно цивилно друштво, демократска култура и изградња стабилних институција кроз концепт владавине права.

Хипотеза коју доказујемо у овом раду гласи: *Масовне миграције становништва које долази са простора Блиског истока и северне Африке (и насељава територију Немачке), условиле су јачање исламистичког и десничарског екстремизма*. Објаснићемо најпре услове који су предиспонирани појаву исламистички фундираног екстремизма.²³

Међу становништвом мигрантског порекла које живи у Немачкој, у погледу вероисповести су најбројнији муслимани (међу њима предњаче Турци). Број муслиманске популације је нагло порастао доласком арапског становништва са ратом погођених подручја Блиског истока. Разлози који су мотивисали новоприселице мигранте из арапских земаља да дођу у Немачку су првенствено, добар животни стандард, социјална политика и веза са неким чланом породице који је већ настањен у овој држави. Доласком у нову средину, мигранти арапског (и муслиманског) порекла се теже интегришу, за разлику од европског (и хришћанског) становништва, управо због великих културних, религијских и друштвених разлика. Проблем интеграције са собом носи и проблем идентитета, те се неретко дешава да чак мигранти треће или четврте генерације показују анимозитет према европском (а уједно и немачком) систему вредности. Осећај исфрустрираности, одбачености и неприпадања средини у којој живе, лако може утицати на младе људе да крену путем радикализације.

Са мигрантима, који беже пред ратом и разарањем, долазе и екстремисти који заступају идеологију “Исламске државе” и других терористичких организација. Према неформалним подацима, сматра се да су се међу мигрантима инфилтрирали исламистички екстремисти, и да они чине 10% од укупног броја нових миграната. Осим тога, идеологија терористичке организације “Исламска држава” је таква да лако регрутује нове ратнике широм света, користећи се разним средствима, попут интернета, друштвених мрежа и сл. Реч је о посредној радикализацији, која се заснива на пропагандним садржајима, што утиче на брзо ширење ове токсичне идеологије. Терористи “Исламске државе” су присутни не само на ратом захваћеним подручјима попут Сирије²⁴, Ирака и Либије, већ се њихов утицај проширио на тзв. “вилејете” широм света – Нигерију,

²² Ђорић, Марија (2014): *Екстремна десница: међународни аспекти десничарског екстремизма*, Наука и друштво Србије, Београд, стр. 37.

²³ Више о овоме видети у: Ђорић, Марија (2017): “Мигрантска криза као генератор десничарског и исламистичког екстремизма у Европи”, *Политичка ревија*, бр. 1, стр. 39-54.

²⁴ Више о узроцима сиријске кризе видети у: Стојадиновић, Миша; Манић, Михајло (2017): “Сиријска криза – узроци и последице”, *Српска политичка мисао*, бр. 2, стр. 153-167.

Филипине, Јемен, Авганистан итд., док су забележени упади и на територије Ирана, Јордана, Камерона, Чада... Терористички напади који су се десили у европским земљама указују да “Исламска држава” има своје симпатизере широм света. У последње време, ова терористичка организација више није толико активна на територији конфликта, већ шири своје деструктивно дејство на простор Европе. ИСИС функционише по принципу канцера – кад убијемо неку његову ћелију на једном месту, она се брзо јавља на неком другом месту. Због тога је тешко и уништити ову терористичку организацију, јер је реч не само о борби против обичних терориста, већ се у овом случају савремено друштво бори против једне изузетно виолентне и запаљиве идеје. Популарност ИСИС-а је толика, да су чак многи млади Немци конвертирали из хришћанства у ислам и кренули путем џихадизма.²⁵

Доласком миграната Немачка се суочила са повећаним бројем екстремистичких и терористичких напада који су мотивисани идеологијом исламизма. Субјекти исламистички фундираног екстремизма могу бити тек придошли мигранти који су се већ радикализовали на ратиштима у Сирији или Ираку; или они који већ имају дубоку кризу идентитета, а припадају другој, трећој или четвртој генерацији миграната, што указује да се нису интегрисали у немачки систем. Постоји још једна врста субјеката исламистичког екстремизма, а то су конвертити, који су углавном највиолентнији, и то из разлога додатног потврђивања свог идентитета.

Миграције су тек повод за интензивирање исламистичког екстремизма у Европи, док су узроци много дубљи. Наиме, корен проблема свакако можемо наћи у девастирању некадашњих поприлично добро уређених политичких система арапског света (попут Сирије, Ирака, Либије) и то захваљујући војним интервенцијама које су организовале земље Запада. Због тога и не треба да нас изненади изражен презир исламистичких екстремиста према свему ономе што репрезентује западни систем вредности.

Како насиље производи насиље, сасвим је логично што се одговор на исламистички мотивисан екстремизам јавио у виду екстремне деснице. Широк је дијапазон покрета, група, организација и партија које можемо ставити “под кишобран” немачке екстремне деснице. Треба имати у виду да екстремисти ове врсте постоје не само унутар парламента у коме се обично профилишу као “тврда десница” или антисистемске снаге, већ се њихов утицај посебно може видети у цивилном сектору у коме се јављају у разноврсним обличјима (од неонацизма и неофашизма до квази-патриотских и евроскепичних форми). Истраживања фондације *Amadeu Antonio Stiftung*²⁶ су показала да су од 1990. године, када се Немачка ујединила, до данас, неонацисти у Немачкој убили 183 особе.²⁷ Немачка, иначе, због своје проблематичне прошлости из Другог светског рата, има доста програма и фондација које се боре против екстремне деснице.

²⁵ Оно што се мало помиње у јавности јесте да се на сиријском и ирачком ратишту боре и они Немци који су на страни Курда (а против ИСИС-а).

²⁶ Ова фондација је покренула значајан пројекат под називом “Фудбал против нацизма”.

²⁷ <http://www.amadeu-antonio-stiftung.de/eng/right-wing-extremism-in-germany-and-europe/right-wing-extremism-in-germany/>, 21.06.2017.

Немачка војна обавештајна агенција МАД је у априлу месецу 2017. године објавила да постоји десничарски екстремизам²⁸ у војним структурама ове земље.²⁹ То је утицало да немачка министарка одбране Урсула фон дер Лајен откаже планирано путовање за САД, како би решила проблем са појавом екстремне деснице у редовима немачке војске. Иначе, нацистички симболи³⁰ су у Немачкој инкриминисани и кажњавају се затвором до три године.

Недавно је у Немачкој откривена и мрежа екстремно десничарских паравојних кампова за обуку, који су се налазили у шумама у Тирингу, Ерфурту и Гетингену. Осим оружја и дроге (на 14 локација), полиција је пронашла обиље пропагандног материјала, мобилне телефоне и компјутере. Међу ухапшеним лицима су се нашли и они појединци који су полицији одавно познати као припадници интернационалне екстремно десничарске мреже. Уоквиру ових кампова је деловао и “Рајхбиргер” (Reichsbürger) покрет, за који је карактеристично да немачку државу сматра незаконитом, указујући на потребу постојања Рајха или Пруске.³¹ Овај екстремно десничарски покрет постоји деценијама у Немачкој³², да би сада постао озбиљна претња држави, због организовања завере и плана за рушење уставног поретка. Примарни непријатељи “Рајхбиргер” покрета су Јевреји, мигранти и полиција. Према проценама немачких обавештајних служби, “Рајхбиргер” покрет броји око 10 000 чланова, од којих 600 можемо сврстати у ред екстремних десничара.³³ Они подржавају и самопрокламованог “краља Немачке” Петера Фитзека (Peter Fitzek), који је 2012. године изградио своје “краљевство” на месту некадашње болнице у Саксонији-Анхалту.³⁴

Данас је тешко прецизно одредити укупан број екстремних десничара у Немачкој, јер су миграције свакако утицале на интензивирање неонацистичких и неофашистичких идеја. Према подацима из 2011. године у Немачкој је регистровано између 5000 и 5600 насилних неонациста, који су представници екстремно десничарске идеолошке опције.³⁵ Други подаци указују да је Немачка 2016. године регистровала 23 000 насилних екстремиста.³⁶ Међу екстремним десничарима последњих година посебно јачају “Аутономни националисти” (Autonome Nationalisten)³⁷, који представљају специфичан спој неонацистичке

²⁸ У питању је 275 пријављених случајева. Ради се о војницима који су отворено форсирали поздрав “Зиг хајл”, што је иначе, оличење нацизма из Хитлеровог периода. Такође се јавио и проблем дискриминације војника који су имали имигрантско порекло.

²⁹ <http://www.reuters.com/article/us-germany-military-idUSKBN17B0KR>, 23.06.2017.

³⁰ Сем употребе симбола, немачко законодавство инкриминише и вербалне поздраве и гестикулацију, који се могу повезати са вредносним системом нациста.

³¹ Током 2104. године један од чланова је покушао да купи оружје АК-47, користећи при том, легитимацију која се водила на (непостојећу) “слободну територију Пруске”.

³² Сматра се да постоји од 80-их година 20. века.

³³ <https://www.thelocal.de/20170125/what-is-germanys-extremist-reichsbirger-movement>, 25.06.2017.

³⁴ Ово “краљевство” се налази под тим именом на гугл-мапи, поседује сопствену валуту, банку и издаје пасоше својим “грађанима”.

³⁵ <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/jahresbericht-2010-verfassungsschutz-warnt-vorgetarnten-neonazis-a-771647.html>, 28.06.2017.

³⁶ <http://www.migrationpolicy.org/article/new-reality-germany-adapts-its-role-major-migrant-magnet?gclid=CIPH48OfhNUCFSIz0wodw94CCKA>, 12.07.2017.

³⁷ Они су чак по популарности надјачали нацистички оријентисане скинхедсе.

и левичарске идеологије. Од левике су преузели неке од метода деловања, попут аутономног активизма, потом симболе³⁸, као и начин одевања. Сродне групе су се појавиле и у другим земљама (Пољска, Чешка, Румунија, Украјина и Грчка). Иако је немачка екстремно десничарска сцена изузетно богата и шаренолика, чињеница је да највећи утицај у овој сфери политике имају странка “Алтернатива за Немачку” (AfD - *Alternative für Deutschland*) и антиимигрантски покрет PEGIDA (*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*).

AfD је поднела тужбу против Ангеле Меркел због “трговине људима” и отварања граница мигрантима са Блиског истока, позивајући се на члан 96 Кривичног закона. Ова странка је основана 2013. године, да би се поцепала 2015. године, када је на њеном челу остала Фрауке Петри, док је Бернд Луке напустио странку и основао нову под називом “Алијанса за напредак и обнову”. На конвенцији 2016. године, партија је усвојила антиисламску платформу. Интересантно је да ова странка има неке типично левичарске идеје, попут смањења пореза, унапређења здравственог система, веће материјалне помоћи за породице и сл. Залаже се за сарадњу са Русијом и противник је санкција које Европа намеће Русији, а као једну од значајних платформи, истиче антиглобализам. Исте године када је основана, AfD је на савезним изборима освојила 4,7 % гласова. Већ 2014. године је AfD освојила 7, 1 % гласова у Европском парламенту. У марту 2016. године AfD постаје парламентарна странка у осам немачких држава.

Лидерка ове партије, Фрауке Петри, сматра да све илегалне мигранте заједно са азилантима треба послати на острва³⁹ изван Европе, која би била под контролом УН.⁴⁰ Она је такође предлагала да се Савезна канцеларија за миграције трансформише у институцију која ће се бавити емиграцијама, са циљем протеривања свих илегалних миграната. Симболочно је што AfD одржава скупове и политичке говоре у истој кафани⁴¹ у којој је Адолф Хитлер 30-их година 20. века држао нацистичке говоре.⁴² Такође, ова партија се залаже и за укидање бурки и забрану изградње минарета у Немачкој, јер сматра да је то у супротности са европском (предоминантно) хришћанском цивилизацијом.

Програм AfD се базира на неколико кључних принципа:

1. Азил - сматрају да треба увести строже критеријуме приликом давања азила и да је интеграција више од пуког учења немачког језика. Противе се двојном држављанству.
2. Култура - немачка култура уместо мултикултурализма. Немачки језик је центар идентитета. Противе се шеријату – муслимани морају прихватити немачко право. Жене не смеју покривати цело лице у јавности.
3. Демократија - референдуми по швајцарском моделу. Директно бирање председника.

³⁸ Мисли се на “иконографију” Че Геваре.

³⁹ Претпоставља се да су у питању пацифичка острва Нуру и Манус, на којима Аустралија организује кампове за мигранте које пресретне.

⁴⁰ <http://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKCN1000LQ>, 22.03.2017.

⁴¹ У питању је кафана “Хофбројкелер” која се налази у Михнену.

⁴² Неки од чланова AfD су под истрагом због нацизма.

4. Европа - не сме да постане централизована, што подразумева враћање овлашћења националним државама. Против евра су и залажу се за повратак немачке марке, о чему ће народ одлучити на референдуму.
5. Правни систем и држава - оснажити државу јачањем полиције. Борба против организованог криминала и заштита немачких граница.
6. Спољна политика - гледа на НАТО искључиво као на одбрамбени савез. Немачка би требало да учествује у војним интервенцијама само под окриљем УН. Бољи односи са Русијом и јачање улоге ОЕБС-а су кључни принципи спољне политике. Јачање немачког суверенитета кроз сопствену армију, противи се европској армији.
7. Породица и деца - традиционални породични модел. Рад на повећању наталитета уместо довођења миграната. Подршка самохраним родитељима. Спречавање дискриминације мајки са пуним радним временом.
8. Однос према природи и пољопривреди - против ГМО. За конкуренцију, а мање субвенције. Заштита животне средине је приоритет.

PEGIDA⁴³ форсира парољу *Wir Sind Das Volk* ("Ми смо народ"), која се могла срести и код немачких нациста у прошлом веку. Као одговор на протесте PEGIDE, јављају се протести левичарски оријентисаних грађана, што све укупно узев, ствара велике проблеме за полицију која спечава сукобе. Према тврдњи оснивача овог покрета Луца Бахмана (*Lutz Bachmann*), постоје индиције да ће се PEGIDA из покрета трансформисати у партију која носи назив "Народна странка за слободу и директну демократију", односно FDDV.⁴⁴ Главни предмет критике PEGIDE су имиграциони закони који подстичу насељавање муслиманског становништва у Немачкој. Присталице PEGIDE су протествовале и против предлога да се у време празника Божићне песме певају на арапском језику.⁴⁵

Ово су неке од најзначајнијих тачака које су представљене у оквиру 19 кључних захтева PEGIDE⁴⁶:

- Инсистирање на правој интеграцији, а не само на фактичкој.
- Равномерна расподела миграната на целој територији ЕУ, а не само у Немачкој.
- Увођење азила по швајцарском или холандском моделу.
- Повећање финансијских средстава за полицију.
- Депортација илегалних миграната.
- Расподела имиграната дуж линија Швајцарске, Аустралије, Канаде или Јужне Америке.
- Заштита јудео-хришћанског система вредности који обележава европску културу.
- Против паралелног шеријатског судства. Треба поштовати само судове немачке државе.
- Против сваке врсте радикализма који је верски или политички мотивисан.

⁴³ PEGIDA је састављена од неонациста, хулиганских група, а међу њеним члановима се налазе и појединци са богатим криминалним досијеема.

⁴⁴ То је и природни след догашаја, с обзиром да је већина странака настала из покрета.

⁴⁵ http://zpravy.idnes.cz/nemecti-poslanci-vyzvali-k-zazpivani-muslimske-pisne-o-vanocich-pxy-/zahranicni.aspx?c=A141222_162716_zahranicni_ert_26.03.2017.

⁴⁶ <http://www.menschen-in-dresden.de/wp-content/uploads/2014/12/pegida-positionspapier.pdf>, 21.03.2017.

PEGIDA је веома брзо стекла популарност широм Европе, што је утицало да се створе њени под-огранци у Норвешкој, Шведској и Данској.⁴⁷

Данас је десничарски екстремизам заступљенији у источној Немачкој, у односу на њен западни део. Према полицијским статистикама, у 2016. години је извршено 23.500 кривичних дела која имају везе са десничарским екстремизмом, што је за 14,3 % више него ли у претходном периоду.⁴⁸ Половина ових кривичних дела је извршена на простору Источне Немачке, на чијој територији живи око 19 % немачке популације.⁴⁹ Нарочито је приметан пораст екстремизма десничарске идеолошке провенијенције у дистриктима Хајденау, Фрајтал, и Херенберг.

У наставку истраживања ћемо анализирати неке од најзначајнијих облика екстремне деснице који делују у цивилном сектору, а које су углавном под покровитељством AfD, NDP или PEGIDE.

1. *Identitäre Bewegung* (“Идентитетски покрет”) је настао у Француској 2012. године и врло брзо, захваљујући друштвеним мрежама, стекао популарност и у Немачкој. Основни циљ “Идентитетског покрета”, као што се може видети из његовог назива, јесте очување идентитета Немачке и контролисани улазак миграната. Нетрпељивост према мигрантима се углавном показује протестима и пропагандном кампањом путем медија. Сарађује са десничарском партијом “Алтернатива за Немачку”. Иако није масовни покрет (сматра се да их има око 400), поседује велики утицај на друштвеним мрежама и има велики број симпатизера.

2. *Ring nationaler Frauen* (“Круг националистичких жена”) је женски екстремно десничарски покрет, који потврђује чињеницу да су и жене утицајни поборници идеологије савремене деснице. Оне нису толико видљиве у јавности, попут мушкараца који прокламују ову идеологију, али снажно подржавају њен вредносни систем. “Круг националистичких жена” је тек огранак контроверзне “Националдемократске партије”, која шири све већи утицај међу женском популацијом.

3. *Anti-antifa* је још једна у низу екстремно десничарских група које делују унутар немачког цивилног друштва. Често се сукобљава са припадницима антифашистичког покрета, те полиција у таквим ситуацијама има пуне руке посла. *Anti-antifa* има посебну улогу у пружању правне и финансијске помоћи екстремистима који се кривично гоне.

4. *Der III Weg* (“Трећи пут”) је ванпарламентарна странка, основана 2013. године у Хајделбергу, која је од стране немачких државних органа оквалификована као екстремистичка и виолентна. Остварује значајну конекцију са странком NDP, а назив партије наводно указује на то да она не подржава ни капитализам, ни комунизам, већ себи ствара “трећи пут”. Проблем је у томе што је тај “трећи пут” проткан нацистичким и екстремистичким идејама, са

⁴⁷ Недавно је оформљен је и сестрински покрет у Лајпцигу који носи назив LEGIDA.

⁴⁸ <https://www.thelocal.de/20170518/examining-why-right-wing-extremism-still-plagues-east-germany>, 26.06.2017.

⁴⁹ <https://www.thelocal.de/20170518/examining-why-right-wing-extremism-still-plagues-east-germany>, 26.06.2017.

доминантном ксенофобијом, што се у пракси и показало приликом напада на избегличке кампове.

Од изразито милитантних екстремно десничарских организација можемо издвојити *Widerstand West*, која је позната по WPM⁵⁰ и антисемитизму. Активна је и група *Pro Bewegung* која је антиисламистичка и чији је “кишобран”, као и код многобројних екстремних десничара, партија NDP.

Методи рада савремене екстремне деснице у Немачкој су вишеструки, попут, претње силом, принуде, притиска на мигранте, физичких напада итд., међу којима је најкарактеристичније подметање пожара у азилантским центрима. На пример, у граду Вора на југу Немачке су запаљене три зграде у којима су смештени азиланти, а у непосредној околини су исписивани кукасти крстови и расистичке поруке у виду графита.

Узимајући у обзир да ће мигранти и даље долазити, и да се сукоб на Блиском истоку у скорије време неће разрешити, можемо закључити да ће се ЕУ, а пре свега Немачка, и даље суочавати са исламистички фондираним екстремизмом. Као одговор на ову врсту безбедносне претње, логично је да ће јачати и екстремна десница, која, иако је била потиснута неколико деценија уназад, није у потпуности уништена након Другог светског рата. Као резултат сукоба ове две врсте екстремизма, можемо очекивати јачање државног ауторитета у свим сегментима немачког друштва, што ће свакако утицати на смањење људских права и слобода, а све са циљем заштите државних интереса и националне безбедности. На крају можемо поставити реторичко питање: Ко ће владати Немачком за неколико деценија?

Литература:

1. Bade, Klaus (2003) *Migration in European history*, Blackwell Pub., Malden
2. Vukčević, Dejana, (2010): Bezbednosna politika EU u savremenoj teoriji međunarodnih odnosa, *Srpska politička misao*, br.1
3. Despotović, Ljubiša (2011): *Geopolitika identiteta*, Logos, Bačka Palanka; Kultura polisa, Novi Sad
4. Đorić, Marija (2017): Migrantska kriza kao generator desničarskog i islamističkog ekstremizma u Evropi, *Politička revija*, br. 1
5. Đorić, Marija, (2012): Teorijsko određenje ekstremizma, *Kultura polisa*, br. 17.
6. Đorić, Marija (2014): *Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma*, Nauka i društvo Srbije, Beograd
7. Lee, Everett (1966): A theory of migration, *Demography*, br. 3
8. Spielvogel, Jackson (2015): *Western civilization*, Cengage Learning, Stamford
9. Stojadinović, Miša; Manić, Mihajlo (2017): Sirijska kriza – uzroci i posledice, *Srpska politička misao*, br. 2
10. Fassmann, Heinz; Musil, Elisabeth (2014): *Conceptual framework for modeling longer term migratory. labour market and human capital processes*, Universität Wien, Wien
11. Fassmann, Heinz; Reeger, Ursula (2012): Old emmigration countries in Europe. The concept and the empirical examples, *European Immigrations. Trends, Structure and Implications*, Amsterdam University Pres, Amsterdam

⁵⁰ White Power Music (“музика беле моћи”).

Интернет:

1. <https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reach-101417-2017-2353-deaths>
2. <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/orban-hungary-has-no-big-issue-with-eu-it-has-a-problem-with-soros/>
3. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing
4. https://www.destatis.de/EN/PressServices/Press/pr/2016/07/PE16_246_12421.html;jsessionid=7A55FBA914157B7029B01E4B554512B0.cae1
5. <https://cis.org/Immigrants-United-States>
6. <http://www.migrationpolicy.org/article/new-reality-germany-adapts-its-role-major-migrant-magnet?gclid=CIPH48OfhNUCFSIz0wodw94CKA>
7. <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/2754-svaki-peti-graanin-nemake-stranog-porekla>,
8. - <https://sputniknews.com/europe/201704281053100872-german-migrant-crisis>
9. https://twitter.com/MarcusPretzell?ref_src=twsrc%5Etfw&ref_url=http%3A%2F%2Fwww.blic.rs%2Fvesti%2Fsvet%2Fdesnicari-napali-merkelovu-kancelarko-vase-ruke-umrljane-su-krvlju-neduznih-nemaca%2Fwww.blic.rs%2Fvesti%2Fsvet%2Fdesnicari-napali-merkelovu-kancelarko-vase-ruke-umrljane-su-krvlju-neduznih-nemaca%2F5xqf2hz,
10. <http://www.amadeu-antonio-stiftung.de/eng/right-wing-extremism-in-germany-and-europe/right-wing-extremism-in-germany/>,
11. <http://www.reuters.com/article/us-germany-military-idUSKBN17B0KR>
12. <http://www.menschen-in-dresden.de/wp-content/uploads/2014/12/pegida-positionspapier.pdf>
13. <https://www.thelocal.de/20170518/examining-why-right-wing-extremism-still-plagues-east-germany>

IMPACT OF CONTEMPORARY MIGRATIONS ON DEVELOPMENT OF EXTREMISM IN GERMANY

Summary: Contemporary migration crisis has generated two dominant forms of extremism – Islamist and right-wing extremism. Islamic-funded extremism is a consequence of wars in the Middle Eastern and North African region that have lead towards “the great migration of people”. When arriving to the European continent, migrants carry along with themselves a new culture, religion, tradition and value system, but also a new security problem, given the fact that a certain number of extremists tend to infiltrate themselves among them. As a reaction to Islamist-motivated extremism, emerges the extreme right-wing, which has a vigilant attitude towards the European value system. Having in mind that, for migrants, Germany is the most desirable destination in Europe, we may assume that this country will have to face significant security challenges in the future that will, above all, refer to the conflict between Islamist and right-wing extremists. Even though economic theories provide us with a prognosis that the arrival of a great number of migrants will bring Europe and Germany an economic prosperity, they keep forgetting the security problems such as extremism, terrorism and organized crime, which often arrive hand-in-hand with contemporary migrations.

Key words: migrations, migration crisis, extremism, extreme right-wing, Islamist extremism, Germany, Europe, terrorism, security

ЗОРАН Б. ЈЕВТОВИЋ*

Филозофски факултет

Ниш

ПРЕДРАГ Ђ. БАЈИЋ**

Факултет политичких наука

Београд

УДК 314.15:316.776(497.11)

Оригиналан научни рад

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 221-239

ПРОМЕНА КОМУНИКАЦИОНЕ ПАРАДИГМЕ У ИЗВЕШТАВАЊУ О МИГРАНТИМА У ДНЕВНОЈ ШТАМПИ СРБИЈЕ

Сажетак: Кроз квантитативну и квалитативну анализу садржаја насловних страна дневних новина које су излазиле у континуитету током 2015, 2016. и првог квартала 2017. године (Политика, Данас, Вечерње новости, Блиц, Курир, Информер и Ало), аутори трагају за карактеристичним наративима који се користе у приказивању мигрантске кризе. Компарација је важна због промене дискурса, јер се на тај начин уочава политичко опредељење власти, али и степен прихватања од стране других релевантних чинилаца. За разлику од првобитног извештавања, које је потенцирало хуману и безбедносну димензију миграција, већ од почетка пролећа 2016. уочава се смањење интензитета писања о овој теми. Такође, од почетка те године се уочава и блага квалитативна промена наратива у којима се акценат чешће ставља на могућност трајнијег задржавања миграната на овим просторима, уз подршку Европске уније, што се анализира и кроз економски аспект, као и могућност спречавања демографског колапса насељавањем избеглица. За разлику од таблоида, који упорно форсирају сензационализам, ксенофобију и страх од исламског радикализма, озбиљна штампа промовише хумани аспект кризе. Иако сами мигранти не деле такву оријентацију, из европских држава стижу поруке о попуњености смештајних капацитета и плановима да се њихов прилив додатно контролише, при чему су земље на тзв. Балканској рути под све већим притиском.

Кључне речи: мигранти, дневна штампа, наративи, пропаганда, промена свести, јавно мњење

Са процесима модернизације, урбанизације и глобализације број избеглица широм света свакодневно расте, при чему перманентне кризе и сукобљавања утичу да се овај процес незаустављиво развија. Криза је драматично најављена „арапским пролећем“ 2011. године, када је непрегледна колона избеглица са ширег простора Блиског истока (Сирија, Ирак, Јемен), Северне и

* zoran.jevtovic@filfak.ni.ac.rs

** predrag.bajic@sbb.rs

централне Африке (Либија, Еритреја, Сомалија, Судан, Нигерија) и централне и јужне Азије (Авганистан, Пакистан, Бангладеш) кренула ка Европи у осам праваца, од којих је један од стратешки важнијих ишао преко Балкана и Србије, која ће у даљем раду бити предмет посебног интересовања.¹ Током 2013. године њихов број на планети достигао је 214 милиона, већ наредне године 244 милиона, а крајем 2015. премашио четврт милијарде. Статистички подаци често не показују дубину проблема, па податак да у укупној популацији мигранти чине тек 3,3% светског становништва на први поглед не пружа реалну слику. Међутим, ако се зна да је у Европи њихов број премашио десет одсто разлога за размишљање има, пошто то значи да је сваки десети становник стигао са неког од других делова планете, доприносећи да се промени и религијска и етничка мапа. На пример, Немачка данас има скоро 10 милиона житеља исламског порекла, Француска близу осам, Шпанија преко шест милиона...

Приливи нису исти у свакој европској држави, па може да се говори о различитом интензитету безбедносних изазова чланица Европске уније. Постоје и подаци да се међу придошлицама налази значајан број „успаваних“ терориста или њихових симпатизера, а терористички акти који су се догодили последњих година говоре да то није искључив проблем актуелне мигрантске кризе, већ да је, напротив, много сложенији.² Према изворима француског листа *Le Journal de Dimanche*, радикализованих исламских фанатика у овој држави је око 15 хиљада, од којих се барем четири хиљаде третирају као елементи великог терористичког ризика. Подаци британских обавештајних служби, које наводи *The Times*, показују да их у овој чланици ЕУ има око 23 хиљаде. Белгијске дневне новине *Le Soir* пишу како је у овој држави под надзором 19 хиљада особа које су регистроване као могући радикализовани елементи. У Немачкој, ажурирани подаци Службе за заштиту Устава говоре о десет хиљада потенцијалних цихадиста.³ Када анализирамо безбедносну ситуацију уочавамо да су земље које су биле најизложеније терористичким нападима управо Велика Британија, Француска, Немачка, Шпанија и Белгија. Другим речима, у чланицама ЕУ у којима не постоји критична маса (барем хиљаду организованих истомишљеника) мање су шансе за избијање нереда или насилних акција.

Анализирајући геополитичке процесе, климатске промене, енергетске конфликти и војно-безбедносне сукобе, са значајном извесношћу се може предвидети трајније задржавање и интеграција миграната на европским просторима, што дугорочним плановима обухвата и Србију, мада се о томе у нашој јавности недовољно говори. Трансконтиненталне миграције су у последњих неколико година дотакле и нашу земљу, при чему се са протоком времена све

¹ Под *Балканском рутом* подразумевамо географску путању која повезује Грчку, Македонију, Бугарску, Србију и Хрватску, а даље Мађарску и чланице Европске уније и која је због јефтиноће, безбедности и близине најпопуларнија за мигранте из Азије и Африке.

² Према подацима европске полицијске агенције *Европол*, током 2015. године у Европи је извршено 211 терористичких напада, од којих је већина од стране цихадиста. Због повезаности са тзв. Исламском државом ухапшено је 687 људи, од чега је на суду кривица доказана за 94%.

³ Извор: <http://www.lanuovabq.it/it/articoli-gli-eserciti-jihadisti-in-europa-occidentale-20361.htm>. Посећено 05.08.2017.

гласније чују и идеје о трајнијем задржавању миграната на овим просторима. Новија истраживања перцепције и ставова грађана Србије према интеграцији избегличке и мигрантске популације показују да се скоро половина становника противи било каквом трајнијем насељавању миграната (45,3%), док је удео оних који се противе насељавању у њиховој општини, али немају ништа против да се то ради у другим крајевима Србије, готово једна десетина (9,4%).⁴ Више од трећине испитаника (34,9%) је равнодушно, док 7,3% себе сматра заговорницима трајног насељавања миграната у Србији, а свега 3,2% нема ништа против да се мигранти населе на територији њихове општине. Потенцијални проблем видљив је у религијској припадности испитаника пошто је најснажније противљење било каквом трајном насељавању миграната забележено међу испитаницима православне вероисповести (47,1%), док је најмање противљење међу атеистима (16,7%) и муслиманима (25%). Интересантно је да две последње категорије представљају и највећи удео оних који су заговорници трајног насељавања миграната у Србији, иако међу анкетираним грађанима муслиманске вероисповести скоро нико од испитаника није био спреман да прихвати да се мигранти населе на територији њихове општине.

Страх и отпор домицилног становништва указује да мигранти имају хуман третман у разумевању за недаће које су их снашле, али не и подршку да се трајно населе на овим просторима, па се тек суптилнијом анализом медијског извештавања могу уочити трендови који указују на покушаје промене јавног мишљења. Иако је Балканска рута званично затворена статистика показује да је у Србији и даље свакодневно између четири и шест хиљада миграната, већином из Авганистана и Пакистана, док је мањи број из Сирије, Марока, Алжира или непосредно конфликтних подручја. Миграциони терет није равномерно распоређен, па тако земље које ни на који начин нису утицале на стварање сукоба у Ираку, Либији или Сирији трпе велике последице, при чему су и саме сиромашне или у великој финансијској кризи (Грчка, Македонија, Србија...). Због тога је за потребе овог рада тематизована мигрантска криза као европско демократско питање, далеко од изјава председника САД Доналда Трампа како муслиманима треба забранити улазак у ту земљу, али у складу са проблемом флуидног безбедносног омотача који се лако може поцепати и створити нове несагледиве конфликте. Отуда се разматра и могућност идеје потекле из неких западних центара да се одређене земље западног Балкана „претворе у акумулационо мигрантско језеро у које би се сливала река миграната, а који би потом били пропуштани у ЕУ сходно њеним могућностима и потребама.“⁵

Теоријски оквир поставили смо у комуникационој теорији о чуварима капија (*gatekeeping theory*) и успостављању дневног реда (*agenda setting theory*), а најлакше се уочава кроз моћ професионалних комуникатора да одабиром, конструисањем и рангирањем тема одређују и њихов друштвени значај.

⁴*Studija o izbeglicama*: Srbija 2016. [Vladimir Vuletić ... [et al.]. - Beograd : Fondacija Fridrih Ebert = Friedrich Ebert Stiftung, Grafolik, Beograd.

⁵ Више: Симеуновић, Д. (2015): „Миграције као узрок политичких аномалија у Европи“, *НБП*, Београд, бр. 1, стр. 1-18.

Штампа дисеминира читаоцима искључиво поруке којима врши обликовање и рецепцију њиховог мишљења, што значи да јој је приоритет когнитивно-рационални приступ којим утиче на начин њиховог размишљања, осећања и поступања. Теоријски, он је дефинисан кроз модел „медијског уоквиравања“, што је „процес у којем се тема приказује из одређеног угла, могуће и из више углова, а публика се позива да изведе одређене закључке“ (Џајлс, 2011: 159). „Оквир је конструисан комбинацијом различитих елемената медија“, па су тако, на примеру штампе, „основни елементи насловни блок, фотографије са или без потписа и основни текст чланка“ (Џајлс, 2011: 161).

Разликујући политику као процес одлучивања од политике као процеса представљања, аутори указују на постојање доминантних образаца у извештавању о мигрантској кризи, при чему се полази од тога да је медијска пажња смисао пропагандног утицаја. Наравно, не занемарује се емоционално-афективни приступ који у укупној семантичкој структури уме да прикрива више слојева значења. У фокусу анализе је тематизовање приступа мигрантској кризи, при чему се посебно разматрају континуитет и врста наратива, најчешће кроз међуоднос озбиљне и таблоидне штампе, као и постојања истраживачког новинарства које би вишедимензионално објаснило проблем и указало на могућа решења. Теоретичари скрећу пажњу да су процеси „обликовања и рецепције вербалних порука, независно од њихове значењске слојевитости, увек реверзибилни“, ⁶ што значи да се у самом информативном процесу наративи мењају, али и свест аудиторијума који их преузима. Отуда је и циљ истраживања усмерен ка анализи садржаја и трагању за карактеристичним обрасцима, формама и начинима представљања миграната у насловним композицијама на насловним странама дневних новина у Србији, јер ће деловањем усмерених и обликованих медијских слика и информација аудиторијум наметнуте значењске обрасце прихватити као верне слике стварности, профилишући доминантну друштвену парадигму.

Методологија

Истраживање је методолошки компаративно са сличним истраживањем за 2015, а објављеним прошле године у часопису *Култура полиса*.⁷ Аутори су пажљиво проучавали промене наратива, јер је само тако могуће да се уочи стратешко опредељење власти у политичком решавању проблема, али и степен учествовања других релевантних чинилаца. С обзиром на то да је у првом истраживању преовладавао хуманитарни и безбедносни аспект мигрантске кризе, сада је било неопходно препознати нове тематске обрасце и међуоднос озбиљне и таблоидне штампе. Комбинацијом квантитативних и квалитативних метода анализе садржаја седам дневних новина које су излазиле у континуитету

⁶ Милетић М. и Милетић Н. пишу како су „прагматске поруке ближе посредованом аспекту стварности квалитетом иконичке презентације, која је у процесу семиозе средњи моменат стварања менталне представе о одређеном догађају“. Више: *Комуникалошки лексикон*, 2012. стр. 393-397.

⁷ Види: Јевтовић, З. и Бајић, П. (2016): „Мигрантска криза у огледалу српске дневне штампе“, *Култура полиса*, часопис за неговање демократске политичке културе, год. XIII, бр. 31, стр. 29-43.

током 2015, 2016. и првог квартала 2017. године, што су *Политика*, *Данас*, *Вечерње новости*, *Блиц*, *Курир*, *Информер* и *Ало*, истраживане су карактеристике представљачких модела и насловних композиција коришћених у приказивању мигрантске кризе на тзв. Балканској рути, али су у обзир узете и све друге које се дотичу питања миграната, азиланата и избеглица из Азије и Африке и њиховог пута ка Европи. Нису издвајане стране које се односе на друге избеглице, мигранте и азиланте у том периоду, нпр. који гравитирају ка Аустралији и САД, а које су на насловним странама у занемарљивом броју. Такође, нису обухваћене миграције у оквиру самог европског континента, међу којима су на насловним странама посебно истакнути одласци Албанаца са Косова и Метохије у Западну Европу. У оквиру ове анализе нису обухваћени ни мигранти из ранијег периода, пре актуелне мигрантске кризе, што је посебно питање и може, такође, да се анализира. Дакле, битно је било да се уочи и анализира на који начин су се мењале представе о људима који су сврстани у исту „улогу“ под различитим именима - мигранти, азиланти, избеглице од почетка 2015. године, када је криза добила на значају, именована и препозната, па све до краја зиме 2017. године, односно до краја првог квартала.

Полазећи од схватања да штампа насловним странама усмерава информативну и политичку агенду једног друштва, приступљено је анализи дневних новина како би се понудио валидан одговор на питање њихове укључености у актуелне европске геополитичке, социјалне, културолошке и религијске токове. Утицај штампе у Србији и даље је веома снажан без обзира на то што је још крајем прошлог века на глобалном нивоу дошло до „поремећаја у традиционалном циклусу споријих медија“ (Глајк, 2003: 74). „Услед дигиталне конвергенције долази до, до сада, невиђене конвергенције медија јер једном када су масмедијски материјали дигитализовани лако их је претварати у било који облик“ (Тјуроу, 2012: 303-304). Самим тим, лако их је ширити у, за раније прилике, невиђеним размерама друштвеним мрежама и дигиталним каналима. Промоцијом и каснијим преношењем у онлајн издања, на портале, тако и садржаји који су прво објављени у штампаним издањима стижу до знатно већег броја читалаца него раније. А, управо су интернет портали дневних новина они који се налазе у врху по посећености на нивоу Србије⁸.

Узорковане новине тако имају важан утицај на јавно мњење, па се може констатовати како се слика о мигрантима у великој мери обликује и као резултат њиховог извештавања.⁹ У оквиру сваког броја анализиран је укупан садржај насловне стране, без рекламног дела. Јединицу анализе чинио је насловни блок који на било који начин обрађује теме миграција. Пажња је усмерена на сваку насловну страну на којој су у било ком контексту поменути појмови *мигрантска криза*, *мигранти*, *азиланти* или *избеглице* са Блиског истока и

⁸ Годинама се на врху налазе blic.rs и kurir.rs. Детаљније на www.audience.rs. Посећено 12.08.2017.

⁹ Тираж дневне штампе у Србији је данас тешко утврдити јер издавачи не саопштавају праве податке, па то није био основни мотив за уврштавање у узорак. У овом раду *Информер*, *Курир*, *Ало* и *Блиц* посматрани су као таблоиди, а *Данас*, *Политика* и *Вечерње новости* као тзв. озбиљна штампа.

Африке, али и *Балканска рута* која је доминантна у насловним композицијама. Свака таква страна рачуната је као релевантна. Битно је да се тема налазила на насловној страни, а не и у колико текстова је заступљена у једном дану. Такође, приликом издавања страна није било битно да ли су речи које су кључне за наше истраживање централна или периферна тема, односно само елемент неке друге теме, успут споменуте кроз текст. Није било пресудно ни то да ли је експлицитно објашњено на насловној страни, већ је релевантно и ако се тек читањем текста може уочити да је наслов везан за мигрантску кризу. У сваком случају, намера уредника и аутора текстова је била да дају значај за ово истраживање битној теми.

Прво што је урађено је издавања страна из укупног узорка, да би потом формирали наш узорак у који су укључени наднаслови, наслови, поднаслови, делови текста, фотографије и карикатуре у којима су споменуте или наговештене релевантне теме. У издањима која имају додатке, рачунато је и уколико је из додатка истакнут на насловној страни за ово истраживање битан насловни блок (јер то говори о намери уредништва да га додатно промовише као важан садржај).

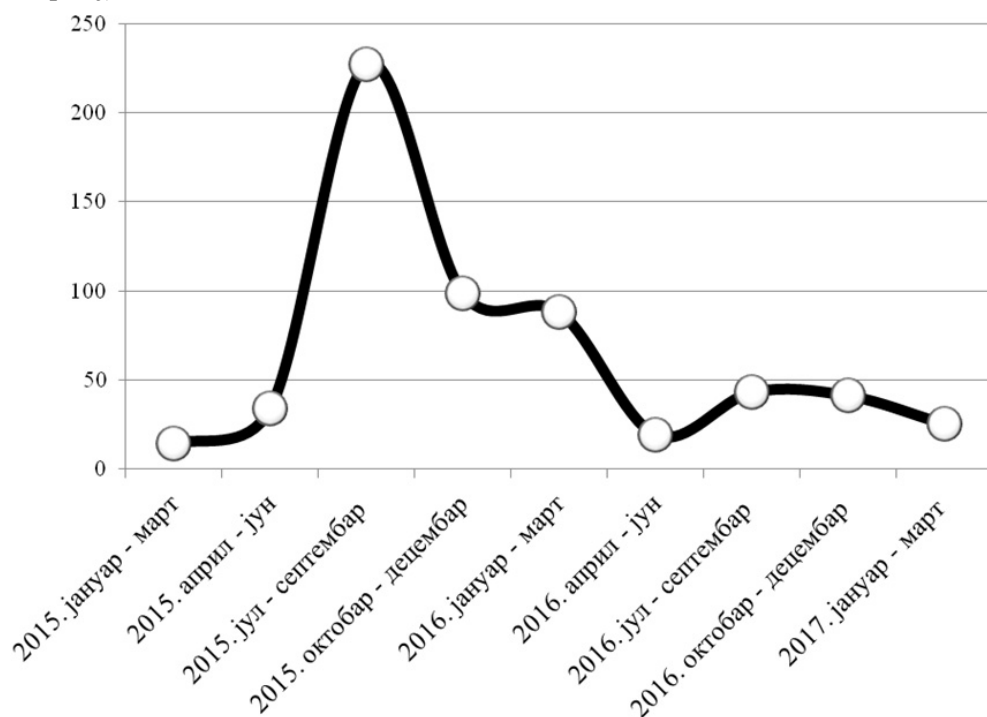

График 1: *Интензитет извештавања о Европској мигрантској кризи (број насловних страна) по кварталима у периоду јануар 2015. - март 2017. године*

За ово истраживање релевантни садржаји су анализирани на укупно 5.396 насловних страна и издвојено је 589 насловних страна у 2015, 2016. и првом кварталу 2017. године (скоро 11 посто од укупног броја) на којима су

споменуте или наговештене *мигрантска криза*, *мигранти*, *азиланти* или *избеглице* из Азије и Африке, од граница њихових земаља (нпр. између Сирије и Турске) до одредишта у Европи. У оквиру тог броја страна се налази и 11 карикатура везаних за ту тему (од чега девет у 2015. години) - десет у *Политици* и једна у *Вечерњим новостима*. Прва издвојена насловница је *Вечерњих новостима* од 6. јануара 2015. године под насловом: „Судбине - Ирачки избеглички пар оставио бебу у Србији - Ако Ајмен преживи, чувајте га“. Последња је у *Политици* од 26. марта 2017. године, када је тема недеље била: „Нови избеглички талас - Плима миграната тек ће да расте“.

Посматрајући утицај штампе на јавно мњење, може се рећи како је мигрантска криза била у фокусу током 2015. године, када је скоро 16 посто од укупног броја насловних страна било посвећено овој теми, да би током 2016. године заинтересованост дневне штампе била готово преполовљена (око осам посто), са тенденцијом да се читав проблем даље маргинализује (у првом кварталу 2017. године мало више од четири посто). Значајан пад пажње после 2015. године, иако је мигрантска криза и даље у току, значи да је у пракси дошло до тихе промене парадигме, што ће даље истраживање и потврдити.

Аутори скрећу пажњу и да креирање насловних блокова, избор чињеница и аргумената, углова интерпретирања, интензитет објављивања и сличне технике усмеравања пажње зависе од уредничких тимова и њихових професионалних уверења, али и односа са елитама на власти којима могу помагати тако што ће реалну стварност паковати у медијске наративе као средство политичког маркетинга. Отуда дискурс у јавном простору није обично пресликавање стварности, већ врло често идеолошка интерпретација реалних догађаја и процеса, усклађених са идејама и оријентацијама владајућег естаблишмента. Већ површном анализом текстова уочава се повезаност тих ставова и акцента који је дат нама релеватним темама за ово истраживање.

На почетку избегличке кризе лако је у садржајима било препознати сажаљење, радозналост и страх, јер су и грађани Србије кроз сопствено мучно искуство развијали емпатију према невољницима који су свакодневно пристизали. Тумачење да су то људи које је мука натерала да напусте своје домове било је доминантно, при чему су повремено искакали таблоиди сензационалистичким и спектакуларним насловима.

Озбиљна штампа је одређивала доминантан тон, пратећи и стратешку позицију државних органа, који су увећавали видљивост мигрантске кризе организовањем псеудодогађаја, саопштењима, конференцијама за медије или давањем изјава током посета на терену. Отуда не чуди податак да је нешто више од 71 посто насловних страна на којима се налазе мигрантска криза, мигранти, азиланти и избеглице у периоду јануар 2015. - март 2017. године припало тзв. озбиљној штампи. Убедљиво највише је писала *Политика*, а затим *Данас*, што је и логично због уређивачких политика и самог формата новина јер су њихове насловне стране конципиране тако да се наводе и делови текста. За њима следе *Вечерње новости*, а занимљиво је да је од таблоида о овој теми највише писао *Информер*, који отворено подржава политику Владе и председника Србије.

График 2: Појединачни удео дневних новина у Србији у укупном броју насловних страна на којима се налази Европска мигрантска криза, односно са тиме повезани мигранти, азиланти и избеглице из Азије и Африке у периоду јануар 2015. - март 2017. године

Ако се анализира међуоднос озбиљне штампе и таблоида по годинама, запажа се да је у 2015. години скоро две трећине насловних страна које су имале релевантне теме припало озбиљној штампи, већ наредне године проценат је повећан на 87 посто, да би у првом кварталу 2017. године био смањен на 72 посто. То значи да су таблоиди у другој години значајно маргинализовали ову тему, а утисак да се стање поправља је варљив, јер релативно враћање видљивости у 2017. години резултат је ангажованијег приступа *Информера* (не рачунајући *Политику* са доминатних 11, *Данас* и *Информер* су имали највише насловних страна у првом кварталу ове године - по 4).

Медији имају значајну моћ у обликовању јавног мњења и утицају на доношење политичких одлука, при чему се тај однос прожима у оба смера. Вешто политичко руководство труди се да континуираним извештавањем о одређеној теми креира утисак монолитног система, посебно у кризним ситуацијама. О темама релевантним за ово истраживање најинтензивније се писало у септембру, па у августу, октобру и у новембру 2015. године и то је период када су све новине поклањале пажњу овој теми. У 2016. години највише насловних страна је било у фебруару (укупно 42), али је недостајао *Информер* да би и тај месец био међу онима у којима су све новине посвећивале пажњу мигрантској кризи.

Разматрајући однос медија и политике у контексту ове анализе уочавамо три могуће варијанте: као део ширег процеса у којима медији утичу на политичку акцију, као процес у којем политика утиче на медијско извештавање и треће, као међусобни, интерактивни и двосмерни процес у којем политика има утицај на медије, али и медији на политику. Специфичном анализом преовлађујућег дискурса и одређивања агенде јавног говора (наметања тема) уочава се доминација политичких центара моћи. У свих седам новина теме које су део овог истраживања биле су на насловним странама 17. септембра (када се догодио сукоб на Хоргошу) и 19. септембра (инциденти на хрватској граници) 2015. године. У том периоду карактеристично је сензибилно извештавање, које развијајући емпатију ка избеглицама гради и сопствену националну слику којом се побољшава међународни имиџ. Најдужи низ дана током којих се у континуитету говорило о овој теми на насловној страни је уписала *Политика* - 29 дана у периоду од 2. до 30. септембра 2015. године. Такође, *Данас* у септембру са овом темом има 24 од 26 насловних страна тог месеца (није је било 9. и 28. септембра). Може се констатовати да је извештавање о мигрантима у дневној штампи Србије значајним делом балансирано, али и да је у функцији политичког маркетинга владајућег естаблишмента.

Наративи о мигрантима у дневној штампи Србије

Светска искуства о новинарском извештавању о мигрантима веома су различита од земље до земље, али имају неколико додирних тачака по којима се модели обликују. Најчешћа замка у коју медији упадају односи се на неетично и сензационалистичко извештавање, говор мржње, симплификацију којом се одређена група стигматизује, непотпуне или измишљене приче, али и служење политичкој пропаганди владајућих елита.¹⁰ Пракса показује да су најчитаније приче са негативном конотацијом, фокусиране на бројке и трагичне људске судбине, са генерализованом представом о мигрантима као бесконачном таласу новопридошлица који, на пример, постају терет држави и претња безбедносном поретку. Тада се често посеже за теоријама завере, техником у којој се кривица приписује неком арканском центру моћи, док је сопствена страна одговорна пред сопственим јавним мњењем и чини све како би се последице свеле на минимум. Инструментализација медијских садржаја је тешко видљива, јер се вести лукаво окрећу у корист једне стране (обично оне која је на власти), па предимензионирајући важност догађаја, појава или личности медији креирају доминатне вредносне обрасце. Комуниколози су већ раније наговештавали значај медијских наратива као друштвених скупова појава и догађаја који као циљ имају приказ одређене теме у коју мање или више желимо да верујемо.¹¹

¹⁰ Moving Stories: *International Review of How Media Cover Migration*, Ethical Journalism Network, London 2015.

¹¹ Стивен Корман (*Steven R. Corman*) са групом америчких аутора разликује *причу* и *наратив*, у којем причу одређују као „низ догађаја, који укључују учеснике и деловање, и који су засновани

У богатом и разноликом садржају насловних страна дневне штампе у Србији на којима се спомињу мигрантска криза, мигранти, азиланти и избеглице одмах се уочава широк дијапазон околности и тема. Овде не подразумевамо опремљеност насловне композиције (формат фотографије, врсту слова, истицање на ударној страни и слично), али брзо уочавамо карактеристичне теме на које се скреће пажња. Током читавог периода у фокусу су политика Европске уније и ставови домаћих политичара и грађана према њој, док се током 2016. године у јавном простору мигранти користе и као „роба за поткусуривање“ у међународним односима, пре свега између Европске Уније и Турске.

У атмосфери нетрпљивости и панике коју су испољавали неки лидери европских држава истичу се похвале које долазе са стране, посебно од важних светских сила. На пример, *Блиц* 19. јуна 2015. доноси текст под насловом: „Европа и САД осудиле нељудску намеру премијера Мађарске - Србија није логор - Орбане, уразуми се и одустани од жичане ограда на граници!“ Многобројни текстови манихеистички представљају однос ка мигрантима као поређење са неким другим државама, па *Вечерње новости* 25. августа 2015. истражујући зашто њихов пут често води кроз Србију у поднаслову истичу: „Због чврстих граница, бруталне контроле и прописа, неће кроз Бугарску и Румунију; Не могу да буду враћени у Македонију и Грчку, Хрватска их као азил не занима“. Кондиционирање јавног мњења је успешније ако се често понавља основна идеја, чиме се подстиче сварање стереотипа о другима, при чему се обрасци преносе и на друге области живота. *Политика* 31. августа 2015, под насловом „Избеглице су људи а не врућ кромпир“, подсећа на различито реаговање суседа у региону наridoшлице: „Хрватска пала на првом испиту, враћајући Ирачане с дубровачког аеродрома, Словенија припрема 72 објекта за прихват, БиХ се нада да ће је талас мимоићи, Мађарима мало ограда, него доводе и војску на границу...“. Фрагментарним приступом стварности штампа помаже уоквиравању маркетиншке поруке о високој одговорности домаћих власти, али и етикетирању других, па је тако Србија „једина земља у окружењу“ која поступа хумано.

Распламсавање емоција неопходно је у мобилисању маса, а градација страховитих предсказања само подстиче интересовање обичних људи. У насловима се тако може видети да је уведен верски елемент, како без икаквих доказа за тврдње које се износе, тако и због поступака одређених актера у мигрантској кризи. Данас 4. септембра 2015. отвара дилему: „Мађарски премијер најавио још строже мере за контролу граница - Хришћанин Виктор Орбан опет 'брани Европу'“. Затим, 11 дана касније, наставља у том правцу због конкретног догађаја: „Орбан испратио 'крсташе' на границу“(15. септембар 2015). И у другој озбиљној штампи се уочава такав наратив. „Хришћани добродошли, за муслимане нема места“ пише *Политика* 9. септембра и објашњава у поднасло-

на жељи (која често потиче из конфликта) и која води до стварног или пројектованог разрешења те жеље“, док је сам наратив „систем прича које деле теме, форме и архетипове“ (Halverson, J., Goodall, H. L., Jr., & Corman, 2011: 41).

ву како „свештена лица, већи католици од папе, не слушају врховног поглавар нити читају Библију, већ бране Европу од ислама“. Анализира се однос црквених лица према избеглицима и подсећа на ставове одређених политичара из европских земаља. Подстицањем религијског елемента, у кампању се увлачи и онај део аудиторијума који је до сада безбрижно посматрао одвијање кризе, при чему се кривица унапред приписује другима. *Политика* 16. новембра 2015. у наслову поставља питање „Хоће ли Исламска држава окренути Европу против избеглица“ и у поднаслову закључује: „Исламистима би добродошао сукоб између хришћана и муслимана у Европи“. Сличан тон провејава и током 2016. године, када се у епицентар убацују Турска и њен однос ка мигрантима, посебно у оквиру претњи Европи. Уочава се појава снажнијих аналитичких текстова као што је у *Политици* 26. фебруара: „Орбан против Меркелове: План са Турском је илузија“.

Шира перспектива се тражи далеко од наших простора, па репортер *Данаса* у избегличком кампу у Килису, на граници Турске и Сирије 30. маја 2016, јавља: „Сиријци уче турски и маштају о Европи“. Може се рећи да редакције озбиљних листова улажу значајне напоре како би балансирали и повремено истраживачким приступом указали на озбиљност и обухватност теме. Истовремено, таблоиди хиперболизују укупну ситуацију, па појмовима као што су „драма“, „надирање“, „претња“, „инвазија“, „катастрофа“, „хаос“ и слично подижу тензије, лицитирајући бројкама о могућем броју избеглица у наредном периоду.

Ударна моћ сваке политичке пропаганде крије се у честом понављању главних порука које су кратке и сугеришуће, како би се што дуже задржале у сећању што више људи. У првој години извештаји и насловни блокови су катастрофични и спектакуларни, одишу снажним речима, сензационализмом, уз осврте на пролазак сумњивих лица који су означени као терористи, чиме се појачава неповерење према мигрантима. Да би пропагандиста остварио пријем своје поруке, неопходно је да информацију стално богати новим детаљима, јер континуитет утицања доноси успех. Јавни интерес за мигрантску кризу развија се честим и обимним форсирањем одређених тематских области, што је видљиво за први период нашег истраживања. Избеглице, азил и миграције од 2015. године постају стални наративи у штампи Србије, при чему се тематски издваја неколико димензија: хуманизам (Србија се видљиво разликује у пољењу са другима, посебно Хрватском и Мађарском); солидарност и мобилизација грађана за помоћ мигрантима; космополитизам (идеолошки, политички и религијски); мултикултурализам и умрежени колективизам. Међутим, са протоком времена тон се постепено мења, тако да негативни ставови постају све гласнији и учесталији, што је посебно изражено у таблоидима, да би у последњој фази прешао у позитивно нијансирање и потребу њиховог дужег задржавања на нашим просторима.

У сваком медијском истраживању важно је уочити ко представља глас јавности, односно које личности у јавни простор уносе ставове, идеје, вредности, поруке. У сфери штампе то је врло значајно јер је код таблоидне публике много важније КО говори него ШТА порука садржи. Ауторитет и харизма

вође, уз помоћ медија, усмеравају масе, тако да се анализирањем позиционираних политичара на насловним странама уочава и његова моћ у друштвеним процесима. По овом критеријуму издвојиле су се само две личности: немачка канцеларка Ангела Меркел (*Angela Merkel*) и у периоду истраживања, премијер Републике Србије Александар Вучић. Као карактеристичан датум издвојена је среда, 4. новембар 2015, када се једна од најмоћнијих фигура Европске уније појавила на насловним странама шест од седам новина: *Ало* - „Црна прогноза Ангеле Меркел - Могућ је нови рат на Балкану“; *Блиц* - „Драматично упозорење Ангеле Меркел - Рат на Балкану ако затворимо границе“; *Информер* - „Ангела Меркел упозорава - Биће рата на Балкану ако Немачка затвори границе за избеглице!“; *Курир* - „Последице мигрантске кризе - Меркелова: Балкану прети рат“; *Политика* - „Меркелова: Ако Немачка затвори границе - избиће рат на Балкану“; *Вечерње новости* - „Шокантно упозорење Ангеле Меркел - Уколико затворимо границе, ето рата на Балкану!“ У другом примеру, шест од седам дневних новина (осим *Курира*) 20. августа 2015. дало је публицитет сусрету Александра Вучића са мигрантима, при чему је интересантна комбинација естетско-когнитивног приступа. Доминантне су фотографије на којима се указује на присност премијера са избеглицама, кроз тренутке у којима грли малишане избегле из страха сиријског рата. Маркетиншки прецизно одабране фотографије сугеришу ставове политички најмоћнијег човека Србије, али и указују на опредељење Владе око мигрантске кризе. Медијски циљ оваквог појављивања је и да се спрече и уклоне дезинформације око пресељења миграната са простора око главне аутобуске станице у Београду, повезиване и са почетком пројекта изградње „Београда на води“, па премијер креирањем ефикасног псеудодогађаја кроз контранаратив ствара утисак код циљних група. Теоретичари би рекли како је у пракси, „потребно да се смањи јаз између онога што Влада ради и онога што говори да ће радити“. (*Briggs, Feve*, 2013: 7).

У пропагандној халабуци највише се манипулише цифрама, чиме се подстичу ксенофобија и страх. Тако *Информер* још 22. јуна 2015. пише о „Инвазији миграната“, ¹² да би већ сутрадан драматизацију појачао још сензационалним насловом: „Драматично упозорење из врха државе - Милион избеглица надире ка Србији!“. Свака пропаганда жели мобилизацију јавности, а она се најбрже и најефектније постиже буђењем несвесних осећања (емоција, антагонизама, страха...). Узнемирење аудиторијума се оснажује тврдњом о извору информације, а пошто демантија од званичних извора („врха државе“) нема наставак кампање следи. Од публике се очекује одбрамбена реакција, па комбинавањем лажних вести, измишљених података и фантастичних конструкција медији се користе у застрашивању реципијената. Тако се експлозија шума дешава у августу 2015. серијом типично таблоидних текстова. *Блиц* 10. августа 2015. објављује: „Функционер СНС Миомир Стојановић упозорава - У Србији

¹² Макијавелистички све је дозвољено, па се чак, и потписи за фотографију злоупотребљавају. У синтагми „Незауостављиво: Колоне миграната хрле ка Београду“ (*Информер* од 22. јуна 2015. године) уочавамо опасност од сукоба који „само што нису почели“.

центар за 400.000 азиланата“. Истог дана *Информер* „открива“: „Паклени план западних сила - 400.000 миграната задржати у Србији“. Већ сутрадан *Блиц* упозорава: „Цела Сирија протутњаће кроз Србију“, да би 22. августа 2015. показао поенту: „Талас миграната се претвара у хуманитарну кризу - Други их туку, Србија помаже“. Иако се у садржају указује на проблем македонске војске која је мигранте потискивала сузавцем и шок-бомбама, не дозвољавајући им пролаз ка Србији, новинари у складу са логиком политичких елита осуђују право друге државе да брани своје границе. *Курир* 24. августа 2015. драматично саопштава: „Паклени план - Грчка и Македонија: Увалити све мигранте Србији!“ *Ало* 25. августа 2015. одржава тензије најавом: „Стиже нам још 150.000 азиланата!“, док *Информер* 7. септембра 2015. преноси наводну информацију немачке обавештајне службе: „У Европу ће, преко Србије, ући чак 1.500.000 избеглица“. Лицитирању нема краја, па *Информер* крајем истог месеца тврди – „Није крај, криза тек почиње“, саопштавајући у поднаслову како „Јоханес Хан упозорава - Из Либана стиже 1.100.000 избеглица!“ (28. септембар 2015. године).

Подстичући моралну панику и сумњу, тиражне и врло јефтине новине буде емоције, страх, навике и мисли читалаца, који већ разматрају могуће сценарије даљих дешавања. У теорији је познато да „када пропагандиста упозорава јавност да ће доћи до катастрофе уколико се не предузме одређена акција, он користи технику застрашивања - играјући на карту дубоко укорених страхова, онај који упражњава ову технику нада се да ће преусмерити пажњу са вредности одређеног предлога на кораке који ће довести до смањења страха“ (Барбуловић и др. 2004, 47). Етичке и професионалне норме се заборављају, циљ је постићи што више продатих примерака, па се у истом духу 23. децембра 2015. најављује: „Драма - Већ у марту 2016. 1,2 милиона избеглица преко Србије креће у Европу!“.

Фабриковање се наставља и у наредној години, па *Вечерње новости* 7. фебруара 2016. упозоравају: „Од пролећа суочићемо се са новим таласом избеглица ка Европи - Србијом ће ове године проћи милион миграната“. Исте новине, само неколико месеци касније, дуплирају ову цифру пошто 3. јуна 2016. упозоравају: „Европи прети 2.000.000 избеглица“ (објашњавајући да је то због сукоба Турске и Немачке око резолуције о геноциду над Јерменима у Бундестагу). То није крај јер *Вечерње новости* 26. новембра 2016. преко целе стране објављују: „Прети нам цунами од 3.000.000 миграната!“, саопштавајући својим читаоцима како „Ердоган отвара границе“ (као реакцију на замрзавање преговора са Европом). Оно што је најављено се није догодило, али пошто изостаје одговорност за неетичко пласирање информација запаљива реторика се наставља. Тако се ствара затворени простор комуникације у којој је све могуће објавити, па и полуинформације и податке који немају било какву или озбиљнију проверу веродостојности.

Од почетка 2016. године акценат се чешће ставља на гласове који говоре о Србији као последњој станици за избеглице, што је суштинска промена парадигме. Почиње тихо моделовање маса, али да би се домаћа јавност припремила полако се покрећу идеје о могућем задржавању миграната и на овим про-

сторима. *Курир* 14. јануара 2016. најављује: „После насиља у Немачкој - Европа нам враћа избеглице“, док у поднаслову стоји: „Стотине хиљада несрећника из Сирије биће послато у Србију“. Драматичност је у функцији хомогенизације од нове опасности, при чему се, легитимно, од политичара очекује заштита и брзо реаговање. *Данас*, представник озбиљне штампе, 16. јануара 2016. међу првима констатује како „одсуство јединственог договора Европе на избегличку кризу доводи нашу земљу у неповољан положај“ и великим насловом упозорава: „Србија би могла да буде последња станица за избеглице“.

Запажа се активнија улога озбиљне штампе која иде у сусрет политичким одлукама које ће уследити. Нови тонови стижу са *Политиком* од 3. фебруара 2016. и насловом: „Да ли је Балкан последња станица мигрантског каравана“. Иначе, то је период у којем је тадашњи српски премијер Александар Вучић јасно изразио забринутост да би велики број миграната могао да буде трајније задржан на просторима Србије и Македоније, што би могло да угрози безбедносну ситуацију у региону, па од тог тренутка медији анализирају могуће последице промене ситуације на терену.

Најава затварања европских граница произвела је буру оштрих речи, при чему озбиљне новине умирују јавност. На пример, *Данас* 5. фебруара 2016. објављује информацију из дипломатских извора: „ЕУ ће тражити од Србије да смести и задржи 6.000 избеглих“, док је *Политика* истог дана много непрецизнија: „Србија неће примити стотине хиљада избеглица“. *Данас*, који је опозиционо настројен према Влади Србије, добру обавештеност доказује 9. фебруара 2016. када своје читаоце информисе како се разрађује план за смештај шест хиљада избеглих са Блиског истока: „Планирани избеглички центри у Суботици, Алексинцу, Тутину...“. Такође, пише да постоји „проблем у комуникацији између министра Александра Вулина и Комесаријата за избеглице“, позивајући се на изворе из дипломатских кругова, што је прва и једина информација на насловним странама која указује на шумове унутар владајућих структура. Овај податак је ишчезао из јавног простора и више никада није поменут, па је јавност остала ускраћена када је реч о њеној поузданости.

Када политички систем постане равнодушан према дезинформацијама, полуистинама, гласинама, обманама, па и лажним вестима демократски поредак долази у кризу. Мада је то тешко доказати, може се говорити да од овог тренутка приступ извештавању постаје умеренији и уравнотеженији. У дискурсу се појављује и Војска Србије, која се припрема за ангажовање због затварања Балканске руте. Тако *Вечерње новости* 25. фебруара 2016. доминантним насловом информису јавност - „И војници на граници заштита од миграната“, *Курир* на себи својствен начин насловну страну посвећује овој теми - „Србија шаље војску на мигранте“, *Политика* јавља - „Европа затвара границе, Србија у приправности“, док *Данас* извештава са састанка Бироа за координацију служби безбедности и министара заинтересованих земаља из Беча - „Све безбедносне снаге у приправности због избеглица“. Први пут у овом истраживању уочавамо постојање организованог политичког наратива, мада ће и он брзо утихнути обиром на чињеницу да се приближавају избори, чиме ће спасти и интересовање за проблеме миграната.

После пада интензитета у другом кварталу 2016. године, периоду парламентарних избора у Србији, донекле се то мења навише током лета. У јулу 2016. могу се видети извештаји о третману миграната на границама. Само је један наслов у таблоидима у овом месецу, а поново је доминантан наратив о Србији као жртви. Девог јула 2016. *Информер* објављује: „Мађари нам враћају мигранте, Хрвати нас ограђују - ЕУ од Србије прави логор“. Ту је и поднаслов: „До краја августа у Србији остаје 50.000 избеглица!“. У поређењу са претходним месецима видимо како се тема мигрантске кризе поново актуелизује, при чему је у фокусу „одбрана“ од њиховог масовног доласка. Током лета и јесени се издваја ангажованије извештавање *Вечерњих новости*, при чему запажамо да је слика о Србији као жртви европске нејединствене политике у функцији кохезије домаћег становништва, које не треба да превише брине јер има своје политичко вођство које чврсто влада ситуацијом.

По завршетку избора 2016, од јуна, после два месеца паузе, таблоиди обнављају пажњу ка мигрантској кризи, али много ређе, што илуструје њихово опредељење да се мање баве овом темом од озбиљне штампе. Такође, током лета те године, уочава се како све више мигрантска криза и мигранти као тема нестају из наслова и остају у деловима текстова на насловној страни (карактеристично за *Политику* и *Данас*). У том периоду, 16. августа објављује текст под насловом „Држава у рату са мафијом“, којим указује на растући проблем кријумчарења људи преко граница и напорима које улажу војска и полиција како би зауставиле овај облик криминала. Прича се и о референдуму у Мађарској о квотама за избеглице, а у фокусу су увек јасни ставови званичника Србије, која се, практично, по извештајима, сада брани од миграната.

Медијатизација паником не престаје, она се повремено подгрева и подиже тензије, а лајтмотив „инвазије миграната“ је константан, само се мењају извори преко којих се преноси. Тако *Информер* 5. септембра 2016. упозорава: „Мирослав Лазански: Милиони миграната нагнунуће у Србију“. То је у функцији припреме за политичке активности које ће уследити. *Вечерње новости* сутрадан извештавају како је „Вучић на састанку са Орбаном поручио - Нећемо прихватити илегалне мигранте“, а *Политика* је била конкретнија у цитату на насловној страни - „Александар Вучић: Морамо да се припремимо и за јесен и за зиму јер је данас у Србији више од 5.000 миграната“. У овом месецу се први пут говори о идеји о затварању граница од стране Србије (*Вечерње новости*, 15. септембар 2016. „Држава спрема план „Б“ за избеглице - Србија ће се и оградом штитити од миграната?“ и сутрадан „Вучић у Паризу говорио и о мигрантској кризи - Не терајте нас да подижемо зид око Србије“), али на насловним странама нису истакнуте аналитичке форме које би указивале зашто би наша држава требала да учини оно за шта је друге месецима раније осуђивала. Тиха промена парадигме одлично се уочава у новембру 2016, када је мигрантска криза у потпуно другом плану - нема ниједну насловну страну у таблоидима, а у озбиљној штампи се све чешће појављује као споредна тема, као део текста, а не наслова.

У првом кварталу 2017. поново имамо животне приче миграната и сензационалистичко ангажовање *Информера*, док су остали таблоиди тотално

скрајнули ову тему. *Политика* 9. јануара 2017. реактуелизује лајтмотив страха: „Европи прети нови талас миграната из Африке“, док *Данас*, 12. јануара 2017. извештава са лица места: „Репортер Данаса на београдском мразу у импровизованом избегличком кампу код Аутобуске станице - Цак кромпира на леђима дечака“. Тон је много умеренији, контекст примерен ситуацији, али идиличну слику таласа *Информер*, који истог дана жестоким речником конфронтира са британским медијима, па их у насловном блоку оптужује: „Прљава провокација западних медија - Британски лажови измишљају да Срби држе мигранте као логораше“. Они се осврћу на писање *Дејли мејла* (*Daily mail*), објашњавајући како је тај лист упоредио фотографије миграната у Београду и немачких заробљеника у Стаљинграду, уз коментар да „запањујуће лице“. Овај таблоид води свој „рат“ са острвским медијима, па већ сутрадан шири причу - „Енглески 'Гардијан' упозорава: ЕУ гура Србију у хаос са мигрантима“. Подгрева се теорија завере по којој „себична Европа намерно пушта хиљаде људи да се смрзну у Србији, која чини све што може да им помогне“, али и шири став о међународној завери против наше земље. То је битно за унутрашњу јавност, јер одвлачи пажњу са економских и других проблема (нпр. Косово и Метохија, висок ниво корупције у институцијама државе, протести незадовољних грађана...), а сталним писањем како неко други ради против наших интереса гради се и неповерење према међународној заједници.

Пише се и о кријумчарењу и новим рутама, али и најавама новог таласа - „претње“. Посебно је карактеристичан 2. фебруар 2017. и вест о покушају отмице детета од стране миграната. Та прича је после добила други ток, али тада више није била интересантна за насловне стране новина.¹³ Таблоиди *Ало* („Обреновчанка пријавила напад - 'Мигранти су хтели да ми отму бебу!'“) и *Курир* („Мигранти отмицари - Хтели да ми отму дете које сам чекала десет година“) су тог фебруарског дана имали једине насловне стране релевантне за ово истраживање у првом тромесечју ове године. Предимензионирање значаја неког догађаја једна је од техника маркетиншких кампања (као и минимизирање, с друге стране), али проблем је што се каснија, званична верзија често не објави на ударним местима, ако се уопште и објави. Тенденциозно извештавање у којем се апсолутно верује само једном извору информација, док се друга страна уопште не консултује, пример је лошег новинарства, које циља на стигматизацију читаве друштвене групе.

Новинарски текстови о мигрантима могу се поједноставити на оне које у фокусу имају емоционално топле приче које мигранте портретишу као жртве и оне који их приказују као друштвену претњу за безбедност или културни поредак. У штампи то је видљиво кроз сталне претње новим избегличким „таласима“, што је у подсвести дехуманизујуће јер сам појам избеглички или мигрантски „талас“, (то је термин који се доста користио и на енглеском језику - *wave*), те „прилив“ и „поплава“, користе се да би описали природне процесе неконтролисаног дотока воде. Отуда су људи који су делови тог „таласа“ део

¹³ Пример: <http://www.kurir.rs/crna-hronika/2665967/migrantima-se-osvetili-batinama-u-obrenovcu-nova-verzija-otmice-bebe-u-kolicima>. Посећено: 14.07.2017.

аморфне масе, немају могућност индивидуалног и рационалног доношења одлука. Сублимална перцепција¹⁴ појма наводи на манипулацију, јер подсвесно застрашује пројекцијом како нас велика количина воде којом не управљамо на одговарајући начин може угрозити. Осим ових термина, таблоиди су у ретким случајевима користили и појам „најезда“, аналогно речнику тадашњег премијера Велике Британије Дејвида Камерона (*David Cameron*) који је говорио о „роју (*swarm*) људи који долазе преко Медитерана.“¹⁵ Истовремено, знатно је мање прича које персонализују мигранте, приближавају њихове муке и буде саосећања.

У језгру сваког наратива крије се саопштавање различитости, па медији имају друштвену потребу да мигрантску заједницу процесима обликовања, селекције, презентовања и дистрибуције вести суоче са одређењем сопственог места унутар домицилне заједнице, у овом случају Србије. Перспективе трајнијег задржавања миграната на овим просторима стидљиво се саопштавају, на индиректан начин. Тако *Политика*, 21. марта 2017. пише: „Деца миграната пошла у школу“, а из текста сазнајемо да „Наше школе похађа педесетак деце без старања, а ове недеље на Палилули биће уписано још 89 ђака чији су родитељи азиланци“. Логично је да школе уписују они који планирају да се дуже задрже на овим просторима, што значи и да се дискурс медија прилагођава променама на које смо у раду указивали.

Закључна разматрања

Бавећи се анализом штампаних медија у Србији током извештавања о мигрантској кризи уочава се како се наративи постепено мењају, у складу са променама оријентације званичне политике. У обимном узорку од 5.396 насловних страна дневних новина које су излазиле у континуитету током 2015, 2016. и првог квартала 2017. године (*Политика*, *Данас*, *Вечерње новости*, *Блиц*, *Курир*, *Информер* и *Ало*), установљава се суштинска разлика у дискурсу, посебно озбиљне штампе. Првобитно извештавање је у фокусу имало хуману и безбедносну димензију миграција, али од почетка пролећа 2016. уочава се смањење интензитета писања о овој теми, док се квалитативна промена наратива са акцентом на могућност трајнијег задржавања миграната на овим просторима, уз адекватну подршку Европске уније, уочава од почетка те године.

У пракси постоји невидљиво дисциплиновање алтернативног информисања, што је неопходан услов ефектног утицања мејнстрим медија на јавно

¹⁴ Сублимална порука је мање познат метод пропаганде у којој је послата порука по интензитету испод прага свести, па се региструје на подсвесном нивоу. Ту се порука обрађује и процесуира, како би подстакла одређено поступање. Извор: “Subliminal advertising” на *Oxford Dictionaries*: “the use by advertisers of images and sounds to influence consumers' responses without their being consciously aware of it.” Извор: https://en.oxforddictionaries.com/definition/subliminal_advertising. Посећено: 14.08.2017

¹⁵ Извор: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/aug/10/migration-debate-metaphors-swarm-floods-marauders-migrants>. Посећено: 14.08.2017.

мњење. Уочен је и недостатак дискусије у јавном простору, тако да се промена свести грађана одвија недопустиво споро и зависно од мишљења владајућих структура. Симплификација и стигматизација опстају у таблоидном дискурсу, који под плаштом тржишног надметања често посеже за проблематичним вестима, непотврђеним информацијама или ненаведеним изворима вести. За разлику од тиражних таблоида, који упорно форсирају сензационализам, ксенофобију и страх од исламског радикализма, озбиљна штампа промовише хумани аспект кризе. Констатација из претходног истраживања, по којој је мигрантска заједница у Србији прихваћена више као страдалник на пропутовању ка замишљеном циљу, а мање као група која би требала да се трајно integriше на овим просторима, стоји и даље, али је евидентна промена парадигме и умеренији приступ, најава како би могло и другачије да се деси. Иако сами мигранти не деле такву оријентацију, из европских држава стижу поруке о попуњености смештајних капацитета и плановима да се њихов прилив додатно контролише, при чему ће земље на тзв. Балканској рути бити под све већим притиском. Српске власти су добиле на угледу сарађујући са чланицама ЕУ, посебно Немачком, па треба очекивати да ће и у наредном периоду са таквом политиком бити настављено, при чему на пољу унутрашње пропаганде може да се предвиди тон који хвали напоре власти, а превиђа критику и полемику.

Литература:

1. Briggs, R. & Feve, S. (2013). *Review of Programs to Counter Narratives of Violent Extremism: What works and what are the implications for government?* London: Institute for Strategic Dialogue.
URL:https://www.counterextremism.org/download_file/117/134/444.
Посећено: 15.08.2017.
2. Džajls, D. (2011): *Психологија медија*. Клио, Београд.
3. Glajk, Dž. (2003). *Брже - Убрзаванје свега на свету*. Београд: Plato.
4. Halverson, J., Goodall, H. L., Jr., & Corman, S. C., (2011): *Master Narratives of Islamist Extremism*. Palgrave/Macmillan.
5. Jevtović, Z. i Bajić, P. (2016): „Мигрантска криза у огледалу српске дневне штампе“, *Култура полиса*, часопис за negotвање демократске политичке културе, год. XIII, br. 31, Култура – Polis Novi Sad i Institut za evropske studije, Београд.
6. Miletić, M. i Miletić, N. (2012): *Комуниколошки лексикон*, Megatrend универзитет, Београд.
7. Moving Stories: *International Review of How Media Cover Migration*, Ethical Journalism Network, London 2015.
8. Simeunović, D. (2015): „Миграције као узрок политичких anomalija у Европи“, *NBP*, журнал за криминалистику и право, Vol. 1, Београд.
9. Студија о избеглицама: Србија 2016. [Vladimir Vuletić ... [et al.]. - Београд : Фондација Фридрих Еберт = Friedrich Ebert Stiftung, Графолук, Београд.
10. Tjurou, Dž. (2012). *Медији данас: увод у масовне комуникације I*. Београд: Clio.

THE CHANGE OF COMMUNICATION PARADIGM ON THE REPORTING OF MIGRANTS IN SERBIAN DAILY PRESS

Summary: By using quantitative and qualitative content analysis of the front pages of Serbian daily newspapers during years 2015, 2016. and the first quarter of 2017 (Politika, Danas, Večernje novosti, Blic, Kurir, Alo and Informer), the authors indicate typical narratives that are used in representation of the Migrant crisis. Comparison is important for identifying the change in discourse, as this indicates political determination of the authorities, but also degree of acceptance by other relevant factors. Unlike the initial reporting, which was underline human and security dimension of the migration, since the beginning of the spring 2016 there has been a decrease in writing intensity on this subject. Also, from the beginning of that year, there has been a slight qualitative change in narratives in which the emphasis is placed on the possibility of permanently retaining the migrants in Serbia, with support of the European Union. That was analyzed through the economic aspect, as well as the possibility of preventing demographic collapse through the settlement of refugees. Unlike tabloids, which are persistently appealing to sensationalism, xenophobia and fear of Islamic radicalism, quality daily newspapers promotes the human aspect of the Migrant crisis. Although migrants do not share such orientation, from European countries we have seen messages about plans to additionally control their inflows. In that situation, the countries on The Balkan route are under increasing pressure.

Key words: migrants, daily press, narratives, propaganda, change of consciousness, public opinion

СТАНКО М. БЛАГОЈЕВИЋ*

Факултет политичких наука
Београд

УДК 314.15:316.75

Оригиналан научни рад

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 241-252

О МИГРАЦИЈАМА, КРИЗИ И ИДЕОЛОГИЈИ

Прилог разумевању идеолошких феномена миграција

Сажетак: У овом тексту представљен је основ модела који може бити кориштен у расветљавању специфичних облика односа идеологије и миграција у контексту кризе. Полазећи од ближег одређивања миграција, кризе и идеологије и трагајући за иманентном везом ова три појма, разматрају се ограничења поступка класификације који би омогућавао разумевање односа ових феномена, посебно у вези са опасностима у основи кризних процеса, као и ограничења етичког приступа овом склопу питања. У контексту испитивања конкретне везе идеологије и опасности које генерише криза, представљена је фигура „циничне лепе душе“, а размотрена је и веза идеолошких и не-идеолошких домена кризе. У закључку, понуђена је критика представљања алтернатива актуелним одговорима на кризу.

Кључне речи: криза, идеологија, антагонизам, лепа душа, класе, алтернативе

Разумевање кризе

Питање о односу миграција и идеологије, полазећи од очигледне сложености на историјском, политичком, етичком и другим плановима, у категоријалном смислу претежно спада у емпиријски домен, у двојаком смислу. Наиме, може се узети да мигрирање у апстрактном смислу не само да представља опште људску одлику и свакодневну (непроблематичну до мере неуочљивости) појаву, већ и општу одлику животињског света, повезиву са ритмом космичких догађаја (ротације и револуције), при чему је људски увид у њихову природну везу и значај по сопствени живот стар макар колико и праисторијско пећинско сликарство (Bataille, 1994).

Са друге стране, специфичност савременог феномена миграција везаног за битне актуелне политичке процесе од глобалног значаја може се схватити и тако да вишеструко зависи од садржине, динамике и актуелне фазе кризног процеса који представља извор, медијум, последицу или основу разумевања тог феномена.

* stanko.blagojevic@gmail.com, 064/842 00 12

У првом случају, појављивање миграција као феномена који фасцинира јавност или захтева реакцију и политичко разумевање представљао би само посебан случај опште појаве која се разликује по интензитету из кога би потицале и евентуалне посебне карактеристике које носе кризни потенцијал. У другом, дубока или нужна веза између миграција и кризе из које оне потичу или коју изазивају (или јачају, односно демонстрирају) захтевала би да се уочи да овај феномен спада у посебну класу догађаја, чија се специфичност може разумети само квалитативно.

У основи, уколико се прихвати ноторна тврдња или чак труизам да миграције без обзира на обим или општост присуства у свету живота спадају у емпиријске феномене, тада би претпоставка да је њихова веза са кризама само гранични случај водила тражењу *спољашњег* критеријума објашњења или оправдавања ове везе. Напротив, становиште које полази од *иманентне* везе криза и миграција решава и једно претходно, теоријско, привидно чисто методолошко питање.

Наиме, сучавање са феноменима који превазилазе искуство или постојећу практичку оријентацију захтева поступак преиспитивања и изградње појмова насупрот некритичком преузимању традиционалних одређења које је дискредитовано управо новином и кризном природом феномена. Са друге стране, њихова емпиријска природа значи или подразумева наизменично кретање од непосредног искуства које измиче апстрактним схемама или практичким процедурама којима покушавамо да га захватимо и повратно од реконструисаних појмовних операција натраг ка (бар привидно) непосредном искуству. Овде нема ничег специфичног, овакав поступак управо и представља смисао разумевања емпиријских феномена (штавише, схема би могла важити за појмове уопште, у зависности да ли је реч о поступку који почиње и завршава у искуству или у схемату). Ипак, када су у питању феномени који имају природу кризе, овај поступак (за разлику од оног у коме би веза између појмова кризе и миграција била накнадна, случајна или спољашња) омогућује узимање у обзир и објашавање везе не само извесног феномена и кризе из које он проистиче или коју изазива, већ и спрегу са кризом самог разумевања или могућности разумевања кризних феномена.

На појмовној равни, предност оваквог (иманентног) приступа је јасна, јер већ сам појам кризе, за разлику од, рецимо, катастрофе, подразумева не само могућност различитих исхода на које субјект кризе може утицати, већ и нужно свест о кризи, па је *истовремено* уочавање спољашњег, објективног аспекта кризе и аспекта свести о кризи *увек и као кризе разумевања феномена* услов појмовног захватања предмета кризе. На практичком плану, реч је о томе да сама веза између кризног аспекта извесног феномена и кризе његовог разумевања представља јединствен феномен *идеолошког* аспекта кризе, који постаје уочљив тек ако се постави питање њихове конкретне спреге. Наш интерес овде лежи у томе што идеолошки план, поред стратешког значаја у разумевању опасности у кризи, представља и извор опасности у мери у којој оне могућава разумевање кризних процеса и њихово разрешење. Иако понекад теже опажљиве, идеолошке структуре (од медијских апарата до аргументатив-

них склопова) у кризним процесима могу путем блокирања артикулације која разрешава извесне антагонизме или путем мобилизације која преусмерава или одлаже реакцију на претњу која угрожава друштво довести до најдубљих могућих поремећаја који прете самој структури, животу заједнице и вредностима у њеном темељу.

Објективна јединственост кризе садржи се свакако у аспекту неодложности одлуке уз истовремену неодрживост постојећег стања ствари и непотпуности његовог познавања, али њен идеолошки аспект може довести до потпуног растварања момената одлуке и разумевања, уколико се не разуме као интегрални део саме кризе (наравно, он може довести до растварања чак и тамо где постоји разумевање идеолошког аспекта, уколико изостане артикулација одговора, али ми сматрамо, иако се у то овде не можемо упуштати, да разумевање идеолошког и артикулација одговора могу бити само привидно одвојиви). Другим речима, тек претпоставка унутрашње везе разумевања феномена и његове објективности одговара захтевима разумевања улоге тог феномена у *кризи*. При томе, ова „унутрашња веза“ значи да се тај феномен у контексту кризе мора разумети на квалитативно другачији начин, а не само као гранични случај феномена у његовом „нормалном“ контексту. Наиме, поред тога што већ у самом разумевању феномена, претпоставке разликовања „нормалног“ и ванредног, као и „природног“ представљају нерасветљени учинак идеолошког који битно утиче на разумевање феномена (није проблем у томе што је овај учинак идеолошки, већ у томе што је по претпоставци нерасветљен), у конкретном случају миграција које би се схватиле на псеудо-натуралан начин, не постоји прелаз од цикличности и самоодрживости ка критичном аспект миграција. Заправо, ова два начина схватања не само да су тешко спојива, већ су и супротстављена, а ово супротстављање се и само може подробније разумети тек у идеолошком пољу.

Укратко, тек приступ који наглашава унутрашњу везу *кризних феномена* и *кризе разумевања тих феномена* омогућује препознавање и теоријску артикулацију њиховог конститутивно идеолошког аспекта. Приступ који кризу претпоставља тек као граничну ситуацију „нормалног“ функционисања ствари, континуираних псеудо-природних процеса, лако потпада под притисак маргинализације идеолошког аспекта кризе и отвара се за могућност да и сам поста не тек идеологем унутар кризе коју покушава да разуме.

Миграције и класификација

У конкретном смислу, могућност или хоризонт разумевања емпиријских феномена постављен је претходним искуством којим се, по обичају, овладава класификацијама или типологијама. Овде би, дакле била реч о искуству миграција, криза које их изазивају и које су њима узроковане и искуству њиховог разрешења. Ипак, све време треба имати у виду да *криза разумевања* значи да феномен са којим се суочавамо измиче досадашњем искуству не само у тривијалном смислу у коме сваки феномен садржи неку новину која делује на искус-

тво, већ и да ова новина сама може представљати извор опасности у објективној димензији кризе. У том погледу, свака типологија може служити само томе да припреми могућност схватања нове димензије опасности коју криза са собом носи, а један од конститутивних елемената кризе и питање њеног разрешења може зависити од тога да ли ће ова новина бити препозната или не.

У овом смислу, искуство криза и миграција као битно или одређујуће представља историјско искуство сеоба, принудних или вољних, миграција као егзодуса или божанског налога, као и оних којима измиче историјско порекло до митског „поласка у бели свет“; искуство сусрета или сукоба са седелачким народима или искуство појављивања народа из хоризонта познатог света; судар култура седелачких и номадских народа; искуство односа (или његовог одсуства) култура имиграната, емиграната, староседелаца, домородаца, урођеника; искуства разумевања разлике дивљака и варварина; искуства разликовања потраге за срећом од бекства од рата или природне катастрофе; искуства колонизације и колонизованих од грађења етничких корпуса мешањем завојевача и подређених и узајамне асимилације до расног или кастинског раслојавања; модерна искуства друштава и држава порекла, транзита и исходишта, као и искуства дуготрајног избеглиштва, дијаспоре и миграција насупрот акутним миграцијама.

Ова листа могла би се наставити у недоглед, при чему очиту расутоост искуства може пратити и једнако велики број класификација по једнако бројним критеријумима, али у свима њима испоставља се фигура доминантног искуства једног колектива као имигрантског насупрот емигрантском, супериорног насупрот инфериорном, седелачког насупрот номадском... У овом смислу, мноштво критеријума поделе ради овладавања искуством заправо би пре свега сведочио о подељености или чак непомирљивости, несводљивости искустава миграција, битној асиметрији искуства која прети заједничком или обухватном разумевању и у том смислу представља феноменално најдубљи извор кризе и медиј у коме опасности јачају и репродукују се.

Сучавање са немогућношћу непосредног сабирања искуства миграција угрожава способност њиховог разумевања и практичног деловања. На посредном плану, обухватање разнородног искуства, посебно политичких феномена, позива на поступак универзализације. Свакако, такав покушај обухватања у себи природно садржи етичку димензију, као прототип универзализације који ипак само наглашава расцепљеност искуства.

Узмимо миграције према критеријуму супериорно-инфериорно. У овом случају, мигрантска популација може бити она која тражи заштиту или повољније услове живота. Наравно, оваква миграција може бити обострано корисна и завршити у асимилацији или интеграцији, али се тада кризни аспект и морална питања и не отварају. Она постају активна тек када мигрантска популација нарушава облике репродукције или одржања друштвених структура заједнице у којој се појављује, кроз различите облике кризе, која тек тада ступа на феноменални план. Тада дилема заједнице која „трпи“ имиграцију заправо постаје питање вредности на којој се та заједница темељи и може се артикули-

сати као питање жртвовања (идентитета, благостања, сигурности) ради легитимисања интерсубјективних и политичких односа саме те заједнице, што представља (пored осталог) идеолошко питање. У овој дилеми првенствено је питање саме мере промене и „жртве“, наравно у зависности од оптерећења које прилив становништва представља. Управо у тражењу „праве“ мере у питање долазе вредности на којима се заједница заснива, односно циљева самог заједничког живота.

Антиномије миграција и обртање столова

Посебан случај оваквог тражења мере представља (идеолошки) аргумент обртања ситуације као уобичајена техника универзализације: „Шта би учинио други да је ситуација обрнута?“ Наравно, већ сама појава овог аргумента представља одбијање претходног питања хуманости или мере жртве, којем наизглед пре одговара питање „Чему бих се ја надао да је ситуација обрнута?“. Наиме, иако је питање формално веома слично, поента разлике формулације је да прва наглашава супериорност позиције оног ко поставља питање, будући да на питање не може добити „исправан“ одговор – одговор другог може бити само самопонижење у уверавању у сопствену хуманост (коју не може доказати) или индигнација која се у том контексту појављује као доказ одсуства хуманости и ослобађа одговорности за хумано поступање, како год да се оно разуме. Обрнуто, али са ипак сличним ефектом, друга формулација представља заузимање позиције замишљене инфериорности у којој се одговор такође не може очекивати од другог. Ова игра са самим собом стога има предодређен крај - само постављање оваквог питања које заправо искључује другог може бити усмерено искључиво ка легитимацији одбијања.

Битна асиметрија који идеолошки оправдава говор о супериорном-инфериорном видљива је у томе што је обртање *читаве* ове ситуације немогуће. Уколико други није могао да одговори на питање „обртања столова“, он је из истих разлога (као и многих других, емпиријских, који нису условљени смо логиком већ и „телом“ ситуације, ликовима конкретне угрожености) још мање у могућности да постави иста та питања. Сваки покушај да их постави завршио би као сопствени доказ одсуства хуманости у самоопоражавајућем понижењу или ароганцији, односно легитимише обијање захтева који би поставио. Заправо, етички оквир је у овом погледу, парадоксално, онемогућен као интерсубјективни. Како је други у овој логици нужно нем, испоставља се да је једини начин да заједница постави питање мере или начина исправног поступања и да притом избегне однос супериорно-инфериорно, да га схвати као питање сопствених вредности апсолутно, односно потпуно независно од тога шта би било у обрнутом случају.

Ова фигура може се и додатно заоштрити. Наиме, питање не мора гласити: „Шта би учинио други да је ситуација обрнута?“ у смислу када би сама заједница која пита тражила заштиту, већ, у заоштренијем тону „Шта ако други не би морао да моли?“ Наравно, овде се, да би и даље била реч о моралном

питању, не ради о томе да би други могао да се појави као завојевач или колонизатор, већ пре о ситуацији у којој би он и даље тражио заштиту, али са извесном моћи да је захтева. Јасно је да би овакво питање у још већој мери од претходног представљало пре идеолошку подлогу за одбијање молбе другог него етички аргумент, али оно у једнако већој мери поставља претходни закључак. Питање пружања заштите у етичком смислу је питање стварне вредности хуманости у једној заједници, при чему свако обртање ситуације, на субјективном или објективном плану, свако питање о „правој“ природи оног који тражи заштиту проста идеолошка релативизација у функцији идеолошког самообмањивања. Напросто, свака заједница која себи постави питање хуманитета мора бити суочена са могућношћу да одговор који она сама себи даје можда неће бити очекиван, па чак ни жељен. У томе и јесте смисао улога у суочавању са кризом – у етичком контексту, то је пре свега суочавање са самим собом, а препознавање у том суочавању није увек лако.

Овакав облик анализе могао би се лако проширити и на друге опозиције у истом појмовном оквиру, па би се тако показало да противречности етичке универзализације заправо упућују ка превазилажењу, пре него одговарању на питање. У нашем случају, ради се о томе да се етички налог кризе узроковане миграцијама пренесе на питање узрока миграција, односно да се захтев који упућује онај који тражи помоћ разуме као етички налог да ниједан човек не мора да моли. Колико год да ово може звучати утопијски, може бити да он представља управо и најпрагматичнији приступ питању.

Лепа душа и постављање агенде

Наизглед, у актуелном суочавању са питањем миграција нема новине у његовој спрези са идеолошким пољем. Наиме, не само да је то појмовно обезбеђено хеуристичким оквиром нашег истраживања, већ о томе сведоче међународни документи који регулишу ово поље. Заправо, у основи сваког од догађаја који је покренуо миграције које су захтевале и довеле до међународне институционализације миграција препознатљива је њихова идеолошка подлога. У нашем оквиру, показује се да неодређеност идеолошке основе не потиче толико од неразумевања централне линије подела мноштва сукоба који изазивају актуелне миграције, већ пре од идеолошког и не-идеолошког спречавања да се ова идеолошка основа артикулише.

У нужно непотпуном каталогизовању идеологема у вези са кризом и миграцијама, препознатљив лик представља спрега говора о „лепој души“ и постављања агенде, у идеолошким перверзијама конкретних употреба (Hegel, 380-390, 1974). Лепа душа се, у овом контексту, представља као лик апстрактног придржавања моралне вертикале, заузимања позе моралне супериорности у односу на партикуларне покушаје практичног деловања, чија је нужен услов самоискључење из праксе уопште, препознате као морално несавршене или корумпиране. На први поглед, ова фигура одговара моралистичком приговарању на сваки покушај прагматичког решавања кризе у вези са миграцијама, а

како је сваки покушај непосредног решавања нужно прагматски, то „лепа душа“ завршава и испразном критизерству којим легитимише одбијање да учествује у овом питању. Ипак, при пажљивијем посматрању испоставља се нешто другачије.

Идеолошка перверзија састоји се у баратању етикетом „лепе душе“, која функционише у посебном оквиру идеолошког поступка „постављања агенде“ (Žižek, 30, 2016). У овом заплету, идеолошки поступак би се састојао најпре у „препознавању“ идеолошког сукоба између две стране од којих се једна проглашава за „лепу душу“ (рецимо, у контексту миграција, либерално-моралистичка), док се друга проглашава за корумпирану (у истом контексту, рецимо, конзервативно-ксенофобна). Први идеолошки ефекат је прикривање узрока кризе, будући да се оваквим „постављањем агенде“ надаље читаво питање тумачи у контексту овог сукоба, чиме гради идеолошки препариран хоризонт разумевања кризе (при чему се и криза своди на „катастрофу“ затамњивањем). Перверзија оваквог идеолошког поступка се састоји у томе што се (пored примарног ефекта затамњивања питања узрока кризе), позиција „лепе душе“ заправо поново појављује или регенерише управо у овом обскурантском поступку, у позицији оног ко супериорно арбитрира у овом спору чија је битност за саму ствар фалсификована. Лепа душа у овом идеолошком заплету или замци постаје онај ко верује да га арбитрирање између „лепе душе“ и корумпираног прагматизма квалификује у практичком оријентисању.

Наравно, ова позиција не мора бити само идеолошки подметнута, она се може практиковати и у првом лицу, али то је не чини мање идеолошким или фалсификованом, напротив. Заправо, управо када (се) и лично исповеда ову позицију одбијајући обе стране наметнутих опозиција у фигури „нити-нити“, овај нови лик (циничне, могли би рећи на Слотердајковом трагу, Sloterdijk, 21, 1992) „лепе душе“ би се могао препознати у томе што би, крајње иронично, и сам завршио баш онако како га Хегел развија, у „праштању и измирењу“ (Hegel, 388-390, 1974). У основи, реч би била о томе да управо када се ова цинична лепа душа свесрдно залаже за упуштање у практичку свакодневицу и универзалне пројекте, презирући опозиције које је сама реконструисала у свом идеолошким поступку (опозиција лепе душе и корумпиране праксе), она праксу више наизглед уопштене би била у стању да замишља у *превазилажењу* стања ствари (услед претходног одбијања да се суочи са узроцима кризе), већ само у тражењу средњег пута између наводних супарника, у баналном компромису палијатива, који би мерио свој успех количином предрасуда које успева да сачува (проглашавајући еманципацију од страха од предрасуда за највиши облик еманципације). У оваквом идеолошким поступку, као крајњи резултат испоставило би се да банални и испразни жаргон еманципације служи као вулгарно-идеолошко прикривање и апологетика прагматизма, у крајњој линији у интересу конзервације.

Поводом разматрања посвећеног „циничној лепој души“, овде се може приметити да би један од видљивијих учинака њене критике морализаторско-хуманистичког приступа било стварање привида да само заблуде и привиди онемогућавају да се истина угледа, као да не постоје основи идеологије поло-

жени у „голој“ сили и другим облицима материјалне и нематеријалне производње који то онемогућују. Напротив, управо празни позив на заједничке пројекте превазилажења кризе као своје идеолошко дејство има стварање уверења да између кризе и њеног превазилажења не стоји ништа осим воље, па да је субјект који се није укључио у пројект већ крив – простији облик кулпабилизације.

Са друге стране, ова критика прикрива и то да хуманитарни приступ не представља просту моралну реакцију, већ истовремено редак и можда једини облик реаговања који преостаје након цензура и повлачења, односно тражења најмањег заједничког садржаоца у интересима учесника у кризи. Критика хуманитарног приступа у кризи и миграцијама ближе је томе да прикрије да је то оно што је преостало, него да упути ка оном због чега је укупан маневарски простор сведен на то што је преостало. Уколико би ова критика била усмерена на прикривање, уколико то не би био само њен споредан ефекат, била би реч о врхунском идеолошком цинизму.

Наравно, оваква анализа не претендује да реконструише целину или језгро идеолошких заплета око појма и феномена миграција и кризе, већ пре да упозори на једну од кључних перверзних последица тих заплета, идеолошку мистификацију у наводном супротстављању идеологији. Она је занимљива у мери у којој је та мистификација опасна, у којој омета артикулацију проблема, иако, као и други облици идеологије, мора бити ослоњена на укупну идеолошку и друге облике друштвене производње како би била делотворна¹.

Идеологија, ослонац и алтернативе

Заправо, битан део идеолошког „рада“ или мистификације уопште је идеологом о независности идеологије, односно о самосталности симболичких форми у идеолошком пољу у односу на друге облике производње, чије је срачунато дејство постизање ефекта истинитости или истиноликости (уверљивости, степена реалитета) идеолошког склопа. Поред већ поменуте опасности коју идеолошка мистификација производи (отежавање артикулације извора кризе), она у заплетима друштвених демобилизација и мобилизација око (псеудо)дилема и општих места генерише и сопствене потенцијале антагонизама.

У том погледу, иако се специфичност, односно несводива посебност идеологије у формама симболичке производње тешко може довести у питање, било би још теже објаснити делотворност њених привида (иако се идеолошко дејство не може свести на привид, ово је само један од облика деловања) или, боље, прикривања, ако се оно не би ослањало на друге облике прикривања у другим облицима производње или деловања (економском, војном, итд).

Тако, идеолошка производња не би само прекривала неки од продуката других облика производње или деловања (нити би, према излизаној мистифи-

¹ Овој тврдњи посвећен је важан део Грамшијевог дела, као и код Алтисера, а нека од значајнијих места налазе се у делима наведеним у литератури.

кацији, „прекривала његово одсуство“), већ би пре попуњавала празно место у пажњи јавности или напросто медијског простора, настало повлачењем или прикривањем облика или субјеката других облика производње у кризи.

Као пример оваквог поступка могли би навести инсистирање на говору о узроцима кризе. Идеолошки поступак би се могао препознати када се о рату, револуцијама, контра-револуцијама, немаштини и суши говори у истој равни, што представља идеолошко спречавање увиђања управо идеолошких узрока кризе, иако се иначе (из других разлога) прави разлика између раличитих облика миграција. Овде се идеолошко препознаје тим пре што се у контексту узрока разлика у миграцијама не може темељити на снази принуде, већ искључиво на типу опасности који их изазива, па се изостанак говора о тој теми тешко може објаснити без упућивања на неки облик прикривања. Ипак, тешко да би идеолошки маневар прикривања могао успети да агенти који делују у извору кризе нису и сами, изворно, прикривени. У том погледу, превазилажење идеолошког учинка мистификације не може се свести на прозирање идеолошког привида, већ би се могао постићи тек артикулацијом алтернативе (једнако у објашњењу и у превазилажењу узрока кризе). Оно о чему се не говори у контексту кризе у идеолошком простору функционише као црна рупа, о томе се закључује тек преко накнадних ефеката, док идеолошки „радници“ неуморно фабрикују тезе којима би уочена кретања довели у „ред“, а да при том не помињу оно чему сва тела у пољу гравитирају.

Слично, покушај разумевања узрока кризе у економским процесима и предлози за њихово трајно и стабилно превазилажење кроз равномернију расподелу вишка вредности међу народима (и унутар њих) поступцима од подизања накнаде за рад и цене сировина до инвестирања преко стопе експлоатације (Којеџе, 115-127, 2001) не само да почивају на *идеолошкој* претпоставци одрживог раста, већ би и прикривали асиметрију у односу на дистрибуцију губитка (или би га чак оправдавали) у ситуацијама кризе или рецесије. Заправо, уколико би се овакав економизам, који може бити прихватљив као рецепт изласка из ситуације колонијализма применио на објашњење колонијалног раслојавања уз занемаривање политичке димензије, постоје добри разлози да би био искоришћен у некој врсти расистичког дискурса.

Штавише, могло би се тврдити да би једна „политичка економија избеглиштва“ (Žižek, 69-79, 2016), која би озбиљно узела у обзир идеолошке моменте кризе, у њеним изворима, испољавањима и предлозима разрешења, морала да, поред економских узрока миграција (који у анализи могу бити веома сложени) посматра и саме миграције као економски фактор (не само у непосредном смислу експлоатације миграторног кретања) у доследној робној форми, насупрот идеолошкој или чак критичкој претпоставци да миграције искушавају реалитет принципа слободе кретања (Žižek, 81-83, 2016; Hardt, Negri, 300-302, 2003). У овом контексту, мигранти би били посматрани не само као накнадни ефекат економских процеса, већ и као производ који се валоризује. Успут буди речено, ова фигура (да миграције представљају облик слободе кретања), својствена циничној лепој души и њеним идеологемима, поред осталог, веома подсећа на стандардну омашку у тумачењу марксистичке тезе о

отуђењу, према којој се ова своди на туђост као страност или неприпопознатљивост у међуљудским односима. Наравно, ова димензија стоји у вези са отуђењем и представља један од његових уверљивих ликова, али код отуђења треба пре свега имати у виду осамостаљење сила које човек производи, а које га потом тлаче, уместо да он њима влада. Често се чини да су овога свесније широке популације миграната и становништва земаља ка којима су миграције усмерене, од оних који о овоме говоре теоријски.

На крају овог кратког набрајања, као један од значајнијих генератора опасности у кризи представљају се и друштвена раслојавања, као узрочник миграција или као трвења у самим процесима миграција. У нашем контексту, интересантно је запажање да су идеологеми ксенофобије и расизма активни управо у антагонизовању оних класа и слојева који би, према класном положају, требало да према мигрантима испоље солидарност (Žižek, 86, 2016). У објашњавању овог феномена, чак и када се одбаци теза о независности или производности заузимања идеолошког става према друштвеном положају (Žižek, 86-87, 2016), чак и када се уочи премештање класног антагонизма у културно поље (што није премештање у правом смислу, јер се овај антагонизам увек изражава и у том пољу), још увек преостаје питање на који начин културна доминанта учествује у репродукцији целине склопа, односно у ком специфичном односу су доминанта и детерминанта производње (Алтисер, 2009). Међутим, оваква позиција може бити последица неспоразума у погледу нечега што се иначе називало класном свешћу. Наиме, класни односи и судари су неминовност сваког масовног кретања становништва, уколико још увек уопште говоримо о класама или бар друштвеним слојевима. Затим, класна свест се тешко може описати као спонтани феномен. Напротив, класној свести у значајном смислу претходи изванстан пројекат еманципације (као одговор на конкретан облик притиска), она се заправо и конституише у испуњењу тог пројекта, ако желимо да избегнемо супстанцијализам или лошу метафизику класне свести. У том светлу, она може бити „погрешна“ уколико не препознаје класни интерес у неком конкретном пројекту или чак делује против њега, али како год да ствари стоје са тим, класни пројекат био би услов класне свести, не обрнуто.

Са друге стране, у описаној ситуацији кризе, приметно је одсуство било каквог пројекта еманципације који би био класно артикулисан, тако да би било необично очекивати појаву ма какве класне свести, а посебно солидарне. Напротив, у одсуству пројекта еманципације који би мигрантима и становништву са којим они долазе у контакт понудио класну оријентацију, трвења представљају логичну последицу управо класног положаја уз одсуство класне свести у ситуацији кризе или израз „лоше класне воље“, односно первертиране класне свести у одсуству перспективе еманципације, логичан ефекат класног раслојавања и интереса који су тим раслојавањем атомизовани, изоловани и који као такви заиста могу бити угрожени процесима миграција. У најбољем случају, могло би се рећи да је узајамно трвење плод природне фрустрације услед бачености у процесе који су субјектима неразумљиви и чији су им узроци и ефекти непредвидиви, што води нетрпељивости и насиљу. Ово тумачење пока-

зује да је позиција класно-идеолошке произвољности заправо много ближа детерминизму или чак есенцијализму него што би се на први поглед рекло и свакако ближе него што би желела. Штавише, у овом контексту би се могло тврдити и да говор „циничне лепе душе“ о пројектима еманципације у њиховом одсуству представља идеолошки маневар заузимања или маркирања места на коме би се такав пројекат могао појавити, али овакав закључак прети да се уплете у идеолошку перверзију, па ћемо стога стати у тумачењу. Оно што би ипак на овом месту могли рећи у погледу разликовања идеолошког фингирања и пројекта еманципације је да нема гаранција да би он избегао кризу дубљу од оне коју решава или да не би подразумевао чак више неизвесности, насиља и опасности од постојећег стања ствари (што је можда разлог одвраћања циничне лепе душе). Ипак, он би морао бити препознатљив по способности да постави приоритете облика еманципације (родне, расне, класне, људске, личне, националне итд) и тиме демонстрира да препознаје битне линије подела и антагонизме који граде структуру нашег света. У видном одсуству одређенијег описа или више артикулације стања ствари које нас окружује, ово је можда највише што можемо очекивати.

Укратко, пошто прикривање идеолошки неуралгичних места говора о, рецимо, интересима за кризу, узроцима кризе и начинима њеног превазилажења ствара различите облике деформација у јавној комуникацији, улога идеологије би била у томе да ове деформације нормализује или понуди замену (не просту диверзију, већ пре сурогат) за аргументе и чињенице којима би се артикулисала дијагноза кризе. Општа опасност коју ово изазива не налази се само у продуженом дејству кризе, већ у много већој мери у фалсификовању стварних друштвених антагонизама који, без артикулације и прилике да се испоље, генеришу облике опасности о чијој снази, каналима деловања, структурама и дубини захвата можемо тек са мање или више разборитости спекулисати. Говор о алтернативама, уколико претендује на перспективу у којој би претње и опасности у основама актуелних криза требало да буду превазиђене, а не само ублажаване или одлагане, не само да би морао да уђе у прецизније расветљавање идеолошке подлоге кризних момената процеса миграција (уместо идеолошке фасцинације ефектима, нпр. ксенофобије или расизма), већ би морао да конкретно покаже и на који начин сама криза у свом политичком, економском и другим аспектима учествује у репродукцији идеологије која је генерише.

Литература:

1. Altiser, Luj (2009): *Ideologija i državni ideološki aparati*, Karpos, Loznica
2. Bataille, Georges (1994): *Prehistoric Paintings: Lascaux or the Birth of Art*, Skira International Corporation
3. Gramši, Antonio (1980): *Filozofija istorije i politike, izbor iz dela, pisma iz zatvora*, Slovo ljubve, Beograd
4. Žižek, Slavoj (2016): *Protiv dvostruke ucene*, Laguna, Beograd
5. Kojeve, Alexandre (2001): *Colonialism from European Perspective*, in: *Interpretation, a journal of political philosophy*, Volume 29, Queens College, Flushing

6. Sloterdijk, Peter (1992): *Kritika ciničkoga uma*, Globus, Zagreb
7. Hardt, Michael, Negri, Antonio (2003): *Imperij, Arkzin i Multimedijski institut*, Zagreb
8. Hegel, Georg Vilhelm Fridrih (1974): *Fenomenologija duha*, BIGZ, Beograd

ON MIGRATION, CRISIS AND IDEOLOGY

Summary: In this text, a base of a model is presented which may be used to elucidate specific forms of relations between ideology and migrations in a context of a crisis. Beginning with a closer determining of migrations, crisis and ideology, searching for an immanent connection of these three concepts, limitations of a procedure of classification is considered, which would enable understanding the relation between these phenomena, especially in connection with dangers in the basis of crisis processes, as well as the limitations of an ethical approach to this set of issues. In the context of examining the concrete connection of ideology and the dangers generated by crisis, a figure of “cynical beautiful soul” is presented, and the ties between ideological and non/ideological domains of a crisis are considered. In conclusion, a critique of alternatives to the actual answers to the crisis is offered.

Key words: crisis, ideology, antagonism, beautiful soul, classes, alternatives

ГОРАН ИВАНЧЕВИЋ*

Покрајински секретаријат за регионални развој,
међурегионалну сарадњу и локалну самоуправу
Нови Сад

УДК 314.15:351.78(497.11)

Монографска студија

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 253-264

СТАВОВИ ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА У СРБИЈИ О ПИТАЊУ БЕЗБЕДНОСТИ И МИГРАНТСКОЈ КРИЗИ

Сажетак: Једно од свакако најизазовнијих и најкомплекснијих питања данашњице јесте питање безбедности и питање мигрантске кризе. Политичке партије имају веома значајну улогу у друштву. Њихова улога огледа се у функцијама које врше унутар друштва. Патолошке деформације којима подлежу партије доводе до њихове дисфункционалности, а самим тим и до поремећаја који настају као последица ових аномалија. Поремећаји који настају последично угрожавају демократски процес и друштвено-политички развој, међутим, они утичу и на ставове политичких партија о важним питањима. Партије у Србији готово да се не баве питањима безбедности и питањем мигрантске кризе. Ниво партијске функционалности опада, док је истовремено друштво захваћено високим нивоом партократизације. Србија је због свог геополитичког положаја изложена и подложна безбедносним ризицима, као и снажном утицају мигрантске кризе. Стога, неопходно је да сви политички актери у будућности посвете далеко више пажње овим важним питањима.

Кључне речи: политичке партије, безбедност, мигрантска криза, функције партија, идеологија, партијски програми

Увод

Изазови с којима се суочавају друштва у оквирима савремених политичких система изискују преиспитивање улоге и капацитета политичких партија, односно, њихове спремности и способности да функционално одговоре на све комплексније захтеве који им се намећу пред њих. „Иако се политичке партије дефинишу на основу њихове основне улоге (испуњавање политичких функција и владање), оне имају знатно већи и сложенији утицај на политички систем“ (Хејвуд, 2004: 470). Чињеница је да се све више говори о кризи политичких партија, односно, о функцијама политичких партија у контексту њихове дисфункционалности. Овде је реч о неспособности партија да одговоре потребама савременог друштва, с једне стране, док истовремено савремена друштва „оболевају“ од све већег степена партократизације.¹ Захтеви које пред пар-

* goran.ivancevic@vojvodina.gov.rs

¹ „Партократија (engl. *Patitocracy*, franc. *Partitcratie*, nem *Partitokratie*, ital. *Partitcrazia*) у буквалном преводу значи владавину партија (странака), односно стање политичког система у којем су

тије у Србији и у земљама нашег региона (пре свих тзв. балканским земљама), стављају „велики играча“ – владе најмоћнијих држава, попут САД и Русије, као и ЕУ, (како пред оне које тренутно врше власт, тако и пред оне које опозиционо делују, а претендују да освоје власт), све више „тупе“ идеолошке матрице политичких партија, што доводи до патолошких деформација у оквирима партијских система ових земаља. Поменућемо један од облика патолошких деформација којима подлежу политичке партије (пored *малигне алтернације* и *масне дегенерације* које су такође веома изражене у деловању партија), реч је о *хабитуализацији*. Треба напоменути и то да се овај облик патолошке деформације у нешто већој мери у претходном периоду односио на деформацију политичких партија у западним демократијама, међутим, овај облик патологије политичких партија све је више уочљив и изван поменутих оквира. Овај облик патолошке деформације представља слабљење партијског идентитета и ангажмана. То значи да партије, намерно слабећи своју идеолошку матрицу, одустају од свог ранијег идеолошког профила и програма, те своје будуће деловање усмеравају путем „функција заступништва интереса свог бирачког тела“. О идеологији партија Џ. Блондел (J. Blondel) говори као о „споредном додатку“, дакле, програми партија треба да послужи као средство понуде, помоћу којег ће партија покушати да се домогне власти. Сходно томе, власт сама по себи за партије постаје једини циљ, једина сврха и разлог њиховог постојања и деловања.

Евидентно је да су релевантне политичке партије у Србији знатно сузиле ракурс својих идеолошких гледишта, те да је партијски систем Србије под снажним утицајем центрипеталних тенденција. Еклантантан пример за то јесте једнообразан проевропски састав парламента након парламентарних избора 2014. године, у чијем сазиву није било могуће чути другачији став о питању ЕУ и европских интеграција Србије. Наравно, идеолошке разлике и даље постоје међу партијама, међутим, те разлике се потискују у други план док први план, остаје освајање власти по сваку цену, макар то било и одрицање од сопствених идеолошких ставова. Дакле, уочава се дефицит артикулације политичких интереса, што имплицира губитак дела функција политичких партија.

Постоји више класификација класичних функција политичких партија (Гоати, 2007: 57-64). Нагласићемо поједине, основне функције које би партије требало да спроводе:

- представљање,
- стварање елита и регрутовање,

политичке партије у превласти над „конституционалним државним телима“ (Сартори). Мирјана Касаповић наглашава: „Најопаснија структурна последица партиократског састава власти јесу прилагодба и подређивање државе и друштва потребама владајуће странке или странака. Партократија уништава меритократију и угрожава демократију. Систем уважавања знања и способности за радно место (*merit – based system, merit*, енгл. заслуга) замењује се расподелом положаја по политичкој линији и према лојалности (*patronage system*), и системом поделе плена (*spils system*). Партократија се у Србији може пратити у институционалној равни (Устав, закон, изборни систем) у политичкој култури и традицији, али и у разумевању политике више као средства задовољавања парцијалних и личних интереса, а мање као обликовање јавног добра.“ (Касаповић, 2003: 267–268).

- одређивање циљева,
- артикулација и агрегација интереса,
- социјализација и мобилизација,
- организовање власти. (Хејвуд, 2004: 470).

Поставља се питање да ли су партије - као један од стубова политичких система у данашњем времену - у оваквој констелацији међудржавних снага и односа, спремне и способне да одговоре на изазове који се стављају пред њих, и да ли су уопште у стању да спроведу барем оне основне функције због којих, између осталог, егзистирају у оквирима политичких система.

Један од свакако најзначајних и најкомплекснијих изазова данашњице јесте питање безбедности и решавања проблема које доноси мигрантска криза.

Покушаћемо да представимо и анализирамо ставове релевантних политичких партија у Србији када је реч о овим веома важним питањима, на основу њихових програмских докумената, као и на основу појединих изјава представника странака, датих у кампањама на недавно одржаним парламентарним и председничким изборима. Циљ нам је да овим радом покушамо да - помоћу етаблираних теоријских метода које су у примени у области политичких наука - детерминишемо функцију, улогу и значај релевантних политичких партија у Србији када је реч о питањима безбедности и мигрантске кризе.

Политичке партије као актери демократског процеса у Србији

Политичке партије заузимају кључну позицију када је у питању демократски процес. Њихова улога и значај јесу такви, да их је једноставно немогуће изузети из тог процеса, дакле, демократски политички процес било би немогуће спровести без политичких партија. Клигеман (H.D. Kligemann) наводи да су политичке партије „...централни колективни актери који посредују између јавности, с једне, и власти са друге стране“. Овај теоретичар даље каже: „...политичке партије из мноштва захтева, које постављају грађани, издвајају количину истих, предлажу решења проблема, стављају их на дискусију и на изборима се залажу за подршку својих ставова од стране грађана. Владајуће партије су потом у могућности да на основу изборне улоге, односно резултата гласања грађана, остварују своје програмске акције на политичком пољу са реалног становишта. Политичке партије су тако у условима високо диференцираних друштава незаобилазан чинилац за рационално и ефикасно уобличавање политичког процеса“. (Клигеман, 1996: 373).

Период предуге транзиције утицао је на партијски систем у Србији, који је још увек у фази институционализације.² Највиши степен одговорности за такво стање партијској система у Србији требало би да снесе управо политичке партије које су својим поступцима и начином функционисања (својим

² О овоме опширније: Иванчевић, Г. (2016), „Институционализација партијског система Србије“, Право и политика, број 1, Нови Сад, стр. 66–83.

чињењем и нечињењем), конституисале нефункционалан партијски систем. Нефункционалност партијског система Србије огледа се у чињеници да ни након више од две и по деценије од успостављања вишепартијског система у Србији, партије не доприносе подизању нивоа политичке социјализације друштва, већ напротив-њихово деловање више је усмерено ка политикантству и манипулативном деловању на грађанство у сврху придобијања њихове наклоности на изборима. Стога, партијски систем Србије може се окарактерисати као нестабилан партијски систем, у оквиру ког су приметне цикличне, драстичне осцилације у снази партија; изражене су лабаве везе на релацији партије – бирачи, као и релативно висок степен његове фрагментације.

Када је реч о артикулацији и агрегацији друштвених интереса, мора се имати у виду то да су посткомунистичка друштва била дубоко подељена по линијама друштвених расцепа, те да је одговорност и тежина улоге коју је, поред између осталих учесника политичког процеса, требало да спроведу политичке партије, у оквиру ових друштава утолико била комплекснија и тежа. Друштвена проблематика у Србији у овом домену, у којој је партијски систем готово читаву деценију од увођења вишепартијског система испољавао карактеристике „поларизованог плурализма“ (Сартори), додатно је закомликована и оптерећена друштвеним расцепима³ као последицом дејства и ефеката промене политичког система и транзиционог процеса који у Србији још увек није окончан, нарушених односа са земљама региона, притисцима и неслагањима с већином земаља ЕУ и САД, о питању статуса Косова и Метохије, и читавим низом осталих, отворених и нерешених међудржавних питања која оптерећују развој земље.

Функција организовања власти осликава карактеролошку димензију политичких партија у Србији. Наиме, вођене својим основним циљем, борбом за освајање власти, партије након остварења тог циља - потискују остваривање својих програмских циљева. Партије, поједностављено речено, желе власт ради власти, па тако, уместо функција које партије спроводе у друштвима, овде је случај да те функције бивају замењене и подређене једном циљу, а то је освајање власти и што је то могуће дужи останак на власти. Дакле, партијски програмски циљеви бивају напуштени и смештени у домен ирационалног, док се, истовремено, држава партократизује и доводи у исту равн са владајућом партијом и њеним интересима. На тај начин, ствара се плодно тле за различите злоупотребе државног апарата и ресурса којима држава располаже.

Слично је и са остваривањем осталих функција политичких партија у Србији када је реч о селектовању и избору партијских и државних функционера. Овај избор врши се често без јасних критеријума, а на кључне позиције поставља се лојални страначки кадар, у појединим случајевима без потребних квалификација, искуства и знања за посао који треба да обавља. Таквим начином избора угрожава се репрезентативна и управљачка функција. Коначно, функција партија с циљем развоја демократичности политичког система

³ О овоме опширније: Иванчевић, Г. (2016), „Друштвени расцепа као платформа за формирање партијског система Србије и партијског подсистема Војводине 1990 - 2012“, Култура полиса, број 31, Нови сад, стр. 245–256.

у Србији је такође упитна са становишта начина њиховог функционисања на унутарпартијском нивоу. Ниво демократичности унутар партија и у оквирима партијског система у корелацији је са степеном демократичности на нивоу друштва и државе.

Процеси и догађаји који су означили почетак краја једне ере

Навешћемо неколико важних процеса који су - између осталих, према нашем мишљењу - имали пресудну улогу када је реч о питањима безбедности у стратегијском, идеолошком, политичком и војном смислу, и који су пресудно утицали на успостављање односа на тлу Европе, као и на промене које су након тога уследиле.

„Први процес је започео када је НАТО усвојио тзв. Херманову доктрину⁴, 13-14. децембра 1967. године. Други процес започео је применом тзв. источне политике Владе СР Немачке, на чијем челу је стајао социјалдемократа Вили Брант, у новембру 1969. године. Трећи процес представљало је сазивање и заседање Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕПС у даљем тексту ОЕБС)⁵ на којем је усвојен `Хелсиншки завршни документ`, у августу 1975. године.“ (Вукшић, 2000: 9).

Питање безбедности заузима доминантну улогу у агенди приоритетних питања свих земаља. Динамика процеса који са геополитичког становишта имплицирају далекосежне последице из аспекта колективне безбедности⁶ и крупних политичких промена, захтева озбиљан приступ, праћење, анализе, предлоге стратегије и мера које свака држава мора предузимати ради сопствене безбедности и развоја.

Навешћемо још један догађај који је означио, према нашем мишљењу прекретницу у међународним односима. „Реч је о потписивању Повеље за нову Европу – у Паризу, новембра 1990. године“⁷ (Вукшић, 2000: 22-23).

⁴ „Херманова доктрина заснива се на схватању и процесима да Запад политички стабилнији, технолошки и економски развијенији и јачине треба да се у односима са Истоком ослања само на војну силу, већ да треба да избегава војну конфронтацију. Нимало не слабећи војну моћ, требало је тежити да се успостави дијалог, ради смањивања напетости и конфронтације, уз истовремено јачање утицаја Запада, кроз што бројније директније сусрете и преговоре.“

⁵ „Конференција о европској безбедности и сарадњи (КЕПС) преименована је у Организацију за европску безбедност и сарадњу на састанку шефова држава и влада чланица, 5-6. децембра 1994. у Будимпешти.“

⁶ „Једноставно речено, идеја колективне безбедности подразумева да је заједничка акција већег броја држава најбољи одговор на агресију. Теорија колективне безбедности заснива се на претпоставци да се извор рата и међународних сукоба налази у несигурности и неизвесности која са собом носи политика силе. Према њој, све док су државе посвећене узајамној одбрани, способне су или да се одупру агресији, или да казне агресора кад је нарушен међународни поредак. Успех колективне безбедности зависи од три чиниоца. Прво, снага држава мора да буде приближно једнака или мора постојати доминантна сила. Друго, све државе морају бити спремне да носе трошкове и одговорност за међународну одбрану. Треће, неопходно је постојање међународног тела које има морални ауторитет и војну моћ да предузме делотворну акцију.“ (Хејвуд, 2004: 296).

⁷ „Крупне историјске и цивилизацијске промене у Европи, крунисане су потписивањем Повеље за нову Европу, чиме је, помало свечарски, означен крај хладног рата и конфронтације, и промо-

Истовремено, с променама које су захватиле Европу, деведесетих година прошлог века, отпочеле су политичке промене на простору бивше Југославије, праћене ратним сукобима између појединих бивших република СФРЈ. НАТО, као једини војно-политички савез, у то време без премца, учествовао је у тим сукобима. Практично, НАТО алијанса је од 1991. године била ангажована на почетку кризе, посредно путем ЕУ, ОЕБС-а, УН-а и сл. Непосредно ангажовање НАТО-а у сукобима на простору бивше Југославије отпочело је након Дејтонског споразума потписаног 14. децембра 1995. године у Паризу. НАТО је 1999. године, извршио агресију на Савезну Републику Југославију, 24. а марта је отпочео свакодневно бомбардовање које трајало све до 10. јуна 1999. године.

Наредне године, свргнут је режим Слободана Милошевића, чему су претходили масовни протести грађана који су започели 5. октобра 2000. године. Грађански протести означили су почетак краја Милошевићевог режима.

Наведени процеси и догађаји су тек напомена у хронологији свега онога што се догађало у наведеном периоду. Сви ови процеси и догађаји били су у директној или индиректној вези са процесима и дешавањима на простору бивше Југославије и Србије. Намерно или случајно занемаривање ових важних чињеница од стране владајућег режима довело је до несагледивих последица због којих Србија до данашњих дана плаћа високу цену, пре свега, у политичком и економском смислу.

Политика и безбедност морају бити у чврстој вези. Питањима безбедности треба да се баве експерти који поседују неопходна знања и вештине из те области. Сектор безбедности се мења, постаје све комплекснији, напредује и усавршава се у сваком погледу и значајно утиче на геополитичке тенденције. Креатори идеја и промена, када је реч о питањима колективне безбедности, налазе се у политичким центрима моћи, у земљама које представљају велике силе, и у организацијама које су ове земље основале и чије су чланице. Промене у сектору безбедности јесу индикатор политичких промена које ће уследити, неретко, након дужег периода. Ове промене и процесе неопходно је разумети, и сходно томе, предузимати потребне мере у циљу очувања сопствене безбедности и развоја земље.

Политичке странке, безбедност и мигрантска криза

Нагласили смо улогу, значај и функције које имају политичке партије у оквиру политичког система земље. Навели смо тек неколико историјски важ-

висана нова ера сарадње, ради изградње новог система односа и колективне безбедности у Европи која се уједињује.(...) Париском повељом је означен крај досадашњег система односа, заснованог на биполарној равнотежи снага, суперсила и блокова, и санкционисан распад социјализма са дијаметрално супротним исходом. Варшавски уговор се распао, а СССР признао (схватио) да више није у могућности да издржава надметање у глобалним размерама ослањајући се само на војну моћ. На другој страни НАТО је остао једини војно-политички савез у Европи, па и у свету, са озбиљним амбицијама да систем безбедности у Европи, па и шире, у потпуности узме 'под своје'. Сједињеним Америчким Државама нико више и не покушава оспори статус једине супер силе и хегемона без премца."

них процеса и догађаја за које владајући режим и владајуће партије у Србији нису имале слуха, а што је узроковало несагледиву штету по државне и националне интересе. Покушаћемо да анализирамо ставове релевантних политичких странака у Србији - када је реч о питањима безбедности и мигрантској кризи. С тим циљем, за то ће нам послужити анализа Центра за истраживање јавних политика „Мониторинг изборне кампање: Странке о безбедносним темама“⁸ из априла 2016. године и анализа Београдског центра за људска права „Миграциона политика у дискурсу председничких кандидата током избора 2017. године“⁹ из маја 2017. године.

„Центар за истраживање јавних политика спровео је мониторинг изборне кампање са становишта шире схваћених безбедносних питања: НАТО, војна неутралност, полиција, војска, избеглице, мигранти, екстремисти, безбедност и насиље у породици. Центар је процењивао које безбедносне претње странке односно коалиције разматрају, којим групама се обраћају, ниво аргументације, усаглашеност унутар коалиција и са постојећим страначким програмима. Квалитативне и квантитативне анализе направљене су на основу праћења штампе и ТВ програма и саопштења објављених на интернет сајтовима шест водећих коалиција окупљених око следећих странака: Српске напредне странке (СДПС, ПС, ПУПС, Нова Србија, СПО, ПСС, СНП и самостални ДСС), Социјалистичке партије Србије (ЈС, ЗС), Демократске странке (Нова странка, ЗЗС, ЗЗШ, Живим за Крајину, ДСХВ), Двери - ДСС, СДС - ЛДП - ЛСВ, и СРС. Анализиране су и изјаве председника државе Томислава Николића с обзиром да је на почетку изборне кампање најавио жељу да узме активно учешће у кампањи СНС.“

Аутори овог рада истакли су следеће: „Резултати анализе десет безбедносних тема - НАТО, војна неутралност, полиција, војска, избеглице, мигранти, екстремисти, безбедност и насиље у породици – показују да су странке пропустиле шансу да понуде грађанима кохерентно виђење безбедносне политике Србије. Странке су пропустиле и прилику да аргументовано проговоре о низу тема из ове области, које имају директан утицај на квалитет живота – од јачања цивилне и демократске контроле над војском, полицијом и службама безбедности, до злоупотребе оружја, мигрантске кризе, изазова тероризма и евроатлантских интеграција. Одсуство заинтересованости за садржајну комуникацију са бирачима огледа се и у чињеници да многе странке нередовно иновирају своје програме, склапају предизборне коалиције које нису праћене програмским усаглашавањем, и не користе страначке интернет сајтове за нуђење конкретних решења. Уместо тога, импровизују и ослањају се на ad hoc изношење свог мишљења у медијима и на предизборним скуповима. Упркос томе што се различите групе грађана, жене, деца, верске и националне мањине сусрећу са различитим безбедносним ризицима, странке су се готово искључиво обраћале општем бирачком телу, само у ретким случајевима женама, и понегде Ромима. На коментарисање тема у вези са безбедносним питањима

⁸ Извор: <http://publicpolicy.rs/publikacije/4b14b3f8024c550492c380b4d07bede3c9bdece7.pdf>

⁹ Извор: <http://azil.rs/migraciona-politika-u-diskursu-predsednickih-kandidata-tokom-izbora-2017-godine/>

утицале су годишњице (НАТО бомбардовање), спољни догађаји (Хашке одлуке, Хрватска о поглављу 23), као и инциденти у вези са кампањом.“

Такође наглашено је и следеће: „Током кампање бирачи нису могли да стекну целовиту представу о ставовима партија о безбедносним политикама и о приоритетима реформе безбедности.“ У својим изјавама, званичници - који су заступали изборне листе чије предизборне активности су анализирани - нису нудили нова решења нити предлоге из области безбедности, већ су последично реаговали на актуелне догађаје који се могу довести у везу са овим питањима (НАТО бомбардовање, рад Хашког суда, реакције на одлуку Хрватске у вези с блокирањем отварања преговарачког поглавља и сл.). Динамика намењана тема из области безбедности била је повезана и с терористичким напади-ма у Бриселу и Паризу.

Странке ДСС, Двери и СРС у својим предизборним наступима посебно су наглашавале како се противе чланству Србије у НАТО-у.

Када је реч о коалицијама које су наступиле у овој предизборној кампањи, аутори у својој анализи наглашавају како су оне „...оформљене углавном без конкретних коалиционих програма који би укључили и безбедносна питања.“ Овде је реч о формирању тзв. непринципијелних коалиција оформљених од странака с различитих полова политичког спектра, а самим тим и програмски веома различитих и удаљених странака. Коалиције формиране на овако непринципијелној платформи, без јасног коалиционог предизборног програма, делују збуњујуће на бираче, поготово онда када износе своја страначка опредељења која нису саобразна са ставовима својих коалиционих партнера.

Странке које су биле предмет ове анализе могуће је сврстати у опсегу од крајње левице, левог центра, десног центра, до крајње деснице. Међутим, неконзистентност ставова странака о појединим питањима, отежава постављање јасне демаркационе идеолошке линије у подели странака на левицу и десницу. Аутори овог рада нису уочили корелацију када је у питању подела странака на левицу и десницу, која би се могла довести у везу с њиховим ставовима о питањима безбедности.

Програми странака које су биле предмет ове анализе датирају из периода од октобра 2005. (програм Нове Србије), све до програма из 2013, 2014. и 2015. године (Нова странка, СДС, Самостални ДСС, Двери). Програми појединих странака нису датирани, те је тешко закључити ком периоду припадају. Програми ових странака су различито конципирани у свом садржинском делу, по значају које им саме странке придају, по својој суштини и сл.

Тема безбедности није експлицитно обрађена у страначким програмима анализираних странака. Ова тема помиње се индиректно, те су аутори, на основу тога, извршили поделу странака у четири групе: (1) оне које сагледавају питање безбедности у контексту националне безбедности и спољне политике (СНП, СДС, СПС, Двери); (2) странке које безбедност дефинишу у контексту унутрашњих претњи (СНС, Покрет социјалиста, СПО, Зелени Србије из коалиције СПС, ЈС); (3) нових безбедносних изазова (сајбер криминал, нуклеарне претње итд), (Нова странка); (4) из угла појединца и људске безбедности социјалне, здравствене итд. (ЛСВ и Нова Србија).

У овој анализи се констатује да се тек око половина странака „бави темама реформе сектора безбедности и цивилног и демократског надзора“.

Линија по којој су странке у Србији подељене одређена је њиховим ставовима у погледу тога да ли су за евроатлантске интеграције или су за војну неутралност, односно за некакав вид војне сарадње са Русијом. „У посматраном узорку седам странака се експлицитно залаже за јачање евроатлантских интеграција (укључујући ДС, ЛДП, СДС), а осам странака је за војну неутралност и мање или више експлицитно за јаче војно повезивање са Русијом (укључујући СНС, СРС, СПС, Двери, ДСС). Две странке се залажу за Партнерство за мир (ЈС и ЗС), а шест партија се у својим програмима не изјашњава о томе.“¹⁰

Извештај „Миграциона политика у дискурсу председничких кандидата током избора 2017. године обухватио је период од 2. до 30. марта 2017. године. Председнички избори расписани су 2. марта 2017, а одржани су 2. априла 2017. године. На овим изборима учествовало је укупно 11 кандидата. У том периоду праћене су изјаве свих кандидата везане за положај избеглица у Србији и миграциону политику. Као изворе, аутори су користили дневне новине Политика, Данас, Информер, Блиц и Курир, телевизије Пинк, РТС и Н1, као и новинске агенције Тањуг и Бета. Претраживани су и програми представничких кандидата, као и програми странака и покрета који их подржавају. Ово истраживање има за циљ да покаже у којој мери и на који начин су питања миграција и избеглиштва артикулисана у предизборној реторици председничких кандидата и какав однос према тим питањима имају различите политичке струје.“

У овом извештају наглашава се и да „кандидати Саша Јанковић, Вук Јеремић, Мирослав Паровић, Саша Радуловић, Лука Максимовић, Александар Поповић и Милан Стаматовић нису помињали ништа везано за миграциону политику Србије у оквиру изборне кампање. Њихови програми се не баве овим питањем, као ни програми странака и покрета чији су чланови и који их подржавају.“

Александар Вучић - који је у периоду председничке кампање вршио функцију председника Владе Србије - у својим изјавама наглашавао је како „у Србији борави много више миграната него у земљама у региону“, као и да „без обзира на то што Србија није чланица Европске уније, она показује солидарност и хуманост и подржава политику Немачке по питању миграната.“ Такође, истицао је и то „да неће подржати идеје о подизању зида или оградe дуж границе са Мађарском и Бугарском.“

Војислав Шешел је током предизборне кампање наглашавао како се залаже за то „... да се обезбеде државне границе. И жицама и минским пољима ако треба, али да нико не може нелегално да пређе границу. Држава се мора обезбеђивати. Ако неко има уредан пасош, а нема визу, може тражити транзитну визу и на граници, али без гаранције да ће му Србија бити само пролазна територија ми више никог не би смели да примамо на нашу територију.“ Овај председнички кандидат је истицао то да улога Србије када су у питању мигранати треба да буде сведена на пружање помоћи у виду хране, воде и одеће.

¹⁰ <http://publicpolicy.rs/publikacije/4b14b3f8024c550492c380b4d07bede3c9bdece7.pdf>

„Програм Српског покрета Двери у одређеној мери се бави мигрантима. У оквиру 10. тачке програма, која се бави питањем безбедности државе, постоји посебан одељак под називом 'Против даљег преласка миграната преко територије Србије'. У тексту се наводи да је мигрантска криза вештачки изазвана и руковођена и да прети да од Србије направи највећи азилантски центар у Европи. Српски покрет Двери сматра да мигрантска криза 'доводи у опасност здравствену и општу безбедност државе', и да је из тог разлога неопходно ограничити кретање миграната преко територије Србије.“

„Лига социјалдемократа Војводине (ЛСВ) има посебну платформу посвећену избегличкој кризи. На нивоу Србије, ова странка инсистира на ефикасној сарадњи органа републичке и покрајинске администрације, као и локалне самоуправе. ЛСВ истиче да је неопходно континуирано обезбеђивање воде, хране, смештаја и медицинске помоћи. „ЛСВ сматра да, уколико буде потребно, део избеглица може да остане у Србији у броју који је примерен величини и економској снази земље. У том смислу, Србија би требало да обавести институције Европске уније да прихвата квоте за трајнији прихват избеглица.“

Када је реч о програмима политичких странака које су подржавале председничке кандидате, треба истаћи то да мали број њих садржи одредбе о мигрантима, из чега се може закључити да странке не придају велики значај том питању. Такође, странке не предлажу готово никаква законска и трајнија решења која би требало обезбеде бољу и ефикаснију заштиту избеглица.¹¹

Закључак

Друштво у Србији је у умногоме захваћено партократијом, док је истовремено степен функционалности политичких партија на веома ниском нивоу. Дисфункционалност политичких странака негативно утиче на демократски процес и друштвено-политички развој. Политичке странке у Србији се све више патологизују и постају незаинтересоване за поједина важна питања попут питања безбедности, питања мигрантске кризе и сл. Партије се овим питањима не баве у својим програмима, нити се овим питањима баве у изборним кампањама - појединачно или у оквиру коалиција.

Србија - као бивша република СФРЈ - још увек осећа последице разарајућих ефеката ратних сукоба, санкција, бомбардовања од стране НАТО-а и сл. Политичке елите у Србији би требало да имају слуха за крупне политичке промене које се догађају на светском нивоу и које имплицирају далекосежне последице у међународним односима. Неопходно је да сви актери политичког процеса буду заинтересовани за такве догађаје, јер је Србија због свог геополитичког положаја изложена и подложна безбедносним ризицима, као и снажном утицају мигрантске кризе.

Безбедносни изазови свакако представљају приоритена питања која заузимају високо место агенди свих политичких чинилаца. Политичке странке у

¹¹ <http://azil.rs/migraciona-politika-u-diskursu-predsednickih-kandidata-tokom-izbora-2017-godine/>

Србији - као незаобилазним чиниоци политичког процеса - требало би да се позабаве овом проблематиком и да у контексту своје друштвено-политичке улоге и функција које обављају износе ставове, понуде предлоге и решења из ове области.

Литература:

1. Vukšić, D. (2000), *Prilog za portret pogubne politike*, Rubikon, Beograd
2. Goati V. (2007), *Političke partije i partijski sistemi*, Centar za monitoring - CEMI, Podgorica
3. Kasapović, M. (2003), *Izborni leksikon*, Politička kultura, Zagreb
4. Kligeman, H.D. (1996), *Proces nastajanja kompetitivnih partijskih sistema u Istočnoj Evropi*, Zbornik radova: V. Vasović, V. Stanovčić, *Postkomunizam i vlast*, Jugoslovensko udruženje za političke nauke, Fakultet političkih nauka, Beograd
5. Sartori Đ. (2002), *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb
6. Stojiljković Z. (2006), *Partijski sistem Srbije*, JP Službeni glasnik
7. Hejvud E. (2004), *Politika*, Klio, Beograd

Интернет извори:

1. <http://azil.rs/migraciona-politika-u-diskursu-predsednickih-kandidata-tokom-izbora-2017-godine/>
2. <http://lsv.rs/o-nama/dokumenti/platforma-lsv-o-izbeglickoj-krizi-13663/>
3. http://lsv.rs/UserFiles/pdf/Program_LSV.pdf
4. <https://dveri.rs/program>
5. <http://zelenisrbije.org/wp-content/uploads/2011/06/Program-Zeleni-Srbije.pdf>
6. http://istina.ldap.rs/upload/document/okupljanje_za_srbiju.pdf
7. <http://novastranka.rs/politika-nove/program-reformi-sektora-bezbednosti/>
8. <http://pokretsocijalista.rs/pub/kfm/download/Program-PS.pdf>
9. <http://publicpolicy.rs/publikacije/4b14b3f8024c550492c380b4d07bede3c9bdece7.pdf>
10. <http://pups.org.rs/preuzimanje/program.pdf>
11. <http://srpskanarodnapartija.rs/program/>
12. <http://www.ds.org.rs/program>
13. <https://www.dss.rs/program-stranke/>
14. <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>
15. <http://www.nova-srbija.org/dokumenti.aspx>
16. <http://www.samostalnidss.rs/programska-deklaracija/>
17. http://www.sds-org.rs/fileadmin/user_upload/PROGRAM_SDS_01.10.2014..pdf
18. <https://www.sns.org.rs/o-nama/program-srpske-napredne-stranke>
19. <https://www.spo.rs/doc/program-spo-eds.pdf>
20. <https://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>
21. <https://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/program.html>
22. <http://www.vmsz.org.rs/sr/content/program>
23. www.bgcentar.org.rs
24. www.publicpolicy.rs

THE ATTITUDES OF POLITICAL PARTIES IN SERBIA ON THE ISSUES OF SAFETY AND MIGRANT CRISIS

Summary: One of the most challenging and certainly the most complex issues today is the issue of security and the question of migrant crisis. Political parties play a very important role in a society. Their role is reflected in the functions they perform within society. Pathological deformations which affect parties lead to their disfunctionality, and therefore to the disturbances that occur as a consequence of these anomalies. Disorders that arise consequently endanger the democratic process and socio-political development, however, these disorders affect the attitude of the political parties on important issues. Parties in Serbia practically do not deal with security issues and the migrant crisis. Level of the functionality of the political parties is decreasing, while at the same time society is affected by high levels of partocracy. Serbia is, due to its geopolitical position, exposed and vulnerable to security risks and to strong influence of the migrant crisis. It is therefore essential that all political actors in the future devote far more attention to these important issues.

Key words: political parties, security, migrant crisis, parties functions, ideology, programs of the political parties.

НЕБОЈША ПЕТРОВИЋ*

Студентски центар у Новом Саду
Нови Сад

УДК 323.1(5)

Монографска студија

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 265-274

КУРДИ И КУРДСКО ПИТАЊЕ

Сажетак: До пре неколико година тешко је било замислити да ће се Курди осведочени терористи и крајње реметилачки фактор на политички и онако турском подручју, тако брзо трансформисати у највеће савезнике САД на Блиском истоку. Они су борбом против Исламске државе, успешним потискивањем политичких и верских супротности под њиховом контролом, као и стављањем националног испред религиозног, показали да су у извесном смислу заштитници либералних вредности. С друге стране стварање независне курдске државе променило би из темеља политичку архитектуру овог региона и изазвало несагледиве последице у будућности, стога су Курди постали предмет озбиљних научних опсервација. Аутор је користећи домаћу и страну литературу осветлио најзначајније догађаје из прошлости једног великог народа који управо ствара, можда и најсветлије странице своје историје.

Кључне речи: Курди, Блиски исток, ислам, Ирак, Турска, рат

По ко зна који пут у ближој и даљој прошлости један истрајан и жилав народ, који већ хиљадама година настањује планински и кршевит простор Блиског истока, добија подршку западних војно политичких центара, наклоност њихове јавности и разних „заштитника људских права и слобода”. Ипак, њихова неутољива тежња за националном независношћу и уједињењем, до сада је само тим „душебрижницима” помагала да их лакше варају и искористе за очување својих политичких и пословних интереса. Док се вештачке нације и њихове државне творевине промовишу, политички, економски, па и војно здушно подржавају, Курди са вишемиленијумском историјом и несумњивом националном посебношћу и даље таворе подељени у неколико држава, које им до недавно и нису признавала било каква национална права. Стога се светска јавност са правом пита, да ли ће овај вишемилеонски народ издељен у неколико држава, константно прогоњен и масакриран бити и овај пут као и увек до сада препуштен својој злехудој судбини. Одговор на ово питање је тешко и готово немогуће дати. Али ако им је за утеху, захваљујући искреној, огорченој и за разлику од арапских суседа успешној борби против Исламске државе,

* nebojsa.petrovic1973@gmail.com

курдско питање је поново у центру пажње светских моћника, медија, интелектуалаца и свакојаким организација.

Опчињеност „цивилизованог света” Курдима није савремен феномен, нити је он условљен искључиво њиховом отпору средњевековном мраку оличеном у ИД. Због своје изузетне и дуге прошлости, националне, па чак и верске специфичности у односу на моћне суседе, они већ дуго закупају пажњу европских научних умова. Осим тога, од краја Првог светског рата и промовисања идеје о „самоопредељењу народа” и сходно томе њихове вишедеценијске борбе за националну и политичку еманципацију, покренута је спорадична поплава информација о овом, за Европљане још увек егзотичном народу. Кључ за боље разумевање њихове компликоване улоге у савременим збивањима и геостратешким комбинаторикама на Блиском истоку, лежи управо у генези њихове борбе против националног затирања, које су током 20. века водиле арапске државе, Турска и Иран. Пошто ови крвави сукоби никада нису зависили само од развоја догађаја и односа снага на терену, већ и од укупних политичких и војних кретања и глобалног односа у свету, неопходно је упознати се и са вероватно пресудном улогом страних сила. Дакле, и поред тога што је курдска историја дуга и богата, ми ћемо се у овом раду, из горе наведених разлога, оријентисати на приказ најважнијих догађаја 20. века, који су обликовали њихов тренутни политички положај у овом вечито нестабилном региону.

Средњевековни жестоки сукоби између незадрживог османског царства и поново ојачане персијске државе довео је до трајно успостављене граничне линије, при чему је већи део Курдистана припао Османлијама. И поред честих побуна и неприхватања апсолутне покорности они су ипак, до самог краја остали верни поданици овој моћној и дуговечној династији. Док су се арапске земље и главешине током Првог светског рата побуниле и отворено стале на страну турским непријатељима, Курди су и поред незадовољства стањем у царевини, остали лојални Турској и у њеним униформама учествовали у стравичном покољу Јермена 1915. године. Очигледно је да курдске вође нису уочиле преображај Отоманског царства у турску националну државу, што је за њихов народ узроковало катастрофалне последице. „Прво убијамо Јермене, онда Грке, па Курде”, објаснио је турски жандарм сестри из данског црвеног крста у јулу 1915. године, док је овај преображај убрзано окончаван. (Марк Мазовер, 2011: 74)

Пошто је крај рата Турска дочекала на страни поражених, о њеној судбини требали су да одлучују тајни споразуми прављени за време рата у оквиру сила Антанте. Сходно овим споразумима, уз одређене корекције, на Париској конференцији је одлучено да се арапски поседи Османлија претворе у мандатне територије под заштитом Друштва народа, а под стварном управом Велике Британије и Француске. Коначни англо-француски споразум о деоби арапских територија постигнут је 25.априла у Сан Рему. Енглези су потврдили Французима „право” на Сирију и Либан, а Французи енглеско на Палестину и Ирак. (Чедомир Попов, 1995: 139, 140, 141) На тај начин велики део Курда из северног Ирака нашао се под колонијални системом Велике Британије, док је мањи

део у Сирији наредних деценија делио судбину становништва француских колонија на Блиском истоку.

Све ове одлуке Конференције у Сан Рему ушле су у Мировни уговор које су победничке силе потписале са султанском владом у Севру 10.августа 1920. године. Вишемесечни мукотрпни преговори, погађања, разне дипломатске игре и надметања дојучерашњих савезника око турских територија, условили су и покретање курдског питања. Тако се у Уговору из Севра, три члана непосредно односе на положај курдског становништва. Уговор је налагао формирање међународне комисије, чија је обавеза била да за „шест месеци успостави локалну аутономију у регионима у којима доминирају курдски елементи”. Осим тога што се султан обавезао да одмах изврши спровођење одлуке о аутономији курдских области, Уговор је оставио могућност Курдима да уколико буду желели независност од Турске и уколико Савет Друштва народа процени да су „способни за независност”, то им се и омогући. Турски представници у Севру потписали су обавезу да морају прихватити такве евентуалне препоруке и одрекнути се свих права у курдским областима. (Мирко Аксентијевић, 1996: 53)

И поред одређених условних формулација у Уговору, никада раније а ни после 1920. године, курдско питање није третирано на сличан начин. Међутим, идеја америчког председника Вудроа Вилсона о праву народа на самоопредељење није могла бити од стране европских колонијалних сила искрено прихваћена. Напротив, још на Мировној конференцији свима је било јасно да је глад за стицањем нових колонија била јача од, за то време апстрактних хуманистичких идеја. Када су проценили да је за њихове интересе потребна снажнија Турска, брзо су занемарили своје обавезе и обећања дата азијским горштакима. С друге стране, мора се признати да су за гажење Уговора из Севра умногоме кумовали и сами Курди. Њихове вође су били махом племенски поглавари, недовољно образовани да би се носили са турским политичарима који се нису одрицали дипломатског лукавства и превејаности отоманских времена.

Тако су њихова лаковерност, политичка незрелост а можда и недовољно формирана национална свест, омогућили оцу турске нације Кемалу Ататурку да их у потпуности искористи за остваривање сопствених и турских националних интереса. Заправо, његовом успеху највише су допринеле победничке силе, које су, осим тога што су раскомадале арапске територије, благонаклоно гледале и на захтеве Грчке и Италије према деловима Малоазијске обале Егејског мора. Још у мају 1919 године они су одобрили грчку окупацију Смирне. Пошто је приликом окупације града и његовог залеђа дошло и до великог злочина према турском живљу, она је само подгрејала турски национализам и дала замаха огорчењу према Грцима, савезницима и самом султану. (Стеван Павловић, 2011: 334)

Због вековних спорова са Јерменима, сличан страх и неповерење према савезницима постојало је и међу Курдима. Стога је Ататурков позив за „спречавање анексија муслиманских територија” од стране Јерменије и других хришћанских држава код ратоборних брђана наишао на опште одобравање. Тако је он 6. августа 1919. године у Ерзуму одржао „конгрес источних вилаје-

та”, у којима је курдско становништво било доминантно и управо уз подршку Курда, остварио своју прву велику политичку победу. (Мирко Аксентијевић, 1996: 129)

Захваљујући успесима, харизми и обећањима, Ататурково одбијање да призна обавезе из Уговора у Севру, који је између осталог одређивао и курдска права на аутономију и самоопредељење, није изазвало никаквих сумњи у његову искреност и симпатије према курдском народу. Заправо, он се у ово време и даље чешће позивао на „муслиманско братство”, него на турски национализам.

После великих војних победа над Грцима и промене стратешких приоритета великих европских сила, Ататурковој творевини је пошло за руком да потпише знатно повољнији мировни уговор. Уговор из Лозане 1923. године Турској је гарантовао територијални интегритет, што је аутоматски искључивало право Курдима на аутономију или чак независну државу. Ипак, турски делегат је признао равноправност Курдима, што је и индиректно наведено у 38. и 39. члану Уговора. Наиме, Уговором се Турска обавезује на равноправан статус свим народима без обзира на „народност, језик, расу или веру”. Такође, изричито је наглашено да не сме бити ометања употребе језика сваког турског држављанина у штампи, публикацијама и јавним окупљањима. (Јурген Рот, 1981: 46)

Заправо у све мировне уговоре после Првог светског рата ушле су одредбе о поштовању и заштити личних и политичких слобода, приватне својине, права на употребу и неговање сопственог језика, вере и обичаја националних мањина. Међутим, владе већине земаља на које су одредбе о мањинама имале да се примене, још на Мировној конференцији пружиле су огорчен отпор наметнутим обавезама, сматрајући их фларгантним мешањем у унутрашње ствари суверених држава. (Чедомир Попов, 1995: 143)

Када су овако бучно реаговале европске државе, међу којима је била и једна Чехословачка, са либерално настројеном политичком и интелектуалном елитом, шта се онда могло очекивати од земље која је само пар година раније спровела брутални злочин над јерменском мањином. Било је илузорно очекивати да ће Турска сузбијати национално угњетавање, неравноправност и дискриминацију. Заправо, схвативши из личног искуства сву немоћ новог поретка осмишљеног у Версају али и значајну место Турске у стратегији одбијања Совјетско Савеза, Ататурк је отворено погазио све наведене обавезе. Већ 1924. године донет је Закон којим се забрањује свака могућност школовања на курдском језику. Одмах потом, уследио је Закон о друштвима и политичким партијама у којем се констатује да на територији Републике Турске не могу постојати мањине „чија је намера разарање националног јединства. Затим је следило проглашавање Курда за „Турке брђане” и протеривање око 700 000 у централну и западну Анадолију.” (Мирко Аксентијевић, 1996: 123)

Курди би се и због мањих притисака и увреда дигли на оружје. Побуне су се низале, а турска је влада схвативши да свет затвара очи и да на унутрашњем плану има потпуно слободне руке наставила да се брутално обрачунава са бунтовницима. Устанци су били слабо организовани а због слабе координације ограничени на релативно малим територијама, што је војсци омогућавало брзу

локализацију побуне. Међутим, у лето 1927. године створена је организација „Коибун” (Независност) у чији су састав ушли истакнути интелектуалци и племенске старешине. На тешко приступачном терену устаници су скоро две године одолевали нападима турске војске. Али због недостатка оружја и ова побуна је у крви угушена. Према устаницима није било милости, а из изјаве министра правосуђа Мехмета Есата видимо да никакви подаци о патњи Курда из овог времена нису могли бити претерани. „Турска је држава Турака. Ко није прави Турчин, има једино право: бити слуга, право бити сужањ”. (Јурген Рот, 1981: 48)

На овакав начин није могло доћи до пацификације поносних горштака. Практично, до Другог светског рата сукоби између устаника и војске нису прекидани. Али после рата, због страха од СССР, положај Турске у очима Запада додатно је побољшан. Ушавши у НАТО, њена војска је у односу на слабо наоружане Курде постала исувише доминантна да би се могао развити иоле озбиљнији војни подухват. Тако да је сада турска влада скоро неометано могла спроводити политику националне асимилације курдске мањине. Овај процес је нарочито убрзан после државног удара који је организовала војска 1960. године. На власт је дошао Комитет националног јединства, који је међу првим мерама које је предузео била турцизација назива курдских градова и села. Организована је изградња регионалних васпитних завода за наметање турске културе курдској деци а у војној бази Сивас били су интернирани курдски интелектуалци и угледни грађани. (Гордана Синадиновски, Бранислав Синадиновски, 1988: 114)

Препуштени сами себи под константним притиском све снажније турске државе и њене војске, курдски национални покрет није могао имати онакав замах и снагу као пре Другог светског рата. Тек 1978. године оснивањем Радничке партије Курдистана на челу са Абдулахом Оцаланом, долази до буђења и конкретних акција Курда на територији Турске. Заснован на сплету марксистичко-лењинистичке идеологије и радикалне националне идеје о стварању независне државе, овај покрет се поред герилског начина ратовања није устручавао ни од бруталних терористичких акција. И поред тога што се налази на листи терористичких организација Турске САД и Европске уније, њене активности су ипак скренуле пажњу светске јавности на положај Курда. Такође, бруталност Радничке партије, али и појачани притисци са Запада убрзали су процес промена на турској политичкој сцени у погледу курдске заступљености у раду Велике народне скупштине Турске. (Слађана Здравковић, 2016: 76, 77)

Ипак, делимичним поправљањем њиховог положаја ни издалека није решено курдско питање у Турској. Прихватање политичког дијалога од стране турске владе и уважавање политике компромиса од стране курдских представника, не значи и одрицање од борбе за реализацију националних снова које непрестано сањају генерације Курда. Антикурдска политика Турске у Ираку и Сирији додатно ометају процес смиривања Курда у Турској. Њихова демографске експанзија, све боља политичка организованост, мржња према Турцима и њиховој држави, представља велику препреку даљег јачања Турске у будућности.

Ирак

Константно нестабилна политичка ситуација у Ираку, омогућила је Курдима да чешће износе политичке захтеве, улазе у политичке преговоре са арапским политичарима и озбиљним оружаним побунама колико толико бране елементарна национална права. Као и у Турској, они су масакрирани, протеривани из својих миленијумских станишта и вешто обмањивани од локалних политичара и западних државника. Западна јавност опчињена нафтним богатствима курдског Мосула и Киркука олако је у својим луксузним аутомобилима и топлим домовима занемаривала чињеницу да су за патњу једног милионског народа умногоме одговорни и себични интереси њених влада.

После Првог светског рата за Велику Британију је утицај у Ираку због огромних нафтних резерви био од највећег значаја. Још од 1925 када је откривена нафта код Киркука, Енглези су основали Ирачку петролејску компанију, као међународно петролејско друштво за експлоатацију нафте. У тој компанији они су имали 47, 50% капитала, Французи 23,75%, Американци 23,75%, а сами Ирачани 5%. Пошто је на овај начин обезбедила свој економски примат, британска влада је, задржавши војно присуство, уговором од 30. јуна 1930. године признала потпуну независност Ирака. (Чедомир Попов, 1995: 256)

Претходно је британска влада обезбедила Ирачанима легитимитет над спорним курдским територијама. Наиме, под покровитељством Друштва народа они су организовали референдум 1925. године на коме се одлучивало о судбини курдске нације настањене на простору ирачке државе. Пошто се наводно само 50% Курда изјаснило за проглашење независне курдске државе, они су, уз обећану аутономију остали у саставу Ирака. (Слађана Здравковић, 2016: 75)

Међутим, за обећану аутономију још је требало пролити реке крви, опстати и поред масовних присилних расељавања, доживети небројено превара и понижења. Док је британски утицај и присуство било снажно, ирачка војска је без већих напора гушила честе али на мањим територијама и племенски ограничене побуне. У овим окршајима против ирачке војске али и током константних међуплеменских сукоба истакло се племе Барзани са младим вођом Мустафом Барзанијем. Пред почетак другог светског рата млади ратник и талентовани политичар морао је да пребегне у суседни Иран, где је 1946. године активно учествовао у формирању „назависног Курдистана” у Ирану. За то време у Ираку, и поред тога што је у курдским школама било све више ученика, што је у Багдаду излазио лист „Курдистан”, што је њихова политичка организација „Курдска демократска партија” активно учествовала у политичком животу земље, жеље и захтеви за аутономијом нису бледели. (Мирко Аксентијевић, 1966: 15)

Они су се нарочито разбуктали после 1958. године када је у Ираку државним ударом свргнута монархија и проглашена република. Изгледало је да је будући суживот два народа загарантован јер је нова влада у потпуности прихватила национална права Курда. Али одређени новински чланци о неопходности асимилације Курда и појачане колонизације Арапа на традиционално курдским територијама, појачали су сумњичавост код курдских политичара.

Када је нова ирачка влада одбила да прими курдску делегацију која је протестовала против колонизације и ниске откупне цене земље курдских племена око Дебренија, недавно из изгнанства пристигли Барзани подигао је оружану побуну. (Гордана Синадиновски / Бранислав Синадиновски, 1988) На тај начин започет је низ ратова, примирја и периодичних споразума између Курда и ирачких власти.

Потискивањем британског утицаја, нова ирачка влада и поред најмодернијег оружја није могла војно поразили одлучне Курде. Тек када су на страну ирачке владе стали и по свим другим питањима непомирљиви противници друге половина 20. века -САД и СССР- клатно се под Садамом Хусеином неумољиво померало на страну Арапа. У таквим околностима курдски устаници су брзо војно поражени, а ирачки властодржац је наредних година у неколико наврата нанео страховите губитке цивилном становништву. Али Заливским ратом је, ова за Курде незапамћена пошаст окончана. Међутим, услед великих војних и по ко зна који пут дипломатских пораза, међу самим Курдима је дошло до политичке поларизације и међусобних војних окршаја. Ситуацију је вешто искористила Курдска радничка партија из Турске, која је имала амбицију да постане свекурдска организација за реализацију кључних националних питања. Управо је овај след догађаја био извор нових великих страдања Курда у Ираку. Наиме, пошто су борци ове партије имали базе у Ираку, то је турској влади 1995. године пружио оправдање за незамислива пустошења курдских села, које је светска јавност, закупањена сукобима у Босни бестидно игнорисала. (Мирко Аксентијевић, 1996)

Ипак, изгледа да је вага среће почела да претеже и на курдску страну почетком новог века, када је Курдима, захваљујући њиховој одлучности, снази оружја и сплета чудних околности везаних за настанак Исламске државе, призната аутономија на северу Ирака обећана још давне 1925. године.

Иран

Курди су још од најранијих времена компактно насељавали данашњи северозападни Иран, односно границу ове државе са Турском и Ираком. Међутим, и поред тога што су вековима живели под неспорном доминацијом Персијанаца, они су грчевито неговали своја културна обележја и у потпуности очували национални идентитет. Супротстављање асимилацији до 20. века било је релативно лако, јер је централна власт тешко допирала до тешко проходних планинских врлети. Али нове технологије западних држава пре су и брже стизале од нових вредности и доктрина које је створио 20. век.

Тако да званичне иранске власти, било да су биле монархистичке или од стране исламских фундаменталиста, нису размишљале о признавању и прихватању курдске посебности. Али, за разлику од својих саплеменика у осталим државама, Курди у Ирану се нису тако одлучно и агресивно супротстављали властима у Техерану. Па ипак, у случају повољних политичких околности и Курди из Ирана су, као што је било 1946. године показали шта је циљ њихових

стварних тежњи. Искористивши присуство совјетске војске, недавно формирана Курдска демократска партија је неочекивано у јануару 1946. године у граду Марабад прогласила републику. Нема сумње да су Совјети и њихов концепт ширења комунизма утицали на формирање ове творевине. Али због жеље за добрим односима са Великом Британијом и САД они су убрзо напустили ово подручје и на тај начин уместо комунистичке идеологије оставили будућим курдским генерацијама сећање на успешно организовану независну државу. Курдски језик је био званичан, а нарочито је била упечатљива културна делатност и добро организовано масовно описмењавање. Држава са војним и полицијским апаратом функционисала је годину дана, док није срушена под налетима иранске војске. (Масимо Кампамини, 2011)

Наредне деценије протекле су у напорима за очување националног идентитета. Ситуација се додатно погоршала после исламске револуције и доласка на власт ајатолаха Хомеинија. Покушаји Курда да политичким путем траже поправљање свог положаја доживео је тотални неуспех. Нова власт је репресијом настојала да их заплаши и онемогући било какво озбиљно национално и политичко организовање. Ови проблеми су обogaћени и религиозним питањем, које доласком исламских фундаменталиста још више продубљује јаз између Курда и Техерана. Наиме, пошто су 75% Курда сунити а Иран себе сматра заштитником шитског учења, могућност политичког дијалога је веома отежан.

Ипак, Курди у Ирану и даље опстају и чак демографски јачају, стрпљиво покушавајући да поправе свој положај.

Сирија

За разлику од осталих држава у којима живе компактне масе курдског становништва, у Сирији њихових побуна и оружаних сукоба против централних власти није било. Док су у суседној арапској држави Ираку, Курди деценијама представљали прворазредно државно питање, они у Сирији због своје малобројности нису могли имати такав значај. То никако не значи да је њихов статус био задовољавајући и да није било јасног политичког ангажовања са изразитим националним обележјима.

Наиме, у Сирији је после стицања независности 1946. године, дошло до наглог јачања арапског националног покрета. Исто као и у суседном Ираку, тај покрет се махом манифестовао кроз нетрпељивост према Курдима и организованим деловањем државе у правцу њихове арабизације. Тако да и поред тога што се Курди и њихова Курдска демократска партија, основана 1957. године, нису као у другим државама залагали за национална права или чак политичку аутономију и независност, већ искључиво за одређена културна права, то је сиријским властима 1959. године било довољно за хапшење њихових вођа. Док су националистичке владе игнорисале њихову посебност, онемогућавали школовање деце, вршили економске притиске и јавну антикурдску пропаганду, социјалистичка БААС-партија је солидарисујући се са ратом Ирачана против Курда, покренула опсежне акције које су угрозиле и сам опстанак курдског

народа.. Само у првим мерама спровођења њиховог радикалног плана расеље-но је близу 200 000 Курда са граничних подручја према Ираку и Турској. Срећом по Курде, избијање арапско-израелског рата и погоршање ситуације 1967. године спасило је овај народ у Сирији од тоталне катастрофе. (Мирко Аксентијевић, 1996)

Нове владе које су уследиле, нису више потенцирале на бруталној политици БААС партије, већ су се у одређеној мери вратиле претходном игнорантском односу решавања, односно евентуалног поправљања положаја Курда. Такво стање било је извор честих неочекиваних и непријатних ситуација, које су само јачале курдску одлучност и убеђеност у неопходност отворенијег отпора. Инспирисани успесима њихових саплеменика у Ираку и они су истрајавали у очекивању погодних околности за успех оружане побуне. Управо је грађански рат у Сирији пружио јединствену прилику да и они постану не само важан фактор у мноштву међусобно супротстављених фракција, већ и за успостављање сопствене државне творевине.

Закључак

Постоји много разлога зашто су очи светске јавности већ толико дуго упрте ка немирном подручју Блиског истока. Пре свега нафта, као главна стратешка сировина 20. века детерминисала је борбу за глобалне стратешке позиције великих сила. Сходно својим интересима оне су се трудиле да подигну, одрже или уруше државне творевине са ионако трошним социо-економским конструкцијама. Пошто су разбуктали национални покрети нарушили међуетничке а религиозне расправе верске односе међу тамошњим становништвом, они су најчешће само подржавањем својих фаворита остваривали повољне стратешке циљеве.

У таквим околностима, основна слабост курдског националног покрета била је у томе што њихови циљеви најчешће нису били у складу са горе наведеним интересима. Заправо, све док су добијале огромну зараду од нафтних бушотина и док су у главним градовима столовали политички послушници који су спречавали ширење комунистичке или неке друге идеологије (као што се могло видети у случају Ирана), оне су политичким а по потреби и војним средствима бринули о безбедности држава чије су границе махом они и креирали. Осим тога, иначе међусобно супротстављене државе овог региона, налазиле су заједнички интерес само у случају покретања курдског питања. „Ми ћемо ускоро предузети нове кораке у Сирији и региону. Турска са својом армијом неће дозволити да у суседној земљи буде створена нова држава”, изјавио је недавно турски председник Реџеп Едроган. (Политика, 9. август 2017.) Ове речи изговорене пре неколико дана најбоље описују политику и интерес Турске током целог 20. века.

Међутим, нова прерасподела моћи на рушевинама режима који нису одговарали интересима Запада, избацила је Курде као нове фаворите и гаранте њихових геостратешких позиција. Ово мишљење се не базира само на цен-

тралној улози Курда у борби против Исламске државе, већ и чињеници да су њихове територије најстабилније у ратом захваћеном подручју. Док у Ираку бесни грађански и верски рат између шита и сунита у курдским градовима безбедно послују највеће светске нафтне компаније.

Да ли ове чињенице у довољној мери отежавају игнорисање курдског захтева за независност? Одговор је само тренутно потврдан, јер нисмо сигурни да ће оне и у будућности бити довољне, односно усклађене са међународним токовима и страним интересима.

Литература:

1. Gordana Sinadinovski, Branislav Sinadinovski, *Kurdkoto nacionalno prašanje*, Skopje, 1988.
2. Jurgen Rot, *Kurdi*, Ljubljana, 1981.
3. Mark Mazover, *Mračni kontinent - Evropa u XX veku*, Arhipelag, Beograd, 2011.
4. Masimo Kampamini, *Istorija Srednjeg istoka-1798-2006*, CLIO, Beograd, 2011.
5. Mirko Aksentijević, *Naoruz dolazi*, SKC Beograd, 1996.
6. Mirko Aksentijević, *Kurdi-borba za autonomiju*, Sedma sila, Beograd, 1966.
7. *Politika*, 9. avgust 2017.
8. Slađana Zdravković, *Istorijski razvoj Kurdistan*, Kultura polisa br.30, Novi Sad, 2016.
9. Stevan Pavlović, *Istorija Balkana*, CLIO, Beograd, 2011.
10. Čedomir Popov, *Od Versaja do Dancinga*, Zavod za udžbenike, Beograd, 1995.

THE KURDS AND THE KURDISH QUESTION

Summary: It was difficult to imagine until few years ago that the Kurds would so quickly transform from assured terrorists and extremely disturbing factor on a politically unstable area into the biggest USA allies in the Middle East. Their fight against Islamic State, successful suppression of political and denominational disagreements under their control, as well as putting national in front of religious, showed that in a sense they are protectors of liberal values. On the other hand, creation of independant Kurdish state would absolutely change the political architecture of this region and cause incomprehensible consequences in a future. Therefore the Kurds have become the object of serious scientific opservations. By using domestic and foreign literature, the author has revealed the most significant events from the past of one great nation, which has now been creating perhaps the brightest pages of their history.

Key words: the Kurds, the Middle East, Islam, Iraque, Turkey, war

НЕМАЊА СТАРОВИЋ

МИЛОШ САВИН

Центар за демократију и развој

Београд

УДК 314.15(497.11)“2015-2016“

Прегледни рад

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 275-286

МИГРАНТСКА КРИЗА У СРБИЈИ 2015-16.

Сажетак: Аутори ће у раду пружити преглед релевантних докумената који дефинишу политику државних органа Србије спрам проблема миграција, укључујући процедуре стицања азила у Републици Србији. Рад ће обухватити статистичке и друге податке о броју и динамици протока миграната преко територије Републике Србије током друге половине 2015. и прве половине 2016. године. Аутори ће направити кратку анализу политике у Србији као кључној држави на траси тзв. Балканске мигрантске руте, као и праксе током наведеног периода.

Кључне речи: мигранти, избеглице, азил, Балканска рута

Увод

Миграције представљају стални процес премештања становништва и као такав могу бити спонтаног или индукованог карактера. Спонтано, становништво се одувек кретало из подручја које не пружају довољно претпоставки за опстанак и развој, ка подручјима са повољнијим животним условима, било да се радило или ради о задовољавању најосновнијих животних потреба попут хране или воде, или пак о другим претпоставкама и захтевима живота у савременом свету. Када говоримо о индукованим миграторним кретањима, она могу бити последица ванредних околности попут великих суша, пожара, земљотреса, поплава, али и ратних пустошења. Коначно, миграције могу бити подстакнуте и директним пресељењем или протеривањем становништва из неке државе или неког њеног дела, те у том случају можемо говорити о избеглиштву или процесу интерног насељавања.

Сви ови процеси у фокус европске јавности дошли су с почетком XXI века, када долази до пораста броја миграната који се из правца Африке и Азије крећу према Европи, односно према њеном економски најпросперитетнијем западном и централном делу. Овај „последњи велики талас миграција претежно арапског и другог муслиманског становништва са Блиског истока, Средњег истока (Авганистан), северне Африке, са акцентом на Сирији, по свом обиму и континуитету, до сада је невиђен на европским просторима, и између осталог је заљуљао и прети да угрози опстанак и саме ЕУ“ (Петровић, Томић-Петровић, 2016: 96). Посебно кризни облик ова миграторна кретања добијају у

другој половини 2015. г. када се отвара тзв. Балканска мигрантска рута и када у року од свега неколико месеци преко Балканског полуострва до централне европе долази преко 800.000 миграната. У том периоду драстично расте значај балканских држава у очима Европске уније, као тзв. “унутрашњег дворишта ЕУ” кроз које пролази мигрантска рута, а заоштравају се и иначе увек присутне тензије међу самим балканским државама изложеним притиску мигрантске кризе. Државе на траси Балканске мигрантске руте примењују у датом периоду различите политике, међу којима се политика Републике Србије издваја по критеријумима ефикасности и хуманости.

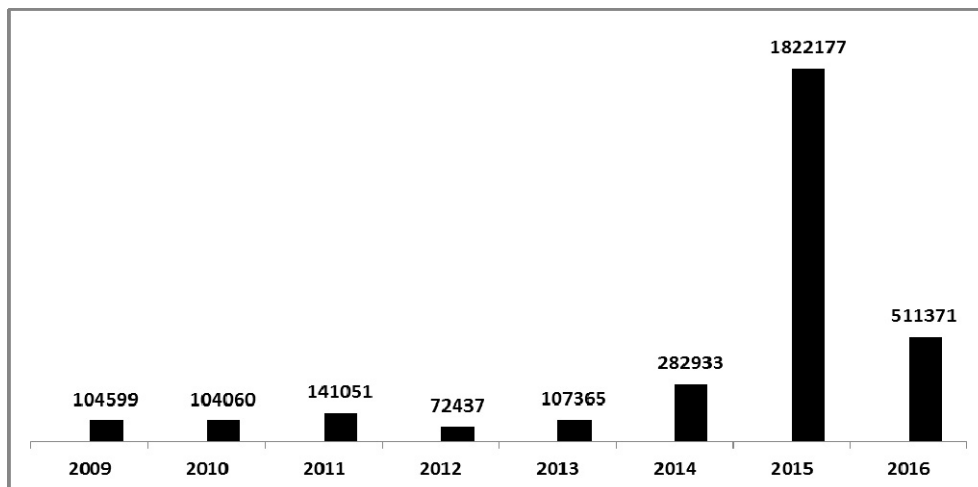
Мигрантска криза у бројкама

Европска гранична служба (FRONTEX, European Border and Coast Guard Agency) нема успостављену методологију којом би могла да прати број лица које улазе на територију Европске уније и држава придружених Шенгенском споразуму, али зато у својим евиденцијама води број илегалних прелазака границе. Та бројка донекле кореспондира са стварним бројем миграната, али ни пошто не може да се доведе са њиме у једнакост, будући да одређен број појединаца може више пута бити евидентиран као особа која на поменутој територију улази илегалним путем, али да исто тако постоји и значајан број илегалних улазака који ни на који начин нису евидентирани. По дакле тим расположивим подацима, види се да је број илегалних улазака до половине 2015. био релативно константан, када долази до наглог пораста, што је приказано у табели бр. 1 и графику бр. 1.

Табела 1:

год.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
бр.	104,599	104,060	141,051	72,437	107,365	282,933	1,822,177	511,371

График 1:

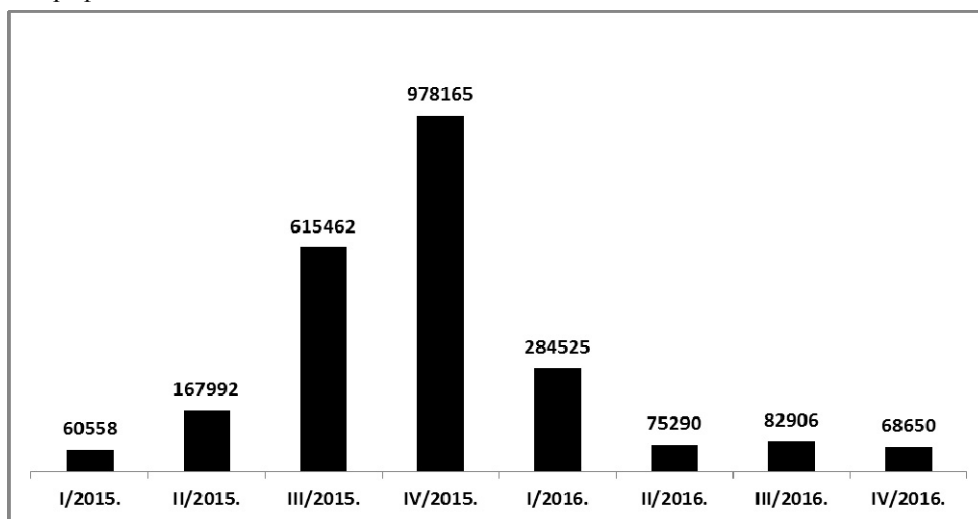

Када се подаци за 2015. и 2016. годину разложе по тромесечјима, добија се још прецизнија слика о томе који период представља врхунац миграторног таласа у посматраном периоду, што је приказано у табели бр. 2 и графику бр. 2.

Табела 2:

кварт.	I/2015.	II/2015.	III/2015.	IV/2015.	I/2016.	II/2016.	III/2016.	IV/2016.
бр.	60,558	167,992	615,462	978,165	284,525	75,290	82,906	68,650

График 2:

Европска гранична служба дефинише постојање осам различитих миграторних рута које воде ка земљама чланицама ЕУ и државама придруженим Шенгенском споразуму. То су:

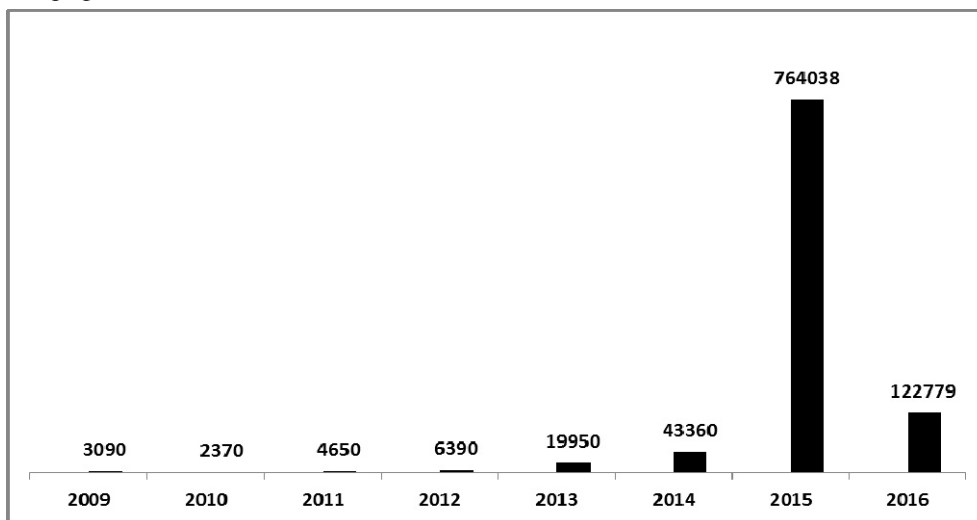
Западноафричка рута,
 Западномедитеранска рута,
 Централномедитеранска рута,
 Апулијско-калабријска рута,
 Албанско-грчка кружна рута,
 Западнобалканска рута,
 Источномедитеранска рута и
 Рута преко источних граница.

Број илегалних прелазака посматран према миграторним рутама у периоду 2009-16. приказан је у табели. бр. 3, док је у графику бр. 3 издвојен број илегалних прелаза на Балканској рути.

Табела 3:

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Западно-афричка	2,250	200	340	170	250	275	874	671
Западно-медитеранска	6,650	5,000	8,450	6,400	6,800	7,840	7,164	10,231
Централно-медитеранска	11,000	4,500	64,300	15,900	40,000	170,760	153,946	181,126
Апулијско-калабријска	807	2,788	5,259	4,772	5,000	/* ¹	/*	/*
Албанско-грчка	40,000	35,300	5,300	5,500	8,700	8,840	8,932	5,121
Западно-балканска	3,090	2,370	4,650	6,390	19,950	43,360	764,038	122,779
Источно-медитеранска	40,000	55,700	57,000	37,200	24,800	50,830	885,386	182,534
Источне границе	1,050	1,050	1,050	1,600	1,300	1,270	1,920	1,349

График 3:

Евиденција Европске граничне службе о земљама порекла особа које илегално прелазе границе није најбоља и у највећем броју случајева се не наводи. Ипак, чак и мањи број случајева где постоји тај податак, ако узмемо у

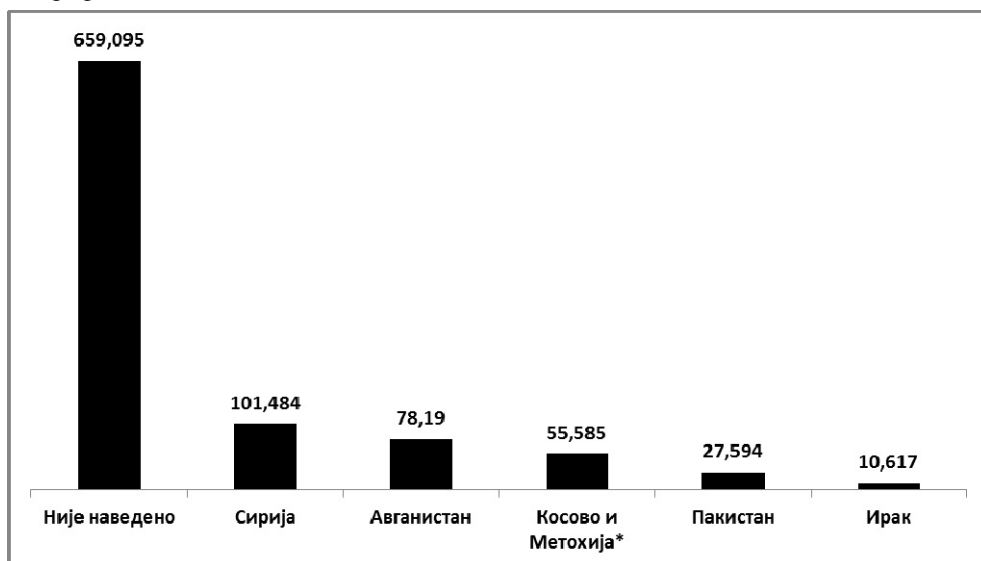
¹ Од 2014. године надаље, ФРОНТЕКС податке о броју илегалних прелазака границе на Апулијско-калабријској рути збраја са укупним бројем прелазака на Централномедитеранској мигрантској рути.

обзир само Балканску миграторну руту у периоду 2009-16. може бити индикативан, па ћемо тако у табели бр. 4 и графику бр. 4 приказати најзаступљеније земље порекла у случајевима илегалних прелазака границе на Балканској рути.

Табела 4:

зем. пор.	Није наведено	Сирија	Авганистан	Косово и Метохија ²	Пакистан	Ирак
бр.	659,095	101,484	78,190	55,585	27,594	10,617

График 4:

Ови изражени миграторни трендови створили су озбиљан демографски притисак на државе чланице Европске уније. Будући да се већина тих држава налази у фази опадања броја становника те да се услед тога могу назвати и демографски инфериорним, интензиван механички прилив становништва са простора Блиског истока битно утиче на промену њихове демографске структуре. Будући да нема великих изгледа да се у ближој будућности премости „демографска раселина“ између глобалног севера и глобалног југа, демографски дефицит Европе остаје готово нерешива загонетка (Деспотовић, 2016: 22-23).

Азил у Србији

Када говоримо о међународном правном оквиру, мора се пре свега напоменути то да је Република Србија потписница најважнијих докумената која

² ФРОНТЕКС евидентира особе са подручја јужне српске покрајине сепаратно у односу на особе из остатка Републике Србије.

третирају питања миграција и то: Конвенције о статусу избеглица са завршним актом Конференције опуномоћеника Уједињених нација о статусу избеглица и Протокола о статусу избеглица („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, број 15/67).

Наша држава је потврдила и следеће међународне уговоре: Конвенција о правном положају лица без држављанства („Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, број 9/59), Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 6/67), Међународни пакт о грађанским и политичким правима („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/71), Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/71), и Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/81).

У спровођењу политике управљања миграцијама Србија се води и следећим конвенцијама: Конвенција о правима детета („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 15/90 и „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97), Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских и понижавајућих казни или поступака („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 9/91), Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода („Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – исправка и „Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 12/10 и 10/15), Конвенција о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 42/09), Конвенција о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 42/09) и Међународна конвенцију за заштиту свих лица од присилних нестанака („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 1/11).

Свакако најважнији стратегијски документ који дефинише однос државе према миграторним кретањима јесте Стратегија за управљање миграцијама, која је усвојена 23. јула 2009. године, док је Стратегија супротстављања илегалним миграцијама у Републици Србији за период 2009-2014. године усвојена 26. марта 2009.

Влада Републике Србије је усвојила Националну стратегију за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године дана 10. јула 2015. г, дакле непосредно пре него што ће мигрантска криза избиту у свом пуном јеку. Сходно томе, сам документ се односи на две превасходне циљне групе – избеглице из Републике Хрватске и Босне и Херцеговине, којих је у моменту доношења стратегије било још 43,763, те на интерно расељена лице са подручја Косова и Метохије, којих је преко 222,000.

Закон о азилу је у Републици Србији на снази од 1. априла 2008. и њиме су дефинисани појам и поступак азила, као и права и обавезе лица које траже азил у Србији, односно оних којима је право азила признато. Закон се води следећим начелима: забраном протеривања или враћања, начелом недискриминације, начелом некажњавања за незаконит улазак или боравак, начелом

јединства породице, начелом информисања и правне помоћи, начелом бесплатног превоза, начелом слободног приступа УНХЦР-у, начелом личне доставе, начелом родне равноправности, начелом бриге о лицима са посебним потребама, начелом заступања малолетника без пратње и пословно неспособних лица, начелом непосредности и начелом поверљивости. Закон дефинише и органе надлежне за поступак азила: Канцеларију за азил, као организациону јединицу унутар Министарства унутрашњих послова, Комисију за азил коју формира Влада Србије и која одлучује у другом степену по жалбама на одлуке Канцеларије за азил, и Центар за азил, који функционише у саставу Комесаријата за избеглице Републике Србије.

Поред Закона, систем азила у Републици Србији је уређен и са неколико подзаконских аката. То су Правилник о условима смештаја обезбеђивања основних животних услова у Центру за азил, Правилник о начину вођења и садржини евиденција о лицима смештеним у Центру за азил, Правилник о кућном реду Центра за азил, Правилник о здравственим прегледима лица која траже азил приликом пријема у Центар за азил и Правилник о садржини и изгледу образаца захтева за азил и исправа које се могу издавати тражиоцима азила и лицима којима је одобрен азил или привремена заштита.

Потенцијални азиланци приликом уласка на територију Републике Србије попуњавају образац којим исказују намеру да затраже азил унутар наше државе и потом се слободно крећу по читавој територији Републике Србије. Исказивање намере не обавезује потенцијалне азиланте да потом и заправо затраже азил, на шта се коначно одлучује тек изразита мањина потенцијалних азиланата. Велика већина, пак, користи институт намере, како би прешла преко територије Републике Србије и потом ушла у следећу државу на мигрантској траси, који их приближава земљи жељеног одредишта, углавном на подручју централне и западне Европе.

Имајући у виду процедуре прописане Законом о азилу, приметно је да оне остављају изванредан простор за потенцијалне злоупотребе до којих је у више наврата и долазило када су изражавајући намеру за тражење азила, преко територије Републике Србије прелазиле и особе које представљају сигурносну претњу. Управо стога, Република Србија је као прва од држава на Балканској рути увела и биометријску обраду података (Бингулац Н, 2017: 139).

Пракса у Србији 2015-16.

Када говоримо о начину на који се наша држава суочила са мигрантском кризом, може се рећи да се „Република Србија ефикасно суочила са новонасталом ситуацијом. Влада Републике Србије је у кратком времену преузела одговарајуће мере на прихвату, збрињавању и транспорту миграната кроз Србију. Због повећаног броја миграната, а на основу одлуке Владе Републике Србије, ангажовани су сви елементи система безбедности и одбране који су предузели одговарајуће мере из своје надлежности“ (Бериша, Ракић, 2016: 37).

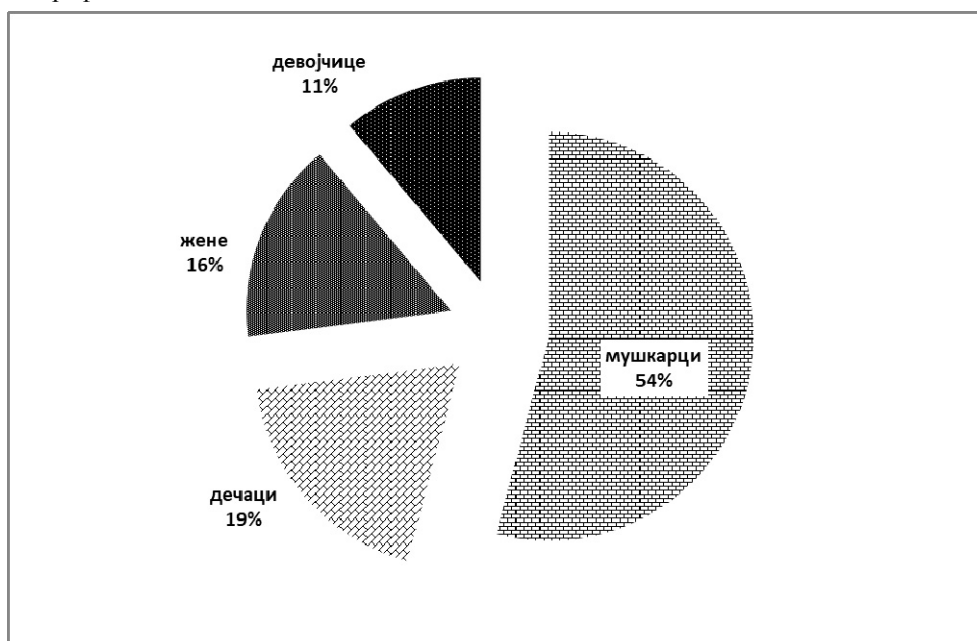
У званичној публикацији Миграциони профил републике Србије доступни су подаци о броју тражилаца азила за 2015. годину. Укупно 579,518 лица је сходно Закону о азилу изразило намеру да тражи азил у Републици Србији, док ја захтев за азил коначно поднело свега 586 особа, односно 0,1%. Међу потенцијалним тражиоцима азила уочљиво је већи број мушкараца (313,335) него ли жена (92,188), док је од укупно 173,284 малолетне деце опет значајно већи број дечака (108,995) него девојчица (64,289). Од укупног броја малолетних лица која су изразила намеру да затраже азил, њих 10,644 је било без пратње.

У табели и графику бр. 5 приказан је пресек броја лица која су изразила намеру да траже азил у Републици Србији током 2015. године према полу.

Табела 5:

мушкарци	дечаци	жене	девојчице
313,335	108,995	92,188	64,289

График 5:

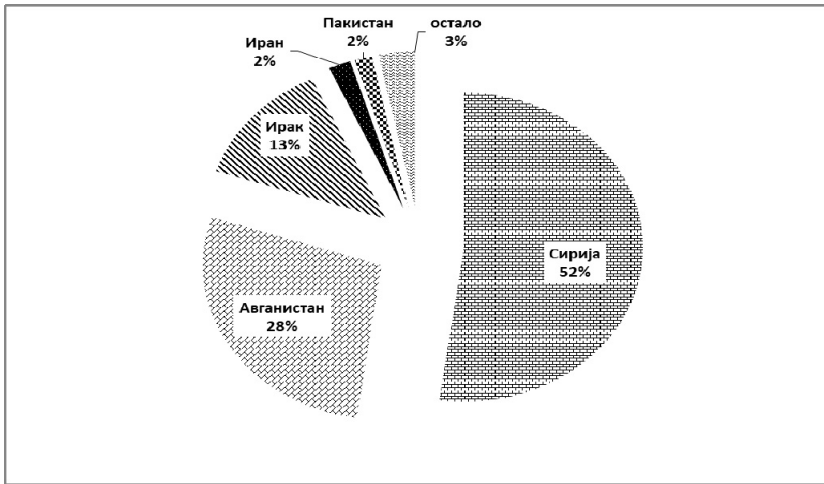

У табели и графику бр. 6 приказан је пресек броја лица која су изразила намеру да траже азил у Републици Србији током 2015. године према земљи порекла.

Табела 6:

држава	Сирија	Авганистан	Ирак	Иран	Пакистан	остало	УКУПНО
бр.	302,597	161,250	76,109	11,585	9,114	18,863	579,518

График 6:

У табели и графику бр. 7 приказан је пресек броја лица која су изразила намеру да траже азил у Републици Србији током 2015. године према месту изражавања намере.

Табела 7:

место	бр.
Прихватни центар Прешево	487,136
Гранични прелаз	27,161
Рег. Центар граничне полиције према Бугарској	1,020
Полицијске управе	63,766
Аеродром “Н. Тесла”	269
Прихватилиште за странце	141
Центар за смештај малолетних странаца	20
Казнено поправни завод	5

График 7:

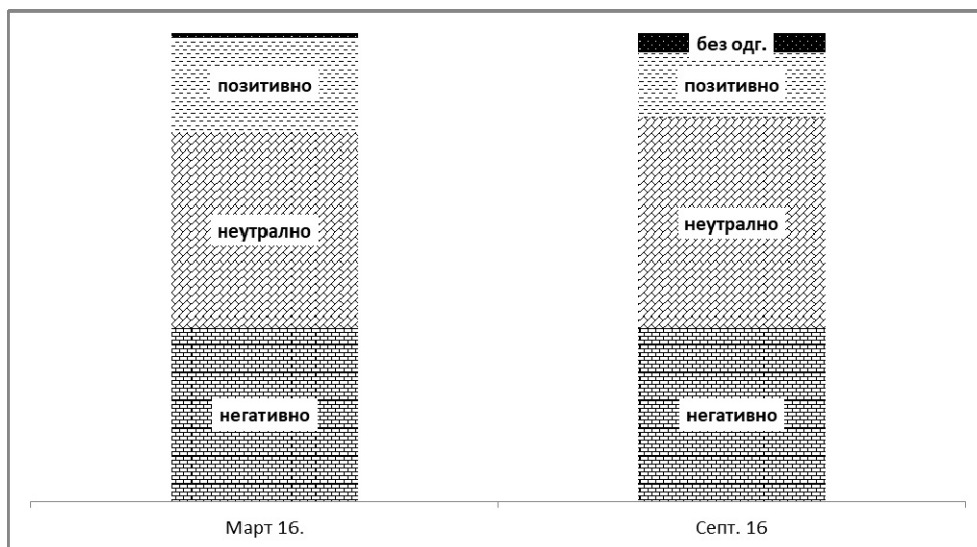
Према подацима које је објавио Генерални директорат Европске комисије за хуманитарну помоћ и цивилну заштиту, кроз територију Републике Србије је током 2015. и првог тромесечја 2016. године прошло 920,000 миграната и избеглица, на путу ка Хрватској и Мађарској. У циљу пружања хитне помоћи, Европска унија је у датом периоду издвојила 20,1 милион евра помоћи Републици Србији. Поред тога, 10 држава чланица ЕУ је посредством Механизма за цивилну заштиту ЕУ понудило помоћ у виду ћебади, врећа за спавање, агрегата, грејалица исл.

Унутар администрације Европске уније, као и у престоницама ЕУ, однос Србије према мигрантима и избеглицама током врхунца мигрантске кризе 2015/16. веома је позитивно оцењен, поготово у компарацији са другим државама на Балканској мигрантској рути. „У Србији се друштво благонаклоно односило ка избеглицама, трудећи се на све начине да им помогне, храном, одећом, лековима итд. Србија је у блиској прошлости прошла кроз велика страдања, ратове и НАТО агресију, и има емпатију за људе који такође пролазе кроз ратна страдања. У том смислу, друштво у Србији се понело више него одговорно према проблему мигрантске кризе, што се не може рећи за многе чланице ЕУ“ (Бериша, Ракић, 2016: 57-58). Хумани приступ према мигрантима, омогућавање слободног кретања преко територије Републике Србије, нису наишли на негативан одјек у домаћој јавности и никакав отпор према таквој политици није политички артикулисан. За разлику од многих држава чланица ЕУ, у Србији током тог периода није организован ниједан протест против миграната или државне политике према миграцијама.

Табела 8:

	Негативно	Неутрално	Позитивно	Без одговора
Март 2016.	37%	42%	20%	1%
Септембар 2016.	37%	45%	14%	4%

График 8:

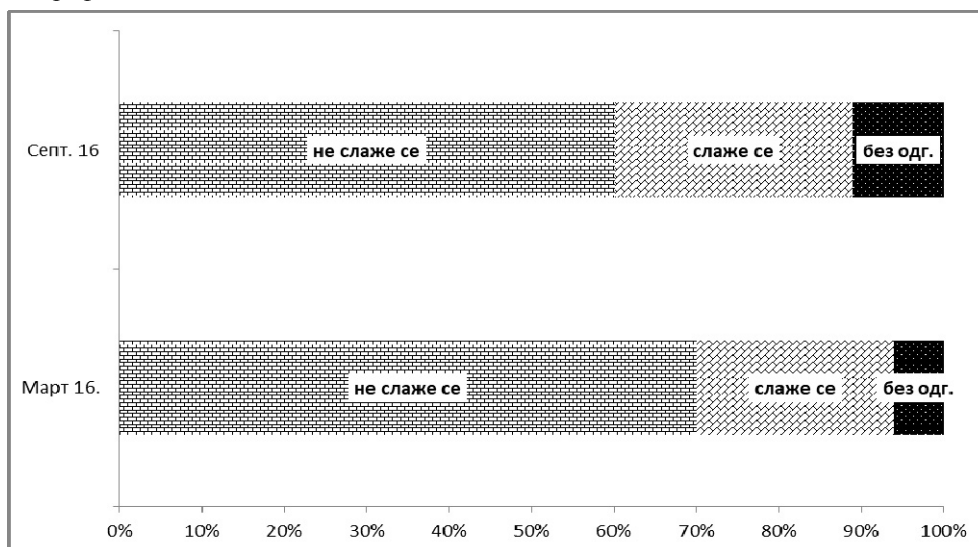
Програм за развој Уједињених нација у Србији је спровео у два наврата, у марту и септембру 2016. године, истраживање о ставовима грађана Републике Србије о мигрантима. Међу налазима се издвајају они о претежно неутралним ставовима о мигрантима који долазе у Србију (табела и график 8).

Занимљив је и налаз из претходно наведеног истраживања који говори о претежно негативним ставовима грађана о отварању центара за смештај миграната на територији општине у којој живе (табела и график 9).

Табела 9:

	Не слаже се	Слаже се	Без одговора
Март 2016.	70%	24%	6%
Септембар 2016.	60%	29%	11%

График 9:

Мигрантска криза 2015/16. је у свом акутном облику завршена крајем првог тромесечја 2016, а као конкретан датум узима се ступање на снагу Споразума Европске уније и Турске о ограничавању протока избеглица и миграната до којег је дошло 20. марта 2016. Споразумом је предвиђено да се сви илегални мигранти враћају из Грчке у Турску, с тим да за сваког илегалног мигранта враћеног на територију Турске Европска унија прихвати по једну особу из Сирије у програм легалног пријема у ЕУ, до укупног броја од 72,000. Поред тога, ЕУ се обавезала на финансијску помоћ Турској у износу од 3 милијарде евра, убрзање приступног процеса Турске Европској унији, као и на стављања грађана Турске на тзв. Белу шенгенску листу, којом се дозвољава слободан приступ Шенгенском простору за боравке дужине до три месеца. Од самог почетка политички контроверзан, споразум се по многима држи „на стакленим ногама“. Разлог за то је неиспуњавање обавеза које је ЕУ преузела према Турској, пре свега укидања визног режима, као и општа детериорација односа из-

међу Брисела и Анкаре ко које је дошло након неуспелог војног пуча у Турској 15. јула 2016. и референдума о уставним променама у Турској 16. јула 2017. Евентуално развргнуће поменутог споразума би могло довести до новог таласа мигрантске кризе, при чему би Балканска руту опет била понајвише изложена.

Литература:

1. Vlada Republike Srbije, zvanična internet prezentacija - <http://www.srbija.gov.rs>
2. Komesarijat za izbeglice i migracije, zvanična internet prezentacija - <http://www.kirs.gov.rs>
3. Evropska granična služba - FRONTEKS, zvanična internet prezentacija - <http://frontex.europa.eu>
4. Statistička služba Evropske unije – EUROSTAT, zvanična internet prezentacija - <http://ec.europa.eu/eurostat>
5. Program za razvoj Ujedinjenih nacija u Srbiji – UNDP, zvanična internet prezentacija - <http://www.rs.undp.org/>
6. Istraživački servis Evropskog parlamenta - <http://www.europarl.europa.eu/thinktank>
7. Delegacija Eropske unije u Republici Srbiji, zvanična internet prezentacija - <https://europa.rs/>
8. Despotović Lj. (2016) Geopolitički i demografski aspekti aktuelne migrantske krize, Kultura polisa br. 31, Novi Sad
9. Beriša H. Rakić M. (2016) Migrantska kriza – studija slučaja Republike Srbije, Kultura polisa br. 30, Novi Sad
10. Petrović D. Tomić-Petrović N. (2016) Evropa i migracije sa vanevropskih područja – istorija i sadašnji procesi, Kultura polisa br. 29, Novi Sad
11. Bingulac N. (2017) Ugrožavanje bezbednosti usled zloupotrebe Zakona o azilu, Kultura polisa posebno izdanje br. 1 - Bezbednosna kultura i pravo, Novi Sad.

MIGRANT CRISIS IN SERBIA 2015-16

Summary: The authors are presenting relevant documents that define policy of Serbian state institutions vis-à-vis problem of migrations, including procedures for granting asylum in the Republic of Serbia. Paper includes statistical data regarding total numbers and dynamics of migrants traversing the territory of the Republic of Serbia during the second half of 2015 and the first half of 2016. Since Serbia posed a key country on the Western Balkan migrant route, the authors make a brief analysis of Serbian policy, as well as its practice during the observed period.

Key words: migrants, refugees, asylum, Balkan route

АЛЕКСАНДАР МАТКОВИЋ*

Факултет за европске правно-
политичке студије
Нови Сад

УДК 314.15:343(497)

Монографска студија

Примљен: 15.08.2017

Одобрен: 05.09.2017

Страна: 287-298

МИГРАНТСКА КРИЗА НА БАЛКАНУ – КРИВИЧНОПРАВНА И КРИМИНОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА

Сажетак: Рад је посвећен базичној анализи актуелне мигрантске кризе и њених последица из кривичноправне и безбедносно-криминолошке перспективе, уз фокусирање на регион Балкана као једно од жаришта описаних турбулентних дешавања. У првој тематској целини проучена су општа кривичноправна обележја појава повезаних са наведеним избегличким процесима. Друго поглавље намењено је разматрању постојећих безбедносних стратегија, уз истовремено указивање на могућности њиховог унапређења и прилагођавања специфичним потребама балканског подручја. Последњи део има за циљ истицање друштвених претпоставки нужних за реализацију наведених безбедносних мера. У оквиру изнетих запажања, нарочит значај придат је, између осталог: двострукој кривичноправној перспективи миграната (као учинилаца кривичних дела, односно као оштећених); факторима који могу допринети инволвираности миграната у оквиру процеса извршења кривичног дела; генералној идеји о нужности свеобухватне, доследне и искрене сарадње међу надлежним органима држава балканског региона, као предуслову који превазилази политичке и културолошке разлике и без чије испуњености постојеће правне и безбедносне мере не могу дати делотворне, систематске и дугорочне резултате.

Кључне речи: мигрантска криза, Балкан, кривична дела, међународна сарадња

Увод

Најновија актуелизација верског екстремизма на блиском истоку проузроковала је талас масовних миграција које из темеља преиспитују безбедносне компетенције европских земаља. Велики број људи из ратом угрожених подручја потражио је азил у земљама Европе, а за њиховим стопама, упутио се и огроман број тзв. лажних азиланата, односно економских миграната који настоје да искористе новонасталу кризну ситуацију зарад остварења својих циљева. У овоме раду настојаће се да се кроз уопштену, кривичноправну и безбед-

* al.matkovic@gmail.com

носно-криминолошку анализу, у сасвим основним цртама укаже на најзначајније правне аспекте проблема и понуди одређени допринос постојећим безбедносним стратегијама. При томе ће пажња, сходно тематском опредељењу чланка, бити примарно фокусирана на специфичности мигрантске кризе на простору Балкана.

Општа кривичноправна обележја мигрантске кризе

Када говоримо о кривичноправним последицама деловања Исламске државе и њиме узроковане мигрантске кризе, уобичајено се у први план намећу она кривична дела која се, према перцепцији грађана, али и спрам своје објективне природе, сматрају за најтежа. Међутим, детаљније правно разматрање наведене проблематике показује да је спектар кривичних дела која могу настати у вези са описаним проблемом значајно шири. Опредељујући се за позитивноправни модел поделе, те узимајући за основ дела и терминологију које усваја Кривични законик Републике Србије (КЗРС 2006), у наредним редовима биће изведена анализа и класификација поменутих кривичних дела.

На почетку, из методолошких разлога, потребно је извршити основну поделу на две целине. У оквиру прве, лица из категорије миграната појављују се као оштећени, тј. као жртве злочина, док се у другој иста лица налазе у uloзи учинилаца кривичних дела.

Мигранти као жртве кривичних дела (оштећени)

Говорећи о првопоменутој категорији, сходно природи деловања саме Исламске државе, међу првим асоцијацијама намећу се злочини из категорије дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Према терминологији КЗРС, нека од карактеристичних дела која се у том смислу могу сусрести у пракси јесу: тероризам (чл. 391 КЗРС); терористичко удруживање (чл. 393а КЗРС); злочин против човечности (чл. 371 КЗРС); ратни злочин против цивилног становништва (чл. 372 КЗРС); геноцид (чл. 370 КЗРС); уништавање културних добара (чл. 383 КЗРС) и др. (КЗРС 2006).

Са друге стране, становници ратом/тероризмом захваћених подручја суочавају се и са читавим низом других проблема чија позитивноправна обележја показују велики диверзитет.¹ У том погледу, могу се навести следеће карактеристичне, а истовремено веома разнородне категорије дела: кривична дела против живота и тела (чл. 113- 127 КЗРС); против слобода и права човека и грађанина (чл. 128- 153 КЗРС); против части и угледа (чл. 170- 177 КЗРС); против полне слободе (чл. 178- 186 КЗРС); кривична дела против имовине (чл. 203- 222 КЗРС); дела против опште сигурности људи и имовине (чл. 278- 288 КЗРС); појединачно кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (чл. 317 КЗРС) [КЗРС 2006]. Будући да ће о поједи-

¹ За опште информације о проблемима са којима се суочава наведена категорија миграната, уп. нпр: Morrison 2014; Ostrand 2015; Mowafi, Spiegel 2008.

ним аспектима наведених дела бити детаљније излагано у наредном поглављу, на овоме месту ћемо се ограничити на њиховом груписању и општем приказу, без улажења у конкретнију анализу. Оно што је, међутим, изузетно важно истаћи, јесте чињеница да понуђено груписање треба схватити веома условно, будући да се мигранти могу наћи у улози оштећених у контексту најразличитијих кривичних дела, од којих многа уопште не морају бити конектована са азилантским или псеудоазилантским положајем наведене категорије оштећених.

Мигранти као учиниоци кривичних дела

Поред управо изложеног проблема виктимизације становништва угроженог деловањем ISIS-а и суоченог са последицама избеглиштва, један од великих изазова мигрантске кризе јесте и питање миграната као потенцијалних учинилаца кривичних дела. Као и у случају миграната-оштећених, и овде се сусрећу веома бројна кривична дела чији диверзитет је такође једно од упадљивих обележја. Пратећи структуру и терминологију КЗРС, могу се истаћи следеће категорије кривичних дела и поједини, њима обухваћени, карактеристични типови злочина:

- кривична дела против живота и тела (убиство [чл. 113 КЗРС]); тешко убиство [чл. 114 КЗРС]; убиство на мах [чл. 115 КЗРС]; тешка телесна повреда [чл. 121 КЗРС]; лака телесна повреда [чл. 122 КЗРС]; учествовање у тучи [чл. 123 КЗРС]; угрожавање опасним оруђем при тучи и свађи [чл. 124 КЗРС];
- кривична дела против слобода и права човека и грађанина (нарочито дело угрожавања сигурности [чл. 138 КЗРС]);
- кривична дела против части и угледа (увреда [чл. 170 КЗРС]; повреда угледа због расне, верске, националне или друге припадности);
- кривична дела против полне слободе (силовање [чл. 178 КЗРС]; недозвољене полне радње [чл. 182 КЗРС]);
- кривична дела против имовине (крађа [чл. 203 КЗРС]; тешка крађа [чл. 204 КЗРС]; разбојнична крађа [чл. 205 КЗРС]; разбојништво [чл. 206 КЗРС]; ситна крађа, утаја и превара [чл. 210 КЗРС]; одузимање туђе ствари [чл. 211 КЗРС]; уништење и оштећење туђе ствари [чл. 212 КЗРС]);
- кривична дела против опште сигурности људи и имовине (изазивање опште опасности [чл. 278 КЗРС];)
- кривична дела против уставног уређења и безбедности (диверзија [чл. 313 КЗРС]; саботажа [чл. 314 КЗРС]; шпијунажа [чл. 315 КЗРС] и др);
- кривична дела против државних органа (спречавање службеног лица у вршењу службене радње [чл. 322 КЗРС]; напад на службено лице у вршењу службене дужности [чл. 323 КЗРС]; учествовање у групи која спречи службено лице у вршењу службене радње [чл. 324 КЗРС]);
- кривична дела против јавног реда и мира (насилничко понашање [чл. 344 КЗРС]; недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи [чл. 350 КЗРС]);
- кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом (тероризам [чл. 391 КЗРС]; терористичко удруживање [чл. 393а КЗРС] и др) [КЗРС 2006].

Наравно, и овде је нужно нагласити оквирност и условност овако формулисане кривичноправне класификације, будући да се мигранти, као и сви остали људи, могу наћи у улози учинилаца најразличитијих кривичних дела, од којих бројна не морају бити директније повезана са мигрантским статусом њихових извршилаца.

Уочене конекције и правилности

Из горе приказаног оквирног модела кривичних дела којима мигранти могу бити захваћени (било као оштећени, било као учиниоци), могуће је извести одређена запажања у смислу предуслова настанка појединих злочина и других релевантних узрочно-последичних односа.

На првом месту, важно је уочити генералну криминолошку перспективу односа кризних дешавања уопште и пораста криминалитета. Како што је познато, најразличитији видови друштвених турбулентних дешавања могу допринети (и по правилу и доприносе) прогресу стопе криминалитета (уп. нпр: Reckless 1942; Deflem 2011; Ignjatović 2008). Када се речено има у виду, те уважавајући мултидимензионалност текуће мигрантске кризе, као нужан намеће се закључак о постојању примарне, генералне условљености укупности описаног криминалитета и општих обележја актуелних миграционих процеса.

Такође, за разлику од опште категорије друштвених потреса и трансформација (ратови, револуције, различите друштвено-политичке кризе, економски проблеми и др) треба истаћи и специјализовану категорију утицаја мигрантских процеса понаособ на пораст броја регистрованих кривичних дела. Уопштено посматрано, сам долазак изузетно великог броја лица из удаљених земаља са коренито другачијим друштвенополитичким, верским, културолошким и другим усвојеним обрасцима и њихово суочавање са новом средином, свакако доводи до бројних проблематичних околности, независно од тога о којим конкретним земљама емиграције и имиграције је реч. Са друге стране, обележја актуелне мигрантске кризе (нарочито она која стоје у вези са великим и кореним разликама између земаља из којих мигранти долазе и држава Европе у које пристижу), додатно спецификују особине проблема, уносећи у њега општедруштвене, политичке, економске, верске, културолошке и друге особености (уп: Benedetta 2015; Bell, Machin 2011; Stansfield 2016).

Фокусирајући се на специфичне групе кривичних дела у односу на врсту њиховог заштитног објекта, чини се основаним уочити следеће повезаности. Зарад прегледности анализе и бољег увида у суштину материје, издвојићемо, као примере, неколико категорија кривичних дела и понудити неколицину запажања са њима у вези. У погледу кривичних дела против имовине, пораст броја дела у оквиру којих се мигранти профилишу као учиниоци, може бити директно или индиректно повезан са тешком економском позицијом са којом се дата лица суочавају у свом новом окружењу. Међутим, наведена конекција може се заснивати и на простом прилагођавању старих, већ формираних модела понашања новим условима (криминолошка категорија професионалних учинилаца кривичних дела). Насупрот реченом, имовинска кривична дела код

којих су мигранти жртве, тј. оштећени, могу бити повезана са различитим чиниоцима, од којих се, као директније конектовани са мигрантским статусом, могу истаћи за пример: различити видови одузимања имовине током транспорта и током привременог боравака у прихватним или другим сличним центрима (када се као учиниоци појављују лица „са стране“, или пак други мигранти из окружења); преваре повезане са обећавањем различитих услуга или помоћи (транспорт преко границе, обезбеђивање потребне документације, обећавање запослења, финансијске позајмице) и др (уп. нпр: Morrison 2014).

Када говоримо о кривичним делима против живота и тела, мигранти у одређеном броју случајева могу бити додатно предиспонирани да постану њихови учиниоци и услед следећих фактора: тешкоћа прилагођавања новој средини; маргинализација и стварање отпора ка новом окружењу; поступање сходно усвојеним обрасцима понашања из матичних земаља (у којима однос према одређеним видовима насиља може бити значајно другачији него што је то случај у европском културолошком поднебљу) и др. Са друге стране, осим општих околности које се односе на све категорије становништва, мигранти у одређеном броју случајева могу постати жртве кривичних дела против живота и тела и услед следећих специфичних фактора: распрострањеност неповерења, страха или анимозитета према имигрантима; постојање расизма, ксенофобије, шовинизма, екстремног национализма, верске искључивости; деловање екстремистичких ултрадесничарских група и др (уп: Bell, Machin 2011; Morrison 2014).

Говорећи о кривичним делима против полне слободе, чини се оправданим приметити да један од значајних чинилаца који поједине мигранте може додатно стимулирати на вршење описаних противправних радњи јесте коренито разилажење између друштвеног статуса и правних гаранција положаја жене у европским државама, у односу на статус жена у појединим земљама из којих мигранти долазе. Насупрот томе, мигранти се као жртве дела против полне слободе могу показати као додатно рањива категорија становништва у вези са одређеним облицима трговине људима (*sex trafficking*), принуде на бављење проституцијом и сл.

За разлику од размотрених дела, за која се свакако не може рећи да су искључиво или примарно повезана са присуством миграната и њиховим деловањем, поједина кривична дела имају видно другачију перспективу у томе погледу. Реч је о оним делима која, спрам тежине проузрокованих последица, управо привлаче највећу друштвену пажњу и изазивају општу забринутост становништва (различити видови тероризма и са њиме повезаног деловања, изазивање опште опасности и др). Повезаност мотива таквих злочина са елементима мигрантских процеса може бити многострука, при чему се, као оријентациони примери, могу истаћи: разочарење новим друштвеним окружењем и формирање анимозитета ка њему; неуспех прилагођавања и интегрисања у европски друштвени и културолошки амбијент, праћен жељом за осветом целокупном друштву као симболичном „кривцу“ за речено; инфилтрирање екстремиста Исламске државе унутар мигрантских група у циљу доласка на територију Европе и вршења терористичких аката; накнадно преобраћање мигра-

ната (економских миграната или ређе, истинских азиланата) у следбенике екстремистичких идеологија и њихово окретање вршењу терористичких аката; радикализација појединих лица исламске вероисповести која од раније имају пребивалиште или боравиште на простору Европе и др (уп: Perešin 2015; Neer, O'Toole 2014; Kfir 2014; Wojtasik, Szczepański 2017; Franz 2015).

У сваком случају, још један фактор који је важно имати у виду (но чије детаљније разматрање превазилази тематска и просторна ограничења овога рада) јесте степен разилажења између начина устројености и начелне ефикасности механизма кривичног правосуђа (односно целокупног државног репресивног деловања) у земљама из којих мигранти потичу, у односу на европске земље које представљају њихово одредиште. У питању је један од општих чинилаца који свакако може утицати на доношење или оснажење одлуке о вршењу злочина, као и на одабир конкретне врсте кривичног дела. Такође, чини се оправданим претпоставити да поменути фактор може имати утицаја и на статус миграната као оштећених, односно бити један од допунских предуслова који доприноси њиховој виктимизацији.

Могуће безбедносне стратегије за простор Балкана

У погледу безбедносних стратегија борбе против ISIS-а и суочавања са изазовима и последицама мигрантске кризе, на првоме месту свакако треба приступити генералним мерама које су општеприхваћене као стандард поступања, независно од конкретног подручја деловања о коме је реч. У томе смислу, нарочито треба подсетити на следеће мере:

- енергична и свеобухватна борба против међународног тероризма;
- превенција и делотворно санкционисање илегалне имиграције;
- интензивна контрола, евидентирање и друго адекватно деловање поводом легалног приспећа избеглица и/или њиховог даљег транзита ка другим земљама;
- обезбеђивање адекватних услова за помоћ имигрантима (попут формирања прихватних центара, пружања различитих видова помоћи, чињења доступним широког спектра стручних савета и стручне подршке и др);
- осмишљавање краткорочних и дугорочних мера поступања са мигрантима, начина њиховог повратка у матичне државе у случају одбијања азила, односно након престанка ратне опасности, као и начина њихове оптималне интеграције у земљу у којој им је азил додељен.²

Са друге стране, простор Балкана поседује значајне специфичности које је неопходно узети у обзир приликом формулисања локалних безбедносних стратегија повезаних са мигрантском кризом. Имајући у виду речено, могуће је истаћи неке од кључних фактора који утичу на локалну особеност кризне ситуације:

² За стратегије борбе против тероризма и суочавања са последицама ратних миграција, упоредити, примера ради, следеће радове: Posen 2001; Lum, Kennedy, Sherley 2006; Paasche, Gunter 2016; Yazgan, Eroglu Utku, Sirkeci 2015; Fargues, Fandrich 2012; Geddes, Scholten 2016.

- транзитни положај Балкана на путањама мигрантских токова;
- хетерогеност друштвено-политичког статуса држава Балкана (са нарочитим акцентом на питању тренутног чланства у Европској унији);
- разилажење (а у одређеним случајевима и сукоб) појединих базичних државних и националних интереса држава региона;
- релативна временска блискост грађанских ратова вођених на простору бивше СФРЈ, као и њима последишна нестабилност (политичка, правна, економска, општедруштвена);
- одржавање латентних међунационалних тензија међу појединим државама из окриља некадашње Југославије, односно међу другим државама региона, уз периодичну акутну актуелизацију наведених напетости;
- јединственост Балкана на читавом европском континенту у погледу ексклузивитета вишевековног присуства локалних исламских заједница, односно држава и регија са већинским муслиманским становништвом.

У складу са приказаним локалним факторима, потребно је додатно специфицирати безбедносну политику за државе балканског региона.³ Према нашем мишљењу, неке од мера које би требало инкорпорисати унутар генералне безбедносне стратегије јесу нарочито следеће:

- појачана контрола државних прелаза и државних граница између Европске уније и држава које се са њоме граниче;
- интензиван обавештајни и други безбедносни рад на пољу осматрања потенцијалних локалних жаришта тероризма, нарочито у контексту регија са регистрованим присуством радикализованог домаћег муслиманског станов-
- ~~присуства~~ ^{присуства} илегалних мигрантских рута и благовремено предвиђање њихових могућих алтернативних путања;

Осим ових мера које свака држава, са већим или мањим успехом, може спроводити и самостално (иако је међудржавна сарадња и у том погледу свакако од непроцењиве важности), треба указати и на смернице за унапређење безбедносног реаговања које за свој предуслов имају претходно обезбеђивање чврсте међудржавне сарадње. То су:

- благовремено међусобно обавештавање и доследна размена информација између надлежних органа у различитим државама региона;
- координирано поступање националних безбедносних служби;
- осмишљавање наднационалних стратегија суочавања са различитим аспектима мигрантске кризе;
- формирање специјалних тимова за деловање који би били сачињени од стручњака из различитих земаља (како на пољу руковођења, тако и на плану извршавања задатака);
- избегавање сваког вида међудржавног и међунационалног конфронтирања у балканском региону које би могло да угрози заједничке безбедносне интересе и безбедносне стратегије.⁴

³ О специфичностима мигрантске кризе на простору Балкана, упоредити, између осталог: Деспотовић 2016; Simeunović 2015; Tatalović, Malnar 2016; Липовац, Ђурић 2015.

⁴ Упоредити и мишљења неколицине домаћих аутора о процени ризика и могућим стратегијама деловања у наведеној области: Бериша, Ракић 2016; Ђурђевић, Вуковић 2016; Zečević, Gasmir 2016; Stevanović 2015.

Коначно, у складу са стручним усмерењем овога рада, потребно је засебно издвојити неколико специјализованих правних мера легислативног карактера. Те мере се односе првенствено на она кажњива понашања (или пак друштвено непожељна, али још увек не и инкриминисана) која стоје у директнијој вези са мигрантском кризом и мигрантским процесима. У зависности од врсте конкретне мере и правних последица које она производи, могуће је формирати следећу структуру расположивих стратегија:

- стручна анализа делотворности и ефикасности примене постојећих кривичних и прекршајних санкција, уз могућност њиховог унапређења;
- разматрање оправданости повећања висине законом забрањених казни;
- провера евентуалног постојања правних празнина које су актуелизоване мигрантском кризом;
- (као крајња мера) разматрање увођења нових инкриминација у оквиру постојећих прописа.

Друштвене претпоставке реализације безбедносних мера

Успешност реализације приказаних безбедносних стратегија директно је условљена општим друштвеним чиниоцима на простору држава које те стратегије треба да примене. Под тиме треба имати у виду како генерално друштвенополитичко расположење унутар граница појединих земаља, тако и статус њихових актуелних међународних односа. Међу кључним претпоставкама делотворности примене безбедносних мера налазе се начела систематичности, сарадње и координације. Степен остварења ових начела на простору Балкана у великој мери може бити доведен у питање услед различитих околности, међу којима се примарно истичу неке од већ поменутих (постојање бројних акутних и хроничних неслагања на државном и националном нивоу, актуелизовање конфликта из прошлости и др).

Нехомогеност држава региона у погледу тренутног статуса припадности Европској унији једна је од препрека усаглашеном и доследном спровођењу заједничких мера безбедносне политике. Ако се има у виду да и на нивоу саме Европске уније постоји велики број показатеља који сведоче о недовољној спремности заједничког деловања у томе правцу, као и о упадљивом одсуству фактичког заједништва (за разлику од начелно прокламованих начела европске солидарности), јасно је да се усаглашеност деловања поводом мигрантске кризе још теже може реализовати на простору Балкана.

Да би државе Балкана могле да се успешно и ефикасно заједнички супротставе безбедносним изазовима мигрантске кризе, као први корак намеће се нужност претходног разрешења (или у најмању руку, пасивизације) њихових међусобних конфликта. Посматрано и шире, мигрантска криза јесте прилика да државе Балкана изврше ревизију својих националних интереса и критички евалуирају основаност продужавања и новог актуелизовања међудржавних тензија са својим суседним државама. Полазећи од опште чињенице да заједнички проблеми умеју бити катализатор уједињења до тада супротстављених

страна и разједињених интереса, као и да извесност наступања изразито опасног глобалног конфликта може засенити неупоредиво мање локалне међудржавне противречности, чини се да није сасвим нереално претпоставити могућност искреног међудржавног заједништва на пољу суочавања са безбедносним изазовима актуелних миграција. Наравно, подразумевани предуслов за такав исход јесте консензус свих држава-актера о доследном придржавању усвојеним правилима и мерама, будући да свако одступање у томе смислу мора довести до обесмишљавања и неделотворности читавог заједничког пројекта.

Уколико Европа (те самим тим и Балкан) жели да задржи своја достигнућа на пољу демократизације друштва и остваривања и заштите најширег спектра права грађана, уз истовремено очување европског идентитета, умерен, али јасан и делотворан приступ безбедносним и другим аспектима мигрантске кризе намеће се као једино решење. Само тако могу се адекватно покушати очувати традиционалне европске културолошке вредности и локалне посебности, уз паралелно поштовање и уважавање људских права и цивилизацијских тековина заснованих на начелима равноправности, хетерогености, толеранције и мира.

Треба поменути и неколико питања која, иако нису искључиво повезана са балканским сегментом мигрантске кризе, својим значајем свакако заслужују да буду овде размотрана. У оквиру актуелне мигрантске кризе, веома је важно јасно разграничити истинско избеглиштво узроковано ратним дешавањима, од економских миграција становништва које није угрожено ратом. Поводом прве категорије, сходно међународним и националним правним актима, државе су дужне да омогуће спровођење и коришћење правних механизма помоћи избеглом становништву. За разлику од реченог, државе немају обавезу, али ни овлашћење да поступају на истоветан начин према економским мигрантима. Штавише, уколико се економске миграције спроводе на преваран начин (злоупотребом текуће кризе, уз лажно издавање лица за становнике ратних подручја, навођењем неистинитих разлога и мотива пресељења, фалсификовањем исправа и сл), таква понашања управо могу стећи и обележја противправности. Пружање помоћи лицима избеглим из ратних подручја јесте позитивноправна обавеза држава Балкана, али и природноправни постулат заснован на идејама хуманости и солидарности. Са друге стране, злоупотреба мигрантског азилантског статуса представља правно недопуштено понашање које са собом повлачи различите правне санкције. Отуда, задржавајући у свести комплексност и неунификованост проблема економског миграирања становништва на глобалном нивоу, треба ипак нагласити да би државе Балкана (као и остале европске земље) требале да предузму енергичније и делотворније мере на раном идентификовању и селектовању „лажних“ од истинских миграната. Тиме би био пружен значајан двоструки допринос ублажавању консеквенци целокупне мигрантске кризе: како у односу на европске земље и њихове држављане, тако и према реалним ратним избеглицама које, бежећи из подручја угрожених деловањем ISIS-а, трпе велике последице услед описаних злоупотреба азилантског статуса.

За крај, можемо изнети још једну сугестију општег карактера, чији потенцијал за практичну примењивост ће моћи финално да се оцени искључиво након протекла одређеног времена које је пред нама. Полазећи од читаве Европе као макромодела чија вредност и посебност управо почива на подстицању и уважавању националних и државних особености као вредности које свакако нису препрека могућности европског јединства и заједничког међународног деловања, државе балканског региона требале би да одговоре изазовима мигрантске кризе на аналоган начин – проналазећи не само колективне интересе, већ и заједничке суштинске идеје, идеале и начела који их уједињују и који могу бити подстицај за искрено и посвећено здружено деловање у правцу очувања безбедности на простору читавог Балкана.

Литература:

1. Bell, Brian; Machin, Stephen (2011): *The Impact of Migration on Crime and Victimisation - A report for the Migration Advisory Committee*, Centre for Economic Performance, LSE, London (https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/257233/lse-consulting.pdf, 14.06.2017).
2. Beriša, Hatidža; Rakić, Mile (2016): Мигрантска криза – студија случаја Републике Србије, *Kultura polisa*, br. 30, str. 35-60.
3. Berti, Benedetta (2015): The Syrian Refugee Crisis: Regional and Human Security Implications, *Strategic Assessment*, 17(4), pp. 41-53.
4. Deflem, Mathieu, ed. (2011): *Economic Crisis and Crime*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley.
5. Despotović, Ljubiša (2016): Геополитички и демографски аспекти актуелне мигрантске кризе, *Kultura polisa*, br. 31, str. 11-28.
6. Đurđević, Zoran; Vuković, Slaviša (2016): Мигрантска криза и терористичка претња, *Srpska politička misao*, br. 4, str. 217-232.
7. Fargues, Philippe; Fandrich, Christine (2012): *The European Response to the Syrian Refugee Crisis: What next?*, MPC, Florence.
8. Franz, Barbara (2015): Popjihadism: Why Young European Muslims Are Joining the Islamic State, *Mediterranean Quarterly*, Vol. 26, No 2, pp. 5-20.
9. Geddes, Andrew; Scholten, Peter (2016): *The Politics of Migration and Immigration in Europe*, SAGE Publications Ltd, London.
10. Ignjatović, Đorđe (2008): Криминалогија, Правни факултет универзитета у Београду, Београд.
11. Kfir, Isaac (2014): Social Identity Group and Human (In)Security - The Case of Islamic State in Iraq and the Levant (ISIS), *SSRN*, <https://ssrn.com/abstract=2493209>.
12. Krivični zakonik Републике Србије (2006), Службени гласник, Београд.
13. Lipovac, Milan; Đurić, Slađana (2015): Мигрантска криза у ЕУ и западnobalkanska ruta, *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, str. 67-91.
14. Lum, Cynthia; Kennedy, Leslie W; Sherley, Alison (2006): Are counter-terrorism strategies effective? The results of the Campbell systematic review on counter-terrorism evaluation research, *Journal of Experimental Criminology*, Vol. 2, Issue 4, pp. 489-516.
15. Mowafi, Hani; Spiegel, Paul (2008): The Iraqi refugee crisis: familiar problems and new challenges, *JAMA*, 299(14).

16. Morrison, Leah (2014): The vulnerability of Palestinian refugees from Syria, *Forced Migration Review, Special issue: The Syrian Crisis, displacement and Protection*, issue 47.
17. Neer, Thomas; O'Toole, Mary Ellen (2014): The Violence of the Islamic State of Syria (ISIS): A Behavioral Perspective, *Violence and Gender*, Vol. 1, No. 4, pp. 145-156.
18. Ostrand, Nicole (2015): The Syrian refugee crisis: A comparison of responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States, *Journal on Migration and Human Security*, 3(3), pp. 255-279.
19. Paasche, Till F; Gunter, Michael M. (2016): Revisiting Western Strategies against the Islamic State in Iraq and Syria, *The Middle East Journal*, Vol. 70, No 1, pp. 9-29(21).
20. Perešin, Anita (2015): Fatal Attraction: Western Muslimas and ISIS, *Perspectives on Terrorism*, Vol. 9, No. 3.
21. Posen, Barry (2001): The Struggle against Terrorism: Grand Strategy, Strategy, and Tactics, *International Security*, Vol. 26, Issue 3, pp.39-55.
22. Reckless, Walter C. (1942): The Impact of War on Crime, Delinquency, and Prostitution, *American Journal of Sociology*, Vol. 48, No. 3, pp. 378-386.
23. Simeunović, Dragan (2015): Migracije kao uzrok političkih anomalija u Evropi, *Nauka, bezbednost, policija*, Vol. 20, br. 3, str. 1-17.
24. Stansfield, Richard (2016): Reevaluating the Effect of Recent Immigration on Crime - Estimating the Impact of Change in Discrete Migration Flows to the United Kingdom Following EU Accession, *SAGE Journals*, Vol. 62, Issue 11.
25. Stevanović, Miroslav (2015): Međunarodni pravni problem oružanog suprotstavljanja terorističkoj grupaciji „Islamska država“ u Siriji, *Pravni zapisi*, br. 2, str. 284-311.
26. Tatalović, Siniša; Malnar, Dario (2016): Migracijska i izbjeglička kriza u Evropi: Države balkanskog migracijskog pravca između sekuritizacije i humanitarizma, Međunarodni problemi, br. 78, str. 285-308.
27. Wojtasik, Karolina; Szczepański, Marek S. (2017): Caliphate Calls to Arms. European ISIS Fighters in the Light of Sociological Analysis, *Security Dimensions – International & National Studies*, No. 21, pp. 118-129.
28. Yazgan, Pinar; Eroglu Utku, Deniz; Sirkeci, Ibrahim (2015): Syrian Crisis and Migration, *Migration Letters*, Vol. 12, No. 3.
29. Zečević, Slobodan; Gasmī, Gordana (2016): Evropski bezbednosni i odbrambeni identitet i migrantska kriza, *Strani pravni život*, br. 2, str. 57-75.

MIGRANT CRISIS IN THE BALKANS – CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY-RELATED PERSPECTIVES

Summary: This paper is dedicated to the basic analysis of the current migrant crisis and its consequences from the criminal law and criminology-related perspectives, focusing on the Balkan region as one of the focal points of the described turbulent events. Inside the first chapter the general criminal law features of phenomena associated with the aforementioned refugee processes are examined. The second chapter is devoted to considering existing security strategies, while pointing to the possibilities for their improvement and adaptation to the specific needs of the Balkan region. The last section aims to highlight the social assumptions which are necessary for the implementation of these security measures. Among the totality of presented observations and conclusions, particular importance is given to the following: the double criminal law-related perspective of migrants (as perpetrators of crimi-

nal acts, as well as the victims); factors that can contribute to the involvement of migrants within the process of committing crime; a general idea about the necessity of a comprehensive, consistent and sincere cooperation among the state authorities of the Balkan region, as a precondition that overcomes political and cultural differences and without which the existing legal and security measures can not provide effective, systematic and long-term results.

Key words: migrant crisis, Balkans, crimes, international cooperation

Упутство сарадницима о прилозима:

Текст послати на е-маил адресу ljubisa@kpolisa.com (или преко контакт форме на адреси www.kpolisa.com). Текст треба бити припремљен у формату B5 (17,6x25,0cm), у фонту Times New Roman, величина фонта Size: 11, тастатура Serbian (Cyrillic), једноструког прореда Line spacing: Single. Максимални обим оригиналних научних и прегледних радова је један ауторски табак (или 36300 карактера са размацама). На првој страни, изнад наслова рада, у левом горњем делу треба написати име, презиме (у фусноти доставити контакт са аутором: е-маил, тел.), установу, место а испод наслова рада сажетак (до 150 речи) и кључне речи (највише седам) на српском и једном од светских језика.

Страна имена писати транскрибована, а код првог навођења иза имена у загради ставити име у оригиналу.

Пример: Бродел (Braudel).

Код цитирања или позивања на извор иза цитата навести у загради презиме аутора, годину издања и страницу, писмом којим је штампан извор на који се позива.

Пример:

(Вебер, 1976: 341); (Weber, 1989: 59).

Исто правило важи и код навођења литературе у списку литературе на крају списка.

Пример:

1. Le Gof, Žak (1997): *Vreme, rad i kultura srednjovekovnog Zapada*, Svetovi, Novi Sad,
2. Robins, Kevin (2001): *Kiberprostor i svijet u kojemu živimo, Kiberprostor, kibertijela i cyberpank: kulture tehnološke tjelesnosti, uredili Mike Featherstone i Rober Burrows*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb,

Фусноте користити само за пропратне коментаре.

Напомене: Радове објављене у часопису, није дозвољено прештамповати ни у деловима ни у целини без сагласности издавача. Оцене изнесене у радовима ставови су аутора истих, и не изражавају мишљење уредништва часописа.

Рукописи се рецензирају, и не враћају ауторима. Објављени радови се хонораришу у складу са финансијским могућностима издавача.

Издавање часописа финансијски подржао:

Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама

<http://www.kultura.vojvodina.gov.rs/>

Штампање часописа финансијски подржала:

Економист доо, Нови Сад

Организацију научног скупа у финансијском смилу подржао:

Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност АП Војводине

САДРЖАЈ

I ГЕОПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ

Александар Саша Гајић, *Утицај регионалних криза на савремене прилике на Балкану: геостратешке импликације мигратске и украјинске кризе*

Драган Симеуновић, *Миграциона криза као безбедносни изазов за земље западне Балкана - стање у 2017. и перспектива*

Љубиша Деспотовић / Небојша Кузмановић, *Идејни аспекти духовне кризе хришћанства: религијски контекст мигратске кризе, и идентитетске последице по европске нације*

Драган Петровић, *Балкан и мигратско питање*

Милован Р. Суботић, *Миграције данас – носилац материјалних, духовних и многих других размена међу људима и(ли) инструменти за ширење исламистичких идеја у Европи*

Бориша Лечић, *Актуелне миграције ка Европи и проблем тероризма*

Предраг Павлићевић, *Миграциона криза у Европи и Србија: анализа ризика*

Леонас Толваишис, *Србија као одређиош миграционих шокова из Русије и Украјине у контексту безбедносних изазова. Империјали за ширење рада и демографску обнову Србије*

Срђан Милашиновић, *Мигратска криза као претња концепту европске сигурности*

Жељко Бјелајац / Јоко Драгојловић, *Мигратска криза као извор угрожавања регионалне и глобалне безбедности*

II ДЕМОГРАФСКИ, МЕДИЈСКИ И СОЦИОЛОШКО ПРАВНИ АСПЕКТИ МИГРАТСКЕ КРИЗЕ

Душан Пророковић, *Демографски трендови у европским државама: ка дејоулацији периферије континента*

Даниела Арсеновић, *Демографски изазови и миграција*

Срђан Шљукић / Марица Шљукић, *Мигратска криза и групни сукоби*

Марија Ђорић, *Утицај савремених миграција на развој екстремизма у Немачкој*

Зоран Б. Јевтовић / Предраг Ђ. Бајић, *Промена комуникационе парадигме у извештавању о миграцима у дневној штампи Србије*

Станко М. Благојевић, *О миграцијама, кризи и идеологији*

Горан Иванчевић, *Ставови политичких партија у Србији о питању безбедности и мигратској кризи*

Небојша Петровић, *Курди и курдско питање*

Немања Старовић / Милош Савин, *Мигратска криза у Србији 2015-16.*

Александар Матковић, *Мигратска криза на Балкану кривичноправна и криминолошка перспектива*

ISSN 1820-4589

